

The book cover features a painting of a young boy in a dark, patterned sweater holding a large piece of pink cotton candy. He is standing in a narrow, cobblestone street. In the background, there is a red brick building with dark shutters and two figures standing in the distance. A chain hangs across the top of the frame. The title 'ORHAN PAMUK' is in large, bold, yellow and pink letters, and 'NOVI ŽIVOT' is in large, bold, yellow and pink letters below it.

# ORHAN PAMUK NOVI ŽIVOT

DOBITNIK  
NOBELOVE  
NAGRADE ZA  
KNJIŽEVNOST  
2006.

Orhan Pamuk

NOVI ŽIVOT

I drugi su slušali iste bajke, ali nisu doživjeli ništa slično.

– **NOVALIS**

# 1

Jednoga dana pročitao sam knjigu i cijeli mi se život promijenio. Već na prvim stranicama tako sam duboko osjetio njezinu snagu, da sam pomislio kako se moje tijelo otrgnulo i udaljilo od stola i stolca na kojem sam sjedio. No usprkos tom osjećaju odijeljenosti, kao da je cijelo moje biće više nego ikad bilo na tom stolcu i za tim stolom, a knjiga je svu snagu svojega utjecaja prosula ne samo po mojem duhu, nego i po svemu što me čini mnome. Taj utjecaj je bio toliko snažan da sam pomislio kako s njezinih stranica u moje lice pršti Svjetlost; Svjetlost koja je zasljepljivala moj um, a istovremeno ga i blještavo osvjetljavala. Pomislio sam da ću se s njome iznova izgraditi, osjetio da ću s njome skrenuti s puta, u njoj osjetio sjene života koji ću poslije upoznati i približiti mu se. Sjedio sam za stolom i u nekom kutku svijesti znao sam da čitam, okrećem stranice, i da mi se cijeli život mijenja dok čitam nove riječi i odlomke. Nakon nekog vremena, osjetio sam se toliko nespornim i bespomoćnim pred onime što me čeka, da sam, vođen instinktom, kao da se želim zaštititi od sile koja izvire iz knjige, na trenutak odmaknuo lice od nje. Tada sam sa strahom primijetio da se i svijet koji me okružuje iz korijena mijenja te me obuzeo osjećaj samoće kakav do tada nikada nisam osjetio. Kao da sam ostao sam u zemlji čiji jezik, navike i krajolik ne poznajem.

Taj osjećaj usamljenosti učinio me bespomoćnim, a to kao da me na trenutak još čvršće vezalo uz knjigu. Kao da mi je knjiga trebala pokazati što trebam učiniti u toj novoj zemlji u kojoj sam se našao,

ono u što želim vjerovati, ono što ću vidjeti i put kojim će moj život krenuti. Okrećući stranicu po stranicu, čitao sam je kao vodič koji će mi pokazati put u divljoj i stranoj zemlji. "Pomogni mi", poželio sam reći, "pomogni mi da pronađem novi život bez nesreća i nevolja." No znao sam da je i ovaj život izgrađen prema riječima vodiča. Dok sam čitao riječ po riječ, s jedne strane sam pokušavao naći put, a s druge sam sâm gradio maštarije koje će mi pomoći da ga potpuno izgubim.

Cijelo to vrijeme knjiga je stajala na stolu, i dok je prosipala svoju svjetlost na moje lice, izgledala je poznato i slično drugim stvarima u sobi. To sam osjetio radosno dočekujući postojanje novog života koji se otvarao preda mnom, jednog novog svijeta: knjiga koja će mi toliko promijeniti život zapravo je bila obična stvar. Dok su se vrata i prozori mogega uma otvarali čudima novoga svijeta koja su mi obećavale riječi knjige, ponovo sam razmišljao o slučajnosti koja me k njoj dovela, no ta maštarija je bila na površini mogeg uma i nije prodirala u dubinu. Čitajući, toj sam se misli vraćao kao s nekim strahom; novi svijet koji mi je pokazala knjiga bio je toliko stran, toliko čudan i zapanjujuć da sam osjećao potrebu da se nekako vežem uz sadašnjost kako ne bih potpuno utonuo u njega. Naime, obuzimao me strah da ako podignem pogled s knjige i osvrnem se po sobi, prema ormaru i krevetu, ako pogledam kroz prozor, neću pronaći svijet kakav sam ostavio.

Minute i stranice su letjele, u daljini su prolazili vlakovi, čuo sam mamin izlazak i potom povratak u kuću. Svakodnevno brujanje grada, zvonice prodavača jogurta koji je prošao pored vrata, motori automobila i svi zvukovi koje sam poznavao činili su mi se stranima. Na tren mi se učinilo da pada kiša, no to su bili glasovi djevojčica koje preskaču užu. Učinilo mi se da se vrijeme proljepšalo iako je po prozoru rominjala kišica. Pročitao sam sljedeću stranicu, i sljedeću, i sve ostale. Vidio sam svjetlo koje probija s praga drugog svijeta. Vidio sam ono što sam dosad znao i ono što nisam. Vidio sam svoj život i put kojim sam mislio da će krenuti...

Dok sam polako okretao stranice, svijet za čije postojanje prije nisam znao niti sam o njemu razmišljao, koji nikada nisam mogao ni

naslutiti, šćućurio se u mojoj duši i ondje Ostao. Mnoge stvari koje sam dosad znao i o njima razmišljao pretvorile su se u detalje na kojima se ne vrijedi zadržavati, a one koje nisam znao izašle su iz svojih skrovišta i poslale mi znakove. Da me tko dok sam čitao pitao što su one, kao da ne bih mogao odgovoriti, jer sam znao da polagano krećem na put bez povratka, osjećao da gubim zanimanje za neke od stvari koje ostavljam za sobom, ali opet, osjećao sam takvo uzbuđenje i znatiželju prema novom životu koji se preda mnom otvarao da mi se sve što postoji činilo vrijednim pažnje. Zbog toga me potresalo uzbuđenje, počeo sam mahati nogama, a mnoštvo, bogatstvo i zbrka mogućnosti koje su bile preda mnom pretvorili su se u neku vrstu straha.

Tako zapanjen, u svjetlosti koja je izvirala iz knjige i udarala mi u lice, vidio sam oronule sobe, divlje autobuse, umorne ljude, izbljednula slova, izgubljena naselja, živote i prikaze.

U njemu je postojalo putovanje. Uvijek je bilo tu. Sve je bilo putovanje. Na tom putovanju vidio sam pogled koji me uvijek pratio, koji bi se, kada sam to najmanje očekivao, pojavio preda mnom, potom nestao, a potom me, zato što je nestao, tjerao da ga tražim; mek pogled davno očišćen od svake krivnje i grijeha... Želio sam biti taj pogled. Želio sam biti dio onoga svijeta koji je promatrao. Ta želja je bila toliko jaka da sam gotovo povjerovao da u njemu živim. Ne, nije bilo potrebe da vjerujem, živio sam u njemu. A knjiga je, naravno, jer sam u njemu živio, sigurno pričala o meni. To je bilo tako jer je netko prije mene već mislio moje misli i zapisao ih.

Shvatio sam da riječi i ono što mi govore moraju biti dvije potpuno različite stvari, jer sam od samog početka osjećao da je knjiga napisana za mene. Zato je svaka riječ toliko utjecala na mene dok sam je čitao. Ne zato što su te riječi bile nevjerojatne i blistave, ne, nego zato što me obuzeo osjećaj da knjiga govori o meni. Nisam mogao razabrati kako se to dogodilo. Možda i jesam, ali sam, tražeći svoj put među ubojicama, nesrećama, smrtima i izgubljenim znakovima, zaboravio.

Tako se, što sam dalje čitao, moj pogled pretvarao u riječi knjige,

a one u moj pogled. Moje oči, zaslijepljene svjetlošću, više nisu razlikovale svijet koji je u knjizi od knjige koja je u svijetu. Kao da je taj jedini svijet i sve što u njemu postoji, sve boje i sve stvari, u toj knjizi i njezinim riječima, a ja sam, čitajući, svojim umom radosno i začuđeno ostvarivao sve što sam mogao zamisliti. Shvatio sam čitajući da je sve što mi je knjiga pokazivala, prvo šapćući, poslije pulsirajući, a potom nesmiljenom snagom, godinama ležalo u dubini moje duše. Knjiga je pronašla izgubljeno blago koje je stoljećima ležalo pod vodom i izvukla ga na površinu, a ja sam osjećao želju da svemu što sam pronašao među recima i riječima kažem: "Sada sam i to ja." Ta misao mi je došla negdje na zadnjim stranicama, i poželio sam je izreći. Poslije, kad sam se potpuno predao svijetu o kojem je govorila knjiga, vidio sam svoju smrt kao anđela koji se pojavio na granici mraka i sumraka. Svoju vlastitu smrt...

U jednom trenutku shvatio sam da mi se život obogatio više nego što sam ikada mogao zamisliti. Tada sam se uplašio, ne toga da kad pogledam svijet, stvari, svoju sobu i ulice neću moći vidjeti ono o čemu knjiga govori, nego da ću se od nje udaljiti. Uzeo sam je u ruke i udahnuo miris papira i tiskarske boje koji je izvirao iz njezinih stranica, kao što sam činio kad bih u djetinjstvu dočitao strip. Mirisali su jednako.

Ustao sam, prišao prozoru i prislonio čelo na hladno prozorsko staklo, kao što sam činio kad sam bio dijete, i pogledao na ulicu. Kamion koji je bio parkiran na pločniku preko puta kad sam prije pet sati tog poslijepodneva stavio knjigu na stol i počeo čitati bio je otišao, ali su iz njega istovarili ormare sa zrcalima, teške stolove, stoliće za kavu, kutije i stojeće svjetiljke, a u prazan stan preko puta uselila se nova obitelj. Zavjese još nisu bile obješene pa sam na jarkom svjetlu gole žarulje mogao vidjeti sredovječne roditelje i sina i kćer mojih godina kako večeraju pred upaljenim televizorom. Djevojčina kosa bila je smeđa, a televizijski ekran zelen.

Neko vrijeme sam ih promatrao. To mi se sviđalo možda i zato što su susjedi bili novi; kao da sam zbog toga bio zaštićen. Nisam se želio suočiti s dubokim promjenama poznatog i starog svijeta koji me

okruživao, no više nisam ni primjećivao da su ulice one stare ulice, ni da je moja soba ona stara soba, ni da su moja majka i prijatelji i dalje ti isti ljudi. U njima svima mora da je postojalo nekakvo neprijateljstvo, neka prijetnja, nešto zastrašujuće što nisam mogao imenovati. Povukao sam se korak od prozora, ali nisam se mogao vratiti knjizi koja me pozivala. Ono što je skrenulo moj život s puta čekalo me ondje, iza mojih leđa, na stolu. Koliko god okretao leđa, početak svega bio je tamo, među rečima knjige, a ja sam samo trebao krenuti tim putem.

Mora da mi se na trenutak to odvajanje od starog života učinilo toliko zastrašujućim da sam poželio pronaći spokoj poput onih čiji se životi zbog neke katastrofe nepovratno promijene, maštajući da će moj život ostati takav kakav je bio prije, i da nesreća, katastrofa, ili što god bila ta strašna stvar koja mi se dogodila, ne postoji. No toliko sam duboko osjećao postojanje knjige koja je još uvijek otvorena stajala na stolu iza mojih leđa, da nisam mogao ni zamišljati da će moj život ostati isti kakav je bio dosad.

Tako sam, kad me majka pozvala na večeru, izašao iz sobe i, kao neki došljak koji se trudi naviknuti na novi svijet, pokušao razgovarati s njom. Televizor je bio upaljen, a na tanjurima su bili krumpiri s mljevenim mesom, poriluk s maslinovim uljem, zelena salata i jabuke. Mama je pričala o susjedima koji su se uselili preko puta, o tome kako sam, bravo, cijelo popodne sjedio i učio, o tržnici, o kiši, o vijestima na televiziji i čovjeku koji ih čita. Volio sam svoju majku. Bila je lijepa, ugodna i nježna žena puna razumijevanja, pa sam se osjećao krivim što sam pročitao knjigu i ušao u svijet kojemu ona ne pripada.

Da je knjiga napisana za sve, razmišljao sam, s jedne strane život ne bi bio tako težak i nesmiljen kao prije. S druge strane, pomisao da je knjiga napisana samo za mene, za jednog razumnog studenta građevine poput mene, nije mogla biti istinita. Kako bi onda sve moglo ostati nepromijenjeno? Bojao sam se i pomisliti da je knjiga tajna izmišljena samo za mene. Kasnije, dok je majka prala posuđe, htio sam joj pomoći, dodirnuti je i prenijeti svoj Unutarnji svijet u ovo vrijeme.



“Pusti, dušo, ja ću”, rekla je,

Neko vrijeme sam gledao televiziju. Možda bih mogao ući u taj svijet iza ekrana, a možda ga i raznijeti jednim udarcem. No to što sam gledao bio je. naš televizor u našoj kući; dijelom kućno-božanstvo, dijelom svjetiljka. Navukao sam jaknu i obukao cipele.

“Izlazim”, rekao sam.

“Kad ćeš se vratiti?” pitala je majka, “Da te čekam?”

“Nemoj. Uvijek zaspiš pred televizorom.”

“Jesi li ugasio svjetlo u sobi?”

I tako sam izašao na ulice četvrti u kojoj sam dvadeset i dvije godine živio, ulice svoga djetinjstva, kao da izlazim na opasne ulice neke strane zemlje. Osjetivši vlažnu prosinačku hladnoću kao lagan povjetarac na licu, pomislio sam: “Možda postoje i neke stvari koje su iz staroga svijeta prešle u novi.” To sam trebao vidjeti sada, hodajući ulicama i pločnicima koji tvore moj život. Došlo mi je da potrčim.

Žustro sam koračao mračnim pločnicima, izbjegavajući goleme kontejnere za smeće i blatne lokve i sa svakim novim korakom gledao rađanje jednog novog svijeta. Platane i topole iz mog djetinjstva na prvi su pogled bile one iste platane i topole, ali je snaga uspomena i asocijacija koje su me uz njih vezale nestala. Umorna stabla, poznate dvokatnice i prljave stambene zgrade čiju sam gradnju od temelja i miješanja vapna do crijepa na krovu kao dijete pratio, a poslije se u njima igrao s novim prijateljima, nisam promatrao kao neizostavne dijelove svojeg života, nego kao da gledam fotografije za koje sam zaboravio kada su i gdje snimljene: prepoznavao ih po sjenama, osvjetljenim prozorima, stablima u njihovim vrtovima ili slovima i znakovima na ulazima, ali nimalo ne osjećajući snagu poznatog. Stari svijet je bio ondje, preda mnom, uz mene, na ulicama. Okruživao me u obliku poznatih izloga trgovina mješovitom robom, osvjetljene pekarnice na trgu kod kolodvora u Erenkoju u kojoj su još pekli peciva, sanduka s voćem kod voćara, tački, slastičarnice Život, trošnih kamiona, cerada, i mračnih i umornih lica. Pred svim tim sjenama koje su lagano podrhtavale pod noćnim svjetlima, dio srca mi se sledio. U njemu sam nosio knjigu kao da krijem zločin. Želio sam

pobjeći od svih tih poznatih ulica, melankolije vlažnih stabala i neonskih slova i svjetala voćarnica i mesnica koja su se ocrtavala u lokvama vode na pločnicima koji su me činili onime što jesam. Zapuhao je lagan povjetarac, s grana su se prosule kapi vode, začuo sam brujanje i zaključio da je knjiga tajna koja mi je otkrivena. Obuzeo me strah, poželio sam razgovarati s nekime.

Ušao sam u kafić Mladost u kojem su se neki moji prijatelji iz susjedstva još uvijek navečer okupljali i kartali, gledali nogometne utakmice na televiziji i družili se. Za stražnjim stolom, pod crno-bijelim svjetlima televizora ćaskali su momak kojeg sam poznavao s fakulteta, pomagao je ocu u postolarskoj radnji, i prijatelj iz susjedstva, nogometaš u amaterskoj momčadi. Pred njima sam vidio novine čije su se stranice rasule od čitanja, dvije čašice za čaj, cigarete i bocu piva koju su kupili u dućanu mješovitom robom i sakrili na prazan stolac. Poželio sam dugo razgovarati s nekim od njih, možda i satima, ali sam odmah shvatio da neću moći. Na trenutak mi je dušu obavila tolika tuga da su mi gotovo navrle suze, ali sam je ponosno otresao; one kojima ću otvoriti dušu, odabrat ću među sjenama koje žive u svijetu iz knjige.

Umalo sam pomislio da u potpunosti vladam svojom sudbinom, no znao sam - mnome sada vlada knjiga. Nije stala na tome da se u meni šćućuri kao neka tajna ili grijeh, nego sam od nje zanijemio kao u snu. Gdje su bili meni slični ljudi s kojima bih mogao razgovarati? Gdje je bila zemlja u kojoj ću pronaći san koji se obraća mojem srcu? Gdje su bili drugi koji su pročitali knjigu?

Prešao sam prugu, zašao u sporedne ulice, gazio po požutjelom lišću koje je otpalo i zalijepilo se za asfalt. Odjednom me obuzeo dubok optimizam: ako zauvijek nastavim ovako hodati, brzo hodati, ako nikada ne stanem, ako krenem na putovanja, možda stignem u svijet iz knjige. Novi život, čiji sam odbljesak osjećao u sebi, bio je daleko, možda u nekoj nedostižnoj zemlji, ali sam osjećao da mu se kretanjem približavam, i da ću uspjeti makar stari život ostaviti za sobom.

Kad sam stigao do plaže, zbunilo me što je more bilo crno kao

katran. Zašto nikada prije nisam primijetio da je more noću toliko mračno, strogo i nemilosrdno? Kao da su predmeti imali jezik, a ja sam ga u prolaznoj tišini u koju me knjiga uvukla uspijevao pomalo čuti. Težinu mora koje se polako valjalo na trenutak sam osjetio u sebi, kao svoju nepovratnu smrt s kojom sam se susreo čitajući knjigu, no u meni se nije meškoljio osjećaj da je stigao kraj svemu, koji donosi prava smrt, nego znatiželja i uzbuđenje nekoga tko započinje nov život.

Tumarao sam plažom. Kao mali bih nakon olujnog juga s prijateljima iz susjedstva ovdje skupljao konzerve i plastičnu ambalažu koju je nanijelo more, i među bocama, obucom za plažu, roštiljima, žaruljama i plastičnim lutkama, tražio nešto, neki čarobni komad koji je dio blaga, neki sjajan novi predmet za koji ne znamo što je. Na tren sam osjetio da bi moj pogled, prosvijetljen svjetlošću knjige, bilo koji običan predmet iz starog svijeta uz malo proučavanja mogao pretvoriti u tu čarobnu stvar koju smo tražili kad sam bio mali. No istodobno me toliko snažno obuzeo osjećaj da me knjiga ostavila samog samcatog u ovome svijetu, da sam pomislio da će mračno more odjednom porasti i progutati me.

Obuzela me panika. Požurio sam se, ali ne kako bih sa svakim korakom vidio stvaranje novog svijeta, nego da bih se što prije našao u sobi, sâm sa svojom knjigom. Koraćao sam gotovo trčeći, i kao da sam se već vidio samoga sebe nastalog iz svjetla knjige. To me umirivalo.

Moj je otac imao prijatelja svojih godina koji je, kao i on, godinama radio za Državne željeznice, napredovao do čina inspektora i zbog svoje strasti prema željeznicama pisao za časopis *Željeznica*. Uz to su dječji romani koje je sâm pisao i oslikavao objavljivani u seriji *Dječje pustolovine za novi dan*. U danima kad sam čitao knjige *Perteu i Peter* ili *Kamer u Americi* koje mi je poklonio striko Rifki Željezničar, često bih poželio otrčati kući i uroniti u njih. No te dječje knjige su uvijek završavale. U njima bi, baš kao u filmovima, u četiri slova pisalo kraj. Kad bih ih pročitao, ne samo da bih primijetio granice zemlje u kojoj sam želio biti, nego bih istodobno bolno shvatio

da je taj čarobni svijet mjesto koje je izmislio striko Rifki Željezničar. Znao sam, međutim, da je u knjizi, zbog koje sam sada trčao kući da je ponovo pročitam, sve istina. Da je zbog toga nosim u sebi. Da mi se zbog toga vlažne ulice kojima sam u trku prolazio čine nestvarnima, kao da su dio dosadne zadaće koju mi je netko dao kako bi me kaznio. Jer knjiga je, ili mi se barem tako činilo, govorila o razlogu mogega postojanja na ovome svijetu.

Prešao sam prugu i upravo prolazio pored džamije kad sam primijetio da ću ugaziti u lokvu, poskočio, spotaknuo se, posrnuo i pao na blatan asfalt koliko sam dug i širok.

Odmah sam ustao i namjeravao krenuti dalje, kad je bradat starac, koji je vidio kako sam se opružio, rekao:

“Pošteno si pao, sine. Jesi li dobro?”

“Nisam”, rekao sam. “Jučer mi je umro otac. Danas smo ga pokopali. Bio je pravi gad. Stalno je pio, tukao je mamu i nije želio da budemo ovdje, pa sam godinama živio u Viranbagu.” Kakav sad Viranbag? Starac je možda znao da je sve što govorim laž, ali sam se na trenutak osjetio jako pametnim. Možda je to bilo zbog laži koju sam ispalio, možda zbog knjige, a možda je u pitanju bilo nešto jednostavnije poput čovjekovog zabezeknutog lica, ne znam, no pomislio sam: “Ne boj se. Ne boj se, idi. Taj svijet u knjizi je pravi svijet!” No bojao sam se...

Zašto?

Jer sam čuo što se događa onima poput mene, koji pročitaju knjigu pa im život isklizne iz ruku, zato. Čuo sam priče o onima koji su pročitali knjigu *Temeljni principi filozofije*, odobravali svaku riječ koju su progutali u jednu noć, sljedeći dan se pridružili *Novim pionirima revolucionarnih proletera*, tri dana kasnije bili uhvaćeni u pljački banke i potom odležali deset godina. Znao sam i za one koji su pročitali neku od knjiga poput *Islama i novog morala* ili *Prokletstva pozapadnjačivanja*, u jednoj noći prešli iz krčme u džamiju, i u mirisu ružine vodice počeli strpljivo čekati smrt koja će stići pedeset godina kasnije. Upoznao sam se i s onima koje su obuzele knjige poput *Ljubav oslobađa* i *Upoznaj sebe*. Ti su bili više od vrste koja bi vjerovala

u horoskop, no i oni su iskreno govorili: "Ova knjiga mi je preko noći promijenila cijeli život!" Zapravo me ni beznađe tog zastrašujućeg prizora nije mučilo. Bojao sam se samoće. Kao što bi većina budala poput mene vjerojatno učinila, bojao sam se da ću pogrešno shvatiti knjigu. Da ću biti površan ili da to neću moći biti. To jest, da neću moći biti poput ostalih, da ću se utopiti u ljubavi i provesti cijeli život kao ruglo, poznajući tajnu i pokušavajući je objasniti onima koji je ni najmanje ne žele otkriti. Toga da ću završiti u zatvoru, da ću izgledati kao da mi fale daske u glavi, da ću naposljetku shvatiti da je svijet okrutan barem onoliko koliko sam mislio da jest i da neću uspjeti natjerati lijepe djevojke da me zavole. Jer ako je to što piše u knjizi istina, ako je život onakav kakvog sam ga s tih stranica čitao, ako je takav svijet moguć, zašto ljudi još uvijek idu u džamiju? Zašto sjede u kafićima i gube vrijeme u praznom razgovoru i svaku večer u ovo doba, da ne bi umrli od dosade, sjede pred televizorima? To mi nikako nije bilo jasno. I na ulici ima poluzanimljivih stvari koje se mogu gledati poput televizije. Na primjer, možda će neki auto prebrzo proći, konj zarzati ili neki pijanac zavikati, pa zato ljudi ne mogu navući zastore do kraja.

Ne sjećam se koliko mi je trebalo da shvatim kako stojim pred zgradom strike Rifkija Željezničara i zurim u njegov stan na drugom katu kroz polunavučene zastore. Primijetio sam gdje stojim, ali toga nisam bio svjestan. Možda sam mu te večeri, onog dana kada mi se život iz korijena promijenio zbog jedne knjige, instinktivno poslao pozdrav. Na umu mi je bila čudna želja; još jednom izbliza vidjeti stvari koje sam vidio u njegovoj kući kad sam ga zadnji put posjetio s ocem: kanarinke u krletci, barometar na zidu, slike željeznice koje su visjele pažljivo uokvirene, komodu s vitrinom u kojoj su s jedne strane stajale čašice za likere, minijturni vagoni, srebrne posude za šećer, kontrolorske spravice za poništavanje karata, medalje za službu u željeznici, a s druge četrdeset ili pedeset knjiga, nikad korišteni samovar stajao je na vrhu, na stolu igraće karte... Kroz poluotvorene zastore vidio sam Svjetlost televizora u sobi, ali ne i televizor.

Odjednom sam se, vođen odlučnošću za koju ne znam odakle se stvorila, popeo na zid koji je dijelio vrt zgrade od pločnika i vidio

glavu udovice strike Rifkija Željezničara, tete Ratibe, i televizor koji je gledala. Dok je sjedila pod kutom od četrdeset pet stupnjeva okrenuta prema muževnoj praznoj fotelji i gledala televiziju, uvlačila je glavu među ramena, baš kao moja majka. No umjesto da plete poput moje majke, pušila je duboko uvlačeći dim.

Moj otac je prošle godine umro od srca. Striko Rifki Željezničar umro je godinu dana prije, ali nasilnom smrću. Jedne noći je na putu prema kafiću stradao od metka. Ubojica nije uhvaćen. Spominjala se ljubomora, no moj otac u posljednjih godinu dana života u to nikad nije povjerovao. Nije imao djece.

U ponoć, kad je moja majka već davno bila zaspala, sjeo sam za stol uspravan kao svijeća, i dok sam promatrao knjigu koja je stajala oslonjena na moje ruke, zapešća i dlanove, polako, uzbuđeno i radosno sam zaboravio na svjetla susjedstva i grada koja su se gasila, na melankoliju pustih vlažnih ulica, na povike prodavača boze koji je prolazio zadnji put, na dvije-tri vrane koje su u pogrešno vrijeme zakriještale, na klopot beskrajno dugačkih teretnih vlakova koji su počeli prolaziti nakon zadnjeg prigradskog vlaka i na sve ono što u ponoć naše susjedstvo čini mojim, i potpuno se predao svjetlu knjige. Tako su ručkovi, vrata kina, prijatelji s fakulteta, dnevne novine, gazirani sokovi, nogometne utakmice, redovi u predavaonici, trajekti, lijepe djevojke, snovi o sreći, moja buduća djevojka i žena, moj radni stol, moja jutra i doručci, moje autobusne karte i sitni problemi, nedovršene zadaće iz statike, stare hlače, moje lice, pidžame i noći, časopisi uz koje sam masturbirao, cigarete, pa čak i moj vjerni krevet koji me iza leđa čekao kao mjesto najsigurnijeg zaborava, koji su do toga dana sačinjavali sav moj život i snove, u potpunosti nestali iz mog uma, a ja sam se zatekao kako lutam ondje, u toj zemlji od svjetla.

Sutradan sam se zaljubio. Taj me osjećaj potresao koliko i svjetlost koja je iz knjige prštala u moje lice, i svom mi silinom ukazao na to da je život odavno počeo.

Čim sam se ujutro probudio, razmislio sam o svemu što mi se dogodilo prethodnog dana i shvatio da nova zemlja, čija su se vrata preda mnom otvarala, nije bila samo kratkotrajan plod moje mašte, već da je jednako stvarna koliko i moje tijelo, ruke i noge. Kako bih se spasio od neizdrživog osjećaja samoće koji me obuzeo, morao sam naći one koji su bili poput mene.

Snijeg koji je navečer padao prekrio je prozorske daske, nogostupe i krovove. Obasjana bijelom i uznemirujućom dnevnom svjetlošću, otvorena knjiga na stolu djelovala je nevinije i jednostavnije. To ju je činilo još strašnijom.

Pa ipak, kao i svakoga jutra uspio sam doručkovati s majkom, prolistati *Milijet*, osjećajući miris pohanog kruha te baciti pogled na tekst Dželala Salika<sup>[1]</sup>. Dok sam jeo sir i ispijao čaj imao sam osjećaj kao da se ništa nije promijenilo, nasmiješio sam se majci čije je lice bilo vedro. Činilo se da me zveckanje šalice, čajnika i žličica te kamion prodavača naranača na ulici žele obavijestiti da će život teći kao i prije, no nisu me prevarili. Bio sam toliko siguran da se život potpuno promijenio, da mi ni teški, trošni očev kaput, nije djelovao staro.

Prošetao sam do postaje te vlakom stigao do trajekta. Iskrcao

sam se na pristaništu u Karakaju, gurajući se laktovima uspeo se stubama, ušao u autobus i došao na Taksim. Dok sam hodao prema Taškišli zastao sam na trenutak i pogledao Ciganke koje su prodavale cvijeće. Jesam li mogao povjerovati da će život ostati isti? Jesam li mogao zaboraviti knjigu koju sam pročitao? U jednom mi se trenutku sve to učinilo toliko strašnim, da sam poželio pobjeći.

Na predavanju iz mehanike opterećenja u bilježnicu sam posve ozbiljno zapisivao brojke, formule i izvode koji su se nalazili na ploči. Kada ćelavi profesor ne bi ništa pisao po ploči, prekrižio bih ruke i slušao njegov ugodan glas. Nisam bio siguran slušam li ga ili oponašam sve druge studente Odsjeka za građevinu pri Tehničkom sveučilištu koji se samo prave da ga slušaju. Uskoro sam shvatio da je stari svijet jednako beznadan kao i ovaj koji me okružuje. Srce mi je počelo brzo tući, zavrtilo mi se u glavi, kao da mojim venama teče svjež krv, te sam s užitkom osjetio kako se snaga svjetlosti iz knjige, koja je prštala u moje lice, preko zatiljka polako širi mojim tijelom. Jedan nov svijet poništio je sve što postoji te je čak i sadašnjost pretvorio u prošlost. Sve što sam vidio i dotaknuo bilo je toliko staro da je bilo vrijedno žaljenja.

Prvi sam put vidio tu knjigu dva dana ranije u rukama jedne studentice arhitekture. Namjeravala je nešto kupiti u kantini na katu te je tražila novčanik, međutim nije mogla pretražiti torbu jer je u ruci držala knjigu. Morala ju je staviti na stol za kojim sam sjedio, a ja sam je nakratko pogledao. Djevojka je potom uzela knjigu i stavila je u torbu. Slučajnost koja je promijenila cijeli moj život nije bila ništa više od toga. Sljedeći put ugledao sam tu knjigu na povratku kući, među starim knjigama, brošurama, pjesničkim zbirkama, knjigama o proricanju budućnosti te ljubavnim i političkim romanima izloženima na ulici, i tada sam je kupio.

Kada se u podne oglasilo zvono, većina studenata potrčala je prema stubama kako bi stali u red za jelo u kantini, a ja sam ostao sjediti u tišini. Kasnije sam prošetao hodnicima, sišao do kantine, prošao kroz dvorište, hodao među stupovima, bacio pogled na drveće pokriveno snijegom u parku prekoputa, ulazio u prazne



predavaonice te u zahodu popio vodu. Prošetao sam gotovo cijelom zgradom. Djevojke nije bilo nigdje, međutim nisam se brinuo.

U hodnicima je nakon ručka vladala još veća gužva. Prošetao sam odsjekom Arhitekture, ušao u crtaonu, gledao kako se na stolovima za crtanje igraju kovanicama, sjeo u kut te pročitao novine čije sam razbacane stranice sakupio. Ponovo sam prošetao hodnicima, penjao se i silazio stubama te slušao razgovore o nogometu, politici i jučerašnjem tv programu. Pridružio sam se društvu koje je zbijalo šale na račun jedne filmske zvijezde koja je odlučila da će dobiti dijete, dodavao im upaljač i cigarete, slušao vic koji je ispričao jedan od studenata i uza sve to dobronamjerno odgovarao svima koji bi me u prolazu pitali jesam li vidio ovoga ili onoga. Kada ne bih mogao naći prijatelje s kojima bih proveo vrijeme, ni prozor kroz koji bih gledao, te kada moja šetnja ne bi imala cilj, počeo bih brzo hodati kao da mi je nešto važno palo na pamet i kao da sam u velikoj žurbi. Budući da nije bilo jasno kamo idem, kada bih se zatekao pred vratima knjižnice, došao na polukat ili sreo nekoga tko bi me tražio cigaretu, promijenio bih smjer, ušao u masu i stao da zapalim još jednu cigaretu. Baš kada sam namjeravao pogledati novi oglas na oglasnoj ploči, srce mi je počelo brzo kucati, izdalo me i ostavilo bespomoćnog. U velikoj grupi studenata ugledao sam djevojku u čijoj sam ruci vidio knjigu. Kao u snu, sporim se koracima udaljavala od mene i tako me pozivala. Izgubio sam glavu, dobro sam znao da više nisam svoj. Prepustio sam se i potrčao za njom.

Nosila je haljinu koja je bila blijeda kao da je bijela, ali nije bila ni bijela ni neke druge boje. Sustigao sam je prije nego što je došla do stuba. Kada sam je pogledao iz neposredne blizine, lice mi je obasjala Svjetlost snažna poput one koja je prštala iz knjige, no bila je posve nježna. Bio sam svjestan svega i nalazio sam se na pragu novog života. Bio sam na vrhu prljavih stuba i živio život poput onog iz knjige. Svaki put kada sam pogledao u tu svjetlost, bio sam svjestan da me srce neće poslušati.

Rekao sam joj da sam pročitao knjigu. Rekao sam joj da sam je pročitao nakon što sam je vidio u njenoj ruci. Prije nego što sam je

pročitao, živio sam u jednom svijetu, a nakon što sam je pročitao, u posve drugom svijetu. Morali smo razgovarati, jer sam u tom svijetu bio posve sam.

“Idem na predavanje”, rekla je.

Jako sam se iznenadio. Djevojka je to možda i shvatila, jer je na trenutak razmislila.

“Dobro, možemo pronaći neku praznu predavaonicu i porazgovarati”, rekla je odlučno.

Pronašli smo praznu predavaonicu na drugom katu. Dok smo ulazili, noge su mi se tresle. Nisam znao kako ću opisati svijet o kojem mi je govorila knjiga. Knjiga je razgovarala sa mnom kao da šapuće i otvorila vrata tog novog svijeta kao da odaje tajnu. Rekla mi je da se zove Džanan<sup>[2]</sup>, a ja sam njoj rekao svoje ime.

“Što te veže uz tu knjigu?” pitala je.

Anđele, želio sam joj nadahnuto odgovoriti: “Činjenica da si je ti pročitala.” Bio sam posve zbunjen; odakle sad taj anđeo?! Uvijek se zbunim, ali kasnije mi netko pomogne, možda baš anđeo.

“Nakon što sam je pročitao, život mi se posve promijenio”, rekao sam. “Moja soba, dom i svijet prestali su biti moji. Imao sam osjećaj da sam stranac u nekom drugom svijetu. Prvi put sam je vidio u tvojoj ruci, sigurno si je i ti pročitala. Pričaj mi o svijetu u koji si otišla i iz kojeg si se vratila. Reci mi što moram učiniti da uđem u taj svijet. Objasni mi zašto smo još uvijek ovdje. Reci mi kako to da mi taj svijet može biti blizak kao vlastiti dom, a vlastiti dom nepoznat kao i sav svijet.”

Tko zna što sam joj još namjeravao reći u istom stilu i ritmu, no u jednome trenutku kao da sam ostao zaslijepljen. Siva svjetlost zimskog podneva bila je toliko sjajna, da se činilo kako su prozori male predavaonice koja je mirisala na kredu od leda. Sa strahom sam joj pogledao u lice.

“Što bi učinio da možeš ući u svijet iz knjige?” pitala je.

Lice joj je bilo blijedo, kosa i obrve smeđi, a pogled blag. Ako je i došla iz tog svijeta, više je izgledala kao da je sačinjena od sjećanja na

njega. Ako je došla iz budućnosti, nosila je brige i tugu vezane uz nju. Gledao sam je, ali nisam bio svjestan toga; kao da se bojim da će situacija biti stvarnija ako nastavim gledati.

“Učinio bih sve da mogu pronaći svijet iz knjige”, rekao sam.

Ljupko me pogledala, smiješeći se jedva primjetno. Kako da se ponašate kada vas djevojka neobične ljepote tako pogleda? Kako trebate držati šibicu, zapaliti cigaretu, i gledati kroz prozor? Kako trebate razgovarati s njom? Kako se morate držati i disati? To ne podučavaju u ovim predavaonicama. Oni poput mene u takvim se beznadnim situacijama skvrče pokušavajući sakriti lupanje srca.

“Što to sve možeš učiniti?” pitala me. “Sve...” rekao sam i zašutio osluškujući otkucaje svoga srca.

Ne znam zašto su mi se u glavi pojavile slike putovanja koja su toliko duga da nikada neće prestati, mitskih kiša koje ne prestaju padati, izgubljenih ulica koje vode jedna u drugu, tužnih stabala, blatnih rijeka, vrtova i raznih zemalja. Morao sam otići onamo kako bih je jednog dana mogao zagrliti.

“Bi li, na primjer, riskirao život?”

“Bih.”

“Čak i da znaš da postoje ljudi koji ubijaju one koji su pročitali tu knjigu?”

Nastojao sam suspregnuti smiješak, s obzirom na to da je budući inženjer u meni rekao *Naposljetku, to je samo knjiga!*, međutim Džanan me je pomno promatrala. U panici sam pomislio kako se nikada neću moći približiti ni svijetu iz knjige ni njoj ako učinim i najmanju pogrešku.

“Ne mislim da će me netko ubiti”, rekao sam oponašajući neki nepoznat glas. “Čak i kada bi to bilo tako, ne bih se bojao smrti.”

Njezine oči boje meda zasjale su na blijedoj svjetlosti koja je dopirala kroz prozor. “Misliš li da taj svijet postoji ili misliš da je riječ o svijetu iz mašte koji postoji samo u knjizi?” “Taj svijet postoji”, rekao sam. “Toliko si lijepa da znam kako dolaziš iz tog svijeta.”

Napravila je dva brza koraka prema meni. Objema me rukama

primila za glavu i poljubila. Njezin je jezik na trenutak ostao na mojim usnama. Povlačila se sve dok je nisam uhvatio rukama.

“Vrlo si hrabar”, rekla je.

Osjetio sam miris lavande, miris kolonjske vode i kao pijan zakoračio sam prema njoj. Ispred vrata su prolazila dva studenta i nadvikivala se.

“Čekaj. Molim te, slušaj me”, rekla je. “Sve to što si mi rekao moraš reći i Mehmetu. On je bio otišao u svijet o kojem govori knjiga i vratio se. Razumiješ li da on dolazi iz tog svijeta? Međutim ne vjeruje da drugi mogu povjerovati u tu knjigu, ni otići u taj svijet. Doživio je strašne stvari i prestao vjerovati. Možeš li mu to ispričati?”

“Tko je Mehmet?”

“Deset minuta prije prvog predavanja budi ispred predavaonice 201”, rekla je te u trenu izašla kroz vrata i nestala.

Predavaonica je bila prazna, kao da ni ja nisam bio u njoj. Nitko me nije tako poljubio niti me itko tako gledao. Opet sam ostao sam. Bojao sam se, mislio sam da je više nikada neću vidjeti i da više nikada neću biti u stanju stati na noge. Želio sam potrčati za njom, ali srce mi je kucalo toliko brzo da sam se bojao udahnuti. Posve bijela svjetlost nije zaslijepila samo moje oči, već i moj um. Pomislio sam da je razlog tome knjiga i tako sam jasno shvatio koliko volim tu knjigu i koliko želim biti ondje, u tom svijetu, da sam na trenutak pomislio kako ću zaplakati. Njezino postojanje davalo mi je snagu. Znao sam da će me ta djevojka ponovo zagrliti. Mislio sam da me cijeli svijet napustio.

Kroz prozor su dopirali zvukovi, pogledao sam van. Grupa studenata građevine grudala se i dovikivala na rubu parka.

Pogledao sam ih, ali ih nisam vidio niti sam ih razumio. Više uopće nisam bio dijete. Nestao sam.

To će se dogoditi, ili se već dogodilo, svima nama u jedan posve običan dan. U trenutku kada nam je glava puna novinskih vijesti, buke koju proizvode automobili, tužnih riječi, a u džepovima nam se nalaze iskorištene karte za kino i prosuti duhan te kada mislimo da

činimo najobičnije korake, postanemo svjesni da smo odavno otišli nekamo drugamo te da se ne nalazimo ovdje, na mjestu na koje su nas doveli naši koraci. Odavno sam otišao, otopivši se iza prozora u posve blijedoj boji. Tada trebamo zagrliti neku djevojku i zaslužiti njezinu ljubav, ne bismo li se mogli vratiti u zemlju u koju želimo ući. Kako li je samo moje srce, koje se nije zaustavljalo, naučilo sve te mudrosti! Zaljubio sam se, namjeravao sam se prepustiti glasu srca. Pogledao sam na sat. Ostalo je još osam minuta.

Poput sablasti hodao sam hodnicima visokih stropova, i na čudan način osjećao da imam samo jedno tijelo, jedan život, jedno lice i jednu priču. Bih li je mogao sresti u svoj toj masi ljudi? Ako je sretnem, što ću joj reći? Nisam se mogao sjetiti kako mi izgleda lice. Ušao sam u zahod pored stuba i pogledao usne koje je maloprije poljubila. Majko, zaljubio sam se, majko nestajem, bojim se, ali za nju bih bio u stanju sve učiniti. Pitat ću je tko je taj Mehmet, zašto se boji i tko su ti koji žele ubiti one koji pročitaju tu knjigu. Ne bojim se nikoga. Ako si pročitala knjigu ni ti se, poput mene, nećeš bojati.

Susreo sam se s velikom skupinom studenata, i najednom sam shvatio da opet brzo hodam, kao da moram obaviti nešto važno. Uspeo sam se na drugi kat i prošao kraj visokih prozora koji su gledali prema unutrašnjem dvorištu u kojem se nalazio zdenac. Hodao sam, zaboravljajući na sebe i misleći samo na Džanan. Prošao sam između svojih kolega, ispred predavaonice u kojoj sam imao predavanje. Zna li da me maloprije jedna lijepa djevojka poljubila? Noge su me brzim koracima vodile u budućnost. U toj su se budućnosti nalazile mračne šume, hotelske sobe, maštanja obojena u ljubičastu i plavu boju, život, spokoj i smrt.

Tri minute prije početka predavanja došao sam pred predavaonicu dvjesto jedan i prije nego što sam ugledao Džanan, shvatio tko je Mehmet. Lice mu je bilo blijedo, bio je visok, mršav, zamišljen te umoran baš kao i ja. Kao kroz maglu sam se prisjećao da sam ga već negdje vidio sa Džanan. Ovaj zna više od mene, i proživio je više od mene, čak je i godinu ili dvije stariji od mene, pomislio sam.

Ne znam kako me prepoznao. Stali smo sa strane, pored

ormara.

“Pročitao si knjigu”, rekao je. “Što si pronašao u njoj?”

“Novi život.”

“Vjeruješ li u to?”

“Vjerujem.”

Koža na njegovom licu izgledala je toliko ispijeno da sam se uplašio svega što je doživio. “Slušaj, i ja sam bio povjerovao. Mislio sam da sam pronašao taj svijet. Vozio sam se autobusima, išao od grada do grada, mislio sam da ću naći tu zemlju, ljude i ulice. Vjeruj mi, smrt je zadnja postaja. Okrutno ubijaju. Čak nas i sad možda prate.”

“Nemoj ga plašiti”, rekla je Džanan.

Uslijedila je tišina. Mehmet me pogledao kao da me već godinama poznaje. Kasnije sam pomislio da sam ga razočarao.

“Ne bojim se”, rekao sam i pogledao Džanan. “Mogu ići do kraja”, rekao sam odlučno poput muškarca iz nekog filma. Džananino nevjerovatno tijelo bilo je udaljeno dva koraka od mene. Stajala je između nas, ali bila je bliže njemu.

“Nije to ništa zbog čega bi se trebalo ići do kraja”, rekao je Mehmet. “To je samo knjiga, plod mašte, netko je sjeo i napisao je. Možeš je samo iznova čitati.”

“Reci i njemu ono što si meni rekao”, rekla je Džanan.

“Taj svijet postoji”, rekao sam. Želio sam primiti Džananine lijepe ruke i povući je, no zastao sam. “Pronaći ću ga.”

“Taj svijet ne postoji, sve je to samo priča. Možeš je smatrati predstavom koju je neka stara budala izvela za djecu. Budući da je zabavio djecu, poželio je napisati i knjigu za odrasle. Pitanje je zna li i on sam što ona znači. Ako je pročitaš, zabavit ćeš se, no ako povjeruješ u nju, uništiti će ti život.”

“Ondje postoji jedan svijet, znam da ću pronaći način da odem onamo”, rekao sam poput odlučnih budala iz filmova. “U tom slučaju, doviđenja.”

Okrenuo se i pogledao Džanan kao da joj želi kazati: *Rekao sam ti*. Spremao se otići, no zastao je i upitao me: "Kako možeš biti toliko siguran da taj život postoji?"

"Zato što mi se čini da knjiga priča moju priču." Prijateljski se nasmiješio i otišao.

"Čekaj, nemoj ići. Je li ti to dečko?" upitao sam Džanan. "Svidio si mu se. On se ne boji za sebe, već za takve kao što smo ti i ja."

"Je li ti to dečko? Nemoj otići prije nego što mi sve objasniš." "Potrebna sam mu", rekla je.

Toliko sam puta u filmovima već bio čuo tu rečenicu da sam s uzbuđenjem i vjerujući u to rekao: "Ako me ostaviš, umrijet ću."

Nasmijala se i s velikom skupinom studenata ušla u predavaonicu 201. Na trenutak sam poželio za njima ući na predavanje. Kroz široke prozore predavaonice s pogledom na hodnik vidio sam njih dvoje među studentima koji su nosili svjetlosmeđe haljine i traperice. Našli su klupu i sjeli. Bez riječi su čekali početak predavanja. Džanan je najednom laganim pokretom zataknula svoju smeđu kosu iza ušiju, a još jedan dio moga srca otopio se i otišao u nepovrat. Za razliku od onoga što za ljubav kažu u filmovima, osjećao sam se bijedno, slijedeći noge prema mjestu na koje su me vodile.

Što misli o meni? Koje su boje zidovi njezine kuće? O čemu razgovara s ocem? Sjaji li se njihova kupaoonica? Ima li brata ili sestru? Što jede za doručak? Jesu li njih dvoje par? Zašto me poljubila?

Mala predavaonica u kojoj me poljubila bila je prazna. Ušao sam u nju poput poraženog vojnika, ali odlučan u želji da krenem u novu bitku. U praznoj predavaonici samo jeka mojih koraka, moje uboge ruke koje otvaraju kutiju cigareta, miris krede i svjetlost bjelja od leda. Naslonio sam čelo na prozor. Zar je to bio taj novi život na čijem sam se pragu jutros vidio? Bio sam umoran od razmišljanja, ali je budući inženjer u jednom kutku moga uma ipak radio logičan izračun: *Nisam u stanju otići na svoje predavanje, pričekat ću ih. Izaći će za dva sata.*

Prislonio sam čelo na prozor. Nisam znao koliko je vremena prošlo, sažalijevao sam se i to mi se svidjelo. Baš kad sam pomislio da

će mi se oči orositi, počeo je sipiti snijeg nošen laganim vjetrom. Dolje, između stabala javora i kestena, na padini koja se spuštala prema Dolmabahçe, sve je bilo posve mirno. "Stabla ne znaju da su stabla", pomislio sam. S grana pokrivenih snijegom poletjele su vrane. U čudu sam ih pogledao.

Promatrao sam pahuljice. Padale su njišući se lagano te su u jednom trenutku, kao da nisu znale što bi, počele slijediti ostale pahuljice, a kasnije, kada su postale neodlučne, zapuhao je jedva primjetan vjetar i odnio ih. S vremena na vrijeme, pokoja se pahuljica zanjihala i ostala nepomična u zraku te bi kao da je od nečega odustala ili pak promijenila mišljenje, polako krenula natrag k nebu. Vidio sam da puno pahuljica ne završava u blatu i na asfaltu, nego da se uspinju.

Tko je primijetio da završetak parka, koji s dvije strane sijeku asfaltirani puteljci oblikujući trokut, upućuje na Djevojačku kulu? Tko je vidio da istočni vjetar već godinama savršeno simetrično savija borove koji rastu uz rub pločnika i tako oblikuje osmerokut iznad postaje za autobus? Tko se, vidjevši na pločniku čovjeka s ružičastom vrećicom u ruci, sjetio da polovica stanovnika Istanbula šeće ulicama i nosi plastične vrećice? Anđele, tko je uopće, vidjevši tragove gladnih pasa i ljudi koji skupljaju prazne boce u beživotnim gradskim parkovima prekrivenim snijegom i pepelom, pomislio na tvoje znakove? Zar sam na taj način trebao upoznati novi svijet čija mi je vrata, kao da otkriva tajnu, otvorila knjiga koju sam kupio na ulici?

Na svjetlosti koja je postajala olovno siva i snijegu koji je sve jače padao, Džananinu sjenu nisu prvo ugledale moje oči, već usplahireno srce. Nosila je ljubičasti kaput. To je značilo da je moje srce zapamtilo kaput po nečemu lošem, a da ja to nisam znao. S njom je bio Mehmet koji ju je slijedio poput kakvog zloduha, ne ostavljajući trag u snijegu. Poželio sam potrčati i sustići ih.

Zaustavili su se na mjestu na kojem su prije dva dana bile izložene knjige i počeli razgovarati. Osim što su razgovarali, pokreti njihovih ruku i način na koji se Džanan ranjivo povlačila, ukazivali su i na to da se svađaju. Činili su to poput ljubavnika naviknutih na



svađu.

Poslije su počeli hodati te su se opet zaustavili. Bio sam vrlo daleko od njih, ali zbog načina na koji su stajali i pogleda koji su im upućivali prolaznici koji su hodali nogostupom, mogao sam posve jasno razabrati da su se žestoko posvađali.

Ni to nije dugo trajalo. Džanan se okrenula i dok je hodala prema meni i Taškišli, Mehmet je nakratko pogledao prema njoj te otišao u smjeru Taksima. Srce mi je opet počelo brzo kucati.

Tada sam vidio da muškarac s plastičnom vrećicom ružičaste boje, koji je na postaji čekao autobus za Sariyer, prelazi ulicu. To nije bilo ono što bi trebale zamijetiti oči fokusirane na elegantan hod lijepe sjene u ljubičastom kaputu, ali nešto u pokretima tog muškarca, koji je u ruci nosio plastičnu vrećicu i trčeći prelazio ulicu, privlačilo je pažnju poput pogrešne note u skladbi. Dva koraka prije nego što je prešao na nogostup izvadio je pištolj i uperio ga u Mehmeta. Mehmet ga je primijetio.

Prvo sam vidio da je Mehmet pogođen, a zatim čuo pucanj. Nakon što sam čuo drugi pucanj, pomislio sam da ću čuti i treći. Mehmet je posrnuo i pao. Čovjek je bacio plastičnu vrećicu i potrčao prema parku.

Džanan mi se približavala istim nesretnim, elegantnim, kratkim koracima. Nije čula pucnje. Kamion pokriven snijegom, koji je prevozio naranče, veselo i uz puno buke ušao je u raskrižje. Svijet kao da se pokrenuo.

Vidio sam strku na postaji autobuseva. Mehmet je ustajao. Muškarac koji je bacio plastičnu vrećicu, trčao je u daljini, poskakujući u parku kroz snijeg na padini prema stadionu İnönü, poput klauna koji želi zabaviti djecu, a dva su ga razigrana psa slijedila.

Morao sam potrčati, spustiti se na ulicu, dočekati Džanan i reći joj što se dogodilo, no stao sam i promatrao Mehmeta kako se njiše i zbunjeno promatra okolinu. Koliko? Dugo, sve dok Džanan nije zašla za ugao Taškišle i kada je više nisam vidio.

Potrčao sam, sišao stubama i prošao između policajaca u civilu,

studenata te podvornika koji su stajali na vratima. Kada sam došao do glavnih vrata, Džanan nije bila ondje, niti je išta upućivalo na to gdje bi se mogla nalaziti. Počeo sam se žurno uspinjati ulicom. Kada sam stigao do raskrižja, nisam vidio ništa što je bilo vezano uz prizor kojem sam svjedočio, niti sam ikoga sreo. Ondje nisu bili ni Mehmet ni plastična vrećica čovjeka koji je pucao.

Mjesto na koje je Mehmet pao bilo je blatnjavo zbog snijega koji se otopio. U blizini su prošli dvogodišnje dijete s kapom na glavi i njegova otmjena, lijepa majka.

“Mama, kamo je pobjegao zec?” pitalo je dijete. Potrčao sam na drugu stranu, prema postaji minibuseva. Svijet je opet bio obavijen tišinom i nezainteresiranošću stabala. Dva vozača na postaji, koji su bili nalik jedan drugom kao jaje jajetu, nisu se mogli prestati čuditi mojim pitanjima, nisu ništa znali. Ni konobar s licem razbojnika, koji im je donio čaj, nije ništa čuo, ali se uopće nije iznenadio. Policajac sa zviždaljkom u ruci pogledao me kao da sam ja taj koji je povukao okidač. Na boru iznad moje glave, skupile su se vrane. U posljednjem sam trenutku gurnuo glavu u autobus koji je kretao i užurbano postavljao pitanja. Jedna starija žena je odgovorila: “Mladić i djevojka su se ondje ukrcali u taksi i otišli.”

Prstom je pokazala prema Taksimu. Znajući kakvu glupost činim, potrčao sam u tom smjeru. U gužvi, među svim prodavačima, automobilima i prodavaonicama pomislio sam da sam posve sam. Baš kada sam pomislio zaći u Bejoglu, nešto mi je palo na pamet. Trčao sam od avenije Siraselviler do zgrade hitne pomoći te sam poput bolesnika kojem je hitno potrebna pomoć utrčao unutra kroz ulaz za hitne slučajeve, ravno u miris etera i joda.

Vidio sam muškarce u rastrganim hlačama, s dijelovima tijela u gipsu, koji su bili obliveni krvlju. Tu su bili i oni koji su imali problema s probavom i koji su se otrovali, čija su lica bila ljubičasta. Nakon što su im isprali želuca, plegli su ih na nosila i ostavili na zraku između tegli s ciklamama koje su stajale u snijegu. Pokazao sam put ljubaznom debelom gospodinu, koji je idući od vrata do vrata tražio dežurnog liječnika. U šaci je držao kraj užeta za vješanje rublja

koje je čvrsto zavezao oko ruke kako ne bi iskrvario. Vidio sam i stare prijatelje koji su, nakon što su jedan drugoga izboli istim nožem, sjedili nasuprot dežurnog policajca i ispričavajući se zbog toga što su zaboravili donijeti nož, poslušno davali iskaz. Prije nego što sam došao na red, od medicinskih sestara doznao sam da ranjeni student u pratnji djevojke smeđe kose danas nije zatražio pomoć.

Kasnije sam svratio i u bolnicu na Bejogluu i ondje kao da sam vidio iste one prijatelje koji su jedan drugoga izboli nožem, djevojke koje su pokušale počiniti samoubojstvo popivši tinkturu joda, šegrte kojima je ruku ili prst zahvatio stroj te iste one putnike koji su se stiskali između trajekta i pristaništa ili autobusa i postaje. Pažljivo sam proučio popis primljenih pacijenata, dao iskaz policajcu koji je sumnjao u moje sumnje te se uplašio da ću zaplakati nakon što sam osjetio miris kolonjske vode s mirisom lavande, kojom je ruke svih nas obilno pošpricao jedan sretni otac, prije nego što se uspeo u rodilište.

Dok je padao mrak, vraćao sam se na mjesto zločina. Prošao sam između minibusova i ušao u park. Vrane su prvo ljutito oblijetale iznad moje glave, a kasnije su se sakrile na grane i pažljivo me promatrale. Možda sam se i nalazio usred gradske vreve, no povukavši se na osamu čuo sam samo tišinu, poput ubojice koji je nekoga izbo nožem. U daljini je gorjelo blijedožuto svjetlo predavaonice u kojoj me Džanan poljubila; vjerojatno je trajalo predavanje. Stabla čija me bespomoćnost jutros iznenadila, pretvorila su se u ogromne i okrutne jablane. Gazio sam po snijegu koji mi je ulazio u cipele i pronašao tragove muškarca koji je s plastičnom vrećicom u ruci trčao, poskakujući sretno poput klauna. Kako bih se uvjerio u to da njegovi tragovi postoje, Slijedio sam ih do donje ceste. Kasnije sam krenuo natrag. Dok sam se uspinjao, vidio sam se da su se tragovi muškarca koji je bacio plastičnu vrećicu odavno pomiješali s mojima. Odjednom su iz grmlja izašla dva tamna psa, koji su bili krivi koliko i ja i koji su baš kao i ja bili svjedoci svega, i u strahu pobjegla. Na trenutak sam stao i pogledao u nebo, bilo je tamno koliko i ti psi.

Majka i ja smo za vrijeme večere gledali televiziju. Ljudi koji bi

se svako malo pojavljivali na ekranu te vijesti o ubojstvima, nesrećama i požarima djelovali su mi daleko i nerazumljivo, poput olujnih valova koji se pojavljuju na malom dijelu mora među svim ostalim valovima. Pa ipak, u meni se neprestano javljala želja da budem "ondje", da budem dio tog udaljenog mora sive boje. Slika na ekranu crno-bijelog televizora, čija antena nije bila dobro namještena, lagano je poigravala, no nije se pojavio nitko tko bi spomenuo ubijenog studenta.

Nakon večere, zatvorio sam se u sobu. Uplašio sam se knjige koju sam ostavio otvorenu na stolu. U njezinu se zovu i mojoj rastućoj želji da joj se vratim i predam u potpunosti, očitovala neka sirova snaga. Pomislivši da se neću moći obuzdati, izašao sam na ulicu. Hodao sam ulicama prekrivenim blatom i snijegom, sve do mora. Tama mora dala mi je snagu.

Čim sam se vratio kući, vođen tom snagom sjeo sam za stol i kao da tijelo prepuštam nekoj svetoj dužnosti, zgrabio Svjetlost koja je iz knjige prštala u moje lice. Svjetlost isprva nije bila snažna, no kako sam čitao riječi i okretao stranice, obavila me tolikom silinom da sam osjetio kako se cijelo moje biće otapa i nestaje. Čitao sam do jutra osjećajući neutaživu želju da potrčim, te bol u trbuhu koju su uzrokovali nestrpljivost i uzbuđenje

Dane koji su slijedili proveo sam tražeći Džanan. Dva se dana nije pojavila u Taškišli. U početku sam njezinu odsutnost doživljavao razumljivom i mislio da će doći, ali onaj stari svijet koji se nalazio pod mojim nogama polako je nestajao. Bio sam umoran od traženja, osvrtanja i nadanja. Bio sam opasno zaljubljen, a uz to sam se pod utjecajem knjige koju sam svake noći do jutra čitao osjećao sam samcat. Bio sam bolno svjestan da se ovaj svijet sastoji od slojeva prizora, niza protumačenih znakova i povećé skupine slijepo prihvaćenih navika. Da se pravi svijet i život nalaze u svemu tome ili izvan, ali negdje u blizini. Shvatio sam da mi nitko osim Džanan neće pokazati put.

Pažljivo sam čitao sve novine koje su punili detalji o političkim ubojstvima, onima običnima koja su posljedica pijanstva, krvavim nesrećama i požarima, gradske vijesti i tjednike, ali nigdje nisam uspijevaó pronaći trag. Nakon što bih cijele noći čitao knjigu, oko podneva bih odlazio u Taškišlu i lutao hodnicima nadajući se da ću je sresti, da je možda upravo došla, svako malo svraćao do kantine, spuštao se i penjao stubama, zastajao i pogledavao u dvorište, obilazio knjižnicu, prolazio među stupovima, zastajao pred vratima predavaonice u kojoj me poljubila, ako bi mi strpljenje dostajalo odlazio na neko predavanje i tako ubijao vrijeme, a zatim izlazio iz predavaonice kako bih ponovio istu šetnju. Nisam imao što raditi osim tražiti, čekati i noću iznova čitati knjigu.

Nakon Tjedan dana pokušao sam se sprijateljiti s Džananinim kolegama s predavanja. Pretpostavljao sam da ni ona ni Mehmet nemaju puno prijatelja. Nekolicina ih je znala da Mehmet u hotelu na Taksimu radi kao recepcionar i noćni čuvar, i da ondje negdje živi, ali mi nitko nije mogao reći ništa o tome zašto ovih dana ne dolazi u Taškišlu. Jedna neprijateljski nastrojena djevojka koja je s Džanan išla u gimnaziju, ali se s njom baš i nije uspjela sprijateljiti, rekla mi je da Džanan živi na Nišantašu. Druga djevojka mij je ispričala da su jednom do jutra pokušavale završiti zadane nacрте i predati ih u roku, kao i to da Džanan ima naočitog i uglađenog starijeg brata koji radi s njihovim ocem. Činilo se da nju više zanima brat nego Džanan. Adresu nisam dobio od nje, nego iz referade rekavši da želim kolegama poslati čestitke za Novu godinu.

Noću bih čitao knjigu, do jutra, dok ne bih ostao sasvim iscrpljen zbog boli u očima i nesanice. Ponekad bi mi se svjetlo koje mi je za čitanja udaralo u lice učinilo toliko jakim i toliko blještavim da bih pomislio da se cijeli moj duh i tijelo koje sjedi za stolom tope i nestaju, i da sve što me čini mnome nestaje zajedno s tim svjetlom koje pršti iz knjige. Tada bi mi pred očima oživjele slike svjetla koje se širi i obuhvaća me, prvo kao da se iz podzemlja probija kroz pukotinu, a potom jača i širi se toliko da obujmljuje cijeli svijet i mene na mom mjestu u tom svijetu. Maštao sam kako na ulicama te zemlje, u kojoj kao da na trenutak vidim hrabre nove ljude, besmrtna stabla i izgubljene gradove, susrećem Džanan i kako me ona grli.

Jedne večeri potkraj prosinca otišao sam u Džananinu četvrt, na Nišantaš. Dugo sam neodlučno hodao glavnom ulicom uz izloge osvijetljene za Novu godinu i elegantne žene koje su se s djecom vraćale iz kupnje, i zadržavao se pred izlozima novootvorenih prodavaonica sendviča, trgovina koje prodaju novine i časopise, slastičarnica i trgovina odjećom.

Dok su se trgovine zatvarale, a prepune ulice praznile, pozvonio sam na vrata zgrade u jednoj od sporednih ulica. Vrata je otvorila kućna pomoćnica. Rekao sam joj da sam Džananin prijatelj s fakulteta. Povukla se u stan. Iz televizora je dopirao zvuk političkog

govora. Začuo sam šapat. Pojavio se otac sa snježnobijelim rupcem u ruci, visok, u bijeloj košulji, i pozvao me da uđem. Znatiželjna i dotjerana majka, načit brat i jedaći stol čija je četvrta strana zjapila prazna. Na televiziji su se emitirale vijesti.

Rekao sam da sam Džananin kolega s arhitekture, da ne dolazi na predavanja, da su se svi kolege zabrinuli, da oni koji su je zvali telefonom nisu dobili zadovoljavajući odgovor, i da je osim toga kod nje jedna zadaća iz statike koju moram dovršiti, te da se ispričavam što je moram tražiti natrag. S trošnim kaputom mojeg pokojnog oca prebačenim preko lijeve ruke, mora da sam izgledao kao bijesan vuk umotan u izbljedjelu janjeću kožu.

"Izgledaš kao dobar dečko", počeo je Džananin otac. Rekao je da će biti otvoren prema meni i zamolio me da iskreno odgovorim na pitanja. Osjećam li sklonost prema ljevici ili desnici, fundamentalistima ili socijalistima, ili bilo kojem političkom opredjeljenju? Ne! Jesam li povezan s političkim organizacijama na sveučilištu ili izvan njega? Ne, ni to nisam.

Tišina. Majčine obrve su se podignule s odobravanjem i naklonošću. Očeve oči boje meda, poput Džananinih, preletjele su preko nasumičnih prizora na televizoru, na trenutak odlutale u nepostojeće daleke krajeve i potom se odlučno okrenule prema meni.

Džanan je otišla od kuće, nestala je. Možda se i ne bi moglo reći da je "nestala". Jednom u dva-tri dana bi, sudeći po šumu na liniji, nazvala iz nekog udaljenog grada, rekla im da se ne brinu za nju, da je dobro, i bez daljnjeg razgovora spuštala slušalicu ne uzimajući k srcu očeva pitanja i navaljivanja kao ni majčine molbe. Zbog toga su s pravom posumnjali da njihovu kćer iskorištavaju za mračne poslove neke političke organizacije. Pomišljali su da se obrate policiji, ali su odustali jer su oduvijek vjerovali u Džananinu inteligenciju i bili sigurni da će se opametiti i sama se izvući iz nevolja u koje se uvalila. Majka me pomno proučila, od odjeće i frizure, i uspomene na oca koju sam prebacio preko naslona fotelje, do cipela i plačnim glasom zamolila da joj odmah kažem imam li neku informaciju ili slutnju koja bi rasvijetlila ovu situaciju.

Na lice sam navukao zbunjen izraz i rekao: "Ne, gospođo, nemam nikakvu ideju ni pretpostavku." Na trenutak smo se svi zagledali u pladanj s burekom i salatu od mrkve na stolu. Naočit brat, koji je s vremena na vrijeme ulazio u sobu, uz ispriku mi je priopćio da nije uspio pronaći moju nedovršenu zadaću. Natuknuo sam da bih je možda uspio pronaći da je sam potražim u sobi, no umjesto da mi otvore spavaću sobu svoje izgubljene kćeri, bez puno inzistiranja su mi pokazali njezino prazno mjesto za jedaćim stolom. Bio sam ponosan zaljubljenik, odbio sam. Ipak, kad sam na izlasku iz sobe ugledao uokvirenu sliku na klaviru, pokajao sam se. Na slici se devetogodišnja Džanan, s kosom u pletenicama, u ljupkom zapadnjačkom kostimu anđela s malim krilima koji je vjerojatno navukla za neku osnovnoškolsku predstavu, i sa sjetnim dječjim pogledom jedva primjetno smiješi pored majke i oca.

Kako je samo neprijateljska i hladna bila noć! Kako su samo mračne ulice bile nesmiljene! U trenu sam shvatio zašto su psi koji prolaze u čoporima toliko zbijeni jedni uz druge. Nježno sam probudio majku koja je zaspala pred televizorom, dotaknuo njezin uveli vrat, osjetio njezin miris i poželio da me zagrlji. Kad sam se zatvorio u sobu, još jednom sam osjetio da će moj pravi život uskoro početi.

Čitao sam knjigu. Čitao sam je s poštovanjem, pokoravajući joj se, želeći da me odvede iz ovog svijeta. Pred očima su mi se ukazale nove zemlje, novi ljudi, novi prizori. Vidio sam oblake boje plamena, mračna mora, ljubičasta stabla i crvene valove. Potom su se, kao što se događalo nekih proljetnih jutara kad bi sunce zasjalo odmah poslije kiše, a ja prošetao optimističnim i odlučnim koracima, prljave stambene zgrade, uklete ulice i mrtvi prozori odjednom povukli i nestali, raznolike utvare u mom umu polako razišle, a preda mnom se, obasjana sniježnobijelim svjetlom, pojavila ljubav. U naručju je nosila maleno dijete, djevojčicu čiju sam uokvirenu sliku vidio na klaviru.

Djevojčica me gledala smiješeći se. Možda je nešto htjela reći. Možda već i jest, ali ja to nisam htio. Na tren sam se osjetio



bespomoćnim. Neki mi je unutarnji glas rekao da nikada neću biti dio te slike, a ja sam to bolno prihvatio. Istodobno me obuzelo kajanje. Tada sam, previjajući se od boli, vidio kako to dvoje na čudnovat način nestaje u visini.

Te prikaze su na trenutak u meni pobudile takav užas da sam se, kao prvog dana čitanja, kao da se želim zaštititi od svjetla koje pršti sa stranica, sa strahom odmaknuo od knjige.

Sjetno sam primijetio tišinu svoje sobe, spokoj koji mi pruža stol, mirnoću svojih šaka i ruku i kako je moje tijelo među stvarima, kutijom cigareta, škarama, udžbenicima, zastorima i krevetom zaglavilo ovdje, u nekom drugom životu.

Osjećao sam njegovu toplinu i puls, i želio da se udalji od tog svijeta, no istovremeno sam čuo zvukove stambene zgrade i udaljene uzvike prodavača boze, i osjećao da su sjedenje i čitanje knjige usred noći u ovom svijetu, i postojanje u ovom trenutku, stvari koje se mogu dokazati. Neko vrijeme sam samo slušao te zvukove - trube automobila negdje u daljini, lajanje pasa, lagani povjetarac, razgovor dvoje ljudi koji prolaze ulicom (*sutra ujutro*, rekao je jedan) i klopavanje jednog od onih dugih teretnih vlakova koje je odjednom zavladao šumovima noći. Puno kasnije, kada se na trenutak učinilo da će se sve istopiti u potpunoj tišini, odjednom mi se pred očima ukazala prikaza i shvatio sam kako mi se knjiga uvlači u dušu. Dok mi je lice bilo okrenuto prema svjetlu koje je izviralo iz nje, moja duša kao da je bila potpuno prazan list. Mora da se tako sadržaj knjige postepeno prenosio u nju.

Posegnuo sam s mjesta na kojem sam sjedio i iz ladice izvadio bilježnicu. Bila je to bilježnica na kvadratiće, kupljena nekoliko tjedana prije mog susreta s knjigom za kolegij statike, no nisam je bio koristio. Otvorio sam prvu stranicu, udahnuo miris čistog bijelog papira, uzeo kemijsku olovku i rečenicu po rečenicu počeo zapisivati ono što mi je govorila knjiga. Nakon što bih zapisao rečenicu koju mi je knjiga šapnula, prešao bih na sljedeću i zapisao je. Kada bi knjiga prešla na nov odlomak, i ja bih ga započeo, pa sam nakon nekog vremena primijetio da sam u bilježnicu zapisao riječi knjige onakvima

kakve jesu. Tako sam, zapisujući prvo jedan a potom drugi odlomak, iznova oživljavao ono što mi je govorila knjiga. Nešto kasnije sam podigao glavu sa stranica koje sam ispisao i pogledao prvo knjigu, a potom bilježnicu. Bilježnicu sam ispisivao ja, ali je sadržaj bio jednak onome u knjizi. To mi se toliko svidjelo da sam počeo tako pisati svake večeri i pisao sve do ranih jutarnjih sati.

Više uopće nisam odlazio na predavanja. Uglavnom me uopće ne bi zanimalo gdje je koje predavanje nego bih lutao hodnicima kao netko tko bježi od vlastitog duha i bez odmora još jednom odlazio u kantinu, potom na najviši kat, pa u knjižnicu, pa u predavaonice i onda opet u kantinu; i svaki put kada bih vidio da Džanan nije ondje, patio od duboke boli koja bi mi prožela utrobu.

Kako su dani letjeli, tako sam se navikao na tu bol u trbuhu, pa sam uspijevaao živjeti s njom i makar je malo kontrolirati. Možda je brzi hod koristio, možda i pušenje, no najvažnije je bilo pronaći male stvari koje će mi zaokupiti pažnju: priča koju je netko ispričao, nova ljubičasta olovka za crtanje, krhkost stabala pred prozorom, svako novo lice koje bi na ulici iskrsnulo preda mnom udaljilo bi me makar nakratko od svijesti o bolnoj gorljivosti i samoći koje su mi se iz utrobe širile po cijelom tijelu. Kada bih došao na bilo koje mjesto na kojem bih mogao susresti Džanan, na primjer u kantinu, ne bih odmah nestrpljivo pregledao cijeli prostor i tako odjednom potrošio sve mogućnosti koje mi pruža, nego bih prvo pogledao u kut u kojem su brbljale djevojke odjevene u traper s cigaretama u rukama, a istovremeno počinjao zamišljati kako Džanan sjedi malo dalje, negdje iza mene. U kratkome roku bih tako duboko povjerovao u tu maštariju da se ne bih okrenuo kako ne bi nestala, nego bih dugo promatrao one koji stoje u redu na blagajni i one koji sjede za stolom na koji je prije dva tjedna Džanan spustila knjigu pred mene, i tako zaradio još nekoliko trenutaka sreće u kojima je Džananina topla prikaza treperila tik iza mene i još snažnije povjerovao u nju. Ona se mojim žilama polako širila poput slatke tekućine, ali kada bih se osvrnuo i vidio da iza mene nema ni Džanan ni ičega što bi mi ukazalo na nju, zamijenio bi je otrov koji izjeda nutrinu.

Puno puta sam slušao i čitao da je ljubav slatka bol. Tih sam se dana često susretao s tim praznim riječima koje su se nalazile u većini knjiga o gatanju i u novinama, tik uz rubriku "horoskop" ili među slikama salata i receptima za kreme na stranicama "dom-obitelj-sreća", jer su me, zbog željeznih utega boli koje sam nosio u trbuhu, očajnička usamljenost i ljubomora toliko otuđile od ljudi i učinile toliko beznadnim da sam počeo slijepo tražiti pomoć ne samo u rubrikama o horoskopu i zvijezdama u novinama i časopisima, nego i u nekim drugim znakovima: Ako je broj stuba koje vode na kat neparan, Džanan je gore... Ako se na vratima prvo pojavi žena, danas ću vidjeti Džanan... Ako vlak krene prije nego nabrojim do sedam, pronaći će me i razgovarati sa mnom... Ako prvi izađem iz trajekta, danas će se pojaviti.

Iz trajekata sam izlazio prvi. Nisam gazio po linijama između kamenih ploča. Utvrdio sam da je broj čepova od sokova bačenih na pod kafića neparan. Popio sam čaj sa šegrtom zavarivača koji je nosio pulover i kaput iste ljubičaste boje. Imao sam toliko sreće da sam slovima s registarskih tablica prvih pet taksija koji su naišli mogao napisati njezino ime. Uspio sam zadržavajući dah proći kroz pothodnik na Karakoku. Uspio sam izbrojati do devet tisuća a da se ne pomaknem s mjesta gledajući njene prozore na Nišantašu. Prekinuo sam prijateljstvo s onima koji nisu znali da njezino ime znači i "draga" i "Alah". Budući da nam se imena rimuju, pozivnice na vjenčanje koje sam u mašti dao tiskati ukrasio sam profinjenim katrenama poput onih s omota karamela Novi život. Tjedan dana sam svake noći točno u tri sata uspijevaao pogoditi broj osvijetljenih prozora koje sam mogao vidjeti s moga prozora i to ne premašujući pogrešku od pet posto koju sam si dopuštao. Recitirao sam slavni Fuzulijev stih "*bez Džanan život nema smisla*", unatrag za trideset devet osoba. Nazvao sam njezine ukućane koristeći točno dvadeset osam različitih glasova i identiteta te pitao za nju. Ne bih se vraćao kući prije nego bih trideset devet puta, od slova koje bih vidio na zidnim oglasima i plakatima, neonskim svjetiljkama koje su se palile i gasile, te na izlozima kebabdžinica, prodavača lutrije i ljekarni i u mašti ih odande izvadio, sastavio njezino ime. No Džanan se nije vratila. Kad sam se jedne

ponoći vraćao kući, nakon što sam udvostručio broj igara i strpljivo pobijedio u svim bitkama s brojevima i slučajnostima koje su mi približavale Džanan makar kao slamke nade, s ulice sam u svojoj sobi vidio upaljeno svjetlo. Vjerojatno se majka zabrinula što kasnim, ili je ondje nešto tražila, ali u mojoj glavi se pojavio sasvim drugačiji prizor.

Zamislio sam sebe kako sjedim za stolom, ondje, u sobi čiji sam osvijetljeni prozor promatrao. To sam zamislio s tolikom željom i žarom da sam na trenutak pomislio kako pred prljavobijelim djelićem zida koji se nazirao među zasorima, tik uz svjetiljku čiju sam narančastu boju jedva razabirao, vidim svoju glavu. U istom trenu me iznutra potresao toliko naelektriziran osjećaj slobode, da sam ostao zapanjen. "Sve je tako jednostavno", rekao sam u sebi. Čovjek kojeg sam promatrao tuđim očima trebao je ostati ondje, u toj sobi. Ja sam pak trebao pobjeći od sobe, od kuće, od svojih stvari, od majčinog mirisa, od svojeg kreveta i svoje dvadesetdvogodišnje prošlosti. Novi život trebao sam započeti odlaskom iz te sobe jer ni Džanan ni ona zemlja nisu bile dovoljno blizu da ujutro izađeš i uvečer se vratiš.

Ušao sam u sobu i promotrio svoj krevet, knjige koje su stajale u kutu mojeg stola, časopise s golim ženama koje nisam prolistao otkad sam upoznao Džanan jer se otada nisam samozadovoljavao, šteku koju sam stavio na radijator kako bih osušio cigarete, sitniš na tanjuru, privjesak za ključeve, ormar čija se vrata nisu mogla do kraja zatvoriti i sve stvari koje su me vezale za stari svijet kao da su tuđe, i shvatio da trebam pobjeći.

Poslije, dok sam čitao i pisao knjigu, naslutio sam da ono što pišem ukazuje na kretanje unutar svijeta. Kao da nisam trebao biti na jednome mjestu, nego na svima. Moja soba je bila jedno mjesto, a ne sva! "Zašto bih ujutro išao u Taškišlu", pitao sam se. "Džanan neće biti tamo!" Bilo je i drugih mjesta na koja Džanan neće doći. I na njih sam uzalud odlazio, ali više neću. Od sada ću ići onamo kamo me vodi tekst. I Džanan i novi život moraju biti ondje. Tako me, dok sam pisao sve što mi je pripovijedala knjiga, polako prožela svijest o mjestima na koja ću poći i radosno sam osjetio da postupno postajem druga osoba. Mnogo kasnije, kad sam bacio pogled na stranice koje

sam ispisao kao putnik zadovoljan putem koji je odabrao, jasno sam vidio tko je novi čovjek u kojega se pretvaram.

Ja sam bio osoba koja sjedi za stolom, rečenicu po rečenicu prepisuje knjigu u svoju bilježnicu, i pišući naslućuje smjer puta koji vodi u život za kojim traga. Onaj tko čita knjigu i cijeli mu se život mijenja, zaljubljenik, onaj tko osjeća da polazi na putovanje u novi život, bio sam ja. Onaj kojem bi majka prije spavanja zakucala na vrata i rekla mu: "Kad već pišeš do jutra, barem nemoj pušiti", bio sam ja. Kad bi zvukovi noći utihnuli, u sat kad se u naselju čuje samo zavijanje čopora pasa koji laju u daljini, onaj koji ustaje od stola i baca zadnji pogled na knjigu koju tjednima čita i stranice bilježnice koju je ispunio nadahnut njome, bio sam ja. Onaj koji s dna ormara uzima novac koji se nakupio pod čarapama i ne ugasivši svjetlo u sobi zastaje pred majčinim vratima i s ljubavlju sluša disanje koje dopire iznutra, bio sam ja. Ja sam bio, anđele, onaj koji je dugo nakon ponoći klisnuo iz vlastite kuće poput plašljivog stranca i stopio se s mračnim ulicama. Ja sam bio onaj koji je s pločnika promatrao rasvijetljene prozore vlastite sobe u suzama i s osjećajem usamljenosti kao da promatra tuđi krhak i istrošen život. Ja sam bio onaj koji je slušajući odjek vlastitih koraka u tišini radosno jurio u novi život.

U naselju su gorjela samo mrtva svjetla u kući strike Rifkija Željezničara. Na trenutak sam se popeo na zid njegovog dvorišta i kroz poluraskriljene zastore na blijedom svjetlu vidio njegovu ženu, tetu Ratibe, kako sjedi i puši. U jednoj od dječjih priča strike Rifkija, hrabri junak koji kreće u potragu za Zlatnom zemljom, kao ja sada, sluša zov mračnih ulica, buku dalekih zemalja i šum nevidljivih stabala, i sa suzama u očima tumara sumornim ulicama svojeg djetinjstva. Umotan u kaput pokojnog oca, umirovljenog djelatnika Državnih željeznica, u suzama sam odlutao u srce mračne noći.

Noć me skrivala, noć me čuvala, noć mi je pokazala put. Zašao sam u unutarnje organe grada koji su lijeno titrali. U betonske ulice krute poput tijela oboljelog od paralize i neonske bulevare koje potresaju jauci kamiona punih mlijeka, mesa, konzervi i razbojnika. Blagoslovio sam kante za smeće koje su sadržaj svojih otvorenih

ždrijela prosipale po vlažnim pločnicima na kojima se zrcalilo svjetlo; pitao za put zastrašujuća stabla koja nisu mogla stajati na mjestu; namigivao sugrađanima koji su još uvijek sređivali račune za blagajnama sumornih dućana; izbjegavao policajce koji su držali stražu na vratima policijskih postaja; sjetno se smiješio pijancima, beskućnicima, nevjernicima i odmetnicima nesvjesnima sjaja novog života; mračno se pogledavao s vozačima taksija koji su mi se u tišini crvenih svjetala koja se pale i gase približavali polako poput besanih grešnika; nisam vjerovao ljepoticama koje su mi se smiješile s reklama za sapune na zidovima; nisam vjerovao ni zgodnim muškarcima na reklamama za cigarete, kipovima Atatürka, ni sutrašnjim novinama oko kojih su se navlačili pijanci i oni koji pate od nesanice, kao ni prodavaču lutrije koji pije čaj u kafiću otvorenom cijelu noć i njegovom prijatelju koji mi uz pokret rukom dovikuje: "Sjedni, mladiću." Unutarnji mirisi truloga grada odveli su me do autobusnih kolodvora koji mirišu na more, ćevape, zahode, ispušne plinove, benzin i prljavštinu.

Kako me ne bi opila šarena slova od pleksiglasa u imenima stotina gradova i sela koja su mi sa zidova iznad ureda autobusnih prijevoznika obećavala nove zemlje, nova srca i nove živote, ušao sam u mali restoran. Okrenuo sam leđa slatkom od griza, mliječnom pudingu i salatama poredanima u hladnjaku sa širokim staklom, nanizanima poput imena gradova i slova u nazivima autobusnih prijevoznika, koji će biti probavljeni tko zna koliko stotina kilometara dalje i u tko zna kojim želucima, sjeo za stol i zaboravio što počinjem čekati. Možda da me ti, anđele, nježno povučeš, blago me usmjeriš, ljupko potakneš i povedeš sa sobom. No u restoranu, osim nekolicine izgubljenih, pospanih i prejedanih putnika i majke s djetetom u naručju, nije bilo nikoga. Dok su moje oči tražile tragove novog života, jedna pločica na zidu je upozoravala: NE IGRAJTE SE SA SVJETILJKOM! - KORIŠTENJE ZAHODA SE NAPLAĆUJE, govorila je druga, a treća strogim i odlučnim slovima zavijala: ZABRANJENO UNOŠENJE ALKOHOLNIH PIĆA. Odjednom kao da sam pred prozorskim oknima svojega uma vidio klepetav let tamnih vrana; kao da sam vidio da je ova točka ishodište moje smrti. Htio sam ti moći

opisati melankoliju tog kolodvorskog restorana koja se polako zatvarala u sebe, anđele, no bio sam toliko umoran da sam čuo jauk stoljeća koji je podsjećao na zavijanje besanih šuma, volio divlji duh bučnih motora odvažnih autobusa od kojih se svaki upućivao u neki drugi kraj, želio da me pozove Džanan koja negdje daleko traži prekretnicu, ali u tišini, poput gledatelja spremnog da zbog tehničkog kvara gleda film bez tona, jer sam, čini se, zadrijemao i glava mi je klonula na stol.

Koliko dugo, ne znam. Kad sam se probudio, našao sam se u istom restoranu pred novim ljudima, i ovoga puta osjetio da ću anđelu moći opisati početnu točku velikog putovanja koje će me odvesti do jedinstvenih trenutaka. Meni nasuprot nalazila su se trojica mladića koji su bučno zbrajali novac i računali trošak za karte. Beskrajno usamljen starac koji je kaput i plastičnu vrećicu odložio na stol, pokraj zdjelice za juhu, sa žlicom u ruci mirisao je i miješao svoj nesretni život, a jedan je konobar u polumraku, u kojem su se pružali prazni stolovi, zijevajući čitao novine. Tik uz mene je pak stajalo zamagljeno staklo koje se spuštalo od stropa do prljavog kamenog poda; iza njega tamnomodra noć, a u njoj autobusi koji su me bukom motora pozivali u onu zemlju.

U jedan od njih sam se ukrcao u nepoznat sat. Nije bilo jutro, ali s vremenom je svanulo. Sunce se rodilo, a oči mi se napunile njegovim sjajem i snom. Zaspao sam.

Ulazio sam u autobuse i izlazio iz njih, lutao kolodvorima. Ulazio sam u autobuse i u njima spavao, dani i noći su letjeli. Ulazio sam u autobuse, izlazio u selima, danima ulazio u tamu i rekao sebi: "Kako je samo taj mladi putnik odlučan u nakani da se vucara putem koji će ga dovesti na prag nepoznate zemlje."

Danima sam sâm putovao, o anđele, ukrcavao se svakoga dana u autobuse, nisam znao odakle dolazim ni gdje sam, nisam znao putujem li brzo ili sporo, i putovao sam tako jedne hladne zimske večeri. U polusnu, na sjedalu smještenom u stražnjem dijelu autobusa čija svjetla su se odavno ugasila, više sam sanjao nego spavao i bio sam bliže posve mračnim prikazama koje su se nalazile vani, nego zemlji snova. U nepreglednoj pustopoljini koju su obasjavala razroka svjetla našeg autobusa, vidio sam, kroz poluotvorene oči, tanašno drvo, stijenu na kojoj se nalazila reklama za kolonjsku vodu, stupove dalekovoda, prijeteća svjetla pokojeg kamiona u prolazu i gledao film na ekranu televizora povezanog s videouređajem iznad vozačevog sjedala. Dok je mlada glumica govorila ekran je postajao ljubičast, kakav je bio i Džananin kaput, a dok joj je nestrpljivi i užurbani mladić odgovarao, postajao je svijetloplave boje koja je jednom prigodom ostavila dubok dojam na mene. Kao što to obično biva, mislio sam na tebe i sjećao te se, a ljubičasta i svijetloplava u kadru spojile su se; ali ne, nisu se poljubili.

Sjećam se da me tijekom trećeg tjedna putovanja, usred filma, obuzeo zapanjujuće snažan osjećaj nepotpunosti, nemira i iščekivanja. Pepeo cigarete koju sam držao u ruci nervozno sam tresao u pepeljaru koju ću malo kasnije zatvoriti snažnim i odlučnim udarcem čela. Ljutita nestrpljivost rasla je u meni zbog neodlučnosti ljubavnika na ekranu, koji se još uvijek nisu bili poljubili, i pretvarala se u sve izraženiju i dublju napetost. U tome sam trenutku osjetio da treba



uslijediti ona prava stvar. Kao kada nastupi čarobna tišina koju osjećaju svi, uključujući i gledatelje u kinu, prije nego što kralju stave krunu na glavu. U toj tišini čuje se samo zvuk mahanja krila golubova koji prelijeću iznad trga na kojem će okruniti kralja. Tada sam začuo stenjanje starca koji je drijemao u sjedalu pored moga i okrenuo se.

Njegova ćelava glava bila je naslonjena na zamrznuti, tamni prozor i spokojno se njihala. Dvjesto kilometara prije nego što smo prošli pored dva bijedna grada koji su ljubomorno oponašali jedan drugog, rekao mi je da ga glava neopisivo boli. Pomislio sam da mu je liječnik, kojeg će posjetiti ujutro kada stignemo u gradić, bio savjetovao da je zbog tumora na mozgu nasloni na hladan prozor. Dok sam okretao pogled prema mračnoj cesti, obuzela me napetost kakvu već danima nisam bio osjetio. Pitao sam se kakvo je to iščekivanje kojem se ne mogu oduprijeti i kako to da me baš sada obuzima ta neutaživa želja?

Začuo sam snažnu buku i zatresao se uslijed siline kojom su se pomaknuli moji unutarnji organi. Poletio sam sa svoga mjesta, udario u sjedalo ispred sebe, žestoko se zabio u komade čelika, lima, aluminijske i stakla te se presavinuo. Istog sam trena pao unatrag i kao netko posve drugi našao se na istome sjedalu autobusa.

Međutim autobus više nije bio onaj isti autobus. S mjesta na kojem sam nastavio zbunjeno sjediti, kroz plavu sam sumaglicu vidio da se dio autobusa u kojem je sjedio vozač, i sjedala koja su se nalazila iza njega, smrskalo i nestalo.

To je značilo da sam našao ono što sam tražio i želio. Koliko sam samo bio svjestan toga što sam našao u svome srcu. Istovremeno sam bio i ondje i ovdje; u spokoju i u krvavoj bitci, patio od utvarne nesanice i snivao beskonačan san, u večeri koja ne prestaje i u vremenu koje brzo prolazi. Zbog toga sam baš kao što to biva u filmovima, posve usporeno ustao sa sjedala i prošao pored tijela mladog poslužitelja koji se preselio na drugi svijet držeći bocu u rukama. Kroz stražnja vrata autobusa izašao sam u mračan večernji vrt.

Na jednome kraju tog pustog vrta kojem se nije vidio kraj,

nalazio se asfalt pokriven komadićima stakla, a na drugome zemlja iz koje nema povratka. Bez straha sam zakoračio u baršunastu večer, vjerujući da je to ta tiha zemlja koja je u mome umu već tjednima odisala rajskom toplinom. Hodao sam kao u snu, ali bio sam budan, a moje noge kao da nisu dodirivale tlo. Možda i nisam imao stopala, a možda se i ne sjećam dobro jer sam bio sam. Bio sam posve sam i bio sam ono što jesam. Tijelo i svijest su mi obamrli. Bio sam pun sebe.

U toj rajskoj tmini sjeo sam kraj stijene i ispružio se na tlo. Na nebu pokoja zvijezda, a pored mene prava stijena. Čeznutljivo sam je dotaknuo, osjećajući nevjerojatan užitak pravoga dodira. Nekoć je postojao svijet u kojem su dodiri bili pravi dodiri, mirisi pravi mirisi, a glasovi pravi glasovi. Zvijezdo, je li moguće da je to vrijeme na trenutak oživjelo u sadašnjosti? U tami sam mogao razaznati svoj život. Pročitao sam knjigu i našao te. Ako je ovo smrt, iznova sam se rodio. Nalazim se ovdje u tom novom svijetu kao netko posve nov, bez sjećanja i bez prošlosti. Sada sam poput atraktivnih zvijezda novih tv serija ili bjegunca koji se nakon godina zatočeništva u tamnici, zbunjen poput djeteta, susreće sa zvijezdama. Čujem zov tišine kakav nisam čuo nikada do sada i pitam: Čemu autobusi, noći i gradovi? Čemu sve te ceste, mostovi i lica? Čemu samoća što noću tišti? Čemu površne riječi? Čemu vrijeme koje se neće vratiti? Čuo sam pucketanje tla i otkucaje svoga sata. U knjizi je pisalo da je vrijeme tišina s tri dimenzije. Pomislio sam kako ću umrijeti ne spoznavši te tri dimenzije, život, svijet i knjigu, i ne vidjevši te još jednom. Dok sam tako razgovarao s tek rođenim zvijezdama, na pamet mi je pala jedna posve djetinjasta misao: premlad sam da umrem. Iznova sam otkrio dodir, miris i Svjetlost, i osjetio toplinu krvi na svojim hladnim rukama. Džanan, sa srećom sam promatrao svijet, i pritom te volio.

Oblak prašine nadvio se poput kakvog čarobnog kišobrana nad mrtvim tijelima i putnicima na samrti, na mjestu gdje se sam zaustavio nesretni autobus koji se svom silinom zabio u kamion natovaren cementom. Iz autobusa je neprekidno izlazila plava Svjetlost. Oni koji su preživjeli i nesretnici koji će uskoro umrijeti oprezno su izlazili na stražnja vrata, kao da koračaju po površini

nekog novog planeta. Majko, vi ste ostali, a ja sam izašao. Majko, džepovi su mi otežali krvlju kao da nosim kovanice. Želio sam razgovarati s gospodinom koji je na glavi nosio šešir i vukao se po tlu držeći plastičnu vrećicu u ruci, s pedantnim vojnikom koji se nagnuo i pažljivo promatrao razderotinu na hlačama i s bakicom koja se prepustila veseloj priči jer je bila sretna što je uhvatila priliku da izravno razgovara s Bogom.

Želio sam podijeliti tajnu ovog jedinstvenog i savršenog vremena s oštroumnim djelatnikom osiguravajućeg društva, koji je brojao zvijezde, sa zbunjеноm djevojkom čija je majka preklinjala mrtvoga vozača te s brkatim muškarcima koji su se rukovali iako se nisu poznavali, i lagano, njišući se poput ljubavnika, plesali i slavili život. Anđele, želio sam im reći da je ovaj jedinstveni trenutak podaren rijetkim Božjim stvorenjima poput nas te da ćeš se, ako se pojaviš, pojaviti samo jednom i to pod oblakom prašine u ovaj sretni sat, i pitati nas zašto smo toliko sretni. Majko i sine, koji se poput ljubavnika svom snagom grlite i po prvi put u životu bez susprezanja plaćete, slatka ženo, koja si otkrila daje krv crvenija od ruža, te da u smrti ima više samilosti nego u životu, ti sretno dijete, koje si se uspravilo pored mrtva očeva tijela i s lutkom u ruci promatraš zvijezde, tko nam je darovao ovo ispunjenje, zadovoljstvo i sreću? Glas u meni rekao je samo jedno: Odlazak... Međutim odavno sam shvatio da neću umrijeti. Gospođa čije je lice bilo posve crveno od krvi, i koja će netom nakon toga umrijeti, pitala me za poslužitelja iz autobusa. Željela je odmah uzeti svoje kofere kako bi stigla na vlak koji je ujutro kretao iz grada. Njezina krvava karta ostala je kod mene.

Ušao sam u autobus kroz stražnja vrata, nastojeći ne vidjeti mrtva tijela u prvim redovima, tijela čija su se lica prilijepila za staklo. Sjetio sam se groznog brujanja autobusnih motora na svim mojim putovanjima. Nisam naišao na smrtnu tišinu, već na glasove onih koji su se borili sa sjećanjima, željama i utvarama. Poslužitelj je i dalje držao u ruci bocu, a uplakana majka dijete koje je mirno spavalo. Bilo je vrlo hladno. Sjeo sam jer sam osjetio bol u nogama. Starac kojeg je bolio mozak, sa sjedala do mog, preselio se na drugi svijet kada i

žurna skupina iz prvih redova, no i dalje je strpljivo sjedio. Spavao je zatvorenih očiju, a kada je umro, oči su mu se otvorile. Odněkud su se u prednjem dijelu autobusa pojavila dva muškarca i na hladnoću nemarno izbacilo jedno tijelo kako bi se rashladilo.

Tada sam primijetio najčarobniju slučajnost i puku sreću: televizor iznad vozačevog sjedala bio je netaknut, a filmski ljubavnici konačno su se grlili. Rupčićem sam obrisao krv s lica, čela i vrata, otvorio pepeljaru koju sam maločas zatvorio čelom, sretno zapalio cigaretu i gledao film na ekranu.

Ljubili su se i ljubili, pijući si život i ruž s usana. Zašto sam kao dijete tijekom scena ljubljenja zadržavao dah? Zašto sam klatario nogama i gledao u mjesto na platnu koje je bilo malo iznad ljubavnika? Ah, taj poljubac! Kako li sam se samo dobro sjećao okusa koji je ostao na mojim usnama u bijeloj svjetlosti što je dopirala kroz prozor. Samo jednom u životu. U suzama sam ponovio Džananino ime.

Kada je film završio, dok su se tijela krutila na hladnoći izvan autobusa, prvo sam primijetio svjetla, a kasnije i kamion koji se iz poštovanja zaustavio pred sretnim prizorom. U džepu jakne osobe koja se nalazila u sjedalu do moga te bez razumijevanja i dalje gledala u prazan ekran nalazio se debeli novčanik. Ime Mahmut, prezime Mahler, osobna iskaznica, fotografija sina koji mi slič i izrezak iz novina *Denizli Postasi* iz 1966., u kojem je bila opisana borba pijetlova. Novac će mi biti dovoljan za više tjedana, zadržat ću i vjenčani list, hvala lijepo.

Kako bismo se zaštitili od hladnoće, mi koji smo preživjeli, legli smo pored trupala u prikolicu kamiona koji nas je vozio u gradić i promatrali zvijezde. Činilo se da nam zvijezde poručuju da se smirimo, kao da već nismo bili smireni; pogledajte kako smo znali što od nas očekuju. Dok sam ležao i tresao se zajedno s kamionom te dok je iznad nas užurbano promicao pokoji oblak, a pored nas pokoje usplahireno stablo, pomislio sam kako ovaj živahni, slabo osvijetljeni metež, u kojem su se u bliskom zagrljaju pomiješali živi i mrtvi, izgleda kao scena iz filmova snimanih sinemaskopom, u kojoj se moj

drugi anđeo, za kojeg sam pretpostavljao da će biti dobro raspoložen i šaljiv, u trenu spusti s neba i otkrije mi tajne moga srca i života, no scena koju sam relativno dobro poznavao iz jednog stripa strike Rifkija, nije se dogodila. Tako sam ostao sam sa zvijezdom sjevernjačom, polarnim medvjedom i brojem OJ. Kasnije sam razmislio i primijetio da sve i nije baš tako savršeno, nešto je nedostajalo. U tijelu nova duša, novi život preda mnom, svežnjevi novca u džepu, a na nebu nove zvijezde. Tražit ću i pronaći to što nedostaje.

Što je život činilo nepotpunim?

Zelenooka medicinska sestra koja je šila moje koljeno rekla je da je u pitanju noga. Nisam se smio opirati. Dobro. Hoćete li se udati za mene? U nozi i stopalu ništa nije slomljeno. U redu, hoćete li spavati sa mnom? Jedan šav i na moje čelo. Od boli su mi potekle suze. Morao sam primijetiti da nešto nedostaje, zbog prstena na njezinoj desnoj ruci. Sigurno je u Njemačkoj netko čeka. Bio sam nova osoba, ali ne u potpunosti. U tome sam stanju napustio bolnicu i uspavanu medicinsku sestru.

Praćen zvukovima jutarnjeg poziva na molitvu otišao sam u hotel Nova svjetlost i na recepciji tražio ključeve najbolje sobe. Masturbirao sam gledajući u stari primjerak novina *Hurijet*, koji sam našao u prašnjavom ormaru. Bio je to nedjeljni prilog u boji, na čijim je stranicama vlasnica restorana na Ništantašu u Istanbulu izložila sav namještaj naručen iz Milana, svoje dvije kastrirane mačke te komad svoga osrednjeg tijela. Zaspao sam.

Gradić Sirinjer u kojem sam proveo gotovo šezdeset sati, od kojih sam trideset tri prospavao u hotelu Nova svjetlost, bio je vrlo zgodan: 1. Brijačnica. Na pultu se nalazio sapun za brijanje OPA u omotu od aluminijske folije. Blagi miris mentola ostao je na mojim obrazima tijekom cijelog boravka u tom gradu. 2. Čitaonica za mlade. Zamišljeni starci u rukama drže karo i herc kraljeve od kaširanog papira i gledaju Atatürkov spomenik na trgu, traktore, mene koji pomalo šepam te žene, nogometaše, ubojstva, sapune i parove koji se ljube na televizoru koji je stalno upaljen. 3. U trgovini s natpisom

Marlboro, osim cigareta nalazili su se stari karate i meki pornografski filmovi, listići Državne lutrije i Toto Sporta, ljubavni i krimi-romani na posudbu, otrov za miševе i kalendar na zidu s kojeg se smješkala jedna ljepotica koja me podsjećala na Džanan. 4. Restoran. Dobar grah i ćevapi. 5. Pošta. Telefonirao sam. Majke ne razumiju, plaču. 6. Kafić Širinjer. Vijest o našoj sretnoj nesreći u novinama *Hurijet*. Nosio sam ih sa sobom dva dana i naučio vijest napamet - 12 mrtvih! Dok sam je s užitkom ponovo čitao, prišao mi je čovjek u kasnim tridesetim, za kojeg nisam mogao sa sigurnošću reći je li ubojica ili policajac u civilu. Približio mi se poput sjene, pročitao ime proizvođača (Zenith) sata koji je izvadio iz džepa i obratio mi se u stihovima:

**Zašto je vino u poeziji luđaka  
isprika za ljubav, ne za smrt?  
Novine kažu da vas  
opila je nesreća.**

Ne pričekavši moj odgovor, izašao je iz kafića, ostavivši za sobom snažan miris sapuna za brijanje OPA.

Tijekom jedne od šetnja koje su završavale na autobusnim terminalima, pomislio sam kako svaki šarmantni grad ima svoga luđaka. Džanan, naš prijatelj nije bio ni u jednoj od dvije gradske gostionice, a ja sam nakon šezdeset sati svom snagom osjetio onu ranije spomenutu žarku želju, kao da mislim na tebe. Besani šoferi, umorni autobusi i neobrijani poslužitelji, odvedite me u tu nepoznatu zemlju u koju želim otići! Da se krvave glave onesvijestim na pragu smrti i postanem netko drugi. Tako sam jedne večeri, s dva šava na tijelu i osobnom iskaznicom osobe poginule u nesreći, napustio Širinjer na jednom od stražnjih sjedala starog Magirusa.

Večer, duga vjetrovita večer. Kroz tamno zrcalo moga prozora prošla su sela, još mračnije staje, besmrtno drveće, tužne benzinske crpke, prazni restorani, tihe planine i usplahireni zečevi. Katkada bih tijekom vedrih večeri dugo gledao svjetlost kako poigrava u daljini i

detaljno zamišljao život koji osvjetljava pa bih u tom sretnom životu naša mjesto za sebe i Džanan, a kada bi se autobus počeo udaljavati od tog svjetla, poželio sam biti ondje, pod tim krovom, a ne na svome sjedalu koje se neprestano treslo. Katkada bih na benzinskim postajama, odmorištima, raskrižjima na kojima su vozila s puno obzira propuštala jedna druge, i na uskim mostovima promatrao putnike u drugim autobusima, te bih zamišljao da vidim Džanan, a kada bih se posve prepustio maštanjima, smišljao bih kako da stignem na taj autobus, ukrcam se i zagrlim je. Katkada bih se pak osjećao toliko premoreno i beznadno da bih poželio biti čovjek kojeg sam tijekom jednog večernjeg povratka vidio kroz poluotvorene prozore našeg srditog autobusa što se okretao u uskim ulicama nekog zabitog gradića. Sjedio je za stolom i pušio. Međutim znao sam da zapravo želim biti ondje, na nekom drugom mjestu i živjeti u nekom drugom vremenu.

Ondje, među tijelima onih koji su nakon glasne eksplozije umirali ili već umrli, u trenutku lakoće kada duša ne zna bi li se odvojila od tijela. Prije nego se uspnem do sedam nebeskih sfera i spremim za šetnju, pokušao sam se priviknuti na pogled s praga mračne zemlje iz koje nema povratka, koja je počinjala s lokvama krvi i krhotinama stakla te se sa zadovoljstvom pitao trebam li u nju ući. Kakva su jutra u toj drugoj zemlji? Kako bi bilo ostaviti se putovanja i nestati u mrkloj noći? Naježio sam se od pomisli na tu jedinstvenu zemlju u kojoj vlada vrijeme kada ću se onesvijestiti i postati netko drugi te možda zagrliti Džanan. Na čelu i u nogama osjetio sam neutaživu želju da dosegнем tu sreću koja će uslijediti.

Hej, vi, nesretna braćo što noću se ukrcavate u autobuse. Znam da i vi tražite to vrijeme u kojem nema gravitacije. U vrtu koji nije ni ovdje ni ondje, već između ta dva svijeta, želite biti netko drugi. Znam da nogometni navijač u kožnoj jakni ne iščekuje jutarnju utakmicu već nesreću u kojoj će postati krvlju obliveni junak, te da nervozna gospođa, koja neprestano vadi nešto iz plastične vrećice i stavlja u usta, želi doći na prag drugog svijeta, a ne svojoj sestra i nećakinji. Znam da djelatnik katastarskog ureda koji zatvorenih očiju šeće zemljom snova ne broji zgrade u mjestu, već izračunava sjecište

u kojem sva mjesta postaju prošlost, te da srednjoškolac koji sjedi u prednjem dijelu autobusa ne zamišlja lice svoje drage, već trenutak kada će strastveno poljubiti vjetrobransko staklo. Kada bi vozač naglo zakočio, a autobus zaplesao na vjetru, svi bi s uzbuđenjem otvorili oči i pogledali prema cesti, pitajući se je li došlo to čarobno vrijeme. Ne, još nije!

Na sjedalima autobusa proveo sam osamdeset devet sati, ali u sebi nisam začuo otkucaje tog sretnog sata. Nakon jednog kočenja zabili smo se u kamion natovaren kokošima, no putnicima i kokošima nije pala ni dlaka s glave. Dok je jedne večeri autobus preko ledom pokrivene ceste ugodno klizio prema provaliji, vidio sam svjetlost koja uslijedi pri susretu s Bogom lice u lice. Netom prije nego što sam otkrio zajedničku tajnu postojanja, ljubavi, života i vremena, šaljivi je autobus ostao visjeti na rubu tamne praznine.

Negdje sam pročitao da sreća nije slijepa, već neuka. Pomislio sam da je sreća utjeha za one koji nisu čuli za statistiku i vjerojatnost. Kroz stražnja vrata spuštao sam se na tlo i vraćao u život, na stražnja sam vrata ulazio na autobusne kolodvore i svjedočio njihovom dinamičnom životu: prodavači koštica, kaseta i lutrije, stariji muškarci i žene s koferima i plastičnim vrećicama u rukama. Nisam želio stvari prepustiti pukoj sreći pa sam tražio najlošije autobuse, birao ceste s najviše zavoja i u kafićima birao samo najsnenije vozače; *Brzitrans*, *Letećitrans*, *Pravitrans*, *Eksprestrans*... Poslužitelji su izlili boce i boce kolonjske vode na moje ruke, no u njenom mirisu nisam prepoznao miris lica koje volim. Na pladnjevima izrađenim od imitacije srebra nudili su nas kolačićima kakve smo jeli u djetinjstvu, no nijedan me nije podsjetio na one koje je mama služila uz čaj. Jeo sam domaće čokolade bez kakaa, no nisam osjetio grčeve u nogama kao u djetinjstvu. Katkada bi donosili košare pune slatkiša i karamela, ali među njima nisam naišao na karamele Novi život koje je volio striko Rifki. U snu bih brojao kilometre, a budan bih sanjao. Stisnuo sam se na sjedalu i posve se smanjio, skupio sam noge i sanjao da vodim ljubav s čovjekom u sjedalu do svog. Kada sam se probudio, njegova ćelava glava počivala je na mojim ramenima, a bespomoćna ruka na mome krilu.



Svake bih večeri oprezno sjedio kraj nekog drugog nesretnika; s vremenom bih im postajao sugovornik, a kasnije i osoba kojoj bi se bez srama povjeravali. Cigaretu? Kamo putujete? Čime se bavite? U jednom sam autobusu bio djelatnik osiguravajućeg društva koji putuje od grada do grada, a u drugom, u kojem je bilo vrlo hladno, tvrdio sam da ću se uskoro oženiti sestričnom, ljubavi svog života. U jednom sam autobusu nekom starcu rekao da čekam anđela, ponašajući se pritom kao netko tko promatra NLO-e, a u drugom sam tvrdio da majstor urar i ja možemo popraviti sve satove. Stariji gospodin rekao je da je njegov sat marke Movado, uvijek pokazuje točno vrijeme. Dok je vlasnik sata koji nikada ne kasni spavao otvorenih usta, učinilo mi se da čujem njegove precizne otkucaje. Što je vrijeme? Nesreća! Što je život? Vrijeme! Što je nesreća? Život, novi život! Anđele, tako sam, slijedeći logiku koju začudo nije slijedio nitko drugi, umjesto na autobusne kolodvore, odlučio ići ravno na mjesta prometnih nesreća.

Nakon što se jedan autobus izdajnički zabio u stražnji dio kamiona s kojeg su stršale metalne šipke, vidio sam probodene putnike na prednjim sjedalima. Vidio sam vozača koji je, ne želeći pregaziti šarenu mačku, odvezao svoj tromi autobus u provaliju. Tijelo mu je bilo toliko zaglavljeno da ga nisu mogli izvaditi. Vidio sam smrskane glave, rastrgana tijela, otrgnute ruke, vozače kojima su unutarnji organi ostali na upravljaču, prosute mozgove, raskrvavljene uši i uši s naušnicama, slomljene i čitave naočale, ogledalca, šarena crijeva razasuta po novinama, češljeve, zdrobljeno voće, kovanice, izbijene zube, dječje bočice, cipele te sve druge predmete i bića koja su bila posvećena tom trenutku.

Jedne hladne proljetne večeri, nakon dojave prometne policije u Konji, našao sam dva autobusa koja su se sudarila u pustopoljini u blizini jezera Tuza. Prošlo je pola sata od žestokog i glasnog sudara, no čarolija koja čini život smislenim i podnošljivim i dalje je ispunjavala zrak. Stajao sam između policije i vozila žandarmerije, gledao u mračni kotač autobusa koji se prevrnuo i osjetio miris smrti i novog života. Noge su mi zadrhtale, a ožiljak na čelu je zapekao. Odlučno sam krenuo naprijed kao da idem na ljubavni sastanak, prošao kroz zbunjenu masu i zakoračio u polumračnu sumaglicu.

Ušao sam u autobus kroz vrata čiju je kvaku bilo prilično teško dosegnuti. Dok sam hodao pored izokrenutih sjedala, gazio po naočalama, staklu, lancima i voću koji su se prosuli po stropu autobusa, ne mogavši se oduprijeti gravitaciji, sjetio sam se nečega. Ranije sam bio netko drugi, a taj netko je želio biti poput mene. Sanjao sam o životu u kojem se vrijeme polako zgušnjava, a boje u mom umu teku poput slapa. Nije li bilo tako? Sjetio sam se knjige koju sam ostavio na stolu i maštao kako pilji u strop moje sobe, baš kao što su ljudi koji su poginuli u nesreći otvorenih usta promatrali nebeski svod. Zamišljao sam je na stolu među predmetima koji pripadaju mom starom neproživljenom životu. I baš kada sam namjeravao izustiti: "Majko, pogledaj. Među krhotinama stakla, kapima krvi i mrtvim tijelima tražim svjetlo drugog života", ugledao sam novčanik. Jedno se truplo, prije smrti počelo penjati prema sjedalu i razbijenom prozoru, no zaustavivši se zbog ravnoteže, svijetu je izložilo novčanik u stražnjem džepu.

Uzeo sam novčanik, stavio ga u džep, ali to nije bilo ono čega sam se sjetio, praveći se kao da se uopće ne sjećam. Kroz razmaknute zastore, koji se lagano pomiču i razbijene prozore vidim onaj drugi autobus. Na njemu sam vidio natpis *Turbosigurnitrans* ispisan crvenom bojom Marlboro i plavom bojom smrti.

Iskočio sam kroz jedan smrskani prozor, potrčao između vojnika i trupala koja nisu odnijeli, gazeći po krhotinama stakla. To je taj autobus, nisam se prevario. *Turbosigurnitrans*, njime sam prije šest tjedana u jednom komadu doputovao iz smiješnog grada u jedno mračno mjesto.

Ušao sam kroz smrskana vrata staroga prijatelja, sjeo na isto sjedalo kao i prije šest tjedana i poput strpljivog i optimističnog putnika čekao da autobus krene. Sto sam čekao? Možda vjetar, vrijeme polaska, ili nekog putnika. Počelo se daniti. Osjetio sam prisutnost drugih putnika, preživjelih i poginulih, koji su poput mene ostali u svojim sjedalima; bit će da kroz jecaj, hropac i vrisku raspravljaju s ljepoticama iz noćnih mora i sa smrću iz snova o raju. Kasnije je moja oprezna duša osjetila nešto dublje: pogledao sam

prema potpuno smrskanom prednjem djelu autobusa u kojem je samo radio ostao netaknut te sam kroz vrisak, hropac, plač i uzdisaje začuo zvuke glazbe nošene povjetarcem.

Na trenutak nastupa tišina, primjećujem da sviće. U oblaku praha vidim radosne prikaze mrtvih i umirućih. Putniče, došao si na kraj puta, ali mislio sam da možeš stići i dalje. Jesi li na pragu tog trenutka ili ne znaš nalazi li se iza vrata do kojih si došao vrt u kojem se nalaze još jedna vrata te iza njih još jedan skriveni vrt u kojem se miješaju život i smrt, misao i pokret, vrijeme i slučajnost te svjetlost i sreća, pa se polako njišeš u iščekivanju. U potpunosti me obuzela ona neutaživa želja da budem i ovdje i ondje. Učinilo mi se da čujem neke riječi, zadrhtao sam od hladnoće, a tada sam vidio da kroz vrata ulaziš ti, ljepotice Džanan. Nosila si istu onu bijelu haljinu kao i onda kada sam te vidio u zgradi fakulteta. Polako si mi prišla.

Nisi me pitala što radim ovdje, niti sam ja tebe to pitao, oboje smo znali odgovor.

Uzeo sam te za ruku, posjeo pored sebe na sjedalo broj 38 i rupčićem koji sam kupio u Širinjoru obrisao ti krv s čela. Šutjeli smo u tišini, a ja sam te držao za ruku.

Rudjela je zora, stigla su vozila hitne pomoći, a na radiju mrtvog vozača svirala je, kako to obično kažu, naša pjesma.

Nakon što su u državnoj bolnici Džananino čelo ukrasili s četiri šava, i nakon što smo uz niske zidove i mračne zgrade prošetali golim ulicama grada, osjećajući mehaničko podizanje i spuštanje svojih stopala, prvim smo autobusom napustili Mevlanin mrtvi grad. Sjećam se prva tri grada koja su uslijedila: grad dimnjačara, grad u kojem svi najviše vole juhu od leće i grad u kojem vlada suša. Poslije, dok smo spavali i budili se u autobusima i kotrljali od grada do grada, sve se pretvorilo u svojevrstan san. Vidio sam zidove s kojih je otpala žbuka, plakate iz mladosti pjevača koji su već dosegli prag starosti, most koji su odnijele proljetne poplave i doseljenike iz Afganistana koji prodaju Kurane veličine palca.

Dok mi se Džananina kestenjasta kosa prosipala po ramenu, mora da sam vidio i druge stvari: gužve na kolodvoru, ljubičaste planine, ploče od pleksiglasa, sretne i vesele pse koji su nas progonili na izlazima iz gradića i prepredene prodavače drangulija koji su svoju robu nudili svakom putniku, od prvog do zadnjeg. Kada bi Džanan izgubila nadu da će pronaći novi trag za ono što je nazivala svojim "istragama", na malim odmorištima bi od prodavača kupila tvrdo kuhana jaja, pogače, oguljene krastavce i boce čudnih provincijskih gaziranih sokova koje sam vidio prvi put u životu i od toga na našim koljenima pripremila gozbu. Potom bi svanulo, pa bi pala noć, pa opet oblačno jutro. Vozač bi promijenio brzinu, pala bi još jedna noć crnja od najcrnjeg mraka, a Džanan bi mi, pod narančastim i crvenim svjetlima boje plastičnih naranača i jeftinih ruževa koji su joj s

videouređaja iznad šoferskog mjesta obasjavali lice, pripovijedala. Džananina i Mehmetova "veza" - prvi je put upotrijebila tu riječ - započela je prije godinu i pol. Kroz maglu se sjećala da ga je i prije vidjela u mnoštvu studenata arhitekture i građevine u Taškišli, ali ga je zapravo primijetila tek kad ga je ugledala na recepciji hotela u blizini Taksima, u koji je došla posjetiti rođaka iz Njemačke. Oko ponoći je s roditeljima sišla u predvorje hotela i u misli joj se upisao visok muškarac blijedog i krhkog tijela koji je stajao na recepciji. "Možda i zato što se nikako nisam mogla sjetiti gdje sam ga već vidjela", rekla je Džanan i toplo mi se nasmiješila, no ja sam znao da nije bilo tako.

Ponovo ga je vidjela na jesen, čim su počela predavanja, na hodnicima Taškišle i u kratkom roku su se "zaljubili". Dugo bi šetali ulicama Istanbula, odlazili u kino i sjedili u studentskim kantinama i kafićima.

"U početku nismo puno razgovarali", rekla je Džanan tonom koji je koristila dok bi davala jedno od onih ozbiljnih objašnjenja. To nije bilo zato što je Mehmet bio stidljiv, ni zato što nije volio razgovarati. Jer, što ga je više upoznavała i što je više dijelila život s njime, uviđala je koliko može biti društven, odlučan, razgovorljiv, pa čak i nasrtljiv. "Šutio bi zbog tjeskobe", rekla je jedne noći, ne gledajući u mene nego u scenu automobilske potjere na ekranu televizora. "Zbog tuge", dodala je kasnije, s jedva primjetnim smiješkom.

Policijski automobili koji su na ekranu neprestano jurili, slijetali s mostova u rijeke i prelijetali jedni druge sada su se sudarili i pretvorili u klupko. Džanan se jako trudila shvatiti tu tjeskobu i tugu, prodrijeti u život koji je iza nje i postići da se Mehmet otvori, te je polako u tome i uspijevala. Mehmet je prvo govorio o nekom drugom životu, o tome kako je nekoć bio netko drugi, u konaku u nekom mjestu u provinciji. Poslije, kad se odvažio, rekao je da je cijeli taj život ostavio za sobom, da želi započeti novi život i da njegova prošlost uopće nije važna. Nekoć je bio drugi čovjek, a poslije je po vlastitoj želji postao netko drugi.

Budući daje Džanan upoznala tu novu osobu, nije s njom trebao krenuti na putovanje i kopati po prošlosti. Jer užas s kojim je dolazio i s kojim se susretao nije bio dio njegova starog života, nego novoga za kojim je nekoć željno išao. "S tim životom", rekla je Džanan jednom prigodom, dok smo sjedili za stolom na nekom mračnom kolodvoru, za stolom na kojem je stajala Vatan konzerva stara deset godina, satni zupčanici i dječji časopisi koje je pronašla u prodavaonici mješovitom robom punoj miševa u centru ruševnog gradića, kod prodavača antiknih satova i na prašnjavim policama u poslovnici Sport Toto, a mi prijateljski, čak i radosno raspravljali na koji ćemo se autobus ukrcati. "S tim životom Mehmet se susreo u knjizi." Tako smo točno devetnaest dana nakon susreta u smrskanom autobusu prvi put spomenuli knjigu. Džanan mi je rekla da je natjerati Mehmeta da govori o knjizi bilo teško koliko i natjerati ga da govori o životu koji je ostavio za sobom i o uzrocima svoje tuge. Ponekad bi, dok su sjetno hodali ulicama Istanbula, pili čaj u kavani na Bosporu ili zajedno učili, od njega odlučno zatražila tu knjigu, tu začaranu stvar, ali Mehmet bi je grubo odbio. Ondje, u polumraku zemlje na koju je ta knjiga bacala svjetlost, smrt, ljubav i strava bespomoćno su lutali poput zlih duhova u obliku ogorčenih beznadnika s ledenim licima, opasnih pištoljima, a djevojka poput Džanan o toj zemlji slomljenih srdaca, izgubljenih duša i ubojica nije smjela ni razmišljati.

No Džanan je navaljivala i uvjeravala ga da je time jako rastužuje i udaljava od sebe te je tako uspjela makar malo zavarati Mehmeta. "Možda je tada želio da i ja pročitam knjigu i spasim ga od njezine čarolije i otrova", rekla je Džanan, "jer tada sam već vjerovala da me voli." "A možda", dodala je kasnije, dok je naš autobus na prijelazu preko željezničke pruge strpljivo čekao vlak koji nikako da se pojavi, "nije bio svjestan da zajedno možemo krenuti u taj život koji je treperio u nekom kutku njegova uma, i o kojem je još uvijek maštao."

Kloparajući poput vlakova čije su lokomotive dugo nakon ponoći ispuštale zvižduke prolazeći mojom starom četvrti uz naš su prozor, jedan za drugim, prošli vagoni natovareni pšenicom, strojevima i slomljenim staklom, vagoni krotki poput pokajničkih

prikaza iz nekog drugog svijeta.

Džanan i ja smo malo razgovarali o utjecaju knjige na nas. Bio je toliko snažan, neupitan i postojan da bi se razgovor od njemu, pored same knjige, pretvorio u isprazne riječi, pusta naklapanja. Knjiga je u našim životima, tijekom tog putovanja autobusom, bila neupitna, temeljna stvar, poput potrebe za suncem i vodom, i bila je ondje, među nama.

Pošli smo na put vođeni svjetlom koje nam je iz nje prštalo u lica. Pokušavali smo ići tim putem vođeni intuicijom, i nismo posve željeli znati kamo idemo. Ipak smo ponekad posebno raspravljali o tome na koji se autobus trebamo ukrcati. Jednom je, u čekaonici prevelikoj za jedno selo, koja je podsjećala na hangar, metalni glas koji se širio iz zvučnika u Džanan pobudio želju da bude ondje, na odredištu autobusa čije su vrijeme polaska objavili, i mi smo joj se, usprkos mojem protivljenju, pokorili. Drugi put smo krenuli za mladićem koji je nosio mali plastični kofer u rukama, slijedili su ga uplakana majka i otac koji je pušio, a pošli smo za njim samo zato što je stasom i lagano pogrbljenim držanjem podsjećao na Mehmeta. Ušli smo za njim u autobus u kojem je pisalo da mu je jedina konkurencija Turkish Airlines. Nakon tri sela i dvije prljave rijeke vidjeli smo našega mladića kako na pola puta izlazi i hoda prema vojarni opasanoj stražarskim tornjevima i zidovima koji su odlučno tvrdili sretan sam što sam Turčin.

Ukrcavali smo se na razne autobuse koji su išli daleko u pustopoljine, sve do njihovih rubova, samo zato što bi se Džanan svidjela njihova boja zelenog sukna ili crvenog crijepa, ili zato što bi se repići na slovu "r" u natpisu brzina munje izdužili poput munje ako ih se brzo, samo načas, pogleda. Kad Džananine istrage u prašnjavim gradićima, dremljivim čaršijama i prljavim kolodvorima ne bi urodile plodom, ja bih je upitao kamo i zašto idemo, podsjetio je da se količina novca u novčanicima koje sam ukrao iz džepova onih koji su poginuli u autobusu smanjuje, i pravio se da pokušavam shvatiti nelogičnu logiku naših istraga. Džanan se nije nimalo iznenadila kad sam joj rekao da sam s prozora predavaonice u

Taškišli promatrao muškarca kako puca u Mehmeta. Po njezinom mišljenju, život je bio pun jasnih, čak i planiranih susreta, koje su neke budale lišene intuicije nazivale "slučajnošću". Prilično dugo nakon što je Mehmet ranjen, Džanan je iz komešanja u ćevabdžinici na suprotnom pločniku osjetila da se događa nešto neuobičajeno, sjetila se da je čula pucnjeve i, sluteći što se dogodilo, pohitala Mehmetu. Netko drugi bi rekao da to što su na mjestu na kojem je Mehmet ranjen odmah našli taksi koji ih je odvezao u Bolnicu vojne mornarice na Kasimpaši, da to mora biti slučajnost, no vozač taksija ondje je nedavno služio vojni rok. Budući da rana na ramenu nije bila teška, Mehmet je za tri-četiri dana trebao biti otpušten. No kada je Džanan ujutro stigla u bolnicu, shvatila je da je pobjegao.

"Otišla sam u hotel, potom svratila u Taškišlu, obišla kafiće koje je volio i neko vrijeme, znajući da je uzalud, kod kuće čekala njegov poziv", rekla je s hladnokrvnošću i jasnoćom koja me oduševila. "Odavna sam shvatila da se vratio onamo, u onu zemlju iz knjige."

Na putovanju u tu zemlju ja sam joj bio "suputnik". Na putu da ponovo otkrijemo tu zemlju trebali smo biti "potpora" jedno drugome. Pomisao da će u potrazi za tim novim životom dvije osobe "bolje" misliti od jedne nije bila pogrešna. Bili smo suputnici i prijatelji na putu života; jedno drugome bili smo bezuvjetna potpora; bili smo domišljati poput Mari i Alija koji su naočalama palili vatru i tjednima sjedili u noćnim autobusima naslonjeni jedno na drugo.

Bilo je i večeri kada bih se probudio nakon što bi i drugi film u našem autobusu završio uz živahnu jeku pucnjeva, lupanja vrata i eksplozija helikoptera, i dugo nakon što bismo mi iscrpljeni putnici krenuli na nemirno putovanje zemljom snova, tresući se zajedno s kotačima autobusa dok bi zvuk našeg disanja prizivao smrt, probudio bih se zbog rupe preko koje bismo prešli ili naglog kočenja i dugo gledao Džanan kako čvrsto spava kraj mene, na sjedalu pored prozora. Glava bi joj bila naslonjena na jastuk koji je napravila presavivši zastorčice na prozorima, a kestenjasta kosa na jastuku bila bi savijena u ljupko klupko iz kojeg se prosipala po njezinim ramenima.



Njezine drage duge ruke poput dvije krhke grane pružale bi se prema mojim nemirnim koljenima, a ponekad bi jednom rukom pridržavala jastuk od zastora, a drugom se uhvatila za lakat ruke kojom bi pridržavala taj jastuk. Kad bih pogledao njezino lice, uglavnom bih na njemu vidio brigu zbog koje se mrštila, a ponekad bi njezine namrštene kestenjaste obrve na čelu ocrtavale upitnike koji su me zabrinjavali. Poslije bih na njezinim blijedim obrazima ugledao svjetlost te bih zamišljao kako na mjestu gdje se njezin labuđi vrat spaja s kostima brade cvatu ruže i da na nepristupačnom djeliću njezine kože koji bi se vidio pod kosom razasutom po vratu, kada bi pognula glavu, vjeverice zaigrano poskakuju, pozivajući me u taj nepristupačni baršunasti raj. Na njezinim beskrajno punim i blijedim usnama, na sitnim ranicama koje su se na njima ponekad pojavljivale jer ih je nervozno grizla, ili na cijelom licu, ako bi se u snu barem malo uspjela nasmiješiti, vidio bih tu zlatnu zemlju i rekao u sebi: "Ah, anđele, ni najednom predavanju nisam naučio, ni u jednoj knjizi pročitao, ni u jednom filmu vidio kako je lijepo do mile volje promatrati voljenu osobu kako sniva."

Razgovarali smo o anđelu i smrti koja nam je izgledala poput nekog njegovog ozbiljnog i strogog pobratima, no to smo činili slabim i krhkim riječima koje su bile poput otrcanih predmeta za koje bi se Džanan cjenkala u trgovini mješovitom robom, u željeznariji na uglu i sa snenim prodavačem pozamanterije, samo kako bi se malo poigrala s njima, i potom ih zaboravljene ostavila na sjedalima autobusa. Smrt je bila posvuda, a najviše ondje. Posvuda se proširila. Sakupljali smo znakove kako bismo pronašli to mjesto i susreli se s Mehmetom, a poslije ih samo ostavljali kao tragove. Sve to smo doznali iz knjige. Doznali smo iza jedinstvene trenutke u kojima se dogodi nesreća, za prag s kojeg se vidi drugi svijet, za ulaze u kina, za karamele Novi život, za ubojice koji bi mogli ubiti Mehmeta, a možda i nas, hotele pred kojima su moji koraci postajali sporiji, za duge tišine, noći i blijeda svjetla restorana. Ovako bih trebao reći: nakon svega što se dogodilo ukrcavali bismo se na autobus i kretali na put i ponekad bi prije mraka, to jest dok bi pomoćnici vozača pregledavali karte, putnici se upoznavali, a djeca i znatiželjnici promatrali ravan asfalt ili

prašnjave planinske putove kao da gledaju video, Džananine oči odjednom zablistale, a ona bi počela govoriti.

“Znala sam kao dijete, oko ponoći”, rekla je jednom, “dok bi svi ukućani spavali, ustati iz kreveta, razmaknuti zastore i promatrati ulicu. Po njoj bi netko hodao. Neki pijanac, grbavac, debeljko ili čuvar. Uvijek bi to bili muškarci... Bojala sam se, voljela sam svoj krevet, ali sam željela biti ondje, vani.” “O dječacima sam naučila igrajući se skrivača s bratovim prijateljima na našoj vikendici. A ponešto i u višim razredima osnovne škole, gledala bi ih kako proučavaju ono što su izvukli ispod klupe. A dok sam bila još mlađa, gledala sam kako čudno stišću noge ako bi im se usred igre pripiškilo.”

“Kada sam imala devet godina, pala sam dok smo bili na ljetovanju i raskrvarila koljeno, a mama je vriskala i plakala. Otišle smo striki koji je bio hotelski liječnik. *Kako si slatka*, rekao mi je striko, *kako mila*, očistio mi je ranu otopinom hidrogena, *kako pametna*. Dok mi je promatrao kosu, shvatila sam da mu se sviđam. Imao je čarobne oči koje su me promatrale iz nekog drugog svijeta. Vjeđe su mu bile lagano spuštene. Možda je bio pospan, no kao da je i mene i sve oko mene uspio vidjeti baš tako kako jest... ”

“Anđelove oči su svugdje, na svemu, uvijek su ondje... Pa ipak, mi jadnici patimo zbog nedostataka tih očiju. Je li to zato što smo zaboravili? Zato što nam je volja oslabjela? Zato što ne volimo život? Znam da ću se dok putujem i prolazim kroz gradove, jednoga dana, jedne noći, kroz prozor autobusa, susresti oči u oči s anđelom. Kako bi ga mogla vidjeti, trebam znati kako gledati. Ti autobusi naposljetku čovjeka dovedu kamo želi. Vjerujem autobusima, a ponekad i u anđele. Ne, u njih uvijek vjerujem. Da, uvijek. Ne, ponekad.”

“O anđelu kojeg tražim, čitala sam u knjizi. Ondje je stajao kao tuđa misao, kao neka vrsta gosta, no ja sam ga potpuno prihvatila. Znam da će mi, kad ga vidim, na trenutak pokazati svu tajnu života. Osjetila sam njegovu prisutnost u autobusima i na mjestima nesreća. Sve se, kao što je Mehmet rekao, ukazuje jedno na drugo. Kamo god Mehmet krene, oko njega svjetluca smrt. Znaš, možda i zato što u

sebi nosi knjigu. No na mjestima nesreća i u autobusima nisam čula da oni koji znaju za knjigu ili za novi život spominju anđela. Na tragu sam mu. Sakupljam znakove koje ostavlja.”

“Mehmet mi je jedne kišne noći rekao da su oni koji ga žele ubiti krenuli u akciju. Mogu biti bilo gdje, možda nas sada čak i slušaju. Nemoj krivo shvatiti, ali i ti bi mogao biti jedan od njih. Čovjek često radi sasvim suprotno od onoga što misli, ili misli suprotno od onoga što radi. Putujući u tu zemlju, vratit ćeš se sebi; misleći da čitaš knjigu, iznova ćeš je napisati; želeći pomoći, završit ćeš ranjen.. . Većina ljudi zapravo ne želi ni novi život, ni novi svijet. Zbog toga su ubili autora knjige.”

O autoru knjige, to jest starcu kojega je nazivala “autorom”, Džanan je govorila jezikom koji meni nije bio dovoljno jasan i stilom koji me uzbuđivao ne samo riječima, nego i misterioznim načinom na koji ih je izgovarala. Tek je neko vrijeme sjedila na jednom od prednjih sjedala autobusa, oči su joj bile uprte u bijele prometne linije koje su blještale na asfaltu, a u ljubičastoj se noći svjetla drugih autobusa, kamiona i automobila iz nekog razloga uopće nisu vidjela. “Znam da su Mehmet i stari pisac tijekom svojih susreta sve čitali jedan drugome iz očiju. Mehmet ga je tražio i istraživao o njemu. Kad su se susreli, nisu puno razgovarali. Šutjeli su, malo raspravljali, šutjeli, starac je rekao da je knjigu napisao u mladosti, ili je godine u kojima ju je napisao nazivao svojom mladošću. *Knjiga je ostala u mojoj mladosti*, rekao je tužno. Poslije su starca zastrašili i natjerali ga da se odrekne onoga što je vlastoručno napisao i izvukao iz vlastite duše. U tome nema ništa iznenađujuće. A kad su ga naposljetku ubili... I kad je nakon njegovog ubojstva red došao na Mehmeta... Mi ćemo Mehmeta pronaći prije ubojica... Važno je sljedeće: postoje oni koji čitaju knjigu i vjeruju u nju. Susrećem ih dok lutam gradovima, kolodvorima, dućanima i ulicama. Prepoznajem ih po očima. Poznajem ih. Lica onih koji je čitaju i vjeruju u nju su drugačija, melankolija i želja u njihovim očima su slične, i ti ćeš to jednoga dana shvatiti, možda već jesi. Ako poznaješ njezinu tajnu i kreneš prema njoj, život je lijep.”

Ako bismo, dok je Džanan pripovijedala, bili u tmurnom restoranu punom muha na nekom zabačenom odmaralištu, u ponoć bismo pušili i pili besplatan čaj koji bi nam poslužio pospani dječak i halapljivo gutali kompot od jagoda koji miriše na plastiku. Kad bismo se tresli u prednjim redovima trošnog autobusa, usred buke, moje bi oči počivale na Džananinim lijepim punim usnama, a njezine pratile asimetrična svjetla kamiona koji su s vremena na vrijeme prolazili. Ako bismo sjedili u nekom od kolodvora među mnoštvom koje čeka, držeći plastične vrećice, kartonske kofere i zavežljaje u rukama, Džanan bi usred priče naglo ustala od stola, nestala i ostavila me u ledeno hladnoj samoći.

Nakon minuta i sati koji nikako nisu prolazili, pronašao bih je u nekom od antikvarijata u sporednim ulicama grada u kojem smo čekali autobus kako sumnjičavo promatra mlinac za kavu, oštećeno glačalo ili staru peć na ugalj. Ponekad bi se vratila s čudnovatim provincijskim novinama u ruci i tajnovitim osmijehom na licu i čitala mi obavijesti o mjerama koje je općina poduzela kako bi spriječila da životinje koje se uvečer vraćaju u staju prolaze glavnom ulicom i o zadnjim novitetima koje je podružnica Ajgaza iz Istanbula uvela u svoju trgovinu. Često bih je pronalazio kako se druži s nekim iz mnoštva: zaneseno bi razgovarala s gospođama čije su glave bile pokrivene maramama, dugo ljubila malu djevojčicu ružnu poput pačeta koju bi držala u naručju i zapanjujućom količinom informacija pomagala zlonamjernim strancima koji su mirisali na sapun za brijanje OPA da se snađu. Kad bih joj oprezno prišao, rekla bi mi da na sva ta putovanja možda idemo kako bismo rješavali tu vrstu problema: "Ova gospođa dočekuje sina koji se vraća iz vojske, ali iz autobusa koji je došao iz Vana nije izašao nitko poznat!" Raspitivali smo se za druge o voznom redu autobusa, mijenjali vozne karte, umirivali uplakanu djecu i čuvali kofere i zavežljaje onima koji su išli na zahod. "Bog vas blagoslovio!" rekla nam je jednom debeljuškasta teta sa zlatnim zubima. Potom je podigla obrve i rekla: "Znaš li da ti je žena vrlo lijepa?"

U ponoć, kada bi se ugasila svjetla autobusa i televizijski ekran koji je svijetlio jače od njih, i u autobusu zamro svaki pokret osim

dima cigarete koji se dizao prema krovu od sjedala najtjeskobnijeg, besanog putnika, u sjedalima koja su se nježno ljuljuškala, naša bi se tijela polako ispreplela. Osjećao bih njezinu kosu na svome licu, njene duge ruke s nježnim zglobovima na svojim koljenima i njezin dah snenog mirisa na naježenom zatiljku. Dok su se kotači autobusa okretali, a dizel motor jednolično stenjao, neko novo vrijeme obavilo bi nas poput spore, mračne i tople tekućine te nježno zaigralo u našim utrnutim, ukočenim nogama i kostima.

Tada, dok bi moja ruka gorjela od dodira njezine, dok bih satima čekao da njezina glava padne - neka samo padne - na moje rame, ili dok bih sjedio posve ukočen kako bi njezina kosa koja mijе dodirivala vrat tamo i ostala, pažljivo i s poštovanjem brojao bih njezine udisaje i pitao se što znače tužne bore koje bi joj se pojavile na čelu. A kada bi joj pod mojim pogledom blijedo lice odjednom osvijetlila jaka svjetlost, a ona se probudila, u onoj početnoj zbunjenosti ne bi pogledala kroz prozor kako bi shvatila gdje je, nego u moje oči koje su joj ulijevale povjerenje, i iznenada bi se nasmiješila. Kako sam samo sretan bio! Noćima sam pazio da ne nasloni glavu na zaleđeno staklo i ne nahladi se, skidao sako boje višnje koji sam kupio u Erzindžanu i pokrivao je, a kad bi se vozač zaigrao spuštajući se planinskim putovima, pazio da joj se pognuto tijelo ne zanesе i udari u nešto. Ponekad bi mi se tijekom tih stražarenja pogled zadržao negdje između kože njezinog vrata i mekanih zavijutaka njezinih ušiju, a misli bi mi, među zvukovima motora, uzdasima i smrtnim željama, odlutale u uspomene na izlet čamcima i borbu snježnim grudama koje su ostale u snovima mojeg djetinjstva i ispreplele se sa sanjarenjem o sretnom braku u kojemu ćemo Džanan i ja jednoga dana živjeti. Kada bih se satima poslije probudio obasjan zrakama sunca koje bi šalјivo udarale u prozor, hladno i oštro poput kristala, prvo bih shvatio da je topli vrt s mirisom lavande, u koji sam uronio glavu, zapravo njezin vrat, i zadržao se još malo u njemu, negdje između sna i jave. Potom bih trepnuo i dok bih pozdravljao sunčano jutro, ljubičaste obrise planina i prve tragove novoga dana, tužno bih primijetio koliko su Džananine oči daleko od mene.

“Ljubav”, rekla bi Džanan iznenada poput majstora filmske

sinkronizacije, oživljavajući riječ koja je bila potisnuta duboko u meni, “usmjerava čovjeka prema cilju, izvlači dijelove života na površinu i, sada shvaćam, naposljetku ga dovodi do tajne svijeta. Sada idemo tamo.”

“Kada sam prvi put vidjela Mehmeta”, rekla bi Džanan uopće ne primjećujući Clintu Eastwooda koji ju je promatrao s naslovnice starog časopisa ostavljenog na jednome od stolova u čekaonici, “odmah sam shvatila da će mi se čitav život promijeniti. Prije nego što sam ga vidjela, imala sam jedan život, a kad sam ga upoznala, dobila sam drugi. Kao da su sve stvari oko mene, svi predmeti, kreveti, ljudi, svjetiljke, pepeljare, ulice, oblaci i dimnjaci odjednom promijenili boju i oblik, a ja sam se oduševljeno dala na upoznavanje tog sasvim novog svijeta. Kada sam počela čitati knjigu, pomislila sam da više ne trebam ni jednu drugu knjigu, ni jednu priču. Kako bih temeljito shvatila svijet koji se otvarao preda mnom, morala sam samo pogledati i sve vidjeti svojim očima. No nakon čitanja iznenada sam vidjela i stvari koje sam trebala vidjeti, i ono što je iza njih. Probudila sam Mehmeta, koji se sjetan vratio iz zemlje koju je posjetio, i uvjerila ga da ćemo zajedno moći krenuti u taj život. Tih dana bismo se vraćali knjizi i zajedno je čitali. Ponekad bismo pojedinom dijelu knjige posvetili tjedne, a ponekad bismo odmah nakon čitanja uočili da je sve vrlo jasno i jednostavno. Poslije bismo otišli u kino, čitali druge knjige i novine te lutali ulicama. Dok smo mislili na knjigu i u mislima je čitali, ulice Istanbula zasvjetlucale bi sasvim drugim svjetlom i postajale našima.

Znali smo da će starac sa štapom u ruci, kojega smo vidjeli na ulici, prvo otići u kavanu i ondje provesti neko vrijeme, a potom dočekati unuka pred vratima škole. Primijetili smo da je kobila koja vuče treću od tri zaprege koje smo vidjeli na cesti, majka dvojice mršavih konja koji vuku prve dvije. Odmah bismo shvatili zašto se muškarci s plavim čarapama guraju, što znači vozni red vlakova kad se pročitava unatrag, i da je kovčeg u ruci znojnog, debelog čovjeka koji se ukrcava u javni autobus pun stvari iz kuće koju je nešto ranije opljačkao i njegovog donjeg rublja. Poslije bismo otišli u neki kafić iznova čitati knjigu i neprestano, bez predaha, satima raspravljali o

njoj. To je bila ljubav, i ponekad bih, kao na filmu, pomislila da je ljubav jedini način da se taj daleki svijet poveže s ovim.” “No bilo je i stvari koje nikada neću znati”, rekla je Džanan jedne kišne noći, ne skidajući pogleda sa scene poljupca na ekranu, i, nekoliko skliskih kilometara i tri-četiri umorna kamiona poslije, kada bi scenu poljupca zamijenio prizor autobusa sličnog našem u ljupkom krajoliku, koji nimalo nije naličio na krajolik kroz koji smo se kretali, dodala: “Sada idemo na to sasvim nepoznato mjesto.”

Kada bi nam odjeća od znoja, prašine i prljavštine postala neupotrebljiva, a na koži nam se nakupili slojevi povijesti koja je posve izmijenila ovo tlo od doba Križarskih ratova do danas, prije prelaska iz jednog autobusa u drugi, nasumično bismo se uputili u centar Nasumičnog grada. Džanan bi kupila dugu popelinsku suknju u kojoj bi izgledala kao dobronamjerna seoska učiteljica, a ja uvijek jednaku košulju u kojoj bih izgledao kao ranija, bljeđa verzija sebe... Ako bismo se poslije sjetili podignuti pogled između zgrade lokalne uprave, Atatürkovog kipa, zastupništva tvrtke Arčelik, ljekarnice i džamije, na kristalno plavom komadiću neba koji se pružao između platnenih reklama za tečaj učenja Kurana i skorašnje grupne ceremonije obrezivanja, uočili bismo krhku bijelu liniju koju je iscrtao neki mlaznjak, na trenutak zastali s papirnatim paketima i plastičnim vrećicama u rukama i s ljubavlju pogledali u nebo. Odmah potom upitali bismo blijedog službenika s blijedom kravatom gdje se nalazi gradski hamam.

Hamam bi ujutro bio otvoren za žene, pa bih tumarao ulicama i dremuckao u kafićima. Prolazeći pored hotela, zamišljao bih kako Džanan govori da bismo barem jedan dan i jednu noć trebali provesti na čvrstom tlu, ne na kotačima i u sjedalima autobusa, nego kao svi ostali, na primjer u hotelu. Bilo je večeri kada bih joj to i rekao, no dok bi se nebo mračilo, Džanan bi mi pokazivala rezultate istrage koju je provela dok sam bio u hamamu: korice starog časopisa *Fotoroman*, još starije časopise za djecu, primjerke žvakaćih guma koje sam nekoć žvakao, ali to već i zaboravio, i vrpce za kosu do čijeg značenja nikako nisam uspijevaao doprijeti. “Reći ću ti u autobusu”, rekla bi mi Džanan s onim posebnim smiješkom koji bi joj bljesnuo na

licu kada bi još jednom gledala isti film na videu. Jedne noći kada se na tv ekranu našeg tmurnog autobusa umjesto šarenog filma pojavila suzdržana i uljudna gospođa, koja je donijela ružne vijesti o smrti, Džanan je rekla: "Idem u Mehmetov drugi život. No u tom životu on nije bio Mehmet, nego netko drugi." U brzom prolazu pored benzinske crpke lice joj je obasjala znatiželjna crvena neonska Svjetlost. "Mehmet nije puno pričao o tome tko je bio u drugom životu, ni o svojim sestrama, ni o jednom konaku, ni o stablu murve, pa ni o svom drugom imenu i o tome kakav je tada bio. Jednom mi je rekao da je u djetinjstvu jako volio časopis *Dječji tjednik*. Jesi li kada čitao *Dječji tjednik*?" Njezini dugi prsti prošli bi preko svežnja časopisa koji su žutjeli smotani i gurnuti u procijep s pepeljarom koji je dijelio naša sjedala.

Pogled joj ne bi zastao na stranicama časopisa, nego na meni koji sam ih promatrao, i rekla bi: "Mehmet je govorio da će se svi vratiti ovamo. Ove stvari sakupljam za njega. Stvari koje sačinjavaju njegovo djetinjstvo... To su stvari koje smo pronašli u knjizi. Razumiješ li?"

Ne bih je posve razumio. Ponekad je uopće ne bih razumio. No Džanan je razgovarala sa mnom tako da bih pomislio da shvaćam. "Baš kao ti", rekla bi Džanan. "I Mehmet je pročitavši knjigu shvatio da će mu se čitav život promijeniti i da je ono što zna gotovo. Gotovo... Studirao je medicinu, ali je sve svoje vrijeme posvetio knjizi i životu u njoj. Shvatio je i da mora napustiti svu svoju prošlost kako bi mogao postati netko sasvim nov. Zato je prekinuo vezu s ocem i obitelji... No nije ih se lako riješio. Rekao mi je da je pravo oslobođenje i prvi korak k novome životu doživio tek u prometnoj nesreći ... Istina je, nesreće su izlaz, a izlaz su nesreće... Anđeo se ukaže u čaroliji tih trenutaka, i tada nam se pred očima pojavi pravo značenje zbrke koju nazivamo životom. Tada se vraćamo kući..."

Kada bih čuo takve riječi, zatekao bih se kako sanjarim o majci, sobi, stvarima, krevetu i domu koje sam ostavio, i maštao uvijek s podlim racionalizmom i odmjerenim osjećajem krivnje o tome kako ih uspijevam spojiti s Džanan koja pored mene sniva o novom životu.



U svim autobusima kojima smo putovali iznad vozačeva sjedala nalazio se televizor. Katkada bismo ga bez riječi gledali. Izuzev prozora na autobusu, taj televizor koji je uz pomoć kutija, čipkastih stolnjaka, baršunastih zastora, lakiranih dasaka, amajlija, staklenih zrna i naljepnica pretvoren u moderni oltar, bio je naš jedini prozor u vanjski svijet, s obzirom na to da mjesecima nismo čitali novine. Gledali smo kako okretni junaci karate filmova poskakuju i u jednom trenutku rukama i nogama udaraju lica stotina bijednika i njihove nespretnosti, usporene domaće kopije. Gledali smo američki film u kojem inteligentni, simpatični crni junak uspije prevariti nesposobne bogataše, policiju i gangstere, film u kojem mladi i zgodni piloti izvode akrobacije u avionima i helikopterima te film strave u kojem vampiri opsjedaju i plaše mlade ljepotice. U većini domaćih filmova u kojima bogataši meka srca svojim kćerima s manirama gospođica nikako ne uspijevaju pronaći dobrog i iskrenog muža, svi muški i ženski junaci u jednom periodu svog života radili su kao pjevači. Među njima neprestano dolazi do takvih nesporazuma da se sve to nerazumijevanje u jednom trenutku pretvori u razumijevanje. U domaćim filmovima bili smo toliko naviknuti na stereotipna lica i tijela strpljivog poštara, okrutnog silovatelja, gromoglasnog suca, ružne sestrice dobrog srca i gospođe s majčinskim instinktom, da smo se prevarili ugledavši dobrohotnu sestricu i silovatelja kako jedu juhu od crvene leće među uspavanim putnicima na odmorištu u restoranu Sjećanja, na čijim su zidovima bili obješene fotografije glumaca,

hrvača te Atatürka. Sjećam se da sam odsutno promatrao šaroliko društvo u restoranu dok se Džanan prisjećala svih glumica s fotografija na zidu koje su bile silovane, te zamišljao da se svi mi nalazimo u hladnom salonu nekog nepoznatog broda koji nas odvodi u smrt dok pijemo juhu od crvene leće.

Na televizoru smo vidjeli nebrojeno puno prizora tučnjava, smrskanih prozora, čaša i vrata, prizora u kojim su automobili i avioni nestajali iz kadra, nakon čega bi uslijedila eksplozija. Vidjeli smo kuće, vojske, sretne obitelji, zlikovce, ljubavna pisma, nebodere, riznice koje je progutala vatra, krv koja ne prestaje teći niz lica i vratove, iznimno duge scene potjera, stotine, tisuće automobila koji prate jedni druge i velikom brzinom ulaze u zavoj te se kasnije sudaraju, žene koje neprestano pucaju jedne u druge i desetke tisuća stranih i domaćih, brkatih nesretnika, i onih bez brkova. Prije nego što bi počeo novi film Džanan bi kazala: "Nisam mislila da će tako lako prevariti mladića." Kada bi i taj film završio, rekla bi: "Pa ipak, život je lijep, ako nekamo ideš." Ili: "Ne vjerujem, ne mogu me zavarati, ali volim to." Katkada bi u polusnu, sretna zbog filma koji je pogledala, kazala: "Sanjat ću sretno oženjene."

Do kraja trećeg mjeseca našeg putovanja, Džanan i ja sigurno smo vidjeli više od tisuću scena u kojima se likovi ljube. Svaki put kada bi se poljubili, u autobusu bi zavladala tišina, bez obzira na to jesu li putnici u autobusu u rukama držali košare s jajima, bili činovnici s torbama ili netko drugi i bez obzira na mjesta i gradove kroz koje smo prolazili. Osvijestio bih ponekad da Džanan drži ruke na koljenima, ili u krilu, i na trenutak poželio učiniti nešto značajno, smisljeno i žestoko. Jedne kišne ljetne večeri učinio sam to čega se točno ne sjećam, ili nešto tome slično.

Svjetla polupraznog autobusa bila su ugašena. Sjedili smo negdje na sredini i na televizoru gledali prizore tropske kiše koja nam je djelovala daleko i strano. Instinktivno sam se okrenuo prema prozoru, približio glavu Džananinoj te vidio da pada kiša. U istom sam je trenutku poljubio, onako kako sam vidio da to rade u filmovima i mislio da se to tako radi; Anđele, poljubio sam je svom

snagom i s puno žara, raskrvarivši joj usne, a ona se opirala.

“Ne, dušo. Ti nisi on. Jako mu sličiš, ali nisi on.”

Je li svjetlost na njezinu licu dopirala s najudaljenije ružičaste neonske reklame za Turk Petrol, oko koje se skupilo navise muha ili je to bilo svjetlo nevjerojatne zore na ekranu? U knjizi je pisalo da je iz djevojčinih usana potekla krv, a u filmovima koje smo gledali, likovi bi u takvim situacijama rušili stolove, razbijali stakla i velikom se brzinom automobilima zabijali u zid. Bio sam tužan jer sam očekivao okus poljupca na svojim usnama. Utješio sam se otkrivši da više ne postojim, no nakon što se autobus snažno zatresao, zbog boli u preponama osjetio sam svoje biće više nego ikada do tada. Poželio sam se istegnuti, eksplodirati i opustiti. Kasnije je ta želja postala još dublja, postala je cijeli novi svijet. Željno sam iščekivao ne znajući što će se dogoditi i znojio se. Odjednom je sve sretno eksplodiralo, smrskalo se i nestalo.

Prvo smo začuli onu prekrasnu buku, a kasnije i kratkotrajnu tišinu koja uslijedi nakon nesreće. Vidio sam da je vozač poginuo te da je ovaj put s njime nestao i televizor. Kada je započela vika i vriska, uzeo sam Džanan za ruku i okretno je spustio na zemlju. Odmah sam primijetio da se na kiši koja je pljuštala, nama i našem autobusu nije dogodilo ništa strašno. Poginulo je dvoje-troje putnika i vozač. Međutim drugi autobus *Prebrzitrans* u koji se preminuli vozač zabio sa strane, preklopio se i otkotrljao u blatno polje. Bio je pun mrtvih i onih koji su umirali. Polako i oprezno sišli smo u polje, kao da ulazimo u tamno središte života i očarano se približili mjestu kamo se autobus otkotrljao.

Kada smo mu prišli, jedna djevojka posve oblivena krvlju pokušavala je izaći kroz smrskani prozor. Ruka joj je bila ispružena. Provirili smo i vidjeli da drži ruku mladića koji je bio na izmaku snaga. Djevojka u trapericama izašla je iz autobusa uz našu pomoć, ali ni u jednom trenutku nije ispuštala mladićevu ruku. Kasnije se nagnula prema ruci i povlačeći je pokušala izvući mladića. Međutim vidjeli smo da je on zaglavljen u izvrnutom autobusu, između šipki od nikla i šarenog lima koji se presavio poput kartona. Ubrzo je umro,

piljeći u izvrnutu sliku nas i mračnog, kišnog svijeta.

Niz lice dugokose djevojke slijevala se krv. Bila je naših godina. Na njezinom licu koje je u život vraćala kiša, vidjela se zbunjenost koja nije karakteristična za nekoga tko se suočio sa smrću. Pokisla djevojko, bilo nam te je jako žao. U jednom trenutku pod svjetlima našeg autobusa pogledala je mrtvog muškarca na sjedalu, i kazala: "Tata će se jako naljutiti."

Pustila je njegovu ruku, i pomilovala Džananino lice, kao da je riječ o bezgrešnoj sestrici koju već stoljećima poznaje.

"Anđele, nakon svih tih kišnih putovanja, konačno sam te našla," rekla je.

Njezino krvavo, lijepo lice bilo je okrenuto prema Džanan, gledala ju je sretno, čeznutljivo i s divljenjem.

"Pogled koji me uvijek pratio, i koji bi se na trenutak pojavio na najneočekivanijim mjestima i brzo nestajao, te koji me tjerao da ga tražim, bio je tvoj pogled. Anđele, znaš da smo putovali, spavali u autobusima, išli od grada do grada i iznova čitali knjigu kako bismo susreli tvoj blagi pogled", rekla je.

Džanan je bila pomalo zbunjena i neodlučna, ali kasnije se nasmiješila kao da je zadovoljna zbog skrivene geometrije te pogreške.

"Nasmiješi mi se", rekla je djevojka koja je umirala. Anđele, tada sam shvatio da će umrijeti. "Nasmiješi mi se pa da na tvome licu još jednom vidim svjetlost onog svijeta. Podsjeti me na toplinu pekarnice u kojoj sam tijekom snježnih zimskih dana kupovala peciva, sreću s kojom sam za toplih ljetnih dana s mola skakala u more. Podsjeti me na prvi poljubac i zagrljaj, stablo oraha do čijeg sam se vrha sama uspela, večer kada sam se onesvijestila, noć kada me opilo veselje, na ono što se nalazi ispod mog popluna i mladića kojim me s ljubavlju gleda. Sve to nalazi se u zemlji u koju želim otići. Pomogni mi da odem onamo i sa svakim udisajem sretno prihvatim svoj odlazak."

Džanan joj se blago nasmiješila.

"Kako li ste samo vi anđeli strašni!" rekla je djevojka, a polje

kukuruza odzvanjalo je povicima sjećanja i smrti. "Kako ste strašni, a istovremeno lijepi! Dok se mi polako sušimo i nestajemo kao sve druge stvari i sjećanja, vi i sve što obasja vaša vječna svjetlost, odišete bezvremenskim spokojem. Otkako smo pročitali knjigu moj nesretni dragi i ja, gledali smo kroz prozore autobusa i tražili vaše poglede. Anđele, tvoje poglede. Sada razumijem da je to taj jedinstveni trenutak koji je obećala knjiga, trenutak prolaska između dvaju svjetova. Sada nisam ni u jednom od njih, i ispunjena srećom, razumijem što znače odlazak, spokoj, smrt i vrijeme. Anđele, još mi se nasmiješi."

Kao da se nisam mogao sjetiti što se neko vrijeme događalo nakon toga. Dogodilo mi se nešto, kao kad na kraju slatkog pijanstva izgubimo glavu i ujutro kažemo: "U tom trenutku došlo je do prekida filma." Sjećam se da je prvo nestao zvuk te mi se učinilo da vidim kako se Džanan i djevojka gledaju. Bit će daje nakon zvuka nestala i slika, jer su stvari koje su se neko vrijeme događale isparile i nestale, ne ostavivši traga u mom sjećanju.

Kroz maglu se sjećam da je djevojka u trapericama spominjala vodu, ali nisam shvatio ni kako smo prešli preko polja kukuruza i našli se na obali rijeke, je li to uopće bila rijeka ili blatni potok, ni odakle je dopirala plava svjetlost u kojoj sam vidio kapi kiše što su padale u vodu stvarajući krugove na njezinoj površini.

Nakon nekog vremena, ponovno sam vidio da djevojka u trapericama miluje Džananino lice. Nešto joj je šaptala, ali nisam je čuo, ili te riječi, koje je šaptala kao u snu, nisu dopirale do mene. Praćen jedva primjetnim osjećajem krivnje, pomislio sam da bih ih trebao ostaviti same. Pošao sam nekoliko koraka uz obalu rijeke, a stopala kao da su zapinjala u blatu. Žabe, koje su preplašili moji nesigurni koraci, skočile su u vodu uz zvuk "plop". Zgužvana kutija cigareta na površini vode doplovila je do mene. Bila je to kutija cigareta Maltepe. S vremena na vrijeme zanjihala biše zbog kapi kiše koje su padale po njoj, a kasnije je ponosno i pompozno nastavila ploviti prema zemlji neizvjesnosti. Vidio sam samo kutiju cigareta i djevojčinu i Džananinu sjenu, te mi se učinilo da se pomiču.

Baš kada sam pomislio da sam je poljubio i pohrlio u smrt, začuo sam Džananin glas.

“Pomozi mi. Oprat ćemo joj lice, da otac ne vidi krv”, rekla je.

Prišao sam djevojci s leđa i primio je. Imala je nježna ramena i topla pazuha. Dugo sam gledao kako Džanan majčinskim pokretima suosjećajno pere ranu na djevojčinu čelu i licu, uzimajući u dlan vodu iz potoka kojim je plovila kutija. Djevojka nam je rekla da ju je tako prala baka dok je bila dijete. Nekada je bila dijete i bojala se vode, sada je velika, voli vodu ali umire.

“Prije nego umrem, želim vam nešto reći. Odvedite me do autobusa”, rekla je.

Pored presavijenog i naglavce okrenutog autobusa nalazila se neodlučna skupina ljudi, kakve je moguće vidjeti na kraju užurbanih i zamornih blagdanskih noći. Nije bilo jasno što rade dvije-tri osobe koje se polako kreću; možda su nosile neko truplo kao da nose kofer. Žena s plastičnom torbom u ruci otvorila je kišobran kao da čeka drugi autobus. Putnici našeg autobusa ubojice i putnici autobusa žrtve zajednički su nastojali izvući kofere, trupla i djecu iz smrskanog autobusa. Ruka koju je ispustila djevojka na samrti, nalazila se na mjestu gdje ju je i ostavila.

Činilo se kao da je djevojka autobusu prilazi više zbog osjećaja odgovornosti i primoranosti, nego zbog tuge i suosjećajno je uzela mladićevu ruku.

“To je bio moj dragi”, rekla je. “Ja sam prva pročitala knjigu. Očarala me i preplašila. Pogriješila sam; mislila sam da će i njega očarati pa sam mu je dala da je pročita. Tako je i bilo, međutim to mu nije bilo dovoljno. Želio je otići u tu zemlju. Nisam ga uspjela uvjeriti daje to samo knjiga. Voljela sam ga.

Krenuli smo na put od grada do grada, dodirujući površinu života, nastojeći naći ono što je skriveno u njegovim bojama, tragajući za stvarnošću koju nismo pronašli. Nakon što su uslijedile svađe, ostavila sam ga samog u potrazi, vratila se kući, majci i ocu, i čekala. Naposljetku mi se vratio, ali kao netko posve drugi. Rekao mi je da je knjiga mnoge nesretnike odvela na pogrešan put te da je izvor svega

zla. Zakleo se da će se osvetiti knjizi zbog svih razočaranja i svih tužnih života. Rekla sam mu da za to nije kriva knjiga, da je ista kao i brojne druge knjige te da je bitno ono što čovjek vidi dok čita, no nisam ga mogla natjerati da me posluša. Obuzeo ga je osvetnički bijes koji opsjeda prevarene nesretnike. Pričao mi je o dr. Narinu<sup>[3]</sup> i njegovoj borbi protiv knjige, stranih kultura koje nas uništavaju i ratu koji je objavio svemu što dolazi sa Zapada te o njegovoj velikoj borbi protiv tiskanih tekstova. Spominjao je razne satove, antikne predmete, ručne mlince, kaveze za kanarinke i vitla bunara. Nisam ga razumjela, ali sam ga voljela. Ispunio ga je dubok prijezir, no bio je ljubav mog života. Zato sam krenula za njim, kada je rekao da će se u gradiću Gudulu u ime 'naših ciljeva' održati tajni sastanak trgovaca. Ljudi dr. Narina trebali su nas pronaći i odvesti k njemu. Zaustavite izdaju knjige i života. Dr. Narin očekuje dvoje mladih distributera grijalica, odanih borbi. Naše osobne iskaznice nalaze se u unutrašnjem džepu sakoa moga dragog. Muškarac koji treba doći po nas miriši na sapun za brijanje OPA."

Djevojčino lice ponovo je oblila krv, poljubila je i pomilovala nepomičnu ruku te zaplakala. Džanan ju je primila za ramena.

"Anđele, i ja sam kriva. Ne zaslužujem tvoju ljubav. Dragi me obmanuo, krenula sam za njime i izdala knjigu. Budući da je njegova krivnja veća, umro je ne vidjevši te. Otac će biti vrlo ljutit, ali sretna sam što ću umrijeti u tvojim rukama."

Džanan joj je rekla da neće umrijeti, ali s obzirom na to da u filmovima koje smo gledali oni koji umiru nikada ne najave svoju smrt, pomisao da će umrijeti odavno nam je počela djelovala uvjerljivo. Preuzevši ulogu anđela, Džanan je, kao što je to bio slučaj u tim filmovima, uzela djevojčinu ruku, stavila je u ruku mrtvog mladića i čvrsto ih stisnula. Djevojka je umrla, držeći svoga dragog za ruku.

Džanan se približila mladiću koji je naglavce promatrao svijet. Provirila je kroz smrskani prozor autobusa, neko vrijeme pretraživala njegove džepove te se vratila na kišu, zadovoljno se smiješeći. U ruci je držala naše nove osobne iskaznice.

Kako sam samo volio vidjeti taj sretni osmijeh na njezinom licu. Na rubovima njezinih punih usana, na mjestu gdje su se pod blagim kutom lijepi zubi spajali s usnama, vidio sam dvije tamne točke. Dva simpatična trokuta koja su se mogla vidjeti dok se smije.

Jedanput me poljubila, i ja sam nju jedanput poljubio. Poželio sam da se sada na kiši još jednom poljubimo, međutim lagano se udaljila od mene.

“U našem novom životu, ti se zoveš Ali Kara, a ja Efsun Kara”, rekla je, čitajući imena s osobnih iskaznica. “Imamo i vjenčani list.” Kasnije se nasmiješila i suosjećajnim glasom u maniri učiteljice engleskog jezika pune razumijevanja, rekla: “Gospodin i gospođa Kara idu na konvenciju distributera u gradić Gudul.”



Nakon tri autobusa, ljetnih kiša koje nisu prestajale padati i dva grada, stigli smo u Gudul. Za sobom smo ostavili blatnjavi autobusni kolodvor i uspinjali se prema uskim nogostupima u trgovačkom središtu gradića. Pogledao sam u nebo i vidio nešto čudno; platneni transparent pozivao je djecu na ljetni tečaj učenja Kurana. U izlogu poslovnice Sport Toto i državne tvrtke Tekel, jedinog distributera duhanskih i alkoholnih proizvoda u zemlji, tri preparirana štakora kesila su se među raznobojnim bocama likera. Fotografije na vratima ljekarne podsjećale su na letke kakve nakon političkih ubojstava na sprovodima, za reverom nose ožalošćeni. Na njima bi ispod fotografije pokojnika, koji su Džanan podsjećali na dobrostojeće likove iz domaćih filmova, pisali datum te godina rođenja i smrti. Ušli smo u jednu trgovinu u kojoj si kupili plastični kofer i najlonske košulje, nadajući se da ćemo u njima izgledati poput dvoje respektabilnih distributera. Uz uske nogostupe, preko kojih smo se uspinjali do hotela, stabla kestena bila su iznenađujuće pravilno poredana. U sjeni jednog od nalazio se natpis: Sunećenje na tradicionalan način, ne laserom.

Kada ga je pročitala, Džanan je rekla: "Očekuju nas." U džepu sam pripremio vjenčani list Alija i Efsun Kare, no recepcionar s hitlerovskim brčićima u hotelu Sreća samo ga je letimično pogledao.

"Jeste li i vi došli na konvenciju?" pitao je. "Svi su na otvaranju u zgradi srednje škole. Imate li još kakvu prtljagu osim te torbe?"

“Naši koferi izgorjeli su zajedno s autobusom i ostalim putnicima”, rekao sam. “Gdje se nalazi srednja škola?”

“Naravno, zna se dogoditi da autobus izgori, g. Ali”, rekao je recepcionar. “Dječak će vam pokazati gdje se nalazi škola.” S dječakom koji nas je vodio, Džanan je razgovarala ljupkim glasom, kakav nije koristila kada bi se meni obraćala. “Zar ti te crne naočale ne zatamnjuju svijet?” pitala ga je Džanan. “Ne, jer ja sam Michael Jackson”, odgovorio je dječak. “Što ti majka kaže na to?” pitala je Džanan. “Isplela ti je krasan prsluk.” “To se nje ne tiče!” rekao je dječak.

Prije nego što smo stigli do Srednje škole “Kenan Evren”, čije je ime bilo istaknuto na svjetlucavom neonskom natpisu kao da je riječ o jednom od noćnih klubova na Bejogluu, od Michaela Jacksona doznali smo sljedeće stvari: pohađao je šesti razred, njegov otac radio je u kinu kojim je upravljao vlasnik hotela, ali sada je radio na konvenciji. Cijeli je gradić imao posla oko konvencije, a neki ljudi protivili su se svemu tome zato što je načelnik rekao: “Neću dopustiti sramoćenje gradića u kojem sam ja načelnik.”

Među izlošcima u srednjoj školi vidjeli smo stroj koji skriva vrijeme, čarobno staklo koje crno-bijelim televizorima daje boju, prvu tursku napravu za detektiranje svinjetine, bezmirisni losion za njegu lica poslije brijanja, škare koje lako i jednostavno izrezuju kupone iz novina, peć koja se automatski upali čim vlasnik uđe u kuću i sat na navijanje koji jednim potezom pruža suvremeno, ekonomično rješenje za problem vezan uz minarete, mujezine, zvučnike, islamizaciju i pozapadnjačavanja. Na mehanizam uobičajenog sata s kukavicom umjesto ptice postavljene su dvije figure; u vrijeme namaza sićušni imam ukazao bi se na prvome katu, koji je izgledao poput balkona na minaretu i tri puta rekao: “Bog je velik!” a minijturni gospodin bez brkova i s kravatom svaki puni sat pojavio bi se na balkonu na drugom katu i rekao: “Sreća što sam Turčin, Turčin, Turčin.” Kada smo vidjeli napravu koja je bila verzija tamne komore, počeli smo sumnjati u tvrdnju da su svi ti izumi djelo srednjoškolaca iz regije. Očevi, stričevi i učitelji, koji su šetali među mnoštvom, sigurno su

imali svoje prste u tome. Stotine malih zrcala bila su poredana jedno nasuprot drugom u prostoru između naplatka i automobilske gume, stvarajući tako svojevrsan labirint. U jednom trenutku svjetlost i slika ušle bi u taj labirint od zrcala pa kada se poklopcem zatvori otvor i tako spriječi dotok nove svjetlosti, ranije zarobljena slika prisiljena je reflektirati se unedogled. Ako kasnije u bilo, kojem trenutku podignete poklopac i prislonite oko na otvor, možete vidjeti sliku koja je zarobljena u komori; na primjer javor, goropadnog učitelja koji šeće izložbom, debelog distributera hladnjaka, prištavog učenika, vrč ispunjen ajranom, činovnika iz gruntovnice koji pije limunadu iz čaše, portret generala Kenana Evrena, bezubog podvornika koji se smiješi u napravu, sumnjivog muškarca, vlastito oko ili lijepu i znatiželjnu Džanan čija koža se sjajila unatoč svom putu koji smo prevalili.

Na izložbi smo osim onoga što se moglo vidjeti u toj napravi, vidjeli i druge stvari; čovjek koji je na sebi imao bijelu košulju, kravatu i karirani sako držao je govor. Većina ljudi bila je podijeljena u grupe te su pažljivo promatrali jedni druge i nas. Crvenokosa djevojčica s vrpcom u kosi, stajala je uz skute svoje krupne majke s maramom na glavi i u sebi ponavlja pjesmicu koju će uskoro recitirati. Džanan mi je prišla. Na sebi je imala svjetlozelenu suknju s otisnutim uzorkom, domaćeg proizvođača Sumerbanka, koju smo bili kupili u Kastamonuur Anđele, znaš da sam je jako volio. Popili smo ajran te sneno i odsutno promatrali prašnjavu, poslijepodnevenu svjetlost u kantini. Prizor koji smo vidjeli bio je sačinjen od svojevrsnog životnog znanja i glazbe postojanja. Tada smo ugledali jedan televizor te mu se približili kako bismo shvatili o čemu je točno riječ.

“Ovaj televizor doprinos je dr. Narina”, rekao je muškarac s leptir-mašnom. Je li on bio mason? U jednom sam novinama bio pročitao da masoni obično nose leptir-mašne. “S kime se imam čast upoznati?” pitao je, pažljivo promatrajući moje čelo. Možda je razlog tome bio taj što se suzdržavao gledati u Džanan dulje nego u mene.

“Ali i Efsun Kara”, rekao sam.

“Vrlo ste mladi. To što među svim ovim ogorčenim distributerima ima i tako mladih ljudi, ulijeva nadu.”

I baš kada sam poželio izustiti: "Mi ovdje ne predstavljamo mladost, već jedan nov život", krupni gospodin, koji je bio dovoljno simpatičan da ga srednjoškolka na ulici pita koliko je sati, rekao je: "Nismo ogorčeni, naša vjera je snažna."

Tako smo se i mi priključili mnoštvu. Djevojčica s vrpcom u kosi izrecitirala je pjesmu, mumljajući pritom poput ljetnog povjetarca. Mladić koji je bio dovoljno zgodan da igra ulogu pjesnika u domaćem filmu govorio je o svojoj regiji, pedantno poput kakva vojnika. Spomenuo je seldžučke minarete, rode, električnu centralu u izgradnji i mlijeko koje daju njihove krave. Dok su učenici govorili o svojim izlošcima koji su se nalazili na stolovima u kantini, njihovi očevi i učitelji dolazili su do njih i s ponosom nas gledali. Upoznali smo i ostale sudionike konvencije koji su u rukama držali čaše ispunjene ajranom i limunadom, sudarali se s njima u prolazu i rukovali. Osjetio sam jedva primjetan miris alkohola te sapuna za brijanje OPA i pitao se odakle dopire. Pogledali smo televizor dr. Narina. Njega se najviše spominjalo, no on nije bio ovdje.

Kada se smračilo, izašli smo iz zgrade srednje škole i krenuli prema restoranu. Muškarci su hodali sprijeda, žene straga. Mračne ulice Gudula odisale su osjećajem prešutnog neprijateljstva. Promatrali su nas kroz vrata brijačnica i trgovina koje su i dalje radile, iz kafića u kojem je gorio televizor i iza prozora zgrade gradske uprave kroz koji je dopiralo svjetlo. Jedna od roda koju je zgodni učenik bio spomenuo, s tornja na trgu gledala je kako ulazimo u restoran. Je li nas gledala sa zanimanjem ili je njezin pogled bio neprijateljski?

Taj restoran bio je simpatično mjesto s akvarijem i lončanicama na čijim su zidovima visjele fotografije turskih velikana, povijesne podmornice koja je časno potonula, nogometaša nepravilnih glava, slike ljubičastih smokava i marelica žutih poput slame. Kada su ga ispunili distributeri u pratnji svojih supruga, srednjoškolci, njihovi učitelji i svi oni kojima smo bili dragi, osjećao sam se kao da se već mjesecima pripremam za tu večer i priželjkujem biti okružen takvim mnoštvom. Pio sam sa svima, ali na koncu sam popio više od svih.

Dok sam sjedio za stolom s ostalim muškarcima, koji su sjedali pored mene i ustajali, te kuckao svoju čašu s rakijom o njihove, s puno žara govorio sam o izgubljenoj životnoj časti i stvarima koje su nestale. Temu nisam naćeo ja, nego oni: potpuno sam se složio s prijateljski raspoloženim muškarcem koji je iz džepa izvadio špil igraćih karata, s ponosom pokazao da je kralja pretvorio u šejha a dečka u "sljedbenika" i zatim dugo objašnjavao zašto se za dva i pol milijuna stolova u sto sedamdeset tisuća kafića diljem naše zemlje moraju dijeliti upravo takve karte. Obojica smo se začudili. Nada je te večeri bila prisutna među nama u nekom obliku, no je li taj oblik bio anđeoski? Rekli su da je nada oblik svjetlosti, da se svaki put kada uzdahnemo i izdahnemo smanjimo te da iz zemlje iskopamo ono što smo u nju zakopali. Netko od njih pokazao je fotografiju peći, a netko drugi bicikla koji savršeno odgovara našoj veličini. Muškarac s leptir-mašnom izvadio je boćicu s nekom tekućinom i rekao da je koristi umjesto zubne paste. Starcu bez zuba bilo je žao što ne može piti, ali nam je preprićao svoj san: "Rekao nam je da nas ne mogu slomiti ako budemo neustrašivi." Tko je to on? Zašto nije došao dr. Narin? On zna tajnu stvari koju ćuvaju prave stvari. Zašto nije ovdje? "Da je dr. Narin imao priliku vidjeti ovog mladića punog vjere, volio bi ga kao svoga sina", rekao je netko. Ćiji je to glas bio? Prije nego što sam stigao okrenuti glavu, nestao je. "Psst, nemojte tako nepromišljeno spominjati dr. Narina", rekli su mu. Kada se sutra na televizoru pojavi anđeo, bit će problema! Rekli su i da je načelnik kriv za sav taj strah, ali i da on nije izrićito protiv njih. "I najbogatiji ćovjek u Turskoj, Vehbi Koć, mogao bi doći ovamo na naš poziv. On je najveći distributer", rekao je netko. Sjećam se da sam se s nekim poljubio te da su me, nakon što sam im objasnio sve o televizorima u autobusima, bojama i vremenu, izgrlili te mi ćestitali na mladosti i iskrenosti. "Naš novi televizor presudit će onima koji nas žele stjerati u stupicu. Novi ekran znaći novi život, rekao je simpatićni vlasnik poslovnice Tekel. Ljudi su sjedali pored mene i ustajali. I ja sam sjeo pored nekog drugog muškarca, ustao i govorio o nesrećama, knjizi, spokoju i onom posebnom trenutku. Osjetio sam da sam pretjerao kada sam rekao: "Ljubav". Ustao sam i pogledao Džanan. Sjedila je

među učiteljima i njihovim suprugama koji su je pažljivo promatrali. Sjeo sam i rekao: "Vrijeme je nesreća. Upravo zbog nesreće smo sada ovdje, na ovome svijetu." Pozvali su poljoprivrednika u kožnoj jakni i rekli mi da slušam što će reći. "Laskate mi", rekao je uspuhujući se poput starca iako nije bio previše star te iz džepa izvadio svoj skromni "izum". Bio je to džepni sat koji sam od sebe stane kada osjeti da ste sretni te tako vječno produlji trenutak vaše sreće. Kada osjeti da niste sretni, njegova mala i velika kazaljka panično počnu žuriti, a vi se tada začudite kako vrijeme brzo prolazi i kako brige nestaju u tren oka. Noću, dok spokojno spavate, taj sat koji je strpljivo kucao na starčevom dlanu, namješta vrijeme pa ujutro ustajete kada i svi drugi, kao da se ništa nije dogodilo.

"Vrijeme", rekao sam i na trenutak se zapiljio u ribe koje sporo plivaju u akvariju. Neki muškarac prišao mi je poput sjene i rekao: "Optužuju nas za omalovažavanje zapadnjačke kulture, no događa se upravo suprotno. Jeste li čuli za preostale križare koji već stoljećima žive u pećinama u Ugrupu?" Razgovarao sam s ribama i pitao se čiji je to glas. I prije nego što sam se okrenuo, nestao je. Prvo sam pomislio da je to bila samo sjena, no kasnije sam osjetio i onaj strašan miris OPA sapuna za brijanje i prestrašio se.

Čim sam sjeo na stolicu, stariji gospodin s velikim brkovima, koji je oko prsta nervozno vrtio lanac privjeska za ključeve, pitao me tko sam, kome sam dao glas, koji projekt mi se svidio i što ću ujutro odlučiti. I dalje sam mislio na ribe i namjeravao ga ponuditi još jednom čašom rakije. Čuo sam razne glasove. Šutio sam te kasnije shvatio da pored mene stoji simpatični ovlašteni zastupnik državne tvrtke Tekel. Rekao je da se više nikoga ne boji, čak ni načelnika kojem su smetala tri preparirana štakora u izlogu poslovnice. Zašto državna tvrtka Tekel drži monopol na prodaju alkohola u ovoj zemlji? Sjetio sam se nečega, uplašio se i rekao to što mi je palo na pamet. "Ako je život putovanje, ja već šest mjeseci putujem. Naučio sam neke stvari, dopustite mi da vam kažem koje. Pročitao sam knjigu, izgubio sav svoj svijet i krenuo na put kako bih pronašao novi! Što sam našao?" rekao sam. Anđele, imao sam osjećaj da ćeš im ti reći što sam našao! Na trenutak sam zašutio, razmislio i ne znajući što

govorim, rekao: "Anđeo." Kao da sam se prenuo iz sna, počeo sam te tražiti u mnoštvu i sjetio se: Ljubav. Ondje, među distributerima hladnjaka i grijalica te njihovih supruga, među muškarcima s leptir-mašnjama i njegovim kćerima Džanan je plesala s nekim visokim, drskim srednjoškolcem na zvuke glazbe koji su dopirali s nekog nevidljivog radija, praćena odmjerenim pogledima profesora i senilnih staraca.

Sjeo sam na stolac i popušio cigaretu. Da sam tad barem znao plesati... Ples kakav u filmovima plešu mladenci. Popio sam kavu. Svi satovi, pa čak i onaj koji osjeća sreću, sigurno su išli naprijed... Još jedna cigareta... Pljeskali su parovima koji su plesali... Još kave... Džanan se vratila među ženski dio mnoštva. Popio sam još jednu kavu...

Poput svih muškaraca iz gradića i distributera iz regije, uzeo sam svoju izabranicu za ruku. Tko je onaj srednjoškolac? Odakle te poznaje? Roda nas promatra s kule na kojoj se smjestila, dok po mraku šecemo gradićem. Baš kad smo u hotelu, poput pravih supružnika, od noćnog čuvara uzeli ključ sobe broj 19, između mene i stuba odjednom se ispriječilo krupno, znojno tijelo muškarca koji je djelovao kao da zna što radi i bio odlučniji od ostalih te mi presjekao put.

"Cijenjeni gospodine Kara", rekao je. "Ako imate trenutak..." Pomislio sam da je to policajac koji je primijetio da smo vjenčani list uzeli žrtvi prometne nesreće. "Bismo li mogli malo porazgovarati?" pitao je. Djelovao je kao da sa mnom želi povesti jedan od onih muških razgovora. Kako li je Džanan samo otmjeno izgledala u suknji s otisnutim uzorkom dok se s ključem sobe broj 19 u ruci udaljavala i uspinjala stubama.

Nije bio iz Gudula, a ime sam mu zaboravio čim ga je izgovorio. Recimo da se zvao gospodin Sova zato što mi se obratio u taj kasni sat, no moguće je i da mi je to palo napamet zato što se u predvorju hotela nalazi kavez s kanarincem. Dok je kanarinac skakao gore dolje po kavezu i žicama g. Sova rekao je: "Sada nas časte jelom i pićem, ali sutra će od nas tražiti da glasamo. Jeste li razmišljali o tome? Cijelu

sam večer razgovarao s distributerima iz regije i cijele zemlje. Sutra može nastati velika strka pa želim da sada razmislite o tome. Jeste li dobro razmislili? Kome ćete dati svoj glas?"

"Što vi mislite, kome bih ga trebao dati?"

"Sigurno ne dr. Narinu. Brate, vjeruj mi - obraćam ti se s tom riječju - sve je to samo jedna velika nevolja. Čine li anđeli grešne stvari? Možemo li se uspješno nositi s problemima s kojima se susrećemo? Više ne možemo biti onakvu kakvi jesmo. Čak si je i slavni kolumnist Dželal Salik oduzeo život nakon što je to shvatio. Tekstove sada piše netko drugi. Pod svakim kamenom koji sada podignete nalaze se oni, Amerikanci. Da, tužno je što smo shvatili da više ne možemo biti onakvi kakvi jesmo, no to zrelo shvaćanje štiti nas od katastrofe. Naši sinovi i unuci ne razumiju, pa što? Civilizacije se grade, ali i nestaju... Dok ih grade, i ti vjeruj da si na dobrom putu, a kada počnu propadati, zgrabi oružje, poput kakva razmažena djeteta. Koga ćeš ubiti s obzirom na činjenicu da cijela civilizacija mijenja identitet? Kako ćeš od anđela napraviti sudionika u zločinu? Naposljetku, tko je anđeo? Čemu služi skupljanje starih peći, kompasa, dječjih časopisa i salveta? Zašto misle da se anđeo protivi knjigama i tisku? Svi mi nastojimo živjeti smislen život, ali u jednom trenutku posustanemo. Tko među nama može biti ono što uistinu jest? Koji to sretnik čuje anđelov šapat? Sve to su spekulacije i isprazne riječi za obmanu onih koji toga nisu svjesni. Stvari su izmakle kontroli. Jeste li čuli? Rekli su da će doći i Vehbi Koč? Vlasti to neće dopustiti. Nastradat će i nedužni. Sutra će pokazati kako radi televizor dr. Narina. Zašto on ima poseban tretman? Sve će nas dovesti u nevolju. Kažu da će ispričati priču vezanu uz Colu. To je suludo. Nismo zbog toga došli."

Namjeravao mi je reći još neke stvari, ali u taj prostor, koji ne zaslužuje da ga nazivamo predvorjem, ušao je muškarac s crvenom kravatom. "To će se nastaviti cijelu večer", rekao je gospodin Sova i nestao. Vidio sam kako, slijedeći nekog drugog distributera, izlazi na mračne ulice gradića Gudula.

Stube uz koje se uspela Džanan nalazile su se preda mnom.



Osjetio sam neku vrućinu, noge su mi se tresle. Nisam bio siguran je li razlog rakija ili kava. Srce mi je snažno tuklo, a na čelu sam osjetio kapi znoja. Nisam se uspeo stubama, nego sam otrčao do telefona i nazvao jedan broj. Linija je bila zauzeta. Ponovo sam nazvao i dobio pogrešan broj. Majko, nazvao sam te i rekao: "Ženim se. Majko, čuješ li me? Noćas se ženim. Zapravo, već smo vjenčani. Ona je gore u sobi do koje vode stube. Oženio sam anđela. Majko, nemoj plakati. Obećavam, vratit ću se kući. Nemoj plakati. Vratit ću se kući s anđelom pod rukom."

Kako to da prije nisam bio primijetio zrcalo iza krletke s kanarincem? Bilo mi je čudno vidjeti ga dok sam se uspinjao stubama.

Džanan je otvorila vrata sobe broj 19, dočekala me s cigaretom u ruci te zatim otišla do prozora i promatrala gradski trg. Sama soba izgledala je poput privatnog sefa koji je netko otvorio samo za nas. Bila je tiha, topla i poluzamračena. U noj su se nalazila dva kreveta smještena jedan do drugoga.

Sumorna svjetla gradića dopirala su kroz otvoreni prozor i obasjavala jednu stranu Džananinog vrata i kose, a ljutiti i nestrpljivi dim cigarete - možda mi se to samo učinilo - izlazio je njezinih usta, koja nisam mogao vidjeti, i uzdizao se prema nesretnoj tami koju su na nebu, godinama dišući, stvorili besani i nespokojni spavači te preminuli stanovnici Gudula.

Čuli smo pijanca kako se smije u prizemlju. Netko je tresnuo vratima - možda neki od distributera. Vidio sam Džanan kako iskusno baca neugašenu cigaretu kroz prozor i poput djeteta promatra njezin narančasti vrh kako se okreće u zraku dok pada na zemlju. Došao sam do prozora i pogledao ulicu i trg, no nisam vidio ništa. Poslije smo oboje dugo promatrali stvari koje su se vidjele kroz prozor, kao da je riječ o koricama neke nove knjige.

"I ti si puno popila, zar ne?" pitao sam.

"Da, jesam", odgovorila je Džanan ljubazno.

"Gdje završava?"

"Misliš na cestu?" pitala je Džanan veselo i prstom pokazala cestu koja se protezala od trga, do groblja i poslije do autobusnog

terminala.

“Što misliš, gdje će sve ovo završiti?”

“Ne znam, ali želim ići do kraja”, rekla je Džanan. “Nije li to bolje nego da samo sjedimo i čekamo?”

“Uskoro ćemo ostati bez novca”, rekao sam.

Tamne rubove ceste koju je maloprije pokazala prstom, osvijetlila su snažna svjetla automobila, koji je došao na trg i stao na prazno mjesto.

“Nikada nećemo stići onamo”, rekao sam.

“Popio si više od mene”, rekla je Džanan.

Neki muškarac izašao je iz automobila, zaključao ga i krenuo prema nama, no nije nas primijetio. Zgazio je opušak koji je Džanan bacila kroz prozor, kao da je riječ o nečijem životu koji bezobzirno uništava, i ušao u hotel Sreća.

Uslijedila je dugotrajna tišina; činilo se kao da je gradić posve pust. Na trenutak se začuo lavež pasa u nekoj udaljenoj četvrti i zatim se ponovo nije čulo ništa. S vremena na vrijeme u krošnjama javora i kestena, koji su rasli na neosvijetljenom dijelu trga, lišće bi bešumno zaplesalo na neprimjetnom povjetarcu. Dugo smo stajali pored prozora i poput djece željne zabave, gledali kroz prozor. Pamćenje kao da se igralo sa mnom. Osjećao sam kako sekunde prolaze, ali kao da nisam znao što se zbiva.

Znatno kasnije Džanan je rekla: “Ne, nemoj me dirati. Nikada prije nisam bila s muškarcem.”

Kao što ponekad biva i u stvarnom životu, a ne samo kada se prisjećamo prošlosti, na trenutak sam pomislio da su situacija koju sam doživio i gradić Gudul, koji sam vidio kroz prozor, samo plod moje mašte. Možda Gudul koji sam vidio pred sobom i nije bio stvaran gradić, nego samo slika gradića na poštanskoj marki iz serije Domovina, koju je izdala državna poštanska uprava. Baš kao i gradići na markama, trg u Gudulu izgledao je kao uspomena, a ne kao mjesto na kojem se možete prošetati, kupiti cigarete i razgledavati prašnjave izloge.

“Ovo je grad iz mašte, sazdan je od uspomena”, pomislio sam. Znao sam da moje oči tragaju za nekim neizbrisivim vizualnim ekvivalentom bolne uspomene zauvijek usađene u moje pamćenje, koja sama od sebe izranja iz nekog dubokog mjesta. Pogledom sam prešao preko tamnog prostora u podnožju drveća pored trga, traktorskih blatobrana koje je obasjavala neka nejasna svjetlost, slabo vidljivih slova na ljekarni i banci, leđa nekog starca i pojedinih prozora... Kasnije sam poput kakvog znatiželjnika koji ne pokušava otkriti gdje se nalazi trg s fotografije, nego mjesto s kojeg je snimljena fotografija, počeo zamišljati da izvana vidim sebe kako gledam kroz prozor drugog kata hotela. Kao u uvodnim kadrovima stranih filmova koje smo gledali u autobusima, u kojima se prvo pojavi cijeli grad, zatim neka gradska četvrt pa dvorište i naposljetku prozor, dok sam gledao kroz prozor tog dalekog i zabačenog hotela, a ti u haljini koja se odmah zaprašila, umorna ležala na krevetu pored prozora, u glavi sam prvo vidio cijelu zemlju, zatim sav put koji smo prevalili pa cijeli gradić, trg, hotel, prozor i naposljetku nas dvoje. Svi gradovi, sela, filmovi, benzinske postaje i ljudi koje sam zamišljao i djelomično ih se sjećao kao da su se stopili s bolju i čežnjom koju sam osjećao duboko u sebi, no nisam bio siguran je li tuga s gradova, trošnih stvari i putnika prešla na mene ili sam pak ja po cijeloj zemlji i karti širio tugu koju sam nosio u srcu.

Ljubičasta tapeta koje je počinjala kod rubova prozora podsjetila me na kartu. Na električnoj grijalici pisalo je ime tvrtke Vezuv, s čijim sam se regionalnim distributerom te večeri upoznao. Slavina na suprotnom zidu kapala je. Vrata ormara nisu bila zatvorena do kraja pa su se u zrcalu na vratima odražavali noćni ormarić smješten između dva kreveta i mala svjetiljka, čija je slabašna svjetlost padala na Džanan, koja je u haljini ispružena spavala na ljubičastom pokrivaču s uzorkom lišća. Njezina kestenjasta kosa poprimila je crvenkastu nijansu. Kako to prije nisam bio primijetio?

Pomislio sam kako još puno toga nisam primijetio. Um mi je svijetlio poput noćnih restorana u koje bismo tijekom noćnih putovanja ulazili i jeli juhu, nakon što bismo se iskricali iz autobusa, i bio sam posve zbunjen. Umorne misli prolazile su kroz zbunjeni um,

mijenjajući brzinu i uspuhujući se kao utvarni i sneni kamioni pored restorana na križanjima. Čuo sam djevojku iz svojih snova kako diše dok spava odmah iza mojih leđa i sanja nekog drugog muškarca.

Legni pored nje i zagrli je! Nakon sveg vremena koje ste proveli zajedno, vaša tijela žele jedno drugo! Tko je taj dr. Narin? Nisam više mogao izdržati pa sam se okrenuo. Dok sam gledao noge svoje ljepotice, sjetio sam se da mi vani, u noćnoj tišini spletkare iza leđa i čekaju me. Noćni leptir posve je polako dolepršao kroz tu tišinu i kružio oko žarulje na stupu ulične rasvjete, prosipajući prah sa svojih krila uz puno boli. Ljubi je dugo, sve dok vaša tijela ne proguta plamen strasti. Čujem li ja to neku glazbu ili to samo moj um na zahtjev slušatelja reproducira pjesmu "Noćni zov"? Mnogi mladi muškarci u mojim godinama, čija seksualna strast nije utažena, dobro znaju da noćni zov nije ništa drugo doli odlazak u mračnu uličicu, tužno zavijanje s dva ili tri sebi slična bijednika, međusobno psovanje, priprema za izradu bombe kojom ćete jedni druge dići u zrak i - anđele, možda ćeš ti to razumjeti - ogovaranja onih koji su osmislili međunarodnu urotu koja nas je osudila na bijedan život. Mislim da se takvo ogovaranje naziva "povijest".

Pola sata, odnosno četrdeset i pet minuta promatrao sam Džanan kako spava. Dobro, možda je to trajalo najviše sat vremena. Poslije sam otvorio vrata, izašao iz sobe, zaključao vrata i ključ spremio u džep. Džanan je ostala u sobi, a ja sam bio odbijen i prognan. Vratit ću se čim popušim cigaretu i zagrliti je. Napit ću se na nekom otvorenom mjestu, skupiti hrabrost, vratiti se i zagrliti je.

Spletkari u noći zaskočili su me na stubama. "Znači, vi ste Ali Kara. Čestitam, uspjeli ste doći ovamo, a tako ste mladi", rekao je jedan od njih "Ako nam se pridružite, reći ćemo vam što će se dogoditi sutra kada nastane strka", rekao je drugi razbojnik, koji je bio otprilike iste visine i nosio otprilike istu usku kravatu i crni sako.

U rukama su držali cigarete, koje su izgledale kao cijevi pištolja s crvenim vrhom uperenim u moje čelo, i provokativno se smješkali. "Ne želimo vas prestrašiti, već upozoriti", dodao je prvi od njih. Shvatio sam da se usred noći spremaju obmanuti nove ljude.

Izašli smo na ulicu koju roda više nije promatrala i prošli pored izloga s raznobojnim bocama i prepariranim štakorima. Ušli smo u stražnju ulicu i nakon samo nekoliko koraka dočeka nas je miris rakije i gostionice. Nakon što smo sjeli za stol na kojem se nalazio prljav plastificirani stolnjak i žurno ispili po dvije čaše rakije, kao da je riječ o lijeku, doznao sam neke nove stvari o svojim prijateljima, sreći i životu.

Prvo mi se obratio gospodin Sitki, distributer piva iz Sejdišehira. Rekao mi je da između njegova posla i uvjerenja nema nikakve nedosljednosti, jer ako malo bolje razmislimo, možemo doći do zaključka da pivo zapravo i nije alkoholno piće kakvo je rakija. Naručio je bocu piva Efes, i dok ga je ulijevao u čašu objasnio mi da mjehurići u njoj nisu ništa drugo nego ugljični dioksid. Možda baš zato što se bavio distribucijom šivaćih mašina, moj drugi prijatelj nije previše mario za osjetljivost i uznemirenost. Poput snenih i pijanih vozača kamiona, koji usred noći slijepo hrle ka pokvarenim stupovima električne rasvjete, pohrlio je u bit života.

Spokoj je bio ondje, u tom mirnom gradiću i maloj gostionici, u središtu života, za stolom za kojim smo nas trojica vjernih prijatelja pili. Kada smo razmislili o svemu što nam se u prošlosti dogodilo i svemu što nas sutra čeka, bili smo svjesni vrijednosti tog jedinstvenog trenutka koji se nalazio između naše slavodobitne prošlosti te strašne i bijedne budućnosti. Zakleli smo se da ćemo jedni drugima uvijek govoriti istinu, izgrlili se, izljubili, i suznih očiju smijali. Okrenuli smo se prema sumanutim distributerima i mnoštvu oštroumnih pripadnika subverzivnih organizacija u gostionici te nazdravili u njihovu čast. To je bio život u svom svome sjaju, nije bio na nekom drugom mjestu, nije bio u raj, ni u paklu, već tamo u tom trenutku. Koji bi luđak rekao da nismo u pravu? Koja bi nam budala to zamjerila? Tko bi nas to mogao nazvati jadnim bijednicima? Nismo čeznuli za životom u Istanbulu, New Yorku i Parizu. Neka zadrži sve svoje salone, dolare, nebodere, avione, radio i tv prijemnike - i mi smo imali svoj televizor - i šarene novine. Imali smo nešto što oni nisu; srce. Pogledaj kako svjetlost života polako ulazi u moje srce.

Anđele, sjećam se da sam se u jednom trenutku pribrao i pitao se zašto svi to ne mogu učiniti. Ako je tako lako popiti lijek za sreću, zašto ga svi ne popiju. Čovjek s pseudonimom Ali Kara, koji je u društvu svojih bliskih prijatelja iz gostionice izašao u ljetnu noć, pita: "Čemu sva ta bol, tuga i bijeda?" Na drugom katu hotela Sreća gorjelo je svjetlo pod kojim je Džananina kosa izgledala crveno.

Sjećam se da smo kasnije žustro raspravljali o republici, Atatürku i javnim biljezima. Ušli smo u zgradu općine i otišli u ured gospodina načelnika koji me poljubio u čelo; i on je bio jedan od nas. Rekao je da je iz Ankare poslana direktiva i da sutra nikome od nas neće pasti ni dlaka s glave. Izdvojio me od ostalih, rekao da ima povjerenja u mene te da, ako želim, mogu pročitati službenu obavijest, netom otisnutu na posve novom stroju za umnožavanje, na kojoj se boja još nije bila osušila.

"Cijenjeni stanovnici Gudula, uglednici, braćo, sestre, majke, očevi i učenici medrese 'Imam Hatip'! Čini se da su neke od osoba koje su jučer došle u naš gradić zaboravile da su ovdje gosti! Što to oni žele? Zar žele pljuvati po svemu što je sveto u našem gradiću koji je već stotinama godina odan svojim džamijama, blagdanima, vjeri, Proroku, šejhovima i Atatürkovu kipu. Ne, mi nećemo piti vino i ne možete nas natjerati da pijemo Coca Colu. Ne klanjamo se vragu i Americi, nego Alahu. Zašto se u našem spokojnom gradiću sakupljaju osvjedočeni nitkovi i kopije Mary i Alija koji nastoje omalovažiti našeg maršala Fevzija Čakmaka, među kojima je bio i cionistički agent Maks Rulo? Tko je anđeo? Tko je dovoljno drzak da anđela prikaže na televiziji? Zar ćemo mirno promatrati kako drsko vrijeđaju Haci Rodu, koja već dvadeset godina štiti naš gradić, i pripadnike vatrogasne postrojbe? Zar je Atatürk radi toga otjerao Grke? Ako tim drznicima, koji su zaboravili da su ovdje gosti, ne pokažemo gdje im je mjesto i ne održimo lekciju, kako ćemo sutra jedni drugima moći pogledati u oči? U jedanaest sati okupit ćemo se na Vatrogasnom trgu. Radije ćemo mrijeti, no živjeti bez časti!"

Ponovo sam pročitao obavijest. Bih li, čitajući je zdesna nalijevo ili tako da združim velika slova, bio čitao neku drugu obavijest? Ne.

Gospodin načelnik rekao je da vatrogasna vozila od jutra crpe vodu iz potoka Gudula. Iako postoji samo mala vjerojatnost da će stvari sutra izmaknuti kontroli, požari bi se mogli proširiti, a razjarenu masu vođeni mlaz na toj vrućini možda uopće neće omesti. Gradonačelnik je primirio naše ljude, rekavši da surađuju s općinskim uredom, te da u trenutku kada izbiju neredi na scenu stupa jedinica žandarmerije smještena u okružnom središtu. "Vidjet ćemo tko će šarati po reklamama za sapune i plakatima sa ženskim likom na zidu, jednom kada se situacija smiri, a s lica provokatora i neprijatelja republike i našeg naroda, padnu maske. Da vidimo tko će tada pijan izaći iz krojačnice i na pasja kola psovati načelnika i rodu", rekao je načelnik.

Tada su odlučili da smjeli mladić, kao što sam ja, mora vidjeti krojačnicu. Nakon što mi je načelnik dao da pročitam "kontraproglas" koji su napisala dva učitelja koja su bili tajni članovi Odbora za promociju suvremene civilizacije, rekao je podvorniku da me odvede u krojačnicu.

"Gospodin načelnik sve nas prisiljava da radimo prekovremeno", rekao mi je podvornik Hasan kada smo izašli na ulicu. Pod okriljem noći dva policajca u civilu u tišini su skidali platneni transparent na kojem je bio oglašen tečaj učenja Kurana. "Služimo državi i narodu."

Među tkaninama, šivaćim strojevima i zrcalima u krojačnici, nalazio se drven stolić na kojem je bio smješten televizor, a ispod njega videouređaj. Dva mladića tek neznatno starija od mene stajala su iza televizora i radili na njemu s odvijačima i žicama u rukama. Muškarac koji je sjedio u ljubičastom naslonjaču u kutu te istovremeno promatrao svoj odraz u velikom zrcalu preko puta, odmjerio me i pogledao podvornika Hasana, kao da želi nešto pitati.

"Poslao ga je gospodin načelnik. Brigu o njemu povjerio je vama", rekao je striko Hasan.

Čovjek u ljubičastom naslonjaču bio je isti onaj čovjek koji je ušao u hotel netom nakon što je zgazio Džananinu cigaretu. Ljubazno se nasmiješio i rekao mi da sjednem. Pola sata kasnije ispružio je ruku i uključio video.

Na ekranu televizora pojavio se ekran, a u tom drugom ekranu mogao se vidjeti još jedan tv ekran. Odjednom sam ugledao plavu svjetlost koja me podsjetila na smrt, ali smrt je u tome trenutku sigurno bila negdje daleko. To plavo svjetlo neko vrijeme besciljno je lutalo beskrajnom pustopoljinom kroz koju smo bili prošli autobusom. Zatim sam vidio zoru kako rudi; zoru poput onih s fotografija na kalendarima. Možda su to bili i prizori rađanja svijeta. Bilo je prekrasno napiti se u nepoznatom gradiću, sjediti u nekoj krojačnici u društvu prijatelja koje sam tek upoznao te, ne razmišljajući o smislu života, gledati razotkrivanje njegove tajne na ekranu, dok moja draga spava u hotelskoj sobi. Zašto čovjek razmišlja koristeći riječi, a pati s pomoću prizora? "Želim!" rekao sam sebi u bradu, ali nisam znao što to želim. Kasnije se na ekranu pojavila bijela svjetlost, koju su dvojica mladića zauzeta radom na televizoru možda primijetila zbog odsjaja na mome licu. Okrenuli su televizor prema sebi i uključili zvuk. U tome je trenutku svjetlost poprimila anđeoski oblik.

"Vrlo sam daleko", rekao je neki glas. "Toliko daleko, da se u svakom trenutku nalazim među vama. Slušajte me sada u zvuku glasa koji čujete u sebi. Pomičite usne kao da pomičete moje."

Mumljao sam poput nesretnog glumca čiji se glas koristi za sinkronizaciju i zvučao pritom kao da pokušavam prisvojiti loše prevedene riječi koje je izgovorila neka druga osoba.

"Nećeš moći podnijeti vrijeme koje prolazi dok Džanan spava, a jutro se bliži", rekao sam tim glasom. "Pa ipak, ako stisnem zube, možda i izdržim."

Nakon toga uslijedila je tišina i kao da sam na ekranu televizora vidio ono što mi se motalo po glavi te sam pomislio da nije važno jesu li mi oči sklopljene ili otvorene jer su prizori u mome umu i vanjskom svijetu identični. Odjednom sam ponovo progovorio:

"Bog je stvorio svijet u trenutku kad je poželio vidjeti odraz svojih beskrajnih atributa. Tako su nastali mjesec, čiji nas sjaj noću plaši u šumi, prizori jutra u pustopoljini, sjajnog nebeskog svoda i netaknute rijeke koja oplahuju stjenovite obale, koje često imamo priliku vidjeti na televiziji i u uvodnim scenama filmova. Na



mračnome nebu mjesec je tada bio posve sam, poput usamljenog televizora u dnevnoj sobi, koji se nakon što struja ponovno dođe upali i sam sebi prikazuje svijet dok cijela obitelj čvrsto spava. Mjesec i sve te druge kreacije postojale su još i tada, ali nije bilo nikoga tko bi ih mogao gledati. Stvari tada nisu imale dušu, izgledale su kao da se odražavaju u neuglačanom zrcalu. Znao sam o čemu je riječ, dugo ste to promatrali. Sada još jednom pogledajte taj svijet bez duše i neka vam taj prizor posluži kao pouka.”

“Upravo u tom trenutku eksplodirat će bomba”, rekao je jedan od dvojice mladića koji je u ruci držao bušilicu. Iz razgovora koji je uslijedio shvatio sam da su u televizor postavili bombu. Je li moguće da sam pogrešno shvatio? Ne, nisam; bila je to neka vrsta vizualne bombe koja će eksplodirati u trenutku kada se na ekranu pojavi zasljepljujuća anđeoska svjetlost. Znao sam da sam ih dobro shvatio zato što sam se s osjećajem krivnje zanimao za tehničke detalje vezane uz tu vizualnu bombu. S druge strane, mislio sam da “jednostavno mora biti tako”. Činilo se da će bomba eksplodirati blago i toplo, kao da je riječ o prometnoj nesreći. Dok distributeri na jutarnjem sastanku budu zadubljeno promatrali prizore na ekranu i raspravljali o stvarima, svjetlosti i vremenu, vrijeme koje se stotinama godina akumuliralo u tom mnoštvu gladnom života, borbe i urote najednom će se proširiti velikom brzinom i sve zamrznuti. Tada sam shvatio kako ne želim umrijeti od srčanog udara ili u eksploziji bombe, nego u prometnoj nesreći. Možda zato što sam mislio da će mi se u tom trenutku ukazati anđeo i na uho mi šapnuti tajnu života. Anđele, kada?

Na ekranu sam i dalje vidio neke prizore. Nisam sa sigurnošću mogao reći je li riječ o nekoj bezbojnoj svjetlosti ili anđelu. Prizori koji uslijede nakon eksplozije bombe, slični su prizorima života poslije smrti. Bio sam vrlo uzbuđen što koristim tu jedinstvenu priliku te sam u jednom trenutku shvatio da sinkroniziram prizore na ekranu. Nisam znao ponavljam li tuđe riječi ili je li to bio bratski trenutak, sličan onome kada se dvije duše nađu na “onome svijetu”.

“Kada je Bog udahnuo dušu svijetu, Adamovo oko ga je

promatralo. Tada smo vidjeli stvari kao što ih vide djeca i onakvima kakve uistinu jesu, a ne kao da su odraz u neuglačanom ogledalu. Tada smo bili vesela djeca koja imenuju ono što vide i vide ono što imenuju! Nekoć davno vrijeme je bilo vrijeme, nesreća je bila nesreća, a život samo život. To je bilo vrijeme iskrene sreće, no vraga je to činilo nesretnim pa je iskovao Veliku urotu. Jedan od sluga Velike urote bio je i čovjek prezimena Gutenberg. Njega i njegove imitatore nazivali su tiskarima. Umnažao je riječi brzinom kojom marljive ruke, strpljivi prsti i pedantna olovka nisu uspijevali pa su se one posvuda razasule, poput staklenih perli koje su se otrgnule s niti. Poput gladnih i pomahnitalih žohara riječi i tekstovi napali su naša vrata, omote sapuna i pakete jaja. Tako su riječi i stvari, koje su nekoć davno bile nerazdvojne, jedne drugima okrenule leđa. Kada su nas obasjane mjesečinom pitali što su vrijeme, život, tuga, sudbina i bol, poput studenta koji noć prije ispita provodi učeći gradivo napamet, pobrkali smo sve odgovore, iako smo ih nekoć davno nosili u svojim srcima. Jedna budala rekla je da je vrijeme buka. Neki drugi nesretnik rekao je da je nesreća sudbina. Netko treći rekao je da je život knjiga. Kao što vidite, zbunjeno smo čekali da nam anđeo na uho šapne točne odgovore", rekli smo jedni drugima.

"Gospodine Ali, vjerujete li u Boga?" pitao je muškarac koji je sjedio u ljubičastom naslonjaču i prekinuo naš razgovor.

Neko sam vrijeme razmišljao.

"Moj Bog<sup>[4]</sup> čeka me u hotelskoj sobi", rekao sam.

"Bog je ljubav svih nas, idi k njemu", rekao je. "Ujutro otiđi na brijanje u brijачnicu Venera."

Izašao sam u toplu ljetnu večer "Bomba je opsjena, baš kao i prometna nesreća; nikad se ne zna kada ćemo se s njom susresti", rekao sam sebi. Bilo je očito da smo samo bijedni gubitnici koji su izgubili u igri na sreću, koju nazivamo povijest, a sada smo još i u ime Boga, povijesti i knjige stoljećima namjeravali bombardirati jedni druge i dizati u nebesa svoja tijela i duše, postavljajući bombe u vrećice s bombonima, primjerke Kurana i mjenjačke kutije, kako bismo jedni druge uvjerali da smo barem u nečemu uspjeli pobijediti.

Dok sam razmišljao kako to i nije nešto loše, odjednom sam ugledao svjetlo u Džananinoj sobi.

Ušao sam u hotel i uspeo se do sobe. Majko, jako sam pijan. Legao sam pored Džanan, i zaspao, misleći da je grlim.

Ujutro sam se probudio i dugo promatrao Džanan kako spava. Na licu su joj se očitovali i zabrinutost i pozornost koje bi joj krasili lice dok smo sa sjedala u autobusima gledali filmove; podigla je svoje kestenjaste obrve kao da se u snu priprema na neki zapanjujući prizor. Slavina na slivniku je i dalje kapala. Snop prašnjave svjetlosti dopirao je između zastora i postao boje meda kada je obasjao Džananine noge, a ona je promrmijala nešto kao da postavlja pitanje. Lagano se okrenula u krevetu, a ja sam izašao iz sobe.

Na putu do brijačnice Venera, osjećao sam jutarnju svježinu na svome čelu i ondje vidio čovjeka kojeg sam sinoć upoznao. Lice mu je bilo prekriveno pjenom za brijanje. Čim sam sjeo kako bih pričekao da dođem na red, preplašio sam se prepoznavši miris. Pogledi su nam se sreli u ogledalu pa smo se nasmiješili jedan drugome. Naravno, taj nas je čovjek trebao odvesti dr. Narinu

Dok se Džanan na stražnjem sjedalu Chevroleta s prepoznatljivom perajom iz 1961. godine hladila primjerkom novina *Gudul Postasi*, mašući njime nervozno poput kakve gizdave španjolske princeze, ja sam na prednjem sjedalu brojao utvama sela, umorne mostove i bezlične gradiće. Naš vozač mirisao je na sapun za brijanje OPA i nije bio previše raspoložen za razgovor. Svidjelo mu se igrati radioprijamnikom, slušati stalno iste vijesti i nedosljedne vremenske prognoze. U unutrašnjosti Anatolije očekuje se i ne očekuje kiša. U unutrašnjosti zapadne Anatolije mjestimični pljuskovi, poluoblačno i vedro vrijeme. Šest smo sati putovali pod tim poluoblačnim nebom, prolazeći kroz mračne pljuskove koji kao da su izašli iz gusarskih filmova i bajkovitih zemalja. Nakon što smo prošli kroz pljusak koji je nemilosrdno udarao po krovu Chevroleta, našli smo se u jednom posve drugom svijetu, svijetu iz bajke.

Tužni brisači su utihnuli. Kroz leptir-staklo lijevog prozora vidio sam da je sunce, koje je u tom geometrijski organiziranom svijetu bilo posve sjajno, na zalasku. Kristalno bistra, otvorena, tiha zemlja, odaj nam svoje tajne. Drveće okupano kišnim kapima bilo je vidljivo i jasno. Ptice i leptiri letjeli su ispred nas, ne prilazeći vjetrobranskom staklu, poput pametnih, spokojnih leptira i ptica. Pitao sam se gdje se u toj bezvremenskoj zemlji nalazi div iz bajke i iza kojeg drveta se skrivaju ružičasti patuljci i ljubičaste vještice. Baš kada sam poželio reći da se ne vidi ni jedno slovo ni znak, pored nas je, po cesti koja se sjajila, prošao tih kamion na čijem je stražnjem djelu pisalo: prije

pretjecanja razmisli! Skrenuli smo lijevo na zemljani put, uspeli se u brda, u sumrak prošli kroz izgubljena sela, vidjeli mračne šume i zaustavili se pred kućom dr. Narina.

Bila je to drvena kuća nalik na stare konake u gradićima koji bi nakon obiteljske tragedije i preseljenja bili pretvoreni u hotele s imenima kao što su Veselje, Užitak, Svemir i Komfor, međutim u blizini nije bilo vatrogasnih vozila, prašnjavih traktora ni restorana Merkez Lezet. Samo tišina... Na katu su se nalazila četiri prozora, a ne šest kao što je karakteristično za konake tog tipa. Kroz tri prozora dopirala je narančasta svjetlost koja je padala na donje listove triju javora ispred kuće. U polumraku se naziralo stablo murve. Zastori su se pomaknuli, začulo se lupanje prozora, koraci i zvonice, sjene su se zaplesale, a vrata otvorila. Da, dočeka nas je on, dr. Narin.

Bio je visok, zgodan, u kasnijim šezdesetim godinama života i nosio je naočale. Imao je jedno od onih lica kojih se kasnije možemo sjetiti, ali ne možemo sa sigurnošću reći jesu li na njemu bile i naočale; jednako kao što se ne možemo sjetiti imaju li neke osobe koje dobro poznajemo brkove. Djelovao je impresivno. Kasnije, u sobi, Džanan je rekla da se boji, no djelovala je više znatiželjno nego uplašeno.

Večerali smo za dugim stolom, a svjetlost plinskih svjetiljki bacala je duge sjene. Imao je tri kćeri. Najmlađa od njih bila je sretna i sanjarski raspoložena Gulizar, koja unatoč godinama nije bila udana. Srednja kćerka, Gulendam, sjedila je bliže svome suprugu liječniku, koji je glasno disao na nos, nego svome ocu. Najstarija od njih, lijepa Guldžihan, bila je razvedena već neko vrijeme.<sup>[5]</sup> To sam zaključio iz razgovora s njezinim poslušnim kćerima, koje su imale šest i sedam godina. Majka tih triju lijepih kćeri bila je sitna žena sklona emotivnim ucjenama. Njezini pogledi i držanje kao da su govorili: *Rasplakat ću se*. Na drugom kraju stola sjedio je odvjetnik iz nekog meni nepoznatog gradića, koji je ispričao priču o zemljišnoj parnici u koju je uključio teme stranačke pripadnosti, politike, mita i smrti. Razveselio se kada je vidio da ga dr. Narin, kao što je i očekivao, sa zanimanjem sluša i očima daje do znanja da se slaže s njim, iako se gnuša te teme. Odmah pored mene sjedio je jedan starac, sretan što

provodi zadnje godine svog života u prisutnosti tako brojne i utjecajne obitelji. Nije bilo jasno je li u kakvom rodbinskom odnosu s obitelji, ali u prilog svojoj sreći na stol je poput kakvog dodatnog tanjura smjestio radioprijemnik. Nekoliko sam puta vidio kako mu se primiče - možda nije dobro čuo - i sluša. "Nema vijesti iz Gudula!" kazao je. Okrenuo se prema meni i dr. Narinu, nasmijao se i pokazao svoje umjetno zubalo. Zatim je posve prirodno zaključio: "Doktor voli filozofske rasprave. Obožava mlade ljude kao što ste vi. Stvarno sličite njegovu sinu!"

Uslijedila je duga tišina. Mislio sam da će se majka rasplakati, u očima dr. Narina vidio sam strašnu srdžbu. Zvuci zidnog sata s klatnom, koji je bio smješten negdje izvan sobe, devet su nas puta podsjetili na prolaznost vremena i života.

Dok sam pogledom prelazio preko stola, sobe i ljudi u njoj, predmeta i jela, polako sam počeo primjećivati da su među nama prisutni tragovi i znakovi koji upućuju na snove ili duboko usađena životna sjećanja. Ponekad bismo u nekoj dugoj noći koju smo provodili u autobusu, nakon što bi poslužitelj na zahtjev putnika stavio u videouređaj drugu kasetu, osjetili na trenutak očaranost, slabu i opreznu doduše, ili oštar ubod neodlučnosti koja ne bi dugo potrajala i prepustili se slučajnoj igri čiju nužnost nismo mogli naslutiti, kao da bismo osjetili da najednom drugom sjedalu iz drugačijeg kuta iznova s čuđenjem počinjemo otkrivati tajnu skrivena i neproračunate geometrije što život se zove i davati smisao duboko skrivenom značenju u liku blijedog muškarca s pištoljem, crvenim jabukama i mehaničkim zvukovima, shvatili bismo da smo taj film već bili pogledali.

Osjećao sam to i nakon večere. Neko smo vrijeme na starčevu radiju slušali dramu koju sam gledao u djetinjstvu. Gulizar je donijela srebrnu posudu u kojoj su se nalazili bomboni Asian s okusom kokosa, koji su bili nestali iz naših sjećanja i karamele Novi život. Istu takvu posudu vidio sam i u kući obitelji strike Rifkija. Gulendam nas je ponudila kavom, a njezina majka pitala želimo li još što. Na stolićima i policama ormara s ogledalima, čija su vrata bila otvorena,

nalazili su se stripovi koji su se prodavali diljem zemlje. Dok je ispijao kavu i navijao sat na zidu, dr. Narin bio je pažljiv i suosjećajan poput oca obitelji s fotografijama na listićima Državne lutrije. I stvari u sobi odisale su tragovima patrijarhalne otmjenosti i logičnog reda koji nije bilo lako imenovati; okruživali su nas zastori na čijim su rubovima bili ušiveni ljljani, plinske peći koje se više ne koriste i svjetiljke koje su bile jednako statične kao i svjetlost kojom su sjale. Dr. Narin me uzeo za ruku, pokazao mi barometar na zidu i rekao mi da tri puta kucnem po njegovom tankom stakalcu. Učinio sam to. Kada se kazaljka pomaknula, očinskim je glasom rekao: "Sutra nas opet očekuje ružno vrijeme."

Kada smo se vratili u sobu, Džanan mi je rekla da se tik do barometra nalazila uokvirena stara fotografija nekog mladića. Nisam je bio primijetio. Poput nezainteresiranih ljudi koji su izgubili kontrolu nad vlastitim životom, spavaju tijekom filma ili ne čitaju dovoljno pažljivo, pitao sam čija se to fotografija nalazi u okviru.

"Mehmetova", odgovorila je Džanan. Stajali smo pod prigušenom svjetlosti plinske svjetiljke koju su nam dali. "Zar još uvijek nisi shvatio? Dr. Narin je Mehmetov otac."

Sjećam se da sam u glavi začuo niz zvukova, poput onih koje proizvodi nesretni telefon u koji žeton nikako da upadne. Kasnije su sve stvari došle na svoje mjesto, a ja sam, shvativši nepobitnu istinu koja je uslijedila poput smiraja oluje u zoru, osjećao ljutnju, a ne čuđenje. Većini nas se to sigurno dogodilo; kao kada mislimo da već sat vremena s razumijevanjem gledamo film, i na kraju filma zaključimo da smo jedine budale u kinu koje su ga pogrešno shvatile, te nas obuzme ljutnja. "Kako se prije zvao?"

"Nahit", rekla je Džanan kimnuvši mudro glavom, poput onih što vjeruju u astrologiju. "To je naziv za zvijezdu Danicu, odnosno Veneru."

Baš kada sam poželio reći: "Da se tako zovem i da mi je to otac, i ja bih želio biti netko drugi", primijetio sam da Džanan plače.

Ne želim se sjećati ostatka noći. Morao sam tješiti Džanan, koja je lila suze zbog Mehmeta, odnosno Nahita. To čak i ne bi bilo toliko

strašno, da je nisam morao podsjetiti da Mehmet-Nahit nije poginuo u prometnoj nesreći, nego da je to samo bio trik koji je izveo. Sigurno ćemo ga naći usred pustopoljine, dok preobražen mudrošću iz knjige hoda prekrasnim ulicama prekrasne zemlje u kojoj se živi novi život.

Iako je, zapravo, Džanan vjerovala u to puno više nego ja, dušu moje ljepotice nagrizala je sumnja nošena olujom pa sam joj dugo morao objašnjavati zašto mislim da smo na dobrom putu. Bez problema smo se iskrali, pobjegli s tajnog sastanka distributera te slijedeći skrivenu logiku koja je djelovala kao puka slučajnost, stigli u konak gdje je osoba koju tražimo provela djetinjstvo i ovu sobu koja obiluje njezinim tragovima. Čitatelji koji u mojim riječima osjećaju ljutnju i sarkazam, možda primjećuju da se zastor pred mojim očima podigao te da je očaranost koja je ispunila moju dušu svjetlošću i u potpunosti me obuzela - kako da to kažem - na neki način krenula u drugom smjeru. Džanan je bila vrlo tužna samo zato što se pretpostavljalo da je Mehmet-Nahit mrtav, a ja sam se rastužio, shvativši da naša putovanja autobusom više nikada neće biti kao prije.

Nakon što smo s trima sestrama za doručkom jeli med i kozji sir te pili čaj, prošetali smo svojevrsnim muzejom koji je dr. Narin dao napraviti na drugom katu konaka, u spomen na svoje četvrto dijete i jedinog sina Nahita, koji je u mladosti izgorio u tužnoj prometnoj nesreći. "Otac je želio da vidite ovo mjesto", rekla je Guldžihan i bez problema ugurala ogroman ključ u ključanicu koja je bila toliko mala da sam se začudio.

Vrata su vodila u čarobnu tišinu. Osjetio sam miris starih časopisa i novina te ugledao prigušenu svjetlost koja je dopirala kroz zastore. Ovdje su se nalazili Nahitov krevet i pokrivač na kojem su bili izvezeni cvjetovi. Na zidu su visjele Mehmetove slike iz djetinjstva i mladenaštva te slike iz vremena kada se zvao Nahit.

Srce mi je počelo brzo kucati zbog čudnog poriva. Guldžihan nam je šapćući pokazala Nahitove uokvirene osnovnoškolske i srednjoškolske svjedodžbe te sve same izvrsne ocjene. Ovdje su se nalazile blatne tenisice u kojima je mali Nahit igrao nogomet i njegove hlače s tregerima. Kaleidoskop proizveden u Japanu i kupljen u



trgovini Sunovrat u Ankari. Naježio sam se, prepoznavši motive iz svog djetinjstva u polumračnoj sobi, te se uplašio koliko i Džanan, kada je Guldžihan razmaknula zastore i kroz šapat rekla da je njezin dragi brat tijekom studija medicine, svaki put kada bi se vratio kući, cijele dane bez prestanka čitao i potom dočekivao jutra pušeci na ovom prozoru i promatrajući stablo murve.

Uslijedila je tišina. Džanan je pitala Guldžihan koje je to knjige Mehmet tada čitao. Najstariju sestru na trenutak je obuzela tajanstvena šutnja i neodlučnost. "Otac je mislio da nije prikladno da ih držimo u kući", te se nasmijala kao da se pokušava utješiti. "Možete ipak pogledati ove knjige. Njih je čitao u djetinjstvu."

Pokazala nam je ormar pored kreveta, pun dječjih časopisa i stripova. Nisam mu se želio približiti, zato što se nisam želio poistovjetiti s djetetom koje je nekoć čitalo ta izdanja i zato što sam se bojao da bi se Džanan u tom iritantnom muzeju mogla ponovo raznježiti i zaplakati, no popustio sam kada mi se ruka sama ispružila u želji da dotakne crtež na naslovnici jednog od stripova uredno složenih na polici. Djelovali su mi previše poznato, unatoč tome što su bili izbljedjeli.

Crtež je prikazivao dvanaestogodišnjeg dječaka koji je stajao na rubu ponora okruženog ostrim stijenama; jednom se rukom držao za veliko drvo, čiji su listovi zbog lošeg tiska bili sve samo ne zeleni, a drugom je rukom u posljednjem trenu uhvatio plavokoso dijete svojih godina i spasio ga od pada u ponor. Na licima oba djeteta očitovao se užas. U pozadini su se nalazili prizori divlje američke prirode koja je bila sive i plave boje, te strvinar koji je kružio čekajući da se dogodi nešto loše pa da krv potekne.

Kao što bih to u djetinjstvu radio, sričući naglas, pročitao sam naslov kao da ga prvi put u životu vidim: *Nebi u Nebraski*. Dok sam brzo okretao stranice romana, prisjetio sam se dogodovština iz tog prvog djela strike Rifkija.

Sultan je Nebija imenovao predstavnikom djece islamskog svijeta na velikom svjetskom sajmu u Chicagu. Ondje mu je mladi Indijanac imena Tom objasnio svoj problem pa su krenuli put

Nebraske. Bijeli ljudi željeli su osvojiti područja na kojima su Tomovi preci lovili bizone, poticali su Indijance iz njegovog plemena da postanu ovisni o alkoholu te davali boce konjaka i oružje mladim Indijancima koji nisu željeli živjeti plemenski život. Urota koju su otkrili Tom i Nebi bila je nemilosrdna: napijali su miroljubive Indijance i poticali ih na otpor, ne bi li ih kasnije vojnici federalne vojske poubijali i protjerali. Nakon smrti bogatog vlasnika bara i hotela, koji je, pokušavši gurnuti Toma u provaliju, sam završio u njoj, dječaci su uspjeli spasiti pleme od urote.

Džanan je listala stranice stripa *Mary i Ali*, jer joj je naslov djelovao poznato. U njemu su bile opisane dogodovštine jednog dječaka iz Istanbula koji je otišao u Ameriku. U potrazi za avanturom Ali se ukrcao na parobrod na Galati, stigao u Ameriku te se na pristaništu upoznao s Mary, koja je uplakana promatrala Atlantski ocean, zato što ju je maćeha izbacila iz kuće. Zajedno su krenuli na put prema Zapadu kako bi pronašli djevojčicinog oca. Prolazili su kroz ulice St. Louisa koje podsjećaju na ilustracije iz stripa *Kapetan Miki*, napredovali kroz bjelogorične šume u Iowi, u čije je tamne kutove autor smjestio sjene vukova te stigli u suncem okupan raj, ostavivši za sobom sve naoružane kauboje, pljačkaše vlakova i Indijance koji su napadali kočije. U toj zelenoj i svijetloj dolini, Mary shvati da joj pronalazak oca neće otvoriti vrata prave sreće, već da ona počiva u tradicionalnim istočnjačkim vrijednostima kao što su spokoj, pokornost i strpljivost, o kojima joj je Ali pripovijedao, te se, kao da je vođena zadatkom, vrati bratu u Boston. Dok u daljini promatra Ameriku, s jedrenjaka na koji se ukrcao osjetivši čežnju za Istanbulom, Ali razmišlja: "Nepravde i zlih ljudi ima svugdje. Bitno je živjeti život kakvim možemo očuvati dobrotu u sebi."

Mislio sam da će se Džanan rastužiti, no razvedrila se, okrećući stranice, miris njihove boje podsjetio me na hladne i mračne zimske dane moga djetinjstva. Rekao sam joj da sam i ja u djetinjstvu pročitao te stripove. Pomislivši kako nije shvatila ono na što sam joj želio ukazati, rekao sam da je to jedna od brojnih sličnosti između mene i Mehmeta-Nahita. Čini mi se da sam se ponašao poput zaluđenog ljubavnika koji misli da je njegova draga bezosjećajna zato što mu ne

uzvraća ljubav. Nisam joj poželio reći da je autor tih stripova osoba koju sam u djetinjstvu zvao striko Rifiki, ali sam joj rekao kako je jednom prilikom čitateljima objasnio zašto u njima osjeća potrebu oživiti takve likove.

“Draga djeco”, napisao je striko Rifki u kratkom tekstu na početku jednog stripa. “Svaki put kada vidim kako se u vagonima vlaka ili kroz ulice moje skromne četvrti vraćate iz škole, čitate kaubojske stripove koji opisuju dogodovštine Kapetana Mikija i Billyja Kida. Baš kao i vi, volim čitati o pustolovinama tih hrabrih i iskrenih kauboja. Zato sam mislio da bi vam se možda svidjelo čitati o dogodovštinama jednog turskog dječaka među američkim kaubojima. Tako se ne biste susretali samo s junacima iz kršćanskog svijeta, već biste čitajući o pustolovinama našeg sugrađanina, naučili cijeniti moralne i nacionalne vrijednosti koje su nam podarili preci. Ako vas uzbuđuje pomisao da u jednoj siromašnoj istanbulskoj četvrti živi dječak koji je brz na okidaču koliko i Billy Kid, te iskren poput Kapetana Mikija, prepustite se avanturi koja slijedi.”

Džanan i ja smo u dugotrajnoj tišini strpljivo i pažljivo promatrali crno-bijele junake, sjenovite planine, strašne šume i gradove pune čudnih izuma i navika, koje je svojim crtežima bio oživio striko Rifki, baš kao što su Mary i Ali promatrali čudesa s kojima su se susretali na Divljem Zapadu. U odvjjetničkim uredima, lukama s obiljem jedrenjaka, dugačkim postajama vlaka te među onima koje je ponijela zlatna groznica, vidjeli smo mušketire koji su slali pozdrave Turcima i sultanu, crnce koji su pobjegli iz ropstva i našli utočište u islamu, poglavice indijanskih plemena koji od srednjoazijskih Turaka uče šamanske metode izrade šatora, zemljoradnike čija su srca čista poput anđeoskih te djecu. Nakon što sam pročitao nekoliko stranica jedne krvave epizode, u kojoj su revolveraši poubijali jedni druge poput muha, a glavni likovi bivali zbunjeni zato što često nisu znali tko je dobar, a tko zao, te u kojoj su istočnjačke moralne vrijednosti uspoređivane sa zapadnjačkim racionalizmom, jedan dobar i hrabri junak kojem su u zoru pucali u leđa, prije smrti osjetio je da će se na pragu između dvaju svjetova susresti s anđelom. Međutim striko Rifki nije nacrtao anđela. Jedne na

druge poslagao sam brojeve u kojima kroz brojne avanture Pertev iz Istanbula i Peter iz Bostona postaju bliski prijatelji i preokrenu cijelu Ameriku naglavačke, te pokazao Džanan svoje omiljene prizore: mladi Pertev, uz Peterovu pomoć, osmisli sustav ogledala i razotkrije kockara varalicu koji je opljačkao cijeli grad, i s prevarenim građanima koji se zaklinju da se više nikada neće kockati i igrati poker, otjera ga iz gradića. Kada u jednom gradiću u Teksasu kroz pod u crkvi potekne nafta, a građani koji su podijeljeni među sobom, krenu u međusoban obračun i tako počnu srljati u stupicu pohlepnog naftaša milijardera i onih što zlorabljuju pobožnost, Peteru pođe za rukom smiriti građane govorom o atatürkovskim sekularnim principima, prosvjetiteljstvu i pozapadnjačivanju, koji je zapamtio iz razgovora s Pertevom. Uz to, Pertev je potaknuo mladoga Edisona, koji je u to vrijeme radio kao prodavač novina u vlakovima, na razmišljanje koje će kasnije uroditi izumom prve električne žarulje, rekavši mu da su anđeli sačinjeni od svjetla te da u njima počiva čarobni elektricitet.

Strip strike Rifikija imena *Junaci željeznice* odražavao je njegove vlastite strasti i težnje, više od svih ostalih njegovih djela. U toj se epizodi susrećemo s Pertevom i Peterom koji pomažu graditeljima transkontinentalne željeznice. Izgradnja pruge, koja je povezala istok i zapad zemlje, bila je pitanje života ili smrti, baš kao i u Turskoj tridesetih godina dvadesetog stoljeća, ali broj protivnika tog pothvata bilo je velik; od vlasnika tvrtke Wells Fargo i poslovnih ljudi tvrtke Mobil Petrol, do svećenika koji nisu željeli da željeznica prolazi kroz njihovu zemlju i međunarodnih neprijatelja kao što je bila Rusija. Sabotirali su prosvjetiteljska nastojanja graditelja željeznice, provocirajući Indijance, potičući radnike na štrajk, te baš kao što je to bio slučaj i u Istanbulu, nagovarajući mlađariju da žiletima i noževima uništava sjedala u kupeima vagona.

“Ako izgradnja željeznice propadne, naša se zemlja neće moći razviti, a prometne nezgode bit će neizbježne. Petrev, moramo se boriti do kraja!” rekao je Peter panično u jednom od balona s tekstom.

Kako sam samo volio te velike uskličnike koji bi uslijedili nakon

krupnih slova u balonu! "Pazi!" doviknuo bi Pertev Peteru i tako ga upozorio da mora izbjeći nož, prije nego što mu ga neki izdajnik zabije u leđa. "Iza tebe je!" povikao bi Peter, a Pertev bi, ni ne okrenuvši se, zamahnuo šakom i udario nekog neprijatelja željeznice u bradu. Katkada bi se umiješao i striko Rifki i u male pravokutnike koje bi smjestio između crteža, dugim i tankim slovima napisao: IZNENADA, ŠTO JE SAD TO? ili ODJEDNOM, te bi na kraj riječi stavio ogroman uskličnik, a ja bih shvatio da je tako u priču uvukao mene i Mehmeta koji se nekada zvao Nahit.

Džanan i ja smo obratili pažnju na rečenice koje završavaju uskličnikom i pročitali jedan balon s tekstom na čijem se kraju nalazio uskličnik.

"To o čemu govori knjiga, za mene je sada daleka prošlost!" rekao je jedan od likova koji se posvetio borbi za opismenjavanje, Peteru i Pertevu kada su ga posjetili u kolibi u koju se zatvorio zato što je bio razočaran životom.

Sabrao sam se, vidjevši da se Džanan odmiče od stranica na kojim su svi dobronamjerni Amerikanci plavokosi i pjegavi, svi zlikovci imaju iskrivljena usta, na kojima svi koriste svaku priliku da zahvale jedni drugima, na kojima strvinari rastrgaju i pojedu sva trupla, a sokovi u svakom kaktusu poteku i tako spase one koji umiru od žeđi.

Umjesto da maštam o tome kako ću iznova krenuti u život kao neki drugi Nahit, pomislio sam da moram spasiti Džanan od lažnih snova. Rastužila se gledajuću Nahitove srednjoškolske svjedodžbe i slike na osobnoj iskaznici. Kao kad striko Rifki potrči u pomoć nekom dobrom junaku koji se našao u bezizlaznoj situaciji te u mali pravokutnik napiše IZNENADA!, u sobu je iznenada ušla Gulizar i rekla da nas njezin otac očekuje.

Nisam znao što će biti s nama, niti na čemu zasnivam svoje razmišljanje vezano uz to da ću se moći približiti Džanan. Dok smo u taj jutarnji sat izlazili iz muzeja posvećenog vremenu kada je Mehmet još bio Nahit, instinktivno sam pomislio kako želim pobjeći s tog mjesta ili postati Nahit.

Kada smo kasnije dr. Narin i ja krenuli na dugu šetnju po njegovom posjedu, velikodušno mi je ponudio te dvije opcije koje sam i sâm želio, kao da je riječ o dva životna izbora. Slučajnost je da očevi, poput božanstava obdarenih beskonačnim pamćenjem i evidencijom, znaju o čemu sve razmišljaju njihovi sinovi. Često na sinove i neznance koje pomiješaju s njima reflektiraju svoje neostvarene strasti.

Nakon što smo izašli iz muzeja, shvatio sam da dr. Narin želi da prošetamo i razgovaramo. Prošli smo pored oranica na kojima se žito njihalo na posve laganom vjetru, ispod stabala jabuka na kojima su rasli mali, još zeleni plodovi i uz nekoliko zapuštenih praznih polja na kojima su snene ovce i goveda njuškala rijetko raslinje. Dr. Narin mi je pokazao nekoliko krtičnjaka i tragove koje su ostavile divlje svinje te objasnio kako da u pticama koje lagano i nepravilno mašu krilima dok sa zemljišta na sjevernom dijelu gradića lete prema voćnjacima, prepoznam kosove. Poučnim, strpljivim i gotovo suosjećanim glasom objasnio je još puno toga.

Zapravo, nije bio liječnik. Nadimak su mu u vojsci dali prijatelji jer je puno pažnje posvećivao detaljima koji su korisni pri manjim popravcima; kao što su osmokutne matice i brzina okretanja ručice poljskog telefona. Budući da je volio predmete i da mu se svidjelo brinuti se o njima te budući da je otkrivanje jedinstvenih karakteristika predmeta smatrao najvažnijom stvari u životu,

prihvatio je nadimak. Nije studirao medicinu, već pravo, što je bilo u skladu sa željom njegova oca, zastupnika u parlamentu. Kasnije je radio kao odvjetnik u svome gradiću. Kada je nakon očeve smrti naslijedio zemlju i drveće koje mi je prstom pokazao, poželio je živjeti u skladu sa svojim željama. Onako kako je on sam želio; među svim onim njemu jasnim stvarima koje je sam izabrao i na koje se navikao. S tim je ciljem otvorio trgovinu.

Dok smo se uspinjali na brdo koje je neodlučno sunce samo djelomično ugrijalo, dr. Narin mi je rekao da stvari imaju pamćenje. Baš kao i mi, stvari su u stanju bilježiti svoja sjećanja i ono što im se dogodi, no većina nas toga nije svjesna. "Stvari pitaju jedne za druge, dogovaraju se, došaptavaju, stvaraju neku skrivenu ravnotežu i pritom skladaju glazbu što svijet se zove. Onaj tko obrati pažnju, čut će, vidjeti i razumjeti to", rekao je dr. Narin. Objasnio mi je da se na temelju vapnenastih mrlja na osušenoj grančici može zaključiti da kosovi ovdje svijaju gnijezda, na temelju blatnih tragova da je prije dva dana padala kiša te da je puhao vjetar koji je slomio grančicu.

U svojoj trgovini nije prodavao samo robu donesenu iz tvornica u Ankari i Istanbulu, nego i robu proizvedenu u svim dijelovima Anatolije; kremenje za oštrenje, tepihe, kovane ključeve, filtere za plinske štednjake koji su sjajno mirisali, jednostavne hladnjake, čunjaste kape od najboljeg pusta, kremene za upaljače Ronson, kvake za vrata, male akvarije i sve druge smislene stvari koje čovjeku mogu pasti na pamet. Godine provedene u trgovini koja je ispunjavala sve ljudske potrebe bile su najsretnije godine njegovog života, a kada je nakon tri kćeri dobio i sina, bio je još sretniji. Kada me pitao, rekao sam mu koliko godina imam. Njegov je sin imao godina koliko i ja kada je umro.

S nekog mjesta u podnožju brda dopirali su povici djece koju nismo mogli vidjeti. Kada se sunce sakrilo iza tamnih i prijetućih oblaka koji su se približavali velikom brzinom, u daljini smo vidjeli djecu kako na čistini igraju nogomet. Sekundu ili dvije nakon što bi udarili loptu, do nas bi dopro zvuk. Dr. Narin rekao je da se neki od njih bave sitnim lopovlucima. Upravo su djeca prve žrtve nemorala

koji sa sobom donese raspad velikih civilizacija i slabljenje pamćenja. Ona brže i bezbolnije zaborave stare stvari i lakše maštaju o novima. Rekao je i da su to djeca iz gradila.

Dok je govorio o svome sinu, obuzela me ljutnja. Zašto očevi imaju potrebu biti tako ponosni? Zašto su nesvjesno toliko okrutni? Primijetio sam da mu oči iza naočala izgledaju neobično malo. Sjetio sam se da je takve oči imao i njegov sin.

Rekao je da je njegov sin bio vrlo pametan. S četiri i pol godine naučio je čitati. Štoviše, mogao je okrenuti novine naopako i pročitati sva slova. Smišljao je igre za koje je sam određivao pravila, pobjeđivao oca u šahu i bio u stanju odmah napamet naučiti pjesmu od tri katrena. Bio sam svjestan da su to riječi oca koji je izgubio sina i koji nije bio dobar u šahu, ali ipak sam nasjeo na trik. Dok je govorio kako su on i Nahit zajedno jahali, i ja sam u mašti jahao s njima, a dok je pričao kako se Nahit tijekom srednjoškolskih dana, u jednom trenutku predao vjeri ja sam u mašti, poput njega, tijekom hladnih zimskih noći zbog sehura<sup>[6]</sup> ustajao kada i moja baka. I ja sam osjećao ljutnju i patnju zbog sveg siromaštva, gluposti i neukosti u svojoj okolini. Da, jesam! Dok je dr. Narin govorio, sjetio sam se da sam unatoč svim tim sjajnim osobinama i ja mladić s bogatim unutarnjim svijetom baš poput Nahita. Da, dok bi drugi u društvu s cigaretom u ruci smišljali šale i privlačili pažnju, Nahit bi se povukao u kut i zadubio u osjetljive misli koje bi ublažile njegov strogi pogled. Da, u trenutku kada bi se to najmanje očekivalo, naslutio bi da se u nekome koga drugi nisu ni primjećivali krije nešto sjajno, dao mu da dođe do izražaja - sin srednjoškolskog podvornika ili ludi, poetski raspoloženi kinooperater koji bi na projektor uvijek stavio pogrešan kotur - te se sprijateljio s njime. Međutim zbog tih prijateljstava nije napustio svoj svijet. Zapravo, svi su mu željeli biti prijatelji i na neki način biti bliski s njime. Bio je iskren, zgodan, poštovao je starije, a mlađe...

Dugo sam mislio na Džanan. Poput tv prijemnika na kojem je stalno upaljen isti kanal stalno sam mislio na nju, ali taj sam je put zamišljao na drugom sjedalu. Možda je razlog bio taj što sam sebe počeo drukčije doživljavati.



“Poslije je pročitao jednu knjigu i usprotivio mi se”, rekao je dr. Narin kad smo se uspeli na brdo. Grane čempresa na brdu njihale su se na vjetru koji nije bio hladan, ali je bio svjež i nije nosio nikakav miris. Malo iznad čempresa nalazila se uzvisina sačinjena od stijene i komada kamena. Prvo sam pomislio da je riječ o groblju, no kada smo se uspeli na brdo i dok smo hodali među pravilno uklesanim kamenim gromadama dr. Narin objasnio mi je da se nekoć davno ovdje nalazila seldžučka tvrđava. Prstom je pokazao na padine prekoputa, tamno brdo pokriveno stablima čempresa, na kojem se uistinu nalazilo groblje, polja na kojima je sjalo žito, vjetrovite uzvisine koje su zamračili tamni kišni oblaci te jedno selo. Sve to, uključujući i tvrđavu, pripadalo je njemu.

Zašto bi jedan mladić okrenuo leđa svoj toj živoj zemlji, čempresima, jablanima, dragim jabukama, borovima, tvrđavi, mislima koje je otac pripremio za njega i trgovini punoj stvari koje su bile u skladu s njima? Zašto bi ocu napisao da ga više nikada ne želi vidjeti i da ne šalje ljude u potjeru za njime? Zašto bi napisao da ne želi da ga prati i da želi nestati? Na licu dr. Narina ponekad se mogao vidjeti takav pogled, da sa sigurnošću nisam mogao reći probada li njime mene, one slične meni ili cijeli svijet ili je samo ogorčen, gluh čovjek koji je odavno odustao od ovog prokletog svijeta. “Za sve je kriva urota”, rekao je. Protiv njega, njegove misli, stvari kojima je posvetio cijeli život i svega onoga što je za ovu zemlju od vitalne važnosti, pokrenuta je Velika urota.

Želio je da pažljivo slušam njegova objašnjenja i budem siguran da to što će mi reći nisu besmislice senilnog starca koji je zaglavio u zabačenom gradiću, ni plod mašte oca koji je izgubio sina. Bio sam siguran da nije tako. Možda sam ga pažljivo slušao zato što sam se sjetio njegovog sina i Džanan, a možda zato što bi u takvoj situaciji svatko to učinio pa makar se zbog toga ponekad i doveo u bezizlaznu situaciju.

Dugo je besjedio o pamćenju koje posjeduju stvari. Kao da je riječ o nečemu konkretnom, s ljutitom odlučnošću govorio je o vremenu koje je ostalo u stvarima. Nakon Velike urote primijetio je to

čarobno, poetsko vrijeme koje je sa stvari kao što su najobičnija žlica ili škare prelazilo i na nas koji smo ih držali u rukama, milovali i koristili, posebice nakon poplave nemaštovitih, jednoličnih predmeta i distributera koji su ih izlagali u izlozima svojih sterilnih trgovina ispred kojih su se nalazili identični nogostupi. U početku nije pridavao važnost distributerima Ajgaza koji su prodavali plin u bocama za štednjake, odnosno one naprave s puno gumba, ni distributerima marke AEG koji su prodavali hladnjake bijele poput umjetnog snijega. Štoviše, kada su umjesto domaćeg jogurta lijepi i čisti kamioni počeli dovoziti jogurt marke Mis - ime mu je izgovorio s gađenjem - a umjesto sirupa od višnje i ajrana, vozači bez kravata domaću imitaciju Turkcola, a kasnije oni s kravatama i autentičnu Coca Colu - i sam je poput kakve budale s puno žara poželio kupiti licenciju pa je umjesto ljepila od borove smole počeo prodavati njemačko ljepilo UHU, na čijoj se tubi nalazio lik simpatične sove koja je spremna sve zalijepiti, a umjesto sapuna na bazi gline, sapun Lux čiji miris je bio jednako štetan kao i kutija u kojoj se nalazio. Čim je te stvari smjestio u trgovinu koja je spokojno odavala duh nekog drugog vremena, shvatio je kako ne samo što ne zna koliko je sati, nego i ne zna u kojem vremenu živi. Kao i slavuji koje su uznemirili drski češljugari u krletkama pored njihovih, on i stare stvari uznemirili su se zbog tih novih, jednoličnih stvari pa je odustao od distribucije. Budući da je želio živjeti u svome vremenu, ponovo je počeo prodavati stvari koje su njegovi preci već stoljećima dobro poznavali, ne mareći za to što mu u trgovinu ulaze samo starci i muhe.

Možda je baš kao i oni koji polude pijući Coca Colu, ali to ne primjećuju jer svi koji je piju polude, zaboravio distributere s kojima bi se ponekad i sprijateljio te Veliku urotu kojom su nastojali postići svoje ciljeve, Povrh toga, bit će da su se njegova trgovina, predmeti - glačala, upaljači, peći koje ne ispuštaju miris, kavezi za ptice, drvene pepeljare, štipaljke, lepeze i mnogi drugi - pobunili protiv Velike urote s pomoću harmonije čarobne glazbe koju su proizvodile. I drugi poput njega; kao na primjer tamnoput i otmjeno odjeven muškarac iz Konje, umirovljeni general iz Sivasu te ogorčeni distributeri iz Trabzona, Teherana, Damaska, Edirne i s Balkana, koji i dalje nisu

gubili vjeru, usprotivili su se uroti, pridružili mu se te su osnivali udruženja ogorčenih distributera. U to je vrijeme primio pismo od sina koji je studirao medicinu u Istanbulu. "Nemoj me zvati, ni slati ljude da me slijede, ne postojim", s prijezirom je ponovio sinove buntovne riječi koje su ga ljutile.

Shvatio je da su se oni koji su osmislili Veliku urotu dočepali njegova sina, pokušavši ga tako baciti na koljena kad su shvatili da neće moći izaći na kraj s njegovom trgovinom, idejom i užitkom. "Mene, dr. Narina", rekao je s ponosom. Tako je poželio preokrenuti situaciju i učiniti sve ono što je sin u pismu od njega tražio da ne učini. Poslao je jednog čovjeka da ga slijedi i od njega tražio da piše izvještaje o svemu što njegov sin radi. Kasnije je shvatio da nije dovoljno da ga prati samo jedan čovjek pa je poslao još dvojicu. I oni su počeli pisati izvještaje. To su činili i ostali koje je poslao da ga prate. Kada je pročitao izvještaje, iznova se uvjerio u postojanje Velike urote te onih koji žele uništiti našu domovinu i izbrisati naša sjećanja.

"I vi ćete to shvatiti kad pročitate izvještaje", rekao je. "Svi koji imaju veze s njima moraju biti praćeni. Ja radim velik posao koji bi trebala raditi država. Mogu ga raditi zato što sada ima puno ogorčenih ljudi koji me vole i vjeruju mi."

S brda na koje smo se uspeli pružao se pogled na sve što je pripadalo dr. Narinu. Pod golublje sivim oblacima taj bistar, blistavi prizor izgledao je kao pejzaž s razglednice. Počinjao je kod brda na kojem se nalazilo groblje, a nestajao u blijedim vibracijama boje šafrana. "Ondje pada kiša, ali ovdje neće padati", rekao je dr. Narin. Zvučao je poput božanstva koje s visokog vrha promatra kako njegova volja pomiče sve što postoji, no u njegovu su se glasu očitovali svojevrstan humor i samoironija koji su ukazivali da je toga svjestan. Zaključio sam kako taj suptilni humor uopće nije krasio njegova sina. Dr. Narin počeo mi se sviđati.

Dok su među oblacima sijevale slabašne munje, još jednom je rekao da mu se sin usprotivio zbog knjige. Jednog ju je dana pročitao i pomislio da mu se čitav svijet promijenio. "G. Ali, i vi ste sin

distributera, i vi ste u dvadesetim godinama svoga života. Recite mi je li moguće da danas postoji knjiga koja može promijeniti nečiji čitav svijet?" Šutio sam i krajičkom oka pažljivo ga promatrao. "Koji su pripravnici u današnje vrijeme potrebni za tako snažnu čaroliju?" Prvi put mi je postavio pitanje i čekao moj odgovor, ne tek odgovor kojim bi podupro neku svoju misao. Od straha sam zanijemio. U jednom sam trenutku pomislio kako ne hoda prema kamenim ostacima tvrđave iza mojih leđa, već da je prijeteci krenuo prema meni. Najednom je stao i iščupao nešto iz zemlje.

"Pogledajte što sam našao", rekao je. Pokazao mi je što ima na dlanu. "Djetelina s tri lista", rekao je, smiješeći se.

Nakon tog napada knjige i teksta, osnažio je svoj odnos s otmjeno odjevenim čovjekom iz Konje, s umirovljenim generalom iz Sivasa, s gospodinom Halisom iz Trabzona te s drugim ogorčenim prijateljima koji su mu se javili iz Damaska, Edirne i s Balkana. Kako bi se suprotstavili Velikoj uroti, počeli su kupovati robu jedni od drugih, povezivati se sa svojom ostalom ogorčenom braćom te oprezno i skromno organizirati u borbi protiv oruđa za ostvarenje njezinih ciljeva. Kada su se nakon tih dana bijede i zaborava, sjetili dana oslobođenja, dr. Narin od svih svojih prijatelja tražio je da sačuvaju svoje autentične stvari koje su im služile kao produžetci ruku, odnosno sve stvari poput uske šalice za čaj, posude za ulje, kutije za olovke i jorgana, koje ih čine stvarnima i koje poput poezije upotpunjavaju njihove duše, kako bespomoćni poput budala ne bi izgubili svoju najveću riznicu i kako bi iznova pobjedonosno uspostavili vladavinu tog neiskvarenog vremena kojem prijete uništenje. Tako su u svojim trgovinama čuvali stare strojeve za računanje, peći, sapune bez dodanih boja, mreže protiv insekata i satove s klatnom. Ako bi im državni teror koji nazivamo lokalno zakonodavstvo branio da ih ondje čuvaju, skrivali bi ih u kućama i podrumima pa čak i u rupama koje bi iskopali u vrtu i pod zemljom; kako je kome odgovaralo.

S vremena na vrijeme udaljio bi se od mene i šetao uokolo, a kada je nestao iza stabala čempresa, pričekao sam ga. Vidio sam da je

počeo hodati prema brdu skrivenom iza visokih čempresa i grmlja pa sam potrčao za njim kako bih ga sustigao. Spustili smo se niz blagu padinu na kojoj su rasli paprat i trnovito grmlje te se počeli penjati po strmom obronku. Dr. Narin hodao je ispred mene te bi s vremena na vrijeme stao i pričekao me kako bih čuo što mi govori.

Rekao je prijateljima da moraju poduzeti mjere opreza u skladu s činjenicom da ih sluge Velike urote napadaju tekstom. "Koji je to tekst?" pitao me dok je poput kakvog okretnog izviđača skakao sa stijene na stijenu. "Koja knjiga?" Razmišljao je. Neko je vrijeme šutio, kao da želi pokazati kako pažljivo razmišlja i kako mu je za to potrebno puno vremena. Kad je ispružio ruku kako bi me izvukao iz grmlja za čije su mi trnje zapele nogavice, objasnio je: "Moga sina nije obmanula samo ta knjiga. Sve tiskane knjige neprijatelji su našeg vremena i naših života."

Nije se protivio rukom pisanim tekstovima i onima koji su izražavali tugu, zabrinutost i suosjećajnost duha koji pokreće ruku te čini um sretnim i prosvijetljenim. Nije bio ni protiv knjiga koje su pomagale neukom poljoprivredniku da izađe na kraj s miševima, izgubljenom smetenjaku ukazivale na put koji mora slijediti, zbunjenoj osobi koja je izgubila dušu pripovijedale o precima, a djetetu koje ništa ne zna pomoću slika dočaravale svijet i avanture koje nudi, nije se protivio niti poučnim knjigama. Čak je smatrao da su te knjige jednako potrebne kao i prije, i da bi bilo dobro da ih je puno. Dr. Narin protivio se knjigama koje su izgubile svoju sjaj, jasnoću i autentičnost, ali su se istovremeno pretvarale da su autentične, jasne i sjajne. Te su nam knjige govorile da ćemo unutar zidova ovog ograničenog svijeta pronaći rajsku čaroliju i spokoj, a tiskale su ih sluge Velike urote - pored nas je projurio poljski miš i šmugnuo u tren oka - kako bi nas natjerale da zaboravimo poetičnost i profinjenost života. "A gdje je dokaz za to?" pitao je, pogledavši me sumnjičavo kao da sam ja postavio to pitanje. "Gdje je dokaz?" Brzo se uspinjao između stijena pokrivenih ptičjim izmetom i tankim hrastovima.

Kako bih došao do dokaza, morao sam pročitati sve zapisnike

koje su za njega napisale uhode diljem zemlje. Rekao je da je njegov sin posve sišao s uma nakon što je pročitao knjigu te je obitelji okrenuo leđa - što je još i mogao prihvatiti kao mladenački prkos - ali i svom životnom bogatstvu, odnosno kako je on to rekao, "obuzelo ga je svojevrsno sljepilo zbog kojeg nije vidio skrivenu simetriju vremena i totalitet detalja sadržanih u stvarima a zahvatila ga je i opsesija smrću". "Je li zato kriva isključivo knjiga?" pitao je dr. Narin. "Ona je samo malo oruđe u rukama onih koji su skovali Veliku urotu."

Pa ipak, rekao je da ne omalovažava ni tu knjigu, ni njezina pisca te da ću kada pročitam izvještaje i zapisnike koje su pisali njegovi prijatelji i uhode, shvatiti da su tog čovjeka i knjigu koju je napisao iskoristili za ostvarenje vlastitih ciljeva. Napisao ju je ubogi činovnik slaba karaktera, koji čak nije bio dovoljno hrabar da stane u njezinu obranu. "Imao je slab karakter, kakav od nas i žele vjetrovi što pušu sa Zapada i oni koji su nas zarazili kugom zbog koje gubimo pamćenje. Bio je slab, beznačajan i ništavan! Uništen je i izbrisan s lica zemlje!" Naglasio je da ne osjeća tugu zbog toga što su ga ubili.

Dugo smo se penjali u tišini, slijedeći kozju stazu. S vremena na vrijeme među kišnim oblacima koji su se pomicali, ali nam se nisu približavali, niti se udaljavali od nas, poput svilene niti sijevnula bi munja. Kao da gledamo televizor sa stišanim zvukom, nismo čuli grmljavinu. Kada smo se uspeli na brdo, nismo vidjeli samo zemlju koja pripada dr. Narinu, nego i gradić u dolini. Prostirao se ispod nas, poput uredno složenog stola koji je za potrebe objeda postavila neka kućanica. Vidjeli smo i crvene crjepove na krovovima, džamiju s malim minaretima, gradske ulice koje su se slobodno širile, voćnjake te izvan grada polja pšenice koja su ravnom crtom bila odvojena jedna od drugih.

"Ujutro se probudim i dočekam dan prije nego što on probudi mene", rekao je dr. Narin dok je promatrao taj prizor. "Zora sviće iza planina, ali kada vide lastavice, ljudi shvate da je negdje drugdje već odavno svanula zora. Ponekad ujutro dođem ovamo i dočekam sunce koje me pozdravlja. Priroda je nepomična, a tada još nema pčela i zmija. Priroda i ja pitamo jedno drugo zašto postojimo, zašto smo tako

rano ovdje te koji je naš najveći cilj. Prilično malo smrtnika razmišlja zajedno s prirodom. Kad razmišljaju, ljudi u glavi imaju nekoliko misli koje su čuli od drugih, ali smatraju ih samo svojim. Svi su slabi, bezlični i plahi.”

“I prije nego što sam otkrio Veliku urotu, bio sam shvatio da moramo biti snažni i odlučni kako bismo preživjeli”, rekao je dr. Narin. “Tužne ulice, strpljivo drveće i blijede svjetiljke nisu marili za mene pa sam doveo u red svoje stvari i svoje vrijeme. Nisam pognuo glavu pred poviješću i onima koji žele vladati njome. Zašto bih to učinio? Budući da sam vjerovao u sebe, i drugi su povjerovali u snagu moje volje i poetske pravde moga života. Pobrinuo sam se za to da ih vežem za sebe pa su tako i oni otkrili svoj koncept vremena. Povezali smo se. Komunicirali smo putem kodiranih poruka, pisali si pisma kao da smo ljubavnici i u tajnosti se nalazili. Gospodine Ali, prvi sastanak nas distributera u Gudulu značio je pobjedu pokreta, koji je mukotrpno i s najvećom pažnjom osmišljan, u dugogodišnjoj borbi. Bila je to pobjeda organizacije koja je toliko pedantno i pažljivo osmišljena da podsjeća na paukovu mrežu. Bez obzira na to što Zapad učini, više nas ne mogu zaustaviti.” Nakon kratkotrajne šutnje dodao je: “Tri sata nakon što sam sa svojom lijepom suprugom otišao iz Gudula, u gradiću su buknu li požari. Nije slučajnost što ih vatrogasci nisu uspjeli ugasiti, unatoč svoj potpori koju dobivaju od države. Pobunjenici i pljačkaši koje su isprovocirale novine, bili su srditi i tužni zbog ogorčenih prijatelja koji su naslutili da su im ukradeni životi, duše i poetičnost. Pitao me jesam li znao da su palili automobile, da se pucalo i da je poginula jedna osoba - jedan od njihove braće. Naravno, gradonačelnik koji je u suradnji s Ankarom i lokalnim političkim strankama osmislio tu provokaciju, zabranio je sastanke ogorčenih distributera, tvrdeći da ugrožavaju javni red i mir.”

“Kocka je bačena”, rekao je. “Neću im se pokoriti. Ja sam tražio da se na sastanku raspravlja o anđelima. Ja sam taj koji je dao napraviti televizor koji reflektira naše duše i djetinjstvo te tražio da zla, poput knjige koja mi je uzela sina, budu praćena i uništena. Doznali smo da takve igre svake godine stotinama naših mladića i

djevojaka promijene čitav život, da im daju knjigu-dvije za koje ne znamo i tako poremete cijeli njihov svijet. Ja sam taj koji je sve osmislio. Nije slučajnost što nisam otišao na konvenciju. Sve sjeda na svoje mjesto, kao što sam i prije mislio... Kada je moj sin poginuo u prometnoj nesreći, imao je godina koliko i vi... Danas je četrnaesti u mjesecu... Izgubio sam sina četrnaestog dana u mjesecu."

Kada je dr. Narin otvorio svoju veliku šaku, na dlanu sam vidio djetelinu. Nakon što ju je uzeo za stabljiku i pažljivo proučio, pustio je da je odnese lagani vjetar. Jedva primjetan vjetar puhao je od oblaka, ali činilo mi se da ga primjećujem zato što je svjež, a ne zato što puše. Oblaci golublje sive boje kao da su neodlučno zastali. Na jednom mjestu daleko od sela gorjelo je blijedo, žućkasto svjetlo; nešto se zbivalo. Dr. Narin je rekao da ondje pada kiša. Kada smo stigli na rub stjenovitog ponora koji se nalazio na suprotnoj strani brda, vidjeli smo da iznad groblja nema oblaka. Između strmih stijena koje su na određenim mjestima izgledale zastrašujuće, jastreb je svio gnijezdo. Kada nas je ugledao, u panici je odletio i u širokom luku počeo letjeti iznad zemljišta dr. Narina.

"Ovo zemljište posjeduje dovoljno snage i bogatstva da na životu održi taj veliki pokret nadahnut jednom jedinom velikom mislju koju sam godinama razvijao. Moj sin je bio sjajan mladić, ali da je bio dovoljno snažan i odlučan da ne dopusti da ga knjiga i Velika urota obmanu, danas bi promatrao pogled s ovog brijege te osjetio snagu i kreativni zanos koji ja osjećam. Znam da danas i vi osjećate isto nadahnuće i vidite isti obzor. Odmah sam shvatio da oni koji su spominjali vašu odlučnost tijekom sastanka uopće ne pretjeruju. Kada sam saznao koliko godina imate, nisam ni trenutka oklijevao; nije čak bilo potrebe da doznam vašu prošlost. Imate godina koliko je imao i moj sin kada su mi ga na prijevaru nemilosrdno uzeli, a sve ste shvatili i željeli ste sudjelovati na konvenciji. Naše jednodnevno poznanstvo pokazalo mi je da povijest iznova pokreće volju koju kod nekoga nije uspjela pokrenuti. Nisam vam bez razloga otvorio vrata muzeja koji sam dao napraviti za svoga sina. Ako ne računamo njegovu majku i sestre, vi ste prvi koji ste vidjeli njegovu sobu. Ondje ste vidjeli sebe, svoju prošlost i budućnost. Kada pogledate mene, dr.



Narina, znate li što sljedeće trebate učiniti? Postati moj sin! Zamijeniti ga. Nakon što umrem, uzmi sve. Star sam, no moja se strast nije nimalo smanjila; želim vjerovati da ovaj pokret ima budućnost. Imam veze u državnom vrhu. Oni koji su mi pisali izvještaje i dalje su aktivni. Naredio sam da prate stotine obmanutih mladića i djevojka. Dat ću ti da pročitaš sve spise, rekao sam im da prate svaki njegov pokret. Puno mladih ljudi skrenulo je s pravog puta!

Ne moraš prekinuti svoj odnos s ocem i obitelji. Želim da vidiš i moju kolekciju oružja. Pristani! Da, svjestan sam svoje odgovornosti. Nisam izopačen, svega sam svjestan. Dugo sam patio jer nisam imao sina, a kasnije, kada su mi ga uzeli, patio sam još više, međutim ništa mi ne bi palo teže od toga da sve to nemam kome ostaviti u naslijeđe."

Nebo se u daljini mjestimično razvedrilo, a zrake sunca obasjale su zemlju dr. Narina, poput svjetla pozornice. Ubrzo nakon toga, osvijetljeni dio zemljišta, ravan na kojoj su rasla stabla jabuke i dafine, groblje na kojem je sahranjen njegov sin i staja oko koje nije raslo nikakvo raslinje, na trenutak su promijenili boju, a zatim smo vidjeli i čunjast snop svjetla kako poput užurbanog duha, ne mareći za granice, brzo korača preko oranica i nestaje. Kada sam primijetio da s mjesta na kojem smo se nalazili možemo vidjeti većinu puta koji smo prošli kako bismo se popeli na brdo, pogledom sam krenuo unatrag, preko stjenovite padine, kozje staze, stabla murve i polja kukuruza te se začudio poput nekoga tko prvi put iz aviona vidi vlastitu kuću kada sam ugledao konak dr. Narina. Bio je smješten usred prilično široke ravnice okružene drvećem. Shvatio sam da ste među pet malih ljudi koji su hodali prema stazi koja vodi do gradića i borova nalazi Džanan. Nosila je haljinu boje višnje, zadnju koju je kupila. Nisam je prepoznao samo zbog haljine, nego i zbog njezina otmjena hoda i držanja. Ne, prepoznao sam je zbog otkucaja svoga srca. U jednom sam trenutku u daljini, iznad planina na granicama fantastične, male zemlje dr. Narina, ugledao dugu.

"Kada drugi gledaju prirodu, u njoj vide svoja ograničenja, nedostatke i strahove. Kasnije se uplaše svojih slabosti pa strah

pripisuju veličini prirode i njezinoj beskonačnosti. Ja u prirodi vidim snažan proglas i bogat tekst koji razgovara sa mnom i podsjeća me na snagu vlastite volje koju moram održati. Čitam ga odlučno, nemilosrdno i bez straha. Veliki ljudi su oni koji, baš kao velika povijesna razdoblja i države, u sebi skupe toliko snage da samo što ne eksplodiraju. Kada dođe pravo vrijeme, ukažu se prilike i kada se stvara nova povijest, ta velika sila i ljudi koje je potaknula donose nemilosrdnu odluku i pokreću se. Istovremeno i sudbina jednako nemilosrdno kreće u akciju. Toga velikog dana javno mnijenje, novine, Ajgaz, sapuni Lux, Coca Cola i Marlboro, sve male stvari te slab moral naše braće koju je obmanuo vjetar što puše sa Zapada bit će zaboravljeni.”

“Gospodine, mogu li pročitati izvještaje?” pitao sam.

Usljedila je duga tišina. Presjajna duga razdijelila se na prašnjavim zamrljanim naočalama dr. Narina u dvije simetrične duge.

“Ja sam genijalac”, rekao je dr. Narin.

Vratili smo se u konak. Nakon mirnoga ručka u krugu obitelji, dr. Narin odveo me u svoju radnu sobu i otključao je ključem sličnim onome kojim je Guldžihan jutros bila otključala vrata sobe u kojoj je Mehmet proveo djetinjstvo. Dok mi je pokazivao bilježnice koje je izvadio iz ormara i spise koje je skinuo s police, rekao je da ne može zanemariti mogućnost da će volja kojom je izdao naredbu za pripremu tih tajnih izvještaja i svjedočanstva, jednoga dana iznjedrili državu. Mreža uhoda koju je organizirao, ukazivala je na to da će dr. Narin osnovati novu državu ako njegova borba protiv Velike urote urodi plodom.

Uistinu mi nije bilo teško ući u srž problema jer su na svim izvještajima, pomno razvrstanim u datoteke, bili napisani datumi. Istražitelje koje je slao u potragu za svojim sinom, dr. Narin nije upoznavao jedne s drugima, a svakome od njih, kao nadimak dodijelio je ime nekog proizvođača satova. Iako je većina tih satova bila proizvedena na Zapadu, dr. Narin je te satove nazivao "našima" jer su već više od jednog stoljeća pokazivali naše vrijeme.

Prvi istražitelj, Zenith, napisao je prvi izvještaj U ožujku prije četiri godine. U to se vrijeme Mehmet još zvao Nahit i studirao je na Medicinskom fakultetu Istambulskog sveučilišta, smještenom u četvrti Čapa. Zenith je konstatirao da je taj student treće godine od proljeća postao neuobičajeno neuspješan te je ovako sažeo svoja istraživanja: "Razlog neuspjeha spomenute osobe tijekom nekoliko proteklih mjeseci, leži u činjenici da rijetko izlazi iz studentskog doma te uopće

ne odlazi na predavanja, u klinike i bolnice.” Spis je obilovao detaljnim izvještajima u kojima je bilo zabilježeno vrijeme kada je Nahit odlazio brijaču, u kebabdžinicu, slastičarnicu i banku. Svaki put nakon što bi uspješno obavio svoje zadatke, Mehmet bi se bez zadržavanja, brzim korakom vraćao u dom, a u svakom od izvještaja koje je slao dr. Narinu, Zenith je od njega tražio još novca za svoja “istraživanja”.

Istražitelj kojeg je dr. Narin angažirao nakon Zenitha, Movado, sigurno je bio upravitelj u studentskom domu u Kadirgi i poput mnogih upravitelja studentskih domova imao veze u policiji. Pomislio sam da je taj iskusni čovjek, koji je bio u stanju neprestano slijediti Mehmeta, vjerojatno pisao izvještaje i o drugim studentima te ih slao na selo njihovim zabrinutim očevima ili obavještajnoj službi jer je profesionalnim tonom vješto i sažeto pisao o odnosu političkih snaga u studentskom domu. Zaključak: Nahit nije povezan ni s jednom od studentskih skupina koje se bore za premoć u domu. Dvije skupine okupljaju vjerske fundamentaliste, jedna je skupina povezana s nakšibendijskim redom<sup>[7]</sup>, a jednu čine studenti s umjereno ljevičarskim svjetonazorom. Naš mladić se drži za sebe, ne sukobljava se sa spomenutim grupama, živi mirno i povučeno u sobi koju dijeli s tri prijatelja te neprestano čita knjigu poput kakvog hafiza<sup>[8]</sup> (*ako to smijem reći, cijenjeni gospodine*) koji od jutra do mraka naizust uči stihove iz Kurana. Upravitelji u domu, čijim je političkim i ideološkim svjetonazorima Movado u potpunosti vjerovao te policija i cimeri našega mladića, također su potvrdili da ta knjiga nije jedna od onih koje religiozni studenti i oni skloni političkom aktivizmu uče naizust. Kako bi dao do znanja da ne misli da je situacija ozbiljna, Movado je spomenuo i da mladić satima sjedi za stolom u sobi i čita, da nakon toga odsutno gleda kroz prozor, sa smiješkom ili bez imalo interesa reagira na zadirkivanje prijatelja u kantini te da se prestao redovito brijati. Kasnije je svome poslodavcu priopćio sretnu vijest da je na temelju njegovog iskustva takvo mladenačko ponašanje prolazno baš kao i ono kada mladi stalno gledaju isti pornografski film, tisuću puta slušaju istu kasetu ili naručuju isto jelo.

Istražitelj Omega, koji je počeo raditi u svibnju, više se bavio

knjigom nego Mehmetom, a sigurno je i dobio takvu zapovijed od dr. Narina. To je ukazivalo na činjenicu da je dr. Narin tijekom tih prvih mjeseci sa sigurnošću utvrdio kako je Mehmeta, odnosno Nahita, upravo knjiga odvela na krivi put.

Omega je pažljivo proučio sva mjesta u Istanbulu na kojima se ta knjiga prodavala, uključujući i štand na kojem sam je i kupio tri i pol godine kasnije. Nakon što je strpljivo proveo istragu, naišao je na nju na dva ulična štanda, a informacija koju je dobio od prodavača odvela ga je u antikvarijat, gdje je doznao sljedeće stvari: Mali broj primjeraka, možda 150-200, došao je iz nepoznatog izvora; najvjerojatnije su na kile prodavani staretinaru u nekom zatvorenom ili sada praznom, pljesnivom skladištu, te su na koncu dospjeli u antikvarijate i na ulične štandove. Posrednik koji ih je kupio na kile, posvađao se sa svojim poslovnim partnerom, zatvorio prodavaonicu i otišao iz Istanbula. Nije ga bilo moguće naći i utvrditi tko mu ih je prodao. Vlasnik antikvarijata rekao je Omega da je možda policija povukla knjigu iz prodaje; knjiga je jednom prilikom legalno izdana, a nakon toga su na zahtjev javnog tužitelja zaplijenjeni svi njezini primjerci te su potom odneseni u neko skladište koje je pripadalo policiji. Ondje su, kao što to obično biva, određenu količinu ukrali policajci u besparici, no knjiga je prodavana na kile i tako ponovo puštena u optjecaj.

S obzirom na to da marljivi Omega u knjižnici nije naišao ni na koje drugo djelo istog autora, te da mu pomoću telefonskog imenika nije mogao ući u trag, došao je do sljedećeg zaključka: "Gospodine, premda se zna da se kod nas čak i oni koji si ne mogu priuštiti telefonsku liniju drznu napisati knjigu, mislim da je autor ovo djelo objavio pod pseudonimom."

Mehmet je cijelo ljeto proveo u studentskom domu iznova čitajući knjigu, a u jesen je sam započeo istragu koja ga je trebala odvesti do autora knjige. Čovjek kojeg je njegov otac tada unajmio da ga prati, dobio je nadimak po marki sata koja se proizvodila u Rusiji i koja je u Istanbulu prvih godina po osnutku Republike Turske bila često korištena: Serkisof.

Nakon što je Serkisof ustanovio da se Mehmet posve posvetio čitanju u Nacionalnoj knjižnici Bejazit, dr. Narinu je isprva prenio sretnu vijest da se mladić ponovo posvetio učenju u želji da se vrati uobičajenom studentskom životu. Kada je kasnije primijetio da mladić u knjižnici već danima čita dječje stripove kao što *Peter i Pertev* te *Mari i Ali*, osjećaj optimizma posve ga je napustio, te je u panici zaključio: "Možda se mladić nada da će izaći iz depresije ako uspije oživiti sjećanja iz djetinjstva."

Sudeći prema izvještajima, Mehmet je u listopadu posjećivao izdavačke kuće u četvrti Babiali, koje su nekoć izdavale ili još uvijek izdaju dječje časopise, i prekaljene pisce - kakav je na primjer bio Nešati - koji su pisali za te iste časopise. Serkisof je mislio da dr. Narin od njega traži da prati mladića kako bi doznao kakve su njegove političke i ideološke sklonosti, a o tim je ljudima u jednom pismu napisao: "Gospodine, bez obzira na to koliko se pretvaraju da su zainteresirani za politiku i bez obzira na to koliko pišu o temama vezanim uz trenutačnu političku situaciju i ideološka strujanja, ta piskarala nemaju vlastitih uvjerenja. Većina ih piše radi novca, a ako ga ne dobivaju, pišu kako bi rastužili one koje ne vole."

Iz Omeginih i Serkisofovih izvještaja doznao sam da je Mehmet jednog jesenskog jutra otišao u upravu Državnih željeznica koja se nalazi na Hajdar Paši. Dvojica istražitelja nisu znala jedan za drugoga, ali do točne je informacije došao samo Omega, koji je napisao: "Mladić se raspitivao o jednom umirovljenom činovniku."

Brzo sam prelistao stranice izvještaja koji se nalazio u datoteci. Pogledom sam tražio imena svoje gradske četvrti, ulice i ona vezana uz moje djetinjstvo. Kada sam pročitao da je Mehmet hodao ulicom u kojoj živim te jedne večeri pogledao prema prozoru drugog kata jedne zgrade, srce mi je počelo brzo tući. Kao da su oni koji su pripremali čudesan svijet u koji ću uskoro biti pozvan, odlučili olakšati mi, izloživši pred mene svoje vještine, ali tada sam bio srednjoškolac i nisam znao ništa o tome.

Mehmet se sutradan našao s strikom Rifkijem, ali to je bio zaključak do kojeg sam došao sâm. Oba istražitelja koja su pratila

Mehmeta, utvrdila su da je mladić ušao u jednu zgradu na adresi Teli Kavak br. 28 u Erenkoju, te se zadržao u njoj pet ili šest minuta, ali nisu utvrdili na koja je vrata pokucao i s kime se vidio. Marljivi Omega je barem pokušao nešto doznati od prodavačevog pomoćnika pa je došao do informacija o trima obiteljima koje su živjele u kući. Mislim da je dr. Narin tada prvi put čuo za striku Rifkija.

Nakon razgovora sa strikom Rifkijem, Mehmet je pao u depresiju, što nije promaknulo čak ni Zenithu. Movado je napisao da ne izlazi iz sobe u domu, te da čak ne silazi u kantu, ali i to da ga ni jednom nije vidio da čita knjigu. Serkisof je napisao da su njegovi izlasci iz doma neredoviti i besciljni. Cijelu jednu noć proveo je šecujući po stražnjim ulicama na Sultanhmetu, sjedeći u parku i pušeci. Druge večeri Omega je vidio da u ruci drži papirnatu vrećicu punu grožđa, čija je zrna četiri sata vadio jedno po jedno, pažljivo ih proučavao kao da je riječ o draguljima, kasnije polako žvakao i gutao te se naposljetku vratio u dom. Bio je zarastao u bradu i nije mario za izgled. Istražitelji su se žalili zbog toga što mladić izlazi u kasni sat i tražili povišicu.

Jednog poslijepodneva sredinom studenog Mehmet je trajektom otišao u gradsku četvrt Haj dar Paša, ukrcao se na vlak, izašao u Erenkoju te dugo hodao ulicama. Prema onome što je napisao Omega, koji ga je pratio u stopu, Mehmet je prošetao svim ulicama u toj četvrti, tri puta prošao pored mog prozora - vrlo vjerojatno sam tada bio kod kuće - te dok je padao mrak stao prekoputa zgrade na adresi Teli Kakvak br. 28 i počeo gledati prema prozorima. Prema onome što je napisao Omega, dva sata je čekao u mraku, na kiši koja je lagano sipila, no na osvjetljenim prozorima nije vidio signal koji je čekao pa se napio u jednoj gostionici u Kadikoju te se vratio u dom. Omega i Serkisof su u izvještaju napisali da je kasnije još šest puta učinio isto, a Serkisof, koji je svaki put bio ustrajniji, doznao je tko stoji iza osvjetljenog prozora prema kojem gleda mladić.

Serkisof je svjedočio drugom susretu Mehmeta i strike Rifkija. Prvo je zavirio kroz osvjetljeni prozor s nogostupa prekoputa, a kasnije se uspeo na niski zid u dvorištu. U pismima koja su uslijedila

iznio je različita tumačenja njihovog druženja - katkad gaje nazivao sastankom - međutim samo su prvi dojmovi bili točni jer je njih temeljio na činjenicama i onome što je bio vidio.

Isprva su mladić i starac sjedili u naslonjačima jedan naspram drugoga i sedam ili osam minuta proveli u tišini. Između njih se nalazio televizor na kojem se prikazivao neki vestern. U jednom trenutku starac je supruzi rekao da im skuha kavu. Mehmet je kasnije ustao te je s tolikom žestinom nešto objašnjavao i pritom mahao rukama, da je Serkisof pomislio da će mladić dići ruku na starca. Gospodin Rifki se najprije samo tužno nasmiješio a potom ustao i s istim mu uzbuđenjem odgovorio. Nakon toga obojica su ponovo sjeli u naslonjače, a njihove su ih vjerne sjene oponašale na zidu. Strpljivo su slušali jedan drugoga, šutjeli, na trenutak tužno gledali televiziju pa onda opet razgovarali. Kasnije je starac ponovo govorio, a mladić ga je slušao. Opet su zašutjeli i s tugom pogledali kroz prozor, ali nisu primijetili Serkisofa.

Međutim primijetila ga je uzrujana susjeda kroz prozor susjedne zgrade i na sav glas povikala: "Upomoć! Proklet bio, manijače!" te nažalost natjerala istražitelja da u velikoj žurbi otiđe s mjesta na kojem je obavljao svoj zadatak. Zbog toga nije mogao vidjeti zadnje tri minute sastanka koji je u svojim kasnijim pismima povezivao s raznim tajnim organizacijama, političkim pokretima globalnih razmjera i urotama.

Na temelju sadržaja sljedećeg spisa moglo se doći do zaključka da je dr. Narin u to vrijeme zahtijevao da njegova sina prate u stopu pa su ga istražitelji zatrpali izvještajima. Prema onome što je napisao Omega, Mehmet je nakon sastanka s gospodinom Rifkijem bio izvan sebe od ljutnje, a prema Serkisofim je riječima djelovao neuobičajeno tužno i odlučno. Kupovao je sve primjerke knjige koje je mogao naći na uličnim štandovima i nastojao ih dijeliti na svim mjestima u gradu koja su mu pala na pamet; u studentskom domu Kadirga (Movado), studentskim kafićima (Zenith i Serkisof), na autobusnim postajama, vratima kina, pristaništima (Omega), što mu je djelomično pošlo za rukom. Movado je bio posve svjestan činjenice da mladić u svojoj sobi



u domu pokušava utjecati na druge studente. Utvrđeno je da je na drugim studentskim okupljalištima pokušao okupiti mlade, no nije ih uspio impresionirati jer je do tada bio usamljeni student koji je živio u vlastitom svijetu.

Baš kada sam doznao da je u kantinama u domu i na predavanjima koja je pohađao uspio nagovoriti nekoliko studenata da pročitaju knjigu, susreo sam se s ovim novinskim izreskom:

**UBOJSTVO U ERENKOJU:** Umirovljenog višeg inspektora Državnih željeznica Rifkija Hata sinoć je oko devet sati s tri hitca iz vatrenog oružja ubio nepoznat počinitelj, presrevši ga dok se vraćao kući iz kafića. Napadač, čiji identitet za sada nije utvrđen, pobjegao je s mjesta zločina. Umirovljeni Rifki Hat (67), koji je odmah podlegao zadobivenim ranama, obnašao je različite dužnosti u Državnim željeznicama, a prije umirovljenja radio je kao viši inspektor.

Podigao sam glavu sa spisa i sjetio se da se otac te večeri kasno vratio kući i da je bio vrlo uznemiren. Na sprovodu su svi plakali. Proširila se vijest da je riječ o zločinu iz ljubomore. Tko je bio taj ljubomorni čovjek? Dok je dr. Narin listao uredno složene spise, pokušao sam doći do odgovora: Marljivi Serkisof? Slabašni Zenith? Precizni Omega?

Čitajući sadržaj jednog drugog spisa, doznao sam da su skupe istrage dr. Narina dovele do jednog drugog zaključka. Istražitelj s nadimkom Hamilton, koji je najvjerojatnije radio i za obavještajnu službu, u kratkom pismu napisao je sljedeće: "Rifki Hat je bio pisac. Tu knjigu napisao je prije dvanaest godina, no kako je bio samo sramežljivi entuzijast, nije skupio hrabrosti da se potpiše." Tih su godina istražitelji obavještajne službe pažljivo pratili dojave i pritužbe očeva i nastavnika zabrinutih za budućnost svoje djece i studenata te shvatili da je neke mlade ljude upravo ta knjiga odvela na pogrešan put. U tiskari su doznali ime njezinog autora te kasnije vještome javnom tužitelju prepustili da nađe rješenje. Tužitelj je prije dvanaest godina bez puno strke naredio da se svi primjerci knjige zaplijene i odnesu u skladište. Čak nije bilo potrebe da tužbom zastraši autora,

jer kada je ovaj prvi put došao u ured javnog tužitelja, gotovo sa zadovoljstvom je izjavio da se neće protiviti njegovoj odluci da se primjerci knjige zaplijene te odmah potpisao zahtjev u kojem je tražio da to bude i učinjeno. Nikada više nije napisao knjigu.

Na temelju Mehmetove reakcije, moglo se zaključiti da je ubrzo doznao za smrt strike Rifkija. Prema Movadovom izvještaju "opsesivni mladić" zatvorio se u sobu te je, kao da je nošen vjerskim zanosom, bez prestanka čitao knjigu od jutra do mraka. Kasnije su i Serkisof i Omega, vidjevši kako mladić izlazi iz studentskog doma, u svojim izvještajima zaključili da djeluje bez ikakvog cilja. Jedan je dan proveo lutajući zabačenim ulicama na Zejreku, sutradan je cijelo popodne gledao pornografske filmove u kinu na Bejogluu. Serkisof je izvještavao o tome da katkada u ponoć izlazi iz studentskog doma, ali nije doznao kamo ide. Zenith ga je jednom prilikom u podne vidio posve shrvanog: "Zarastao je u kosu i bradu, neuredno je odjeven, a ljude na ulici promatra poput sove što skriva se od sunca." Udaljio se od poznanika, studentskih kafića i fakultetskih hodnika u kojima je promovirao knjigu. Nije imao partnericu, niti je nastojao ući u odnos s nekom ženskom osobom. Movado, koji je radio kao upravitelj u domu, tijekom Mehmetova izbivanja iz sobe, ondje je našao nekoliko časopisa sa slikama golih žena te je u svome izvještaju napisao da je za jednog studenta takvo što posve normalno. Prema izvještajima koje su pisali Omega i Zenith, ne znajući jedan za drugoga, bilo je posve jasno da se Mehmet odao piću. Nakon tučnjave studenata u pivnici Vesele vrane, koju je uzrokovao jedan posprdni komentar, počeo je odlaziti u zabačenije i otrcanije gostionice u sporednim ulicama. Neko je vrijeme pokušavao obnoviti odnose s drugim studentima, luđacima koje je poznao iz gostionica, no to mu nije pošlo za rukom. Kasnije je satima stajao ispred uličnih štandova na kojima su se prodavale knjige, čekajući da dođe neka srodna duša i kupi knjigu strike Rifkija. Sprijateljio se s nekoliko mladih ljudi, kojima ju je dao da je pročitaju, ali prema Zenithovom izvještaju, zbog svoje se zlovoljnosti ubrzo posvađao s njima. Omega je jednom prilikom iz daljine vidio jednu takvu svađu u gostionici koja se nalazila u sporednim uličicama u gradskoj četvrti Aksaraj, i čuo mladića, koji tada više i nije izgledao

mlado, kako s uzbuđenjem govori o odlasku u svijet iz knjige, njegovom pragu, spokoju, jedinstvenom trenutku i nesrećama.

Međutim taj entuzijazam je sigurno bio prolazan, jer, prema Movadovim riječima, Mehmet, koji je zapuštenim izgledom i prljavštinom počeo uznemirivati svoje tobožnja prijatelje, više uopće nije čitao tu knjigu. "Gospodine, mislim da mladić traži nešto čime će ublažiti tugu. Nisam siguran što traži, ali mislim da ni on sam to ne zna", napisao je Omega koji je bio sit mladićevih besciljnih lutanja.

Tijekom jednog o tih besciljnih lutanja ulicama Istanbula, naš mladić, kojeg je Serkisof slijedio u stopu, na autobusnim postajama, odnosno u samim autobusima, pronašao je nešto čime će ublažiti tugu. Bez putne torbe i karte koja bi upućivala na mjesto kamo je odlučio otići, nasumce je odabrao jedan autobus na odlasku, i spontano se ukrcao. Serkisof se na trenutak zbunio, no ubrzo je i on uskočio u autobus marke Magirus.

Tjednima su putovali istim autobusima prolazeći kroz brojne gradove, autobusne postaje, ne znajući kamo idu. Serkisof je u svojim neurednim izvještajima, pisanima na sjedalu koje se treslo, svjedočio o čaroliji tih neizvjesnih i besciljnih putovanja. Vidjeli su izgubljene putnike koji su izgubili kofere te luđake koji kao da su doputovali iz nekog drugog vremena, susreli se s umirovljenicima koji prodaju kalendare, uzbuđenim novacima na odlasku u vojsku te mlađarijom koja je širila vijest o nadolazećem Sudnjem danu. Jeli su u restoranima na autobusnim kolodvorima, baš kao i mladi ljudi, šegrti mehaničara, nogometaši, krijumčari cigareta, plaćeni ubojice, osnovnoškolski učitelji i upravitelji kina te spavali u čekaonicama i na sjedalima u autobusima rame uz rame sa stotinama drugih ljudi. Nikada nisu spavali u hotelima, sklopili neko trajno prijateljstvo, niti su ikada znali kamo putuju.

"Gospodine, ne radimo ništa drugo osim što ulazimo u autobuse i izlazimo iz njih. Živimo u iščekivanju, ali ne znam čega; možda nekog čuda, svjetlosti, anđela ili prometne nesreće. Samo to mi pada na pamet. Kao da bezuspješno tragamo za znakovima koji će nas odvesti u neku nepoznatu zemlju. Činjenica da do sada nismo

doživjeli ni najmanju nezgodu, možda upućuje na to da nas čuva anđeo. Ne znam je li me mladić primijetio. Ne znam hoću li izdržati do kraja.”

Nije izdržao. Tjedan dana nakon što je neurednim rukopisom napisao to pismo, Mehmet je na jednom od odmorišta ostavio juhu koju je jeo i pobjegao, uskočivši u autobus na kojem je pisalo *Plavi Trans*, a Serkisof, koji je u to vrijeme također jeo juhu, zbunjeno se osvrtao i pogledom ga tražio. Poslije je smireno priveo objed kraju te bez srama i posve iskreno o tome obavijestio dr. Narina. Nije znao što da učini.

Nakon toga, ni dr. Narin ni Serkisof, kojem je rekao da nastavi istragu, nisu znali što se događa s Mehmetom.

Serkisof je šest mjeseci proveo na autobusnim postajama, u prometnim uredima, kafićima u kojima vozači autobusa kratak vrijeme te jurio na mjesta prometnih nesreća, gdje bi vođen instinktom među stradalima tražio mladićevo tijelo, sve dok nije naišao na tijelo jednog mladića i pomislio da je riječ o Mehmetu. Na temelju izvještaja, koji su u isto vrijeme pisani u drugim autobusima, shvatio sam da je dr. Narin poslao i druge istražitelje da prate njegovog sina. Jedan od tih izvještaja napisao je Zenith, čije je precizno srce prestalo kucati zbog gubitka krvi, čim se autobus u kojem se nalazio, zabio u stražnji dio konjske zaprege. Njegov krvavi, nezavršeni izvještaj dr. Narinu poštom je poslao upravitelj autobusne tvrtke *Rani Trans*.

Serkisof je tek nakon četiri sata stigao na mjesto nesreće u kojoj je Mehmet slavodobitno završio svoj život kao Nahit. *Spasonosni Ekspres* zabio se u stražnji dio kamiona koji je prevozio tiskarsku boju. Autobus iz kojeg su dopirali krici putnika, neko je vrijeme sjao pod potpuno crnom tekućinom, a kasnije se zapalio i usred noći izgorio. Serkisof je u izvještaju napisao da nije mogao identificirati “sirotog, opsesivnog mladića jer je tijelo posve izgorjelo” te da je jedini dokaz do kojeg je uspio doći mladićevo osobna iskaznica koja igrom slučaja nije izgorjela. Oni koji su preživjeli nesreću, potvrdili su da je mladić sjedio na sjedalu br. 38. Da je Nahit kojim slučajem sjedio na sjedalu br. 37, ne bi mu pala ni dlaka s glave. Serkisofu je jedan od preživjelih

rekao da se mladić sa sjedala br. 38 zvao Mehmet, da je studirao arhitekturu na Tehničkom sveučilištu u Istanbulu te da je bio otprilike istih godina kao i Nahit. Serkisof je zatim otišao sve do njegove kuće u Kajseriju kako bi doznao nešto više o posljednjim trenutcima njegovog života, međutim nije ga našao. Mislio je da je nesreća ostavila dubok dojam na mladića jer se nakon nje nije vratio roditeljima, no to nije bilo ono što je mučilo Serkisofa. S obzirom na to da je mladić, kojeg je mjesecima pratio, poginuo, čekao je da mu dr. Narin pošalje novac i kaže tko je sljedeća osoba koju će pratiti. Njegova je istraga pokazala da je cijela Anatolija, a možda čak i cijeli Balkan i Bliski istok, puna poludjele mlađarije koja je pročitala neku takvu knjigu.

Nakon što je primio vijest o sinovoj smrti te nakon što je njegovo pougljenjeno tijelo dopremljeno kući, dr. Narin je bio bijesan na sebe. Činjenica da je striko Rifki ubijen nije umanjila njegov bijes, već je samo promijenila njegov fokus, proširivši ga na cijelo društvo. Nekoliko dana nakon pogreba, uz pomoć umirovljenog policajca s dobrim vezama, koji mu je pomagao u Istanbulu, unajmio je sedam novih istražitelja, te je i njima nadjenao imena proizvođača satova. Uz to, osnažio je svoj odnos s ozlojeđenim prodavačima koji su se borili protiv zajedničkog neprijatelja, Velike urote, te je i od njih s vremena na vrijeme počeo primati dojave. Ti ljudi, čiji su poslovi propali zbog toga što nisu mogli konkurirati stranim tvrtkama koje su proizvodile grijalice, sladoled, hladnjake, gazirana pića i hamburgere te davale kredite uz velike kamate, nisu sumnjali u mlade ljude koji su čitali samo knjigu strike Rifkija, već i bilo koju knjigu koja im je djelovala čudno i nepoznato, i proklinjali ih. Na poticaj dr. Narina, s užitkom su ih pratili i pisali paranoične i srdite izvještaje o njihovim životima.

Površno sam čitao te izvještaje i jeo večeru koju je Gulizar donijela na pladnju i rekla: "Otac je mislio da želite nastaviti raditi." Želio sam vidjeti jesu li uhode dr. Narina slijedile nekoga tko je pročitao knjigu u nekom provincijskom gradu, zagušljivoj studentskoj sobi ili zabačenoj gradskoj četvrti poput moje. Na stranicama koje sam brzo listao, osjećajući uzbuđenje pri pomisli da ću se možda sresti s nekom srodnom dušom, nekoliko sam puta naišao na događaje od

kojih mi se digla kosa na glavi, ali sa sigurnošću nisam mogao reći jesu li to uistinu bile moje srodne duše. Otkako je počeo čitati knjigu strike Rifkija, jedan student veterine, čiji je otac radio u rudniku ugljena u Zonguldaku, samo je spavao, jeo i čitao knjigu. Taj mladić bi katkada i po nekoliko tisuća puta čitao jednu te istu stranicu. Jedan pijani srednjoškolski profesor matematike, koji nije mogao prikriti suicidalne sklonosti, provodio bi zadnjih deset minuta svakog školskog sata tako što bi pročitao nekoliko rečenica iz knjige i pritom se iritantno smijao, sve dok se učenici nisu pobunili. Student ekonomije iz Erzuruma zidove svoje sobe u studentskom domu oblijepio je stranicama iz knjige, kao da je riječ o tapetama te se zbog toga često svađao s cimerima. Jedan od njih rekao mu je da sadržaj knjige blati proroka Muhameda, nakon čega se slabovidni upravitelj studentskog doma popeo na stolac i povećalom pokušao pročitati stranicu koja se nalazila između cijevi peći i stropa. Tako je za knjigu doznao i nesretni majstor koji je taj događaj prijavio dr. Narinu, međutim nisam siguran je li knjiga koja je uništila život studentu iz Erzuruma i pokrenula rasprave u kojima se postavljalo pitanje treba li sve prijaviti javnom tužitelju, knjiga koju je napisao striko Rifki.

Ispostavilo se da je knjiga, čijih je 100-150 primjeraka i dalje kružilo poput zalutale mine, privlačila pažnju na štandovima te da su je spominjali slabo zainteresirani čitatelji ili su pak neke druge knjige, koje su na čudesan obavljale istu funkciju, kod onih koji su ih pročitali ponekad stvarale isto uzbuđenje i rađale istu inspiraciju. Neki čitatelji s knjigom su se povlačili u osamu, no kada bi dospjeli na prag ozbiljne depresije, okrenuli bi se svijetu oko sebe i spasili od njezinog utjecaja. Neki bi nakon čitanja doživjeli traumu ili dopustili da ih obuzme srdžba, a kasnije bi optuživali svoje prijatelje, bližnje i ljubavnike da nisu uopće svjesni da postoji taj svijet iz knjige, i da ga oni uopće ne traže niti se ponašaju poput ljudi koji žive u tom svijetu. Bilo je i onih koji se, nakon što su je pročitali, nisu vratili u njezin tekst, već se okrenuli čovječanstvu. Ti entuzijasti kretali bi u potragu za onima koji su pročitali knjigu, a ako ih ne bi uspjeli naći - uvijek je bilo tako - tjerali bi druge da je pročitaju, i nastojali s njima krenuti u akciju. Ni oni ni doušnici koji su ih pratili nisu znali o kakvoj je akciji riječ.

U narednih nekoliko sati iz novinskih izrezaka pažljivo smještenih među doušnička pisma, doznao sam da su istražitelji dr. Narina ubili petero čitatelja koje je inspirirala knjiga strike Rifkija. Nije bilo jasno koji je od istražitelja počinio ubojstvo, ni kada i s kojim ciljem su ubojstva počinjena.

Kratke vijesti o ubojstvima bile su izrezane iz novina, i kronološkim redom smještene među doušničke izvještaje. Međutim ondje su se ipak nalazile detaljne informacije o dva ubojstva. Budući da je jedan od ubijenih bio student novinarstva te da je za novine *Guneš* prevodio vijesti iz svijeta, Udruženje novinara pretvaralo se da pokazuje interes za taj događaj, te su u svojoj izjavi za tisak rekli da Turska nikada neće pognuti glavu pred bezumnim terorom. Druga žrtva bio je konobar ubijen vatrenim oružjem dok je imao pune ruke boca s ajranom. Predstavnici Udruženja mladih islamista rekli su da je ubijeni bio njihov član, a na tiskovnoj konferenciji izjavili su da su ubojstvo počinili agenti CIA-e i Coca Cole.

Bit će da je užitek u čitanju, na čije se nepostojanje u našem društvu žale stariji ljudi, u tom trenutku bila glazba koju sam čuo među dokumentima sumanutog, urednog arhiva dr. Narina i vijestima o ubojstvu. Na rukama sam osjetio ugodnu večernju svježinu, čuo sam zvuke glazbe koje nije bilo, te sam poput mladića koji je odlučio ostati čvrst pri susretu sa životnim čudesima, razmišljao što da kasnije učinim. S obzirom na to da sam odlučio biti dobar mladić koji misli na budućnost, izvukao sam jedan papir i na njega počeo pisati sitne detalje koji će mi biti od koristi.

Kada sam osjetio koliko su svijet i filozof, u čijoj sam kući bio gost, stvarni i okrutni, izašao sam iz arhiva, ali i dalje sam čuo glazbu. Kao da sam osjećao ohrabrujuće poticanje nekog šaljivog duha. Osjećaj zaigranosti, lagan baš kao i glazba koju oni poput mene čuju nakon što izađu s projekcije filma, koji uveseljava i ulijeva nadu, u meni je rastao. Mislim na zablude zbog kojih nam se čini da su sve one inteligentne šale, nevjerojatne replike i simpatične geste kojih se glavni junak spontano dosjeti, ionako dio našeg svakodnevnog repertoara.

“Želite li plesati sa mnom?” spremio sam se pitati Džanan koja me zabrinuto gledala.

Sjela je za stol s tri kćerke dr. Narina i gledala šarena klupka vune za pletenje koja su se prosipala po stolu kao da je riječ o zrelim jabukama i narančama sreće i izobilja. Pored košare nalazio se časopis



*Dom i žena*, koji je nekoć kupovala i moja majka, na čijoj su se duplerici nalazili uzorci za ručno pletenje, cvijeće ukrašeno kariranim dezenom, patke, mačke i psi koje je izdavač preuzeo iz njemačkih časopisa i ponudio ih Turkinjama uz dodatak džamije kao motiva. Na trenutak sam i ja na svjetlu plinskih svjetiljki ugledao sve te boje te sam se sjetio da su scene iz stvarnoga života, o kojima sam maloprije čitao, bile sačinjene od tih istih boja. Kasnije sam se okrenuo dvjema djevojčicama, koje su zijevajući i trepćući prilazile svojoj majci Guldžihan, uklapajući se u sliku sretne obitelji.

“Zar vas majka još nije odvela na spavanje?”

Malo su se iznenadile, uplašile te se stisle uz majku. Oraspoložio sam se.

Gulendam i Gulizar, koje su me sumnjičavo mjercale, mogao sam čak reći: “Bože, vas dvije ste i dalje dva svježja cvijeta.”

Međutim kada je dr. Narin ušao u primaću sobu, rekao sam mu samo: “Gospodine, s tugom sam pročitao priču o vašem sinu.”

“Sve je dokumentirano”, rekao je dr. Narin.

U polumračnoj sobi upoznao me s dva polumračna muškarca. Ne, ta dva tiha gospodina nisu bili agenti, jedan je bio javni bilježnik, a drugog moj um u ovoj mračnoj sobi nije ni primijetio jer sam pažnju posvetio načinu na koji me dr. Narin predstavio: ozbiljan, strastven mladić sposoban obaviti prilično velike poslove i njegov vrlo bliski prijatelj. Na meni nije bilo ničega čime bih podsjećao na pretenciozne, dugokose mladiće iz američkih filmova. Imao je puno povjerenja u mene.

Odmah sam prihvatio taj hvalospjev! Nisam znao kamo da stavim ruke. Susrevši se s pohvalama koje priliče nekom takvom mladiću, iz nužde sam ih učtivo prihvatio kako ne bih propustio biti skroman te poželio promijeniti temu, misleći pritom da će to biti očito.

“Noću je ovdje vrlo tiho, gospodine”, rekao sam.

“Čuje se samo šum lišća murvina stabla. Čak i tijekom najmirnijih noći kada vjetar uopće ne puše. Slušajte”, rekao je dr.

Narin.

Zajedno smo slušali. U toj tišini sjetio sam se da cijeli taj dan u kući govorim šapatom.

Dr. Narin me odveo na stranu. "Kartat ćemo bezik", rekao je. "Želim da mi odgovorite. Sinko, želite li vidjeti satove ili oružje?"

"Gospodine, želim vidjeti satove", odgovorio sam instinktivno.

U još mračnijoj susjednoj sobi, vidjeli smo dva stara stolna sata Zenith, čiji su otkucaji bili toliko glasni da sam pomislio kako je riječ o pucnjevima pištolja. Vidjeli smo i izrezbarenim drvetom obložen stolni sat proizveden u jednom od slavnih urarskih obrta na Galati, koji se navijao jednom tjedno i svirao svoju glazbu. Dr. Narin je rekao da se isti takav sat nalazi i u haremu palače Topkapi. Na emajliranom bročtaniku pisalo je "à Smyrne" pa smo shvatili da je Levantinac Simon S. Simonien, koji je od orahovine izradio samostojeći sat s klatnom i ukrašenim poklopcem te se na njega potpisao, bio iz lučkog grada Izmira. Shvatili smo i da sat marke Universal, na kojem se vidio i datum, pokazuje dane u skladu s mjesečevim kalendarom. Dok je dr. Narin ogromnim ključem navijao sat s klatnom i otvorenim mehanizmom, čije je naličje u znak potpore sultanu Selimu III bilo izrađeno u obliku mevlevijskog turbana, osjetili smo kako mu se unutarnji organi zatežu. Vidjeli smo zidni sat s klatnom marke Junghans, koji je se i dalje tužno glasao poput kanarinca u kavezu. Kada smo na bročtaniku velikog Serkisofa ugledali lokomotivu i natpis MADE IN SSSR, stresli smo se.

"Otkucaji sata za nas, baš kao i zvuk vode koja teče iz šadrvana<sup>[9]</sup> u dvorištu džamije, nisu zvuk obraćanja pažnje na svijet, već prelaska u unutarnji svijet", rekao je dr. Narin. "Pet namaza dnevno, vrijeme sehura i iftara<sup>[10]</sup>... Zvezdarnice i satovi ne služe nam kako bismo, poput zapadnjaka, stigli obaviti svjetovne zadatke, već da bismo otrčali ususret Bogu. Nijedan narod nije sklon satovima kao mi. Mi smo najbrojnija klijentela europskih proizvođača satova. Sat je jedina stvar koju smo od njih uzeli i zatim natjerali svoje duše da je prihvate. Upravo zato satovi, baš kao i oružje, nisu domaći, ali ni strani proizvod. Bogu se nastojimo približiti na dva načina.

Sredstvo kojim se služimo u džihadu jest oružje, a satove koristimo radi namaza. Pokvarili su nam oružje, a sada koriste vlakove kako bi nam pokvarili i satove. Svi dobro znaju da je vlak najveći neprijatelj ezana. Moj pokojni sin je to znao te je u autobusima mjesecima tražio naše izgubljeno vrijeme. Zato su ga oni koji su ga željeli udaljiti od mene ubili u autobusu, ali dr. Narin nije toliko naivan. Nikada ne zaboravi: Već stoljećima je sat prva stvar koju naši ljudi kupe kada skupe malo novca.”

Možda je dr. Narin i namjeravao šapatom nešto reći, ali prekinuo ga je pozlaćeni sat engleske marke Prior s emajliranim bročanicom, ukrašen motivom ruže od rubina, koji se glasao poput slavuja, zapjevavši melodiju narodnog klasika *Katibim*.

Dok je njegovo društvo za kartanje slušalo glazbu tradicionalne pjesme u kojoj “moj pisar ide u Uskudar”, dr. Narin me kroz šaptom upitao:

“Sinko, jeste li odlučili?”

Upravo u tom trenutku u ogledalu ormara koji se nalazio u susjednoj sobi, ugledao sam Džananin sjajni lik koji je na svjetlu plinske svjetiljke poigravao, i to me zbunilo.

“Gospodine, moram još raditi u arhivu”, rekao sam.

Nisam to rekao zato što sam mislio da ću tako moći donijeti odluku, već kako bih pobjegao od donošenja odluke. Prolazio sam kroz susjednu sobu i na sebi osjetio poglede ljutite Gulendam, izbirljive Gulizar i Guldžihan koja je odvela djecu na spavanje pa se vratila. U Džananinim očima boje meda jasno su se očitovale zabrinutost i odlučnost. Osjećao sam da sam uspio obaviti neki važan posao, kao što sam mislio da se osjećaju muškarci koji kraj sebe imaju lijepu ženu punu života.

Međutim kako sam samo bio daleko od takvih muškaraca! Sjeo sam u arhiv dr. Narina, otvorio doušničke datoteke, a pomisao na Džananin lik čija ljepota je rasla u ogledalu ormara u susjednoj sobi, duboko se usadila u mene. Osjećaj ljubomore u meni je rastao pa sam počeo brzo okretati stranice, misleći da ću tako naposljetku moći odlučiti.

Nisam morao previše istraživati. Nakon što je dr. Narin pokopao nesretnog mladića za kojeg je mislio da je njegov sin, Seiko, najmarljiviji od novih agenata koje je unajmio kako bi mogao pratiti sve one koji su pročitali knjigu, tijekom jedne od istraga koje je provodio po istambulskim studentskim domovima, kafićima, udrugama i hodnicima fakulteta, vidio je Džanan i Mehmeta. To se dogodilo prije šesnaest mjeseci.

Bilo je proljeće, Džanan i Mehmet su bili zaljubljeni, te su se s knjigom u ruci povukli u jedan kut. Iako im se Seiko tijekom osam mjeseci nije previše približavao, nisu ni naslućivali da ih prati.

Tijekom tih osam mjeseci, od dana kada ih je otkrio pa sve dok ja nisam pročitao knjigu, i dok nisu pucali u Mehmeta na stanici za minibusove, Seiko je napisao dvadeset i dva izvještaja koje je u različitim vremenskim intervalima slao dr. Narinu. Dugo u noć pažljivo i strpljivo sam čitao te izvještaje, osjećajući ljubomoru te sam nastojao prihvatiti neugodne zaključke do kojih sam na temelju njih došao, slijedeći logiku u skladu s arhivom u kojem sam radio.

1. Dok smo u gradiću Gudulu kroz prozor hotelske sobe br. 19 promatrali trg, Džanan mi je rekla da je do tada niti jedan muškarac nije dotaknuo. To nije bila istina. Seiko, koji Džanan i Mehmeta nije viđao zajedno samo tijekom proljetnih dana, već i nekoliko puta tijekom ljeta, u izvještaju je napisao je da su njih dvoje znali odlaziti u hotel u kojem je mladić radio i ondje ostajati satima. Naravno, to sam i pretpostavljao, ali kad netko puno prije nas svjedoči onome što mi samo pretpostavljamo i napiše to, osjećamo se još gluplje.

2. Nakon što je Mehmet okončao svoj život kao Nahit, njegov otac, upravitelji hotela u kojem je radio, djelatnici referade Arhitektonskog fakulteta i sam Seiko nisu ni posumnjali da je uzeo novi identitet i krenuo u novi život.

3. Pažnju je jedino plijenila činjenica da su ljubavnici bili zaljubljeni jedno u drugo. Ako izuzmemo posljednjih deset dana, nikome drugome nisu pokušali dati knjigu. Nisu je čak ni stalno čitali. Seiko ionako zbog toga nije previše razmišljao o tome što su učinili s knjigom. Djelovali su poput dvoje običnih studenata koji se spremaju

na običan brak. Učenje im je išlo od ruke, prijateljstva s ostalim studentima iz grupe bila su odmjerena, a njihov polet umjeren. U njihovom odnosu s političkim skupinama nije se dogodilo ništa vrijedno spomena. Seiko je čak bio napisao da je Mehmet najmirniji i najpravnodušniji među svima koji su pročitali knjigu te najmanje opsjednut njome. Upravo se zbog toga kasnije toliko iznenadio, a možda mu je čak bilo drago.

4. Seiko je bio ljubomoran na njih. Prvo što sam primijetio kada sam njegov izvještaj usporedio s ostalima, bilo je to da previše pažnje obraća na Džanan, i da je opisuje jezikom koji je pretjerano poetski: "Dok čita knjigu, djevojka se mršti, a lice joj krasi svojevrsna elegancija i ozbiljnost." "Kasnije je napravila onaj sebi svojstven brzi pokret i zatakнула kosu iza ušiju." "Kad pogleda knjigu u ruci dok čeka u redu u kantini, lagano napući gornju usnu, a oči joj tako zasjaje da čovjek pomisli kako bi svakog trenutka iz tih lijepih očiju mogla poteći krupna suza." A tek ovi neočekivani redci: "Gospodine, crte djevojčina lica posve okrenuta prema knjizi, nakon prvih su pola sata postale toliko blage, a izraz na licu tako neobičan i drugačiji da sam na trenutak pomislio kako čarobna svjetlost ne dopire kroz prozor, već da pršti sa stranica knjige koju čita ta djevojka anđeoskog lica." Kasnije je, zbog djevojčinih anđeoskih atributa, mladić postajao previše običan. "Gospodine, to je ljubav djevojke iz dobre obitelji i mladića iz siromašne obitelji s nejasnom prošlosti." "Mladić postaje oprezniji, srditiji i proračunatiji." "Djevojka bi se zbližila s prijateljima te bi s njima čak i podijelila knjigu, ali taj hotelski pisar je sputava." "Jasno je da izbjegava njezine prijatelje, zato što je iz siromašne obitelji." "Teško je shvatiti što djevojka vidi u tom hladnom slabiću." "Umišljen je više no što bi se to očekivalo od jednog hotelskog činovnika." "To je jedan od onih nesposobnjakovića koji nijemost uspijevaju prikazati kao vrlinu." "Proračunati snob..." "Gospodine, on je bezličan." Seiko mi se počeo sviđati, ali nije me uvjerio! Međutim dao je naslutiti nešto drugo.

5. Kako su samo sretni! Nakon predavanja, držeći za se ruke, išli bi u kino na Bejoglu, gledati *Beskrajnu noć*. U kantini bi sjeli za stol u kutu i promatrali studente kako prolaze, a zatim si tepali. Zajedno bi

gledali u izloge na Bejogluu, ulazili u autobuse, a na predavanjima sjedili jedno kraj drugoga. Šetali bi gradom, u kafićima sjeli na tabure, gledali se u zrcalu, jeli sendviče, a onda je djevojka iznenada počela čitati knjigu koju je izvadila iz torbe. Da samo znate što se jednog dana dogodilo! Seiko je s vrata hotela počeo promatrati Mehmeta, a kada je vidio da se našao s Džanan koja je nosila plastičnu vrećicu, pomislio je da je na tragu nečemu te je krenuo za njima. Otišli su na Bujuk Adu, iznajmili su barku i otisnuli se na more, uspeli se na kočije, jeli kukuruz i sladoled te na povratku otišli u jednu od soba hotela u kojem je mladić radio. Bilo mi je teško to čitati. Među njima su izbijale manje svađe i nesuglasice, događalo bi se i da Seiko to pripiše nezadovoljstvu, ali do proljeća među njima nije bilo većih napetosti.

6. Upravo je Seiko onog mračnog dana u prosincu, na postaji minibusa izvadio pištolj iz plastične vrećice i pucao u Mehmeta. U to nisam bio posve siguran, ali njegova srdžba i ljubomora išle su tome u prilog. Kada se prisjetim sjene koju sam vidio kroz prozor, kako poskakujući bježi kroz park, mislim da je Seiko tada imao trideset godina. Da, tada je bio entuzijastičan tridesetogodišnji policijski službenik s diplomom policijske akademije koji je studente arhitekture nazivao snobovima. Prihvatio je dodatni posao kako bi popravio skromna primanja. Dobro, a što je mislio o meni?

7. Bio sam sirota lovina, uhvaćena u zamku. Čak je i Seiko to s takvom lakoćom shvatio, da me je žalio. Nije međutim shvatio da je razlog napetosti koja je u proljeće nastala između mladića i djevojke imala veze s činjenicom da je djevojka željela nešto učiniti s knjigom. Kasnije su sigurno odlučili knjigu dati drugima, na Džananino inzistiranje ili je Mehmet pristao zbog njezinog inzistiranja. Proučavali su studente na hodnicima fakulteta, kao što poslodavci proučavaju prijave na natječaj za ispražnjeno radno mjesto. Nije bilo jasno zašto su odabrali mene. Seiko je bez ustručavanja utvrdio da su me neko vrijeme slijedili, promatrali i razgovarali o meni. Nakon toga se stvorila prilika za sam lov, koji je bio lakši od odabira. Džanan je na hodniku nekoliko puta s knjigom u ruci prošla pored mene. Jednom prilikom mi se ljupko nasmiješila i s užitkom odigrala skrivenu igru;

dok je čekala u redu u kantini, odglumila je da knjigu mora staviti na stol za kojim sam sjedio, kako bi u torbi potražila novčanik. Stavila ju je odmah ispred mene te ju je desetak sekundi kasnije uzela onom elegantnom rukom. Kada su se kasnije uvjerali da je sirota riba progutala mamac, knjigu su besplatno dali uličnom prodavaču koji je stajao na nogostupu kojim sam na povratku morao proći. Kada sam se te večeri vraćao kući, zamišljeno pogledao i vidio je, iznenadio sam se i kupio je. I to je bilo sve. Seiko je za mene u izvještaju tužnim tonom s pravom napisao; "sanjarski raspoložen, bezličan mladić".

Nisam mario što je i za Mehmeta rekao istu stvar, to me čak imalo utješilo pa sam skupio hrabrost i postavio sljedeće pitanje. Zašto si do sada nikada nisam priznao da sam kupio tu knjigu i pročitao je kako bi mi pomogla da pridem Džanan?

Najviše me pogodilo to što je Mehmet izdaleka skriven promatrao nas dvoje, a Seiko sve troje, dok sam je ja s divljenjem gledao, a da toga nisam ni bio svjestan, a knjiga poput čarobne, plašljive ptičice na trenutak sletjela na stol i zatim se brzo vinula u zrak, drugim riječima, dok sam bio opčinjen.

"Slučajnost kojoj sam, smatrajući je svojim životom, sretno otrčao u susret i koju sam volio, bila je samo tuđa namještaljka", rekao je obmanuti junak te odlučio izaći iz sobe kako bi pogledao oružje dr. Narina.

Međutim prvo sam morao još malo istraživati i djelovati poput agenta. Brzo sam radio i sastavio popis svih Mehmeta koje su marljivi agenti i ogorčeni trgovci diljem Anatolije vidjeli kako čitaju knjigu strike Rifkija. Budući da Serkisof nije napisao ime našeg Mehmeta, u ruci sam držao vrlo dug popis koji nisam znao kako istražiti.

Bilo je prilično kasno, no bio sam siguran da me dr. Narin čeka. Praćen zvukom otkucaja sata, otišao sam do sobe u kojoj su kartali bezik. Džanan i kćeri dr. Narina povukle su se u svoje sobe, a društvo koje je kartalo otišlo. Dr. Narin sjedio je u naslonjaču u najmračnijem dijelu sobe, kao da izbjegava svjetlost plinske svjetiljke, i čitao knjigu.

Kada me primijetio, odložio je knjigu na čiju je otvorenu stranicu stavio nož za pisma ukrašen sedefom. Ustao je i rekao da me

čekao, da je spreman te da se mogu malo odmoriti ako su mi oči umorne od čitanja. Bio je siguran da sam zadovoljan onime što sam doznao i pročitao. Život stvarno obiluje neočekivanim događajima i lukavštinama, zar ne? Ali on je preuzeo zadatak da u svu tu pomutnju unese nekakav red.

“Spise i registre, pažljivo poput kakve djevojke koja se bavi kukičanjem, priredila je Gulendam”, rekao je. “Gulizar je jako vješta s korespondencijom. Uživa u sažimanju mojih ideja i želja te u pisanju pisama mojim dragim, poslušnim agentima, koliko i u odanosti svome ocu. Guldžihan mi svojim ljupkim glasom čita sva pisma dok ispijamo čaj. Katkad radimo u ovoj sobi, a nekada u arhivu u kojem ste i vi radili. Za proljetnih i ljetnih dana satima sjedimo za stolom pod murvom. Za one koji poput mene vole mir i tišinu, ti sati prolaze u sreći.”

Razmišljao sam o riječima hvale za takvu požrtvovnost, ljubav, pažnju i uglađenost te sav taj red i spokoj. Na temelju korica, shvatio sam da je knjiga koju je dr. Narin odložio kada me vidio, primjerak *Zagora*. Je li znao da je striko Rifki, kojeg je dao ubiti, pokušao napraviti domaću adaptaciju tog romana? Međutim nije mi se dalo baviti s detaljima te slučajnosti.

“Gospodine, je li moguće vidjeti oružje?”

Odgovorio je s ljubavlju, suosjećajnim glasom koji ulijeva pouzdanje, rekavši da mu se mogu obraćati s “oče” ili pak “doktore”.

Dr. Narin mi je pokazao pištolj sa šaržerom, marke Browning. Uvezen iz Belgije, nakon natječaja koji je 1956. godine raspisala policija. Rekao je da su donedavno takve pištolje imali visoki časnici policije. Ispričao je kako je Njemački Parabellum s dugom cijevi i futrolom, koji se pomoću drška mogao pretvoriti u pušku, jednom prilikom greškom opalio te kako je njegov devetmilimetarski metak prostrijelio dva mađarska tegleća konja, prošao kroz jedan prozor kuće, izašao kroz drugi i zabio se u stablo murve. Međutim taj je pištolj bio težak. Za slučaj da tražim neki praktičan i pouzdan pištolj, predložio mi je da uzmem Smith&Wesson s osiguračem. Drugi pouzdan revolver koji je mogao preporučiti bio je sjajni Colt kojem bi



se divili svi koje zanimaju pištolji, ali kad bih njega nosio, osjećao bih se previše kao američki kauboj. Tako nam je pažnju privukla cijela serija njemačkih Walthera i njegova patentirana, domaća kopija, Kirikale. Taj su pištolj već četrdeset godina koristili razni ljubitelji oružja, među njima vojnici, policajci, čuvari pa čak i pekari. Činjenica da su ga stotinama tisuća puta iskušali na tijelima buntovnika, lopova, pervertita, političara i gladnih građana, činila je taj pištolj posebnim i u mojim očima.

Nakon što je dr. Narin nekoliko puta ponovio da nema nikakve razlike između Walthera i Kirikale, te da su dio našeg tijela koliko i duša, odlučio sam se za devetmilimetarski Walther s udaračem, koji je bilo lako nositi u džepu, s takvim dosegom da njime nije bilo potrebno pucati iz blizine kako bi se postigao željeni učinak. Naravno, nisam morao puno govoriti. Dr. Narin mi je poklonio taj pištolj i dva puna šaržera, potom me poljubio u čelo i tome dobro odabranom gestom diskretno ukazao na strast naših predaka prema tom oružju. Rekao je da će nastaviti raditi te da ja moram ići spavati kako bih se odmorio.

Zadnje što mi je u tom trenutku bilo na pameti bilo je spavanje. Dok sam hodao prema ormaru s pištoljima koji je bio sedamnaest koraka udaljen od naše sobe, na pamet mi je palo sedamnaest različitih scenarija. Tijekom čitanja, sve sam ih smislio u jednom kutku uma i u posljednjem trenutku donio odluku prikladnu za posljednju scenu. Sjećam se da sam prije nego što sam tri puta pokucao na vrata sobe koja je Džanan bila zaključala, još jednom razmotrio čudesnu odluku koju je iznjedrio um opijen brojnim stranicama koje sam tako kasno pročitao, ali ne, nisam se mogao sjetiti o čemu sam to bio razmišljao. Čim sam pokucao na vrata neki glas u meni je rekao: "Lozinka?" Možda je razlog tome bio taj što sam razmišljao što bi Džanan na to mogla reći. "Gospodaru, Bog te blagoslovio!" spremno sam sâm sebi odgovorio.

Kada je Džanan otključala i otvorila vrata, ugledao sam njezino lice na kojem su se izmjenjivale radost i tuga te koje je u potpunosti bilo tajanstveno i osjetio se poput neiskusnog glumca koji u trenutku

kada zakorači pod svjetla pozornice zaboravi tekst koji već tjednima pokušava zapamtiti. Nije teško zaključiti da se glumac u toj situaciji prepušta vlastitom instinktu, umjesto da se uzda u nekoliko riječi kojih se kroz maglu prisjeća. I ja sam to učinio; ako ništa drugo, nastojao sam zaboraviti da sam stjeran u stupicu.

Poput mlađahnog supruga koji se vratio kući s dugog putovanja, poljubio sam Džanan u usta. Nakon svih nevolja, konačno smo bili zajedno, u svojoj kući i sobi. Puno sam je volio, ništa mi drugo nije bilo važno. Ako i postoji neki problem, nakon svega što sam prošao, s lakoćom ću ga riješiti. Usne su joj mirisale na murvu. Nas smo se dvoje trebali zagrliti i okrenuti leđa velikim idejama koje se nalaze negdje daleko, onima koji su izgubili kontrolu nad vlastitim životima nakon što su dopustili da ih te ideje obmanu, strastvenim budalama vrijednim poštovanja, koje vlastitim opsesijama nastoje uznemiriti svijet, onima koji nas pokušavaju rastužiti svojom požrtvovnošću i pretencioznom, nedostižnom zovu života. Što je moglo stati na put dvjema osobama koje su dijelile velike snove, zajedno putovale od jutra do mraka, prevalivši dugi put, i spriječiti ih da zaborave sav svijet koji se nalazi s druge strane vrata i zagrle se?

Utvarni lik neke treće osobe.

Ne, dušo, daj da te poljubim. Ta utvara još samo u doušničkim izvještajima strahuje da bi mogla postati stvarna. Ja sam pak ovdje i znam da vrijeme sporo prolazi. Ispružimo se i mi sada spokojno, kao i sve one ceste u ljetnim večerima, koje nimalo ne mare za nas i preko čijeg smo vrućeg asfalta i kamenja, ukrcavši se zajedno na autobuse, pod zvjezdanim nebom prošli. Ne, pogledaj kako smo sretni i kako se odmah polako približavamo onom jedinstvenom vremenu koje traže svi autobusi i putnici, kada ti priđem i primim ta tvoja lijepa ramena i tanašne ruke. Kada prislonim usne na ono jedva vidljivo mjesto između tvojih ušiju i kose te kada ptice koje je prestrašio elektricitet iz tvoje kose, na trenutak moje lice i čelo oplahnu mirisom jeseni, te kada mi prkosiš poput tvrdoglave ptičice koja u mojoj šaci bespomoćno maše krilima, u tvojim očima vidim kako se to nedostižno vrijeme budi. Sada nismo ondje ni negdje drugdje. Nismo

u zemlji o kojoj maštamo u mračnim hotelskim sobama i autobusima, ali ni u budućnosti koja postoji samo na stranicama knjige. Nas dvoje sada, dok te ja ljubim a ti uzdišeš, u ovoj sobi čekamo čudo koje nas je združilo, kao da se nalazimo u nekom beskrajnom vremenu. Trenutak ispunjenja! Zagrlj me, neka vrijeme stane. Dušo, zagrlj me, neka ovaj čudesni trenutak potraje. Ne, nemoj se protiviti, sjeti se večeri kada su se naša tijela na sjedalima autobusa polako približavala jedno drugome, a naši snovi zamrsili poput kose. Sjeti se, ali nemoj odmaknuti usne. Sjeti se unutrašnjosti kuća koje smo viđali u pokrajnjim ulicama gradića, kada bismo naslonili glave na prozore, svih filmova koje smo pogledali držeći se za ruke; sjeti se kiše metaka, plavuša koje silaze stubama, i zgodnih, hladnokrvnih muškaraca koji su ti se jako sviđali. Sjeti se poljubaca koje smo promatrali u tišini, kao da griješimo, zaboravljamo svoje nedjelo i maštamo o nekoj drugoj zemlji. Sjeti se kako su se usnice približavale jedne drugima, a oči udaljavale od kamere. Sjeti se kako smo bili nepomični dok su se kotači našega autobusa okretali sedam i pol puta u sekundi. Posljednji put sam je u beznađu poljubio. Krevet je bio posve razbacan. Je li primijetila kako je moj Walther tvrd? Džanan je legla pored mene i zamišljeno gledala u strop kao da gleda zvijezde. Pa ipak, pitao sam je:

“Džanan, nismo li u autobusima bili sretni? Vratimo se u autobuse.”

To, naravno, nije imalo nikakvog smisla.

“Što si pročitao? Što si danas doznao?” pitala me.

“Naučio sam puno o životu”, odgovorio sam joj jezikom karakterističnim za sinkronizirane tv serije. “To što sam naučio, zapravo je prilično korisno. Puno je onih koji su pročitali knjigu, i svi trče nekamo.” Anđele, oprosti mi što sam tako naivan i što sam se u beznađu poslužio glumom. Nakon sedamdeset dana prvi put sam se mogao tako približiti Džanan i leći pored nje. Kao što znaju svi koji su barem malo čitali, djetinjasto ponašanje je prvo rješenje kojem pribjegu oni poput mene kojima pred nosom zatvore vrata prave ljubavi.

Nisam li tek nedavno od Seika doznao da je Džanan godinu dana ranije, u puno spokojnijem i sretnijem okruženju, držeći se za ruke sa svojim dragim, gledala film *Lažni raj*, koji smo jedne večeri kada je pljuštala kiša, koji je prizivala sjećanja na biblijski opći potop, u autobusu niz čiji se krov i prozore slijevala kišna bujica, zajedno gledali?

“Tko je anđeo?” pitala me.

“Čini se da to ima veze s knjigom. Za njega ne znamo samo mi. I drugi ga traže”, odgovorio sam.

“Kome se ukazuje?”

“Onima koji povjeruju knjizi i onima koji je pažljivo čitaju.”

“A kasnije?”

“Neprestano čitajući knjigu, postaneš on. Oni koji te jednog jutra vide dok čitaš knjigu, u čudu kažu da si u svjetlosti koja pršti iz knjige postala anđeo. To znači da je anđeo djevojka. Međutim kasnije se pitaš kako je jedan takav anđeo druge mogao stjerati u stupicu. Mogu li anđeli igrati prljave igre?”

“Ne znam.”

Anđele, rekao sam: “Ne znam ni ja. I ja se to pitam, i ja ga tražim.” A možda sam, izbjegavajući zakoračiti u to opasno područje, pomislio da je krevet na kojem ležim s Džanan jedini raj u koji će me sva moja putovanja dovesti. Na stranu osude, neka potraje ovaj jedinstveni trenutak. U sobi se osjetio jedva primjetan miris drveta te svježina koja je podsjećala na miris žvakaćih guma i starih sapuna iz djetinjstva, koje zbog loše ambalaže više ne kupujemo.

Nisam duboko ušao u razmišljanja o knjizi pa nisam mogao biti ozbiljan kao Džanan. U kasni noćni sat osjetio sam da mogu reći nekoliko površnih stvari o dijelovima koje sam shvatio. Tako sam Džanan rekao da je vrijeme nešto najgore te da smo krenuli na put kako bismo se spasili od njega, ali toga nismo bili svjesni. To je razlog zašto smo stalno bili u pokretu i tražili trenutak kada ono miruje. To ispunjenje je zapravo jedinstven trenutak. Kada smo mu se približili, osjetili smo da je riječ o odlasku te smo zajedno s onima koji su umrli

ili umirali, svjedočili čudesima tog nevjerojatnog svijeta. U dječjem časopisu koji sam ujutro listao, mudrosti iz knjige bile su pojednostavljene i prikazane na najdjedinjastiji način. Došlo je vrijeme da koristimo mozak i shvatimo to. Na dalekom mjestu s druge strane nije bilo ničeg. I početak i kraj našeg putovanja nalazili su se gdje i mi sami. Imala je pravo; ceste i mračne sobe bile su prepune naoružanih ubojica. Iz knjige je u život istjecala smrt. Zagrio sam je i rekao: "Draga, ostanimo ovdje, znajući cijeniti ono što nam pruža ova soba. Pogledaj; stol, sat, svjetiljka i prozor. Svakog jutra s divljenjem možemo gledati ono stablo murve. Ako je ono ondje, mi smo ovdje. Okvir prozora, noga stola i fitilj za svjetiljke; Svjetlost i miris. Kako li je samo jednostavan ovaj svijet. Postojati, znači grliti te." Međutim Džanan nije obraćala pažnju.

"Gdje je Mehmet?"

Pažljivo je gledala u strop, kao da će ondje pročitati odgovor na svoje pitanje. Podigla je obrve, a čelo joj se naboralo. Usne su joj na trenutak zadrhtale, kao da se spremaju odati neku tajnu. U tamnožutoj svjetlosti u sobi, lice joj je postalo ružičasto. Nikada do tada nisam vidio tu boju na njenome licu. Kada je nakon svih putovanja i noći provedenih u autobusu, jednoga dana u spokojnom okruženju pojela nešto iz domaće kuhinje i naspavala se, boja joj se vratila u lice. Rekao sam to, misleći da bi joj se mogla svidjeti ideja o obiteljskom životu te da bi se iznenada mogla odlučiti da se uda, kao što neke djevojke ponekad i učine.

"Razboljet ću se, prehladila sam se na kiši. Imam temperaturu", rekla je.

Kako li je samo bilo lijepo držati ruku na njezinom ponositu čelu dok je gledala u strop, a ja sam se, ispružen pored nje, divio boji njezina lica. Ruka je ostala ondje, kao da se želi uvjeriti da neće pobjeći od mene. Razmišljao sam o sjećanjima iz djetinjstva i otkrivao kako se zbog dodira potpuno mijenjaju prostor, kreveti, mirisi i neke druge posve uobičajene stvari. Razmišljao sam i o drugim stvarima. Lagano je okrenula glavu, a kada me pogledala, maknuo sam ruku i rekao joj istinu.

“Da, imaš temperaturu.”

Odjednom mi se otvorio cijeli niz mogućnosti. U dva sata iza ponoći sišao sam u kuhinju. Dok sam u velikoj džezvi, koja se u polumraku stvorila preda mnoom među svim loncima i utvarama, kuhao lipov čaj koji sam izvadio iz staklenke, razmišljao sam o tome da Džanan kažem kako je najbolji lijek protiv prehlade nečiji zagrljaj pod dekom. Dok sam kasnije među kutijama s lijekovima, na komodi koju mi je opisala Džanan, tražio aspirine, razmišljao o tome kako bismo u slučaju da se ja razbolim, danima mogli ostati u sobi. Zastor se pomaknuo, a zatim se čulo lupkanje papuča. Prvo sam se susreo sa sjenom supruge dr. Narina, a kasnije i s njezinom iritantnom pojavom. Rekao sam joj da se Džanan samo prehladila i da nema razloga za brigu.

Odvela me na kat i tražila da iz velikog ormara za posteljinu izvadim debelu deku. Stavila je navlaku na nju i rekla: “Ah, ta djevojka je anđeo, pazi da je ne rastužiš.” Zatim je rekla i nešto što nikada neću zaboraviti: “Tvoja žena ima prelijep vrat.”

Kada sam se vratio u sobu, pogledao sam njezin dugi vrat. Zar ga prije nisam bio primijetio? Jesam, no njezin je dugi vrat djelovao toliko impresivno da dugo nisam razmišljao ni o čemu drugom. Promatrao sam kako polako ispija čaj i poput dobre djevojčice, koje očekuje da joj bude bolje čim popije aspirin, čeka umotana u deku.

Uslijedila je duga tišina. Stavio sam ruke na sljepoočnice i gledao kroz prozor. Stablo murve jedva primjetno se njihalo. Draga, naše stablo murve trese se čak i kad zapuše vjetroć. Tišina. Džanan se trese, vrijeme brzo prolazi.

Tako se naša soba ubrzo pretvorila u ono mjesto sa zasebnom klimom i pogledom koje nazivaju bolesničkom sobom. Dok sam šetao po njoj, osjećao sam da mi stol, čaša, stolić polako postaju previše poznati i dragi. U četiri sata pitala me želim li sjesti kraj nje, na rub kreveta. Primio sam je za stopala preko deke. Nasmiješila se i rekla mi da sam baš drag. Sklopila je oči i pravila se da spava. Ne, zaspala je. Je li zaspala? Da.

Hodao sam, pogledao na sat, nasuo vode iz vrča, gledao Džanan

i bio neodlučan. Reda radi, i ja sam popio aspirin. Kada je otvorila oči, ponovo sam joj stavio ruku na čelo. Pribrao sam se.

Kao da je vrijeme, kojeg su satovi tjerali da teče, stalo. Poluprozirna membrana u koju sam padao prsnula je, a Džanan se uspravila. Odjednom smo počeli žustro razgovarati o poslužiteljima u autobusima. Jedan od njih je bio rekao da će sjesti za volan i otkriti neku nepoznatu zemlju. Drugi poslužitelj nije prestajao pričati. Ponudio nas je žvakaćim gumama, rekao da ih autoprijevoznik poklanja svojim dragim putnicima te me upozorio da ih ne grizem previše jer u njima ima opijuma. Želio je da drugi putnici spavaju i misle kako su za njihov čvrsti san zaslužni umijeće vozača koji ne pretječe i superiornost njihove tvrtke i autobusa. Džanan, sjećaš li se poslužitelja - kako smo se samo dobro nasmijali - kojeg smo vidjeli u dva različita autobusa? Tada je rekao je da je prvi put bio pomislio da sam te oteo te da vidi da smo se vjenčali pa nam je čestitao.

Želiš li se udati za mene? Vidjeli smo puno prizora koje su svojim sjajem oživile te riječi: Dok zagrljeni ljubavnici hodaju ispod drveta, navečer pod stupom ulične rasvjete i na stražnjem sjedalu automobila dok se nazire Bospor, a kiša pada izazvana utjecajem stranih filmova, kad simpatični gospodin dobronamjerno društvo ostave djevojku i mladića same te kad bogati mladić, prije nego što uskoči u bazen, koketnu djevojku pita: Želiš li se udati za mene? Budući da nisam vidio prizor u kojem djevojci s lijepim vratom u bolnici postave to pitanje, nisam vjerovao da će moje riječi u Džanan pobuditi nešto čarobno, slično onome što možemo vidjeti u filmovima. K tome, razmišljao sam o neustrašivom komarcu u sobi.

Pogledao sam na sat i uznemirio se. Provjerio sam ima li i dalje temperaturu i zabrinuo se. Rekao sam joj da isplazi jezik; bio je šiljast i ružičast. Legao sam na nju i uzeo njezin jezik u usta. Anđele, kratko smo ostali u tom položaju.

“Nemoj”, rekla je. “Stvarno si drag, ali nemojmo to činiti.”

Zaspala je. Legao sam pored nje, na rub kreveta i brojao njezine udisaje. Znatno kasnije, dok se danilo, razmišljao sam kako bih joj mogao reći da još jednom razmisli, da bih za nju bio spreman sve

učiniti i pitati je zar ne shvaća koliko je volim. Razmišljao sam o stvarima koje su slijedile istu logiku. U jednom trenutku sam pomislio da bih joj mogao nešto slagati i ponovo je odvući u autobus, ali otprilike sam znao kamo moram ići i pritom sam bio svjestan da sam se nakon upoznavanja s okrutnim agentima dr. Narina i noći koju sam s Džanan proveo u toj sobi, počeo bojati smrti.

Anđele, siroti mladić legao je pored svoje drage i slušao je kako diše sve dok se nije razdanilo. Gledao je Džananinu pravilnu, osebujnu bradu, ruke koje su provirivale iz spavačice koju joj je dala Gulizar, kosu koja se prosula po jastuku te stablo murve kako polako postaje svjetlije.

Kasnije se sve ubrzalo: u kući se začulo zveckanje i nečiji oprezni koraci pred vratima sobe. Krava je zamukala, automobil zabrujao, čuo se kašalj, a zatim su nam pokucali na vrata. Uredno obrijan muškarac srednjih godina koji uopće nije izgledao kao liječnik, ušao je u sobu s torbom u ruci, donijevši sa sobom miris prženog kruha. Usnice su mu bile posve crvene, kao da je maloprije krvlju tažio žed, a na njihovu rubu nalazio se ružan čir. Mislio sam da će drsko svući Džanan i tim ustima poljubiti Džananin drhtavi vrat i leđa. Dok je taj gad vadio stetoskop iz torbe, u tren oka sam uzeo svoga Walthera i izašao iz sobe i kuće, ne mareći za zabrinutu majku obitelji koja je stajala na vratima.

Nitko me nije vidio dok sam žurno ulazio na zemljište koje mi je pokazao dr. Narin. Znao sam da me nitko ne vidi na osami okruženoj jablanima za koje sam bio siguran da neće širiti glasine pa sam izvadio pištolj i ispucao nekoliko metaka. Tako sam škrtareći metcima koje mi je darovao dr. Narin kratko i neuspješno vježbao pucanje. Nijedan od tri metka nije pogodio jablan koji sam izabrao za metu, a nije pomoglo ni to što sam bio udaljen od njega četiri koraka. Sjećam se da sam osjetio kratkotrajnu neodlučnost te da sam, ugledavši oblake kako žure sa sjevera, u beznađu pokušavao pribрати misli. Patnje mladog Walthera...

Malo naprijed nalazila se velika stijena koja je dominirala tim dijelom zemljišta dr. Narina. Uspeo sam se na nju, sjeo i umjesto da



se, ugledavši sve bogatstvo pogleda koji se s nje pruža, predam razmišljanju o plemenitim stvarima, razmišljao sam o bijedi koja me čeka u životu. Prošlo je puno vremena, ali anđeli, knjige, muze i seoski mudraci koji u ovakvim teškim trenutcima pomognu prorocima, filmskim zvijezdama, svecima i političkim vođama, nisu mi se ukazali.

Osjećao sam se beznadno i vratio se kući. Nakon što se s užitkom napio Džananine krvi, liječnik s crvenim usnama sjeo je sa suprugom dr. Narina i pio čaj koji su njihove kćeri skuhale. Kada me vidio, oči su mu zasjale u želji da me savjetuje.

“Mladiću!” pozvao me. Rekao je da mi se supruga prehladila te da boluje i od teške gripe, a što je još važnije zbog umora i zapaštenosti na rubu je tjelesnog sloma. Što li on to smjera s njom ako je tako umara i zlostavlja? Djevojke i njihova majka sumnjičavo su pogledale mladog supruga. '

“Dao sam joj jake lijekove. Tjedan dana mora mirovati u krevetu”, rekao je liječnik.

Tjedan dana! Dok je taj bijedni doktor nakon čaja halapljivo jeo kolačiće i odlazio, razmišljao sam kako će mi sedam dana biti i više nego dovoljno. Džanan je spavala, iz sobe sam uzeo sitnice koje su mi bile potrebne, bilješke i novce. Poljubio sam Džanan u vrat i izašao iz sobe poput dobrovoljca koji hrli u obranu domovine. Zatim sam Gulizar i njezinoj majci rekao da hitno moram nešto obaviti. Povjerio sam im suprugu. Rekle su da će paziti na nju kao da je njihova snaha. Istaknuo sam da ću se vratiti za pet dana i vratio se u zemlju vještica, utvara, bandita i na grob mladića iz Kajserija kojeg je dr. Narin pokopao misleći da je njegov sin te se bez osvrtnja udaljio prema gradiću i autobusnoj postaji.

Ponovo sam krenuo na put! Stari kolodvori, rasklimani autobusi i turobni putnici, zdravo! I sami znate da kad se udaljimo od rituala svakodnevnih navika, koju ni ne primjećujemo, osjećamo da život više nije isti te nas obuzme tuga. Mislio sam da ću se riješiti tog osjećaja dok sam na sjedalu starog Magirusa odlazio iz gradića Čatika, kojim je dr. Narin neprimjetno vladao. Konačno sam sjedio u autobusu, pa makar i onom koji kašlje, kiše i stenje poput kakvog starca svaki put kada na planinskoj cesti ostane bez daha. U jednoj sobi u srcu bajkovite zemlje koju sam ostavio za sobom, Džanan je ležala u vrućici, a komarac kojeg nisam uspio otjerati, u istoj je toj sobi podlo čekao večernji sat. Još jednom sam proučio svoje papire i razmislio o planovima kako bih što prije mogao obaviti posao, pobjedonosno se vratiti i započeti živjeti novi život.

Anđele, kada sam u ponoć otvorio oči, te lutajući između sna i jave odmaknuo glavu od prozora koji se tresao, nošen optimizmom pomislio sam da ću se susresti s tvojim pogledom, no inspiracija koja sjedinjuje čistoću duha s čarolijom jedinstvenog trenutka nije me ni na trenutak obuzela. Znao sam da te još dugo neću vidjeti kroz prozor autobusa. Dok su se mračne ravnice, stravični ponori, olovno sive rijeke, zaboravljene benzinske crpke i trošni panoji s reklamama za cigarete i kolonjsku vodu izmjenjivali pored moga prozora, umom su vrvjele sebične misli, misli o spletkama, smrti i knjizi. Nisam vidio narančasto svjetlo videouređaja koje bi potaknulo moju maštu, niti sam čuo srceparajuće hrkanje mesara koji se vraćao kući s dnevnog

pokolja u klaonici.

U planinskom gradiću Alcaeliju u kojem sam pred jutro izašao iz autobusa, nije me dočekalo bablje ljeto, ni jesen, već prava zima. U malome kafiću, u koji sam ušao čekajući da se otvore gradski uredi, mladić iznimno niska čela kuhao je čaj i prao čaše, te me u jednom trenutku pitao jesam li jedan od onih koji su došli slušati šejha<sup>[11]</sup>. Samo reda radi, potvrdno sam odgovorio. Počastio me jakim čajem i s užitkom me obavijestio kako šejh ne samo što liječi bolesti i neplodne žene, već i pogledom savija vilice i dodirom prsta otvara boce Pepsi Cole.

Kada sam izašao iz kafića, nije bilo traga zimi, jesen smo preskočili, a vruć ljetni dan, prepun muha, bio je u punom jeku. Poput neke zrele i odlučne osobe, koja rješava svoj problem, uhvativši se s njime u koštac istog trena, odmah sam otišao u poštanski ured i s uzbuđenjem pažljivo promotrio uspavane djelatnike i činovnike koji su za stolovima čitali novine te za šalterima pili čaj i pušili, ali među njima nije bio i on. Ispostavilo se da je djelatnica pitoma izgleda, na koju sam se namjerio, prava vještica; strašno sam se namučio, dok mi konačno nije rekla da je g. Mehmet Buldum maloprije otišao dostavljati poštu. Pitala me u kakvom smo odnosu, zašto ga ne pričekam, i rekla mi da dođem nakon radnog vremena. Bio sam joj prisiljen reći da sam njegov prijatelj iz vojske te da imam utjecajne prijatelje u Poštanskoj upravi u Istanbulu. Tako je Mehmet Buldum, koji je maloprije otišao, uspio nestati u četvrtima, po kojima sam, brkajući imena ulica, u beznađu trčao uzduž i poprijeko.

Iako sam sve prolaznike propitkivao je li poštar Mehmet prošao onuda, neprestano sam se gubio u glavnoj četvrti i uskim ulicama. Jedna se mačka sa svijetlim prugama lijeno lizala na suncu. Mlada i ljepuška gospođa iznosila je jastuke i posteljinu na balkon te je ugledala električare koji su se ljestvama uspeli na električni stup. Vidio sam dječaka crnih očiju, koji je istog trena shvatio da nisam iz tog gradića. "Što je?" upitao me drsko. Pomislio sam da bi se Džanan odmah sprijateljila s tim vragolanom, zapodjenula duhovit razgovor s njime te shvatila da nisam do ušiju zaljubljen u nju zato što je lijepa,

neodoljiva i tajanstvena, već zato što je u stanju odmah tako razgovarati s dječakom. Kafić Smaragd nalazio se prekoputa poštanskog ureda. Sjeo sam za jedan stol koji je bio smješten na nogostupu, ispod stabla kestena, nasuprot Atatürkovog spomenika. Nakon nekog vremena shvatio sam da čitam novine *Alacaeli Post*. Ljekarna Pinar dobavila je lijek za konstipaciju Stlops iz Istanbula, a lokalna nogometna momčad Alacaeli Crijep, koja se s velikim ambicijama pripremala za sljedeću sezonu, dovela je trenera nogometne momčadi Boluspor. U trenutku kada sam pomislio kako to upućuje na činjenicu da u gradiću postoji tvornica crijepa, s razočaranjem sam ugledao gospodina Mehmeta Bulduma kako sopće i, s velikom poštarskom torbom na ramenu, ulazi u zgradu gradske uprave. Taj spori i umorni Mehmet ni izbliza nije izgledao kao Mehmet na kojeg Džanan nije mogla prestati misliti. Nisam više imao što raditi ondje. Budući da je na mom popisu bilo još puno onih koji su se zvali Mehmet, morao sam ostaviti taj gradić da živi svojim životom i odmah otići iz njega, nisam se mogao suzdržati pa sam pričekao da Mehmet izađe iz zgrade Gradske uprave.

Presreo sam ga dok je kratkim i hitrim poštarskim koracima hodao prema nogostupu u sjeni. U čudu me gledao, a ja sam ga zagrlio, poljubio i prekorio zato što i dalje ne prepoznaje svog dragog prijatelja iz vojske. Osjećao je krivnju pa je sa mnom sjeo za stol u kafiću, a ja sam se nemilosrdno poigravao njime tražeći da barem pokuša pogoditi moje ime, što je u beznađu i učinio. U jednom trenutku grubo sam ga prekinuo, izmislio neko ime i rekao da poznajem ljude u Poštanskoj upravi. Uistinu je bio iskren, nije ga zanimalo promaknuće. Budući da ga je zbog vrućine i tereta bio oblio znoj, zahvalno je gledao hladnu bočicu gaziranog soka Budak, koju je konobar odmah donio i otvorio. Želio se čim prije riješiti osjećaja srama i napornog prijatelja iz vojske, kojeg se nikako nije mogao sjetiti. Nisam siguran je li razlog bila neispavanost, ali posve jasno sam osjetio da mi u glavi odzvanja slatka želja za osvetom.

“Čuo sam da si pročitao knjigu!” rekao sam posve ozbiljno i otpio gutljaj čaja. “Je li to istina? čuo sam i da je katkada čitaš pred svima.”

U jednom trenutku posve je prolijeđio. Dobro je znao o čemu govorim "Gdje si našao tu knjigu?"

Međutim brzo se sabrao. Rekao je da je njegov rođak išao u bolnicu u Istanbul, gdje ju je kupio od uličnog prodavača, prevarivši se zbog naslova koji je upućivao na to da je riječ o knjizi o zdravlju Budući da mu je bilo žao baciti je, dao ju je njemu. Na trenutak smo zašutjeli. Vrabac je sletio na jednu od dvije prazne stolice te zatim skočio na drugu. Dobro sam promotrio poštara čije je ime bilo ispisano na džepu košulje sitnim i pažljivo otisnutim slovima. Bio je mojih godina ili možda samo nekoliko godina stariji. Susreo se s knjigom koja je moj život odvela na pogrešan put te i na njega ostavila snažan dojam, ali nisam znao kakav ili pak nisam mogao odlučiti želim li to uopće znati. Imali smo nešto zajedničko, nešto što nas je obojicu činilo svojevrsnim žrtvama ili pak sretnicima, i to me silno živciralo.

Osjećao sam da je knjiga imala posebno mjesto i u njegovom životu, jer sam primijetio da je toj temi pridavao značaj, za razliku od čepa gaziranog soka Budak, koji je ne pokazujući ikakav interes za njega, bacio. Kako je izgledao? Imao je duge prste, neobično lijepe ruke i kožu za koju bi se moglo reći da je osjetljiva. Imao je osjećajno lice i bademaste oči u kojima su se ogledale ljutnja i zabrinutost. Bi li se moglo reći da ga je knjiga, baš kao i mene, zarobila? Je li se i njegov svijet potpuno promijenio? Je li i on provodio večeri gušeći se u tuzi zbog osjećaja samoće kojim je odisala knjiga?

"Prijetelju, drago mi je, ali moj autobus samo što nije krenuo", rekao sam.

Anđele, oprosti mi zbog neprofinjenosti, ali u tome sam trenutku osjetio da ću učiniti nešto što nisam bio planirao, i tom čovjeku izložiti svu bijedu svoje duše kao da mu pokazujem neku ranu, samo kako bi mi otvorio vrata svoje duše. Nije to bilo zato što sam prezirao tu vrst iskrenosti koja završava pijanstvom, suzama i neuvjerljivom bratskom suosjećajnosti - zapravo sam to volio činiti u mračnim gostionicama s društvom iz moje četvrti - već zato što u tome trenutku nisam želio misliti ni na što drugo osim na Džanan.

Želio sam čim prije ostati sam i zabaviti se maštanjima o tome kako ćemo jednog dana živjeti sretnim obiteljskim životom. "U ovo doba autobusi u ovome gradu ne voze", rekao je, čim sam ustao, moj prijatelj iz vojske.

Vidi ti to! Bio je inteligentan. Zadovoljan zbog toga što je rekao pravu stvar, rukom je milovao bočicu gaziranog pića. Na trenutak nisam bio siguran bih li izvukao pištolj i na više mjesta probušio njegovu osjetljivu kožu, ili mu bio najbolji prijatelj i osoba od povjerenja s kojom veže ga sudbina. Možda sam mogao naći neki kompromis, kao na primjer da mu pucam u rame, kasnije zažalim što sam to učinio i žurno ga odvezem u bolnicu. Kasnije tijekom noći, otvarali bismo i čitali svako od pisama u torbi, i ludo se zabavljali.

"Nema veze", rekao sam naposljetku. Na stol sam elegantno stavio novac za čaj i gazirani sok, okrenuo se i otišao. Ne znam u kojem sam filmu vidio tu gestu i usvojio je, ali nije izgledala loše.

Hodao sam brzo, poput poduzetnih ljudi koji neprestano žure za poslom; vjerojatno je gledao kako odlazim. Prošao sam pored Atatürkove statue te sam, uspevši se na nogostup, otišao na autobusni kolodvor. Reći kolodvor bilo bi previše. Ako i postoji autobus toliko nesretan da provede noć u bijednom gradiću Alacaeliju, koji je moj prijatelj poštar nazvao "gradom", mislim da ondje čak ne postoji ni neka natkrivena koliba koja bi ga mogla zaštititi od snijega i blata. Čovjek ponosan na to što će u skučenom sobičku doživotno prodavati karte sa zadovoljstvom mi je rekao da prvi autobus neće krenuti prije podneva. Ja mu, naravno, nisam rekao da je njegova ćelava glava narančasta, baš kao i noge ljepotice na kalendaru tvrtke Goodyear Gume, koji se nalazio iza njegovih leđa.

Neprestano sam se pitao zašto sam toliko ljutit i kako to da sam postao zlovoljan. Anđele, ne znam ni tko si ni odakle dolaziš, ali odgovori mi. Ako ništa drugo, pazi na mene i upozori me da vođen ljutnjom ne smijem skrenuti s pravog puta, već da poput nesretnog oca koji želi zaštititi svoju obitelj, sam moram riješiti svu nepravdu i nevolju ovoga svijeta, i žurno se vratiti Džanan koja leži u vrućici.

Međutim ljutnja u meni nije jenjala. Događa li se to svakom

dvadesetdvogodišnjem mladiću koji počne nositi Walthera?

Bacio sam pogled na svoje bilješke te s lakoćom našao ulicu i u njoj trgovinu mješovitom robom Spasenje. Ručno izrađeni stolnjaci, rukavice, dječje cipele, čipka i brojanice, koji su bili pažljivo složeni u izlogu, strpljivo su upućivali na poeziju nekog drugog vremena koja bi se dr. Narinu strašno svidjela. Kada sam zakoračio u prodavaonicu, ugledao sam čovjeka koji je sjedio iza pulta i čitao novine *Alacaeli Post*, začudio se i izašao. Jesu li u gradiću Alacaeliju uistinu svi toliko samouvjereni ili mi se to samo činilo?

Praćen blagim osjećajem poraza sjeo sam u kafić, popio gazirani sok Budak te razmislio o svemu. U ljekarnici Pinar kupio sam crne sunčane naočale koje su mi privukle pažnju dok sam hodao uskim nogostupom u sjeni. Njezin je marljivi vlasnik iz novina davno bio izrezao oglas za lijek protiv konstipacije i zalijepio ga u izlog.

S crnim naočalama na glavi mogao sam samopouzdanu ući u trgovinu mješovitom robom Spasenje. Dubokim glasom rekao sam da želim vidjeti rukavice, baš kao što je to činila i moja majka. Ona nikada ne bi rekla: "Tražim kožne rukavice za sebe." Ili: "Sinu novaku želim kupiti vunene rukavice", već bi, kao da zahtjeva, rekla: "Pokažite mi rukavice!" stvorivši tako paniku koja bi joj išla na ruku.

Međutim moja je naredba vlasniku trgovine, koji je radio i kao prodavač, sigurno djelovala milozvučno. Elegantno poput pedantne kućanice i s opsesivnom strasti prema redu tipičnom za vojnika koji je odlučan u nakani da postane časnik, izvadio je iz ladica kompletan asortiman ručno sašivenih vrećica i pokazao mi ga. Djelovao je kao da ima šezdesetak godina, bio je neobrijan i govorio je sigurnim glasom koji nije odavao strast prema rukavicama. Pokazao mi je male ženske rukavice ispletene od ručno upredene vune, na kojima su svi prsti bili oživljeni trima različitim bojama, te izvrnuo rukavice od grube vune, koje su kupovali pastiri, kako bi mi pokazao da su na dijelu koji prekriva dlan ojačane pustom od kozje dlake, proizvedenom u Marašu. Te su rukavice po njegovoj narudžbi plele seljanke koristeći vunu koju je osobno odabirao, a pri njihovoj izradi nisu korištene umjetne boje. Na vrhove prstiju rukavica dao je ušiti postavu, zato što

su se na tim mjestima rukavice najbrže trošile. Rekao mi je da bih, ako želim rukavice s cvjetnim uzorkom na zapešću, trebao izabrati par ukrašen čipkom pri čijoj je proizvodnji korištena najbolja boja dobivena od orahovih ljuski. Zamolio me da skinem naočale i bacim pogled na krasan par rukavica od kože anatolskog psa ovčara.

Pogledao sam ih i ponovo stavio naočale.

“Siroče Eli”, rekao sam, jer to je bio pseudonim koji je koristio u svojim doušničkim pismima dr. Narinu. “Poslao me dr. Narin, nije zadovoljan tobom.”

“Zašto?” pitao je mirno i pribrano, kao da sam se požalio na boju neke od rukavica.

“Poštar Mehmet gleda svoja posla. Zašto mu želiš nauditi, šaljući pisma dr. Narinu?”

“Ne gleda svoja posla”, rekao je i glasom kojim je govorio dok je pokazivao parove rukavica objasnio da Mehmet čita knjigu i to čini kao da želi privući pažnju te da je posve jasno da mu se u glavi roje zle i mračne misli koje knjiga promovira.

Jednom su ga prilikom uhvatili kako bez kucanja ulazi u kuću jedne udovice. Tada se izvlačio, rekavši da je došao dostaviti pismo. Jednom drugom prigodom vidjeli su ga u kafiću kako sjedi tik dok nekog djeteta, i navodno mu čita strip u kojem su, naravno, odmetnici, besramnici i lopovi poistovjećeni sa svecima i prorocima. “Nije li to dovoljno?” pitao me.

Neko sam vrijeme šutio, nisam znao što reći.

“Stvari koje iz Amerike u naše živote donose poštar, autobusi i televizori u kafićima, krive su što se danas u ovome gradiću” - da, rekao je gradić - “skroman život ne smatra vrlinom, te što žene koje svoje ruke boje kanom bivaju omalovažavane. Kojim si autobusom došao?”

Odgovorio sam mu na pitanje.

“Dr. Narin je bez sumnje velik čovjek. Naredbe koje primam od njega čine me spokojnim. Ali mladiću, idi i reci mu da mi više ne šalje mladce poput tebe po ovom poslu.” Uzimao je rukavice i rekao: “Reci



mu i da sam vidio poštara kako masturbira u zahodu džamije Mustafa Paša."

"I pritom koristi svoje lijepe ruke", rekao sam i izašao.

Mislio sam da ću se osjećati bolje ako izađem, ali čim sam zakoračio na kamenom popločenu ulicu, koja se na suncu usijala, s užasom sam se sjetio da u tom gradiću moram provesti još sat i pol.

Čekao sam, osjećajući se slabo, izmoždено i više od svega neispavano, želudac mi je bio pun crnog čaja, lipova čaja i gaziranih sokova. Crvena boja crjepova zgrade gradske uprave, te crvena i ljubičasta s reklamnog panoa Poljoprivredne banke, načinjenog od pleksiglasa, pojavljivale su se pred mojim očima i nestajale poput opsjena, a u ušima su mi odzvanjali ptičji cvrkut, zujanje generatora i zvuci kašlja. Kada sam naposljetku s puno žara zgrabio vrata autobusa, koji je vozač razmetljivo parkirao, počelo je naguravanje. Ljudi koji su se nalazili iza mojih leđa, povukli su me unatrag - Bogu hvala, nisu primijetili pištolj - kako ne bih smetao gospodinu šejhu dok izlazi iz autobusa. Izraz na njegovom ružičastom licu bio je prosvijetljen. Prošao je ispred mene polako se njišući i držeći se uzvišeno, kao da žali nas koji živimo u bijedi, ali djelovao je previše zadovoljno životom i pažnjom koja mu se poklanja. Osjetio sam pištolj, i pitao se koja bi bila korist od toga da sada posegnem za njime. Ušao sam u autobus, ne mareći ni za koga.

Dok sam na sjedalu broj 38 čekao da autobus krene, činilo mi se da se to nikada neće dogoditi te da će me Džanan i sav svijet zaboraviti. Bio sam primoran promatrati brojnu skupinu koja je dočekala šejha te sam vidio i konobara niska čela kako čeka da šejhu poljubi ruku. Lijepo ju je poljubio, i baš kada ju je pažljivo prinosio čelu, autobus je krenuo. Tada sam među masom koja se valjala primijetio i tužnog vlasnika trgovine mješovitom robom. Napredovao je kroz gužvu, poput ubojice odlučnog u nakani da smakne nekog političkog vođu. Dok se autobus udaljavao, osjetio sam da ne hoda prema šejhu, nego prema meni.

Ostavili smo gradić za sobom, i dok me nemilosrdno sunce poput vještog detektiva dočekivalo nakon svakog drveta i zavoja, te

pržilo moj zatiljak i ruku poput kruha, pomislio sam: "Zaboravi, nema veze." No dok je naš lijeni autobus neodlučno napredovao kroz tu posve žutu i neplodnu pustopoljinu u kojoj se nisu nazirali ni jedna kuća, dimnjak, drvo ili stijena, a svjetlost zasljepljivala moje umorne oči, ne samo što nisam zaboravio, već sam osjetio da mi se duboko u svijest usadilo nešto drugo. Pet sati koje sam proveo u tom gradiću, kamo sam otišao zato što je vlasnik trgovine mješovitom robom u svome pismu dr. Narinu spomenuo da se moj prijatelj poštar zove Mehmet, već sada je - kako bih rekao - okarakteriziralo i uskladilo prizore i ljude s kojima ću se u ulozi detektiva amatera u budućnosti susretati u takvim gradićima.

Na primjer, točno trideset i šest sati nakon što sam otišao iz Alacaelija, dok sam čekao autobus na kolodvoru u gradiću koji je djelovao posve nestvarno te lošije od nekog prašnjavog i zadimljenog sela, žvakao pecivo sa sirom kako bih ubio vrijeme koje nikako nije prolazilo i smirio bol u izgladnjelom želucu, osjetio sam da mi se približava sjena koja ima loše namjere. Je li to bio vlasnik trgovine mješovitom robom koji je volio rukavice? Ne. Njegova duša! Ne. Neki ogorčen, srdit prodavač! Ne. Pomislio sam daje to sigurno Seiko i začuo tresak vrata na zahodu, a prizor koji sam oživio u potpunosti se promijenio. Seiko u kabanici pretvara se u nezainteresiranog starijeg gospodina u kabanici. Kasnije su mu se pridružile starija gospođa s plastičnom vrećicom u ruci i maramom na glavi te njezina kćerka, a ja sam se pitao zašto sam zamišljao baš Seika u sivoj kabanici. Možda zato što sam u gužvi na autobusnom kolodvoru vidio i tužnog vlasnika trgovine mješovitom robom u kabanici iste boje?

Drugom, pak, prilikom nisam zamišljao da mi prijete Seiko u kišnoj kabanici, već cijeli jedan mlin. Čvrsto sam spavao u tihom autobusu, nastavio sam spavati u drugom koji ne samo što je bolje ležao na cesti, već je imao i bolje amortizere, a ujutro u mlinu, lagao sam da sam prijatelj iz vojske koji je, eto, navratio, samo kako bih što prije mogao razgovarati s mladim računovođom kojeg je prijavio jedan ozlojeđen slastičar. Čini se da se ta laž, koja je svaki put poslužila svrsi zato što su razni Mehmeti koje sam slijedio bili u ranim dvadesetim godinama, jednom radniku koji je bio posve bijel od

brašna, učinila toliko stvarnom, da me, kao da je i on sam bio s nama u odredu, primio bratski i prijateljski srdačno, i zatim otišao u upravu. Stao sam sa strane te se iz nekog razloga osjećao čudno i ugroženo. U toj baraci, koju nazivaju tvornicom, ogromna željezna cijev koju pokreće motor električnog mlina proganjala me prijetećim zvukom, a na polumračnom svjetlu polako su se kretale utvare radnika sa žarkim cigaretama u ustima. Primijetio sam da me gledaju kao da sam im neprijatelj te da razgovaraju o meni i upiru prstom. Nastojao sam ostaviti dojam da ne marim za to. Kasnije, baš kada sam kroz pukotine u zidu od naslaganih vreća brašna vidio da mračni zupčanik prijeteći kreće prema meni, jedna mi je marljiva utvara lagano šepajući prišla i pitala me što ću ja tu. Nije me čuo zbog buke, pa sam vičući rekao da ne radim ondje. "Ne, kojim si dobrom došao?" pitao me. Glasno sam rekao da stvarno volim Mehmeta, svog šaljivog i pouzdanog druga te da sam ga se sjetio dok sam po Anadoliji prodavao police životnog osiguranja i osiguranja od nezgode. Utvara od brašna postavila mi je pitanje vezano uz posao; zanimalo ju je ima li u toj profesiji lopova, podlih smutljivaca, masona, pederčina koji nose pištolje - možda ga zbog buke nisam dobro čuo - i zlonamjernih neprijatelja islama i države. Nije mi preostalo ništa drugo, pa sam mu počeo podrobno objašnjavati. Slušao je i prijateljski me gledao. Zaključili smo da u svakoj profesiji postoje pošteni građani i prevaranti. Ponovo sam pitao gdje je moj prijatelj iz vojske, a utvara mi je odgovorila: "Pogledaj", rekao je i podignuo nogavicu. "Mehmet Okur nije budala pa da šepav ide u vojsku. Jesi li me razumio? Tko si ti?"

Bilo mi je lako praviti se da ne znam odgovor, ali ne zato što sam se osjećao beznadno, nego zato što sam se iznenadio. Čim sam se zbunio, imena i adrese su se pomiješali. Odgovorio sam mu, ali uopće nisam zvučao uvjerljivo. Išuljao sam se i izbjegao batine.

Kasnije, dok sam u pekari jednog doušnika jeo burek koji se topio u ustima, razmišljao sam o tome kako šepavi Mehmet uopće ne izgleda kao netko tko je pročitao knjigu, ali iskustvo me naučilo da griješimo misleći da možemo prosuditi ljude.

Na primjer, u gradiću Inđirpaši, u kojem sve ulice mirišu na duhan, knjigu, shvativši je ozbiljno, nije pročitao samo mladi vatrogasac doušnik, već na moje iznenađenje i cijeli vatrogasni odred. U društvu djece i poslušnog mastifa, promatrao sam prijateljski raspoložene vatrogasce kako tijekom priprema za proslavu obljetnice Dana oslobođenja svoga gradića od grčke okupacije, sa željeznim kacigama koje su na vrhu bile ukrašene malim pećima, trče po vatrogasnom poligonu na kojem je sukljala vatra i uglas besprijeckorno pjevaju: "Plamti, plamti, plamti domovina". Nakon toga smo svi zajedno sjeli za stol i jeli pečenu kozletinu. Vatrogasci su bili odjeveni u identične svijetlocrvene i žute košulje kratkih rukava. Djelovali su sretno te bi kroz šalu ili želeći me pozdraviti, promrmrljali riječ-dvije iz knjige. Kasnije su mi pokazali da knjigu, kao da je riječ o Kuranu, drže u vozačevoj kabini jedinog vatrogasnog vozila u gradiću. Jesu li knjigu pogrešno shvatili ti vatrogasci, koji su vjerovali da se tijekom sjajnih ljetnih večer anđeli - ne anđeo - spuštaju s neba, pomirišu duhan te tužnim i zabrinutim ljudima pokazuju put k sreći, ili pak ja?

U jednom sam se gradiću slikao, u drugom otišao liječniku da mi posluša pluća, a u trećem nisam kupio prsten koji sam isprobao u zlatarnici. Svaki put kada bih otišao s tih sjetnih, prašnjavih i trošnih mjesta, zamišljao sam dan kada ću doći onamo s Džanan, kako bismo se slikali, pobrinuli se za njena prekrasna pluća i kupili prsten koji će nas vezati do smrti, a ne samo kako bih doznao pravi identitet fotografa Mehmeta, dr. Ahmeta i zlatara Rahmeta te ispitao s koliko su žara pročitali knjigu.

Kasnije sam se prošetao po gradiću, izgrdio golubove koji su obavljali nuždu po Atatürkovu spomeniku, pogledao na sat, rukom napipao pištolj i krenuo prema autobusnom kolodvoru te me u tom trenutku obuzeo osjećaj da me love oni zlikovci, gospoda u kabanicama, utvare agenata i odlučni Seiko. Je li ona duga i uska sjena pripadala Movadu iz obavještajne službe? U trenutku kada je ušao u autobus za Adanu, ugledao me i unatraske izašao iz autobusa. Da, to je sigurno bio on, morao sam odabrati neki drugi autobus. Sakrio sam se u zahodu koji je strašno zaudarao, te dok sam gledao kroz prozor autobusa *Brzi Trans*, u koji sam se u zadnji čas tiho

ukrcao, i u beznađu čekao da se pojavi moj anđeo, na zatiljku sam osjetio težinu nečijeg pogleda, okrenuo se i zaključio da me iz posljednjeg reda sjedala podlo motri Serkisof. Noću na odmorištima, u restoranima boje drveta, ostavljao sam napola popijen čaj te do polaska autobusa u poljima kukuruza promatrao zvijezde na tamnoplavom, sjajnom nebu, a tijekom dana bih u bijeloj odjeći i s osmjehom na licu ulazio u mjesne trgovine, i izlazio iz njih namršten, noseći crvenu košulju, ljubičasti sako i baršunaste hlače. Nekoliko puta sam se uhvatio kako kroz gužvu, u panici trčim prema autobusnom kolodvoru u nekom gradiću, dok me proganjaju tamne sjene.

Kada bih nakon svih tih potjera povjerovao da sam pobjegao naoružanoj utvari ili zaključio da ionako ne postoji razlog zbog kojeg bi me suludi agenti dr. Narina izbušili metcima, zle oči koje su me pratile pogledima pretvarale bi se u poglede sretnih i prijateljski raspoloženih seljaka punih razumijevanja.

Jednom sam prigodom pratio pričljivu gospođu koja se vraćala s tržnice, samo kako bih se uvjerio da Mehmet, koji se doselio u stan prekoputa njezinog stana te otišao u posjet stricu u Istanbul, nije onaj kojeg tražim. Dok su zdepasti patlidžani, vesele rajčice i paprike provirivali iz mrežica i plastičnih vrećica koje smo nosili, i sunčali se na sjajnome suncu, rekla je da je baš lijepo što sam došao posjetiti prijatelja iz vojske, te da je život prekrasan, ne mareći pritom za bolesnu ženu koja čeka da se vratim.

Život je možda i bio prekrasan. Pod krupnim javorovim drvetom u restoranu Delicije u Karačeliju pojeo sam sjajan kebab, koji je mirisao na majčinu dušicu, poslužen na pireu od patlidžana. Nošen vjetrićem koji je okretao lišće, miris ugljena, ugodan poput sretnih sjećanja, širio se iz kuhinje. U nemirnom gradiću u blizini Afijona, čijeg imena se ne sjećam, noge su me, kao što su često događalo, same odvele u prodavaonicu slatkiša. Ugledavši staklenke dupkom pune ružičastih i narančastih slatkiša i majčinsku figuru okruglu poput tih sjajnih staklenki, zastao sam na tren, okrenuo se prema blagajni i uznemirio se. Njezina mlađa i bljeđa šesnaestogodišnja kopija; ljepotica malih ruku, sitnih usta, izraženih jagodičnih kostiju i blago

ukošenih očiju, podigla je glavu s ilustriranog ljubavnog romana te me na moje veliko čuđenje pogledala poput raspuštenica iz američkih filmova, i bez srama mi se smiješila.

Jedne sam večeri čekao autobus na kolodvoru koji je poput tihih, mirnih dnevnih soba u moderno uređenim kućama istambulskih bogataša bio ugodno osvjetljen, i upoznao tri pričuvna časnika i s njima igrao kartašku igru "zbunjeni kralj", koju su sami smislili i razvili. Karte su napravili od kartona izrezanih iz kutija cigareta Jenidže, na kojima su nacrtali slike kraljeva, zmajeva, sultana, duhova, bardova i anđela. Anđeli su bili ženska verzija džokera; jedan od njih predstavljao je djevojku iz susjedstva, drugi jedinu i veliku ljubav, a treći, kojeg je zamislio najveći šaljivac među njima, neku žensku zvijezdu domaćih filmova ili pjevačicu iz noćnog kluba s kojom su mogli spavati samo u svojim vrućim snovima. Meni su prepustili da smislim koga će predstavljati četvrti anđeo, i pritom bili dovoljno pristojni da me ne pitaju koga sam zamislio, što ćete rijetko doživjeti i od inteligentnih prijatelja s puno razumijevanja.

Poprilično me uznemirio jedan od sretnih prizora koje sam vidio dok sam slušao hvalisanja ogorčenih doušnika među raznim Mehmetima koji su živjeli u zabačenim mjestima te dok sam ispred zatvorenih vrata, zidova zaraslih u bršljan i na zavojitim cestama tražio onog našeg, a na kolodvorima, gradskim trgovima i autobusnim postajama neprestano bježao od svih onih koji su nosili kabanice i zamišljao zle agente dr. Narina.

Prošlo je pet dana otkako sam krenuo na put. Iz šalice za čaj popio sam rakiju kojom me ponudio vlasnik novina *Slobodni Čorum*, kako bih bolje razumio poeziju koju je recitirao. Rekao mi je da u rubrici *Dom i obitelj* više neće objavljivati dijelove knjige strica Rifkija, zato što je shvatio da to neće pomoći rješavanju problema vezanih uz željeznicu, i izgradnji pruge od Čoruma do Amasje. U sljedećem gradiću lutao sam pet-šest sati, tražeći adresu ozlojeđenog doušnika, razljutio se doznajući da je prijavio neku nepostojeću osobu na nepostojećoj adresi samo kako bi izvukao novac od dr. Narina, te otišao u Amasju, gdje mrak pada rano jer je grad smješten između

krševitih i strmih planina. S obzirom na to da potraga nije urodila plodom, iako sam pronašao polovicu Mehmeta s popisa, te da su mi noge zadrhtale pri pomisli da Džanan i dalje leži u vrućici, planirao sam se ukrcati na autobus koji će me odvesti na obalu Crnog mora, odmah nakon što na posljednjoj adresi pitam za svog prijatelja iz vojske i uvjerim se da on nije Mehmet kojeg tražim.

Prešao sam preko mosta iznad mutne rijeke koja uopće nije bila zelena - ispostavilo se da je riječ o znamenitoj Zelenoj rijeci - i ušao u četvrt koja se nalazila odmah ispod groblja uklesanog u stijenu planine. Stare kuće i raskošni konaci upućivali su na to da su u toj prašnjavoj četvrti nekoć živjeli imućni ljudi - no tko bi se još sjećao svih tih starih aga i paša. Pokucao sam na vrata jednog od tih konaka i pitao za prijatelja iz vojske. Rekli su mi da je otišao autom i uveli me u svoj savršeno sretan obiteljski život.

1. Otac obitelji bio je odvjetnik i besplatno je pružao pravnu pomoć siromašnima građanima. Ispratio je svog tužnog klijenta, s kojim je duboko suosjećao, te proučio svezak juris-prudencije, uzevši ga iz svoje veličanstvene knjižnice. 2. Kada me majka obitelji predstavila zamišljenom ocu, sestri s oštroumnim pogledom, baki s naočalama za čitanje i mlađem sinu koji je proučavao kolekciju poštanskih marki iz serije Domovina, svi su me dočekali s veseljem i uzbuđenjem, te tako pokazali ono pravo gostoprimstvo o kojem govore knjige putnika sa Zapada. 3. Majka i oštroumna kćerka čekale su da teta Suvejde ispeče burek i učtivo mi postavljale pitanja, a kasnije su raspravljale o romanu *Klima* Andréa Mauroisa. 4. Sin Mehmet radio je u voćnjaku po cijele dane; iskreno je rekao da me se ne sjeća iz vojničkih dana te je dobronamjerno tražio zajedničke teme za razgovor, a kada mu je to pošlo za rukom, raspravljali smo o tome koliko domovini šteti činjenica da je politička inicijativa vezama uz izgradnju željeznice posve jenjala i to što kooperanti u selima ne dobivaju poticaje.

Izašao sam iz sretnog konaka te dok sam nestajao u mraku na ulici, pomislio da ti ljudi sigurno nemaju seksualni život. Čim sam pokucao i ugledao ih, shvatio sam da naš Mehmet ne živi u toj kući.

Zašto sam onda ostao ondje i očarao se srećom s fotografije u oglasima za stambene kredite? Zbog Walthera, pomislio sam osjetivši pištolj na boku. Razmišljao sam bih li se trebao okrenuti prema spokojnim prozorima sretnog konaka i isprazniti šaržer svog 9-milimetarskog pištolja, no znao sam da to nije bila misao, već svojevrstan šapat kojim sam uspavao crnog vuka u mračnoj šumi svoga uma. Spavaj, crni vuče, spavaj! Ah, da, pođimo spavati. Trgovina, izlog i oglas. Moja stopala plaha poput janjeta što boji se vuka, vodila su me nekamo. Kamo? Kino Užitek, ljekarna Proljeće, prodavaonica koštica i sušenog voća Smrt. Zašto me prodavačev pomoćnik s cigaretom u ruci gleda tako čudno? Pomislio sam kako ću kasnije otići u malu trgovinu i slastičarnicu, i u tome trenutku shvatio da gledam u veliki izlog u kojem se nalaze zamrzivači Arčelik, štednjaci Ajgaz, kutije za kruh, naslonjači, kauči, emajlirani kućanski predmeti, svjetiljke, grijalice Modern i figurica dlakavog, sretnog psa smještena na radioprijamniku Arčelik te da se više ne mogu obuzdati.

Anđele, tako sam pred izlogom u Amasji, gradu koji je zapeo između dvije planine, na sav glas zaplakao. Kad pitaju dijete zašto plače, ono kaže da plače zato što je izgubilo plavo šiljilo, ali pravi je razlog taj što rana duboko u njemu krvari. Eto, takvu sam tugu osjetio, vidjevši stvari u izlogu. Bez ikakvog sam razloga trebao postati ubojica, i živjeti s tom boli do kraja života. Kada sam kupio koštice, pogledao svoj odraz u izlogu trgovine i vidio se kako sretno živim među hladnjacima i grijalicama, podli glas prokletstva, odnosno zli crni vuk u meni, pokazao je svoje zube i rekao mi da sam kriv. Međutim anđele, nekoć sam potpuno vjerovao životu i bio uvjeren da trebam biti dobra osoba. Ne znajući bih li se vratio Džanan kojoj uopće nisam mogao vjerovati ili bih nastavio tražiti Mehmeta, kojeg ću, ako joj povjerujem, ubiti, mogao sam se sad osloniti samo o snove o sreći koji su se nazirali kroz maglu dalekih podlih planova i o svoj pištolj marke Walther. Pred očima su mi plesale slike hladnjaka, aparata za cijedenje naranči i naslonjača koji se prodaju na rate, praćene zvucima nečujne lamentacije.

U tom je trenutku gospodin iz domaćih filmova, koji utješi šmrcavu djecu i uplakanu lijepu ženu, došao u pomoć meni starom



magarcu i pitao me: "Sinko, zašto plačeš? Muči li te što? Nemoj plakati."

Taj pametni bradati gospodin ili je krenuo u džamiju, ili je, pak, naumio zadaviti nekoga.

"Striko, moj tata je jučer umro."

Sigurno je posumnjao. "Sinko, odakle si ti?" pitao je. "Očito nisi odavde."

"Očuh nije želimo da dođemo ovamo", rekao sam i pitao se jesam li trebao dodati i: Krenuo sam na hodočašće u Meku, ali nisam stigao na autobus. Možete li mi posuditi nešto novca?

Praveći se da umirem od tuge, nestao sam u mraku i umirao od tuge.

Pa ipak, laži koje sam u trenutku izmislio, pomogle su mi. Kasnije sam se oraspoločio, vidjevši kako neka gospođa na ekranu televizora u autobusu *Sigurnitrans*, u koji sam se uvijek mogao pouzdati, odlučno i bez sažaljenja, svojim automobilom gazi skupinu zlikovaca. Ujutro sam, stigavši na obalu Crnog mora, nazvao majku iz trgovine živežnim namirnicama Crno more, i rekao joj da ću uskoro završiti s poslom i vratiti se kući s anđeoskom nevjestom. Ako već mora liti suze, neka to budu suze radosnice. Sjeo sam u slastičarnu na staroj tržnici, otvorio bilješke i smislio kako da u najkraćem roku posao privedem kraju.

U Samsunu je knjigu pročitao jedan mlad liječnik koji je stažirao u "državnoj bolnici. U trenutku kada sam vidio da on nije onaj meni dobro znani Mehmet, shvatio sam da nije poput onih kojima je, kao i meni, knjiga uništila život, već je usvojivši njezin sadržaj na jedan drugačiji i razuman način, živio spokojno i strastveno. Ne znam jesam li došao do tog zaključka zato što je bio svježije obrijan, uredan i držao se samopouzdan. Odmah sam ga počeo prezirati. Kako je moguće da je knjiga koja je promijenila cijeli moj život i posve me zbunila, na njega djelovala kao kura vitamina? Znao sam da ću umrijeti od znatiželje, pa sam načio temu i zgodnom liječniku širokih pleća pokazao knjigu koja je naivno ležala među prospektima za lijekove, dok ga je tamnoputa medicinska sestra krupnih očiju i oštih crta lica

koja je izgledala poput trećerazredne kopije Kim Novak, mjerkala.

“Gospodin doktor voli čitati!” zahihotala se snažna i odlučna Kim Novak.

Kada je sestra izašla, zatvorio je vrata i poput zrelog čovjeka odlučno sjeo. Sve mi je objasnio kao muškarac muškarcu.

Zbog utjecaja obitelji nekoć je vjerovao u religiju; u ranoj mladosti petkom bi odlazio u džamiju i tijekom ramazana postio. Kasnije se zaljubio, iznenada prestao vjerovati te postao marksist. Nakon što su ta burna vremena prošla, osjećao se isprazno. Pročitao je knjigu koju je neki njegov prijatelj posudio u knjižnici, i sve mu je postalo jasno. Spoznao je mjesto koje smrt ima u našim životima; prihvatio je njezino postojanje, kao da je riječ o nekom drvetu ili čovjeku s ceste i prestao se buniti. Shvatio je važnost djetinjstva te se sjetio sitnih stvari, žvakaćih guma, stripova i iznova ih naučio voljeti, baš kao što se sjetio i mjesta koje u njegovom životu imaju prva ljubav i prve knjige. Svoju divlju domovinu i one tužne i lude autobuse, volio je još od djetinjstva. Kada se susreo s anđelom, njegovo je postojanje racionalizirao i povjerovao u njega kroz emocije. Nakon sve te sinteze, znao je da će ga anđeo jednog dana naći te da će se zajedno uzdići u nebesa; na primjer, vjerovao je da će naći posao u Njemačkoj.

Sve to je rekao kao da mi piše recept za sreću i objašnjava način na koji ću ozdraviti. Kada je liječnik, koji je bio siguran da je pacijent shvatio njegov recept, ustao, nije mi preostalo ništa drugo nego da, poput neizlječivog pacijenta, ustanem i krenem prema vratima. Baš kada sam izlazio, kao da mi savjetuje da popijem tabletu nakon objeda, rekao je:

“Dok čitam, uvijek podcrtavam rečenice, učinite to i vi.” Anđele, kao da bježim, prvim autobusom krenuo sam na jug. Rekao sam si da više nikada neću doći na obalu Crnog mora, te kao da u mojim planovima postoji neko živo, jasno maštanje, pomislio da Džanan i ja ionako nikada ne bismo mogli biti sretni na Crnom moru. Pored moga tamnog prozora izmjenjivali su se mračna sela, staje, besmrtno drveće, otužne benzinske crpke, prazni restorani, tihe

planine i usplahireni zečevi. Dugo nakon što je mladić dobra srca u filmu na ekranu televizora bio gadno prevaren; dok su mu zlikovci polagali račune, a on pucao po njima, pomislio sam da sam već vidio prizore slične tima. Prije nego što ih je ubio, svakog od njih je ispitivao, tjerao ih da ga preklinju te je, razmišljajući treba li ih poštedjeti, oklijevao dovoljno dugo da im pruži priliku da učine nešto podlo. Tek nakon što bismo mi, gledatelji, odlučili da je neki od zlikovaca pravi gad koji zaslužuje biti ubijen, s ekrana koji se nalazio malo iznad vozačevog sjedala začuli su se odlučni pucnji. Anđele, tada bih, kao jedan od onih koji prizore krvi i ubojstava smatraju neukusnima, gledao kroz prozor, i razmišljao zašto zgodnog doktora nisam pitao tko si ti. Učinilo bi mi se da u zvucima pucnjeva i rezanja motora, bučnog okretanja kotača, čujem riječi neke čudne pjesme: "Tko je taj anđeo?" pitao je mladi pacijent. "Anđeo?" pitao je liječnik pun sebe, uzeo kartu i rasprostro je na stol te kao da na rendgenskoj snimci pokazuje beznadne unutrašnje organe nekog sirotog pacijenta, rekao: Ovo je brežuljak Smisla, ovo grad Jedinstvenog trenutka, ovo dolina Naivnosti, ovo mjesto Nesreće, a ovo Smrt.

Doktore, mora li čovjek s ljubavlju dočekati i Smrt, kao što dočekuje Anđela?

Prema moj bilješkama, sljedeća osoba s popisa ljudi koji su pročitali knjigu bio je prodavač novina u gradiću Ikizleru. Deset minuta nakon što sam se iskrcao iz autobusa, u trgovini koja se nalazila točno na sredini tržnice, vidio sam tog niskog prodavača kako preko košulje češe svoje debelo tijelo. Uopće nije sličio Džananinom dragom pa sam poput odlučnog i hitrog detektiva nakon samo deset minuta prvim autobusom napustio gradić. Sa sumnjivcem kojeg sam četiri sata potom našao u glavnom gradu jedne provincije, nakon što sam promijenio dva autobusa, imao sam čak još manje posla; nalazio se u briačnici odmah prekoputa autobusnog kolodvora. Dok je marljivi vlasnik brijaio nekog muškarca, on je s tugom u očima promatrao nas sretne putnike kako izlazimo iz autobusa, držeći lopaticu za smeće u jednoj ruci i čistu pregaču u drugoj. Na krilima poetskog ritma i prije nego što me napusti inspiracija, poželio sam mu reći: "Dođi, brate, pridruži se / na putu u

zemlju neznanu / u autobusu sa mnom druži se.” Nakon sat-dva vožnje autobusom, u sljedećem gradiću, misleći da je nezaposleni sumnjivac uistinu vrlo sumnjiv, morao sam proučiti stare krletke, džepne svjetiljke, škare, usnike od palisandrovine, te na moje veliko iznenađenje ljestve, kišobrane, lepeze i pištolj marke Browning koje je ozlojeđeni doušnik skrio u isušen bunar u stražnjem dvorištu svoje kuće. Ogorčeni distributer sa slomljenim zubom, želio je dr. Narinu pokloniti sat marke Serkisof, kao skroman znak poštovanja i divljenja koje osjeća prema njemu. Dok. mi je objašnjavao da se petkom nakon namaza s trojicom prijatelja sastaje u stražnjoj sobi slastičarnice kako bi razgovarali o Danu oslobođenja, odjednom sam pomislio kako se u tren oka nije samo smračilo, već je jednako brzo stigla i jesen. Dok su mi se nad glavom skupljali tamni oblaci, u jednoj od soba susjedne kuće upalilo se svjetlo, a na prozoru, kroz jesenje lišće, na trenutak su se pojavila lijepo građena, gola ženska ramena. Anđele, nakon toga sam na nebu vidio konje kako galopiraju, nestrpljiva čudovišta, pumpe s benzinskih crpki, snove o sreći, zatvorena kina, druge autobuse, ljude i gradiće.

Puno kasnije istog dana, unatoč tome što sam shvatio da on nije meni dobro znani Mehmet, razgovarao sam s prodavačem kaseta o sreći kojom ga ispunjava posao, završetku kišnog razdoblja i sjeti koja vlada gradićem u koji sam tek doputovao, a kada sam začuo tužnu pištaljku vlaka, uhvatila me panika. Istog sam trenutka morao napustiti taj zaboravljeni gradić, čije ime nisam zapamtio, i autobusom se vratiti u dragu, baršunastu večer.

Hodao sam prema autobusnom kolodvoru i mjestu s kojeg je dopirao zvuk pištaljke vlaka te ugledao svoj lik u retrovizoru blještavog bicikla parkiranog na nogostupu; pištolj je bio skriven, na meni nov ljubičasti sako i traperice, u džepu sat Serkisof - dar za dr. Narina, moje šepRTLjave ruke i užurbani koraci. Trgovine i izlozi odjednom su nestali u noći, a ja sam ugledao cirkuski šator na čijim se vratima nalazila slika anđela. Izgledao je kao križanac perzijske minijature i domaće filmske zvijezde, no srce mi je svejedno zaigralo. Gospodine, pogledajte kako učenik koji je pobjegao s nastave puši i k tome još kriomice ulazi u cirkuski šator.

Kupio sam kartu, ušao u šator, sjeo među lude vojnike koji se još nisu vratili u svoju postrojbu, sjetne starce i obitelji koje su zalutale s pokojim djetetom te odlučno čekao da u mirisu plijesni, znoja i tla nestanu sva sjećanja. To nije bio jedan od onih cirkusa s virtuoзима na trapezu, medvjedima koji voze bicikl i domaćim mađioničarima kakve sam vidio na televiziji. Jedan je muškarac podigao sivi prljavi stolnjak i u trenutku materijalizirao radioprijamnik koji je počeo lebdjeti, a zatim se začula glazba. Poslušali smo jednu tradicionalnu pjesmu, odjednom se pojavila djevojka koja je tužnim glasom otpjevala dvije pjesme i nestala. Rekli su nam da su karte koje smo kupili numerirane, te da budemo strpljivi i pričekamo izvlačenje.

Djevojka koja je maločas pjevala, ponovo se pojavila, ali ovoga puta kao anđeo; uz rubove očiju povukla je liniju zbog čega je djelovala kosooko. Ne sebi je imala jedan od onih poprilično zatvorenih dvodijelnih kupaćih kostima u kakvom je moja majka odlazila na plažu Sureja. Oko vrata je omotala čudan odjevni predmet, koji mi je isprva izgledao kao nekakav neobični šal, a kasnije sam shvatio da joj to s ramena visi zmija. Jesam li ja to vidio neku čudnu svjetlost koju nikada prije nisam vidio ili sam očekivao da ću je vidjeti? Možda mi se to samo učinilo. Bio sam toliko sretan što se nalazim u društvu anđela, zmije i drugih dvadeset pet posjetitelja, da sam pomislio kako ću zaplakati.

Kasnije, dok je djevojka razgovarala sa zmijom, nešto mi je palo napamet. Nekada se iznenada sjetimo davno zaboravljenih stvari, pitamo se zašto smo ih se baš sada sjetili, i zbunimo se. I ja sam se tako osjećao, no to me ispunilo spokojem. Jednom je prigodom striko Rifki ocu i meni, kada smo ga posjetili, rekao: "Mogao bih živjeti u bilo kojem mjestu kroz koje prolaze vlakovi, pa makar se nalazilo na drugom kraju svijeta. Ne mogu ni zamisliti da prije spavanja ne čujem zvuk pištaljke vlaka." Nije mi uopće bilo teško zamisliti kako ostatak života provodim u tom gradiću, među tim ljudima. Ništa nije vrednije od spokoja koji pruža potpuni zaborav.

U jednom trenutku svjetla su se ugasila, a anđeo je otišao s pozornice. Kada su se svjetla ponovo upalila, rekli su nam da slijedi

desetominutna stanka, a ja sam poželio izaći među sugrađane s kojima sam namjeravao provesti ostatak života.

Prolazio sam između smeđih drvenih stolaca, te kada sam spazio osobu koja je sjedila u trećem ili četvrtom redu iza zemljanog uzdignuća koje su koristili kao pozornicu, i čitala novine *Viranbag Postasi*, srce mi je počelo brzo tući. Bio je to onaj meni dobro znani Mehmet, Džananin dragi, mrtvi sin dr. Narina. Sjedio je prekriženih nogu i, uživajući u spokoju kakav sam i ja želio dosegnuti, čitao novine.

Čim sam izašao, prošli su me žmarci zbog laganog vjetrića koji mi je zašao za vrat i obavio cijelo tijelo. Moji budući sugrađani postali su mi neprijatelji. Dok mi je srce glasno tuklo, osjećao sam pištolj na boku. Pušio sam i promatrao svijet kroz dim cigarete.

Čuo sam zvonce, pogledao unutra, a on je i dalje čitao novine. Sa skupinom posjetitelja vratio sam se u šator. Sjeo sam tri reda iza njega, program se nastavio, a ja sam osjetio vrtoglavicu. Ne sjećam se što sam vidio, osluškivao i čuo. Mislio sam samo na jedan zatiljak. Zatiljak uredno obrijanog, skromnog čovjeka.

Kasnije sam gledao izvlačenje brojeva iz ljubičaste vrećice; pročitali su broj koji je osvojio nagradu. Jedan krezub starac ushićeno se popeo na pozornicu. Anđeo, u istom dvodijelnom kupaćem kostimu, s velom preko lica, čestitao mu je. Odjednom se sa lusterom u ruci stvorio čovjek koji je na ulazu trgao karte.

“Bože, pa to je luster sa sedam krakova!” povikao je starac.

Nakon što je publika iza mojih leđa počela glasno negodovati, shvatio sam da uvijek pobjeđuje isti starac i da se svake večeri isti luster vadi iz svoga plastičnog omota.

Anđeo je u ruci držao bežični mikrofon koji uopće nije pojačavao njegov glas ili nešto što je izgledalo kao kakva kopija mikrofona te pitao: “Kako se osjećate? Jeste li uzbuđeni?” “Vrlo sam uzbuđen i sretan. Bog vas blagoslovio!” rekao je starac u mikrofon. “Život je lijep. Unatoč svim nedaćama i tuzi, ne bojim se biti sretan,

nit se toga sramim.”

Nekoliko ljudi mu je zapljeskalo.

“Gdje ćete objesiti luster?” pitao ga je anđeo.

“Kakva sretna slučajnost”, rekao je starac i pažljivo se nagnuo prema mikrofonu, kao da je ispravan. “Zaljubljen sam, zaručnica me jako voli. Uskoro ćemo se vjenčati i useliti u novu kuću. U njoj ćemo objesiti ovaj luster sa sedam krakova.” Začuo se pljesak, a kasnije sam čuo kako viču : “Poljubi ga.” Kada je anđeo nježno poljubio starca u oba obraza, svi su zašutjeli. Starac se u tišini iskrao s pozornice s lusterom u ruci. “Ali nas nikada ne izvuku”, rekao je srditi glas.

“Šutite i dobro me slušajte”, rekao je anđeo. Nastao je isti muk kao i za vrijeme poljupca. “Jednog će se dana sreća i vama osmjehnuti. Ne zaboravite da će doći vrijeme kada ćete i vi biti sretni. Nemojte gubiti strpljenje i proklinjati život. Ne budite ljubomorni na druge, čekajte. Ako naučite živjeti ljubeć život, shvatit ćete što morate učiniti kako biste bili sretni. Tada ćete me ugledati, bez obzira na to nalazite li se na dobrom putu.” Lascivno je podigao obrve i rekao: “Anđeo sreće svake je večeri ovdje, u simpatičnom gradiću Viranbagu.”

Čarobno svjetlo koje ga je obasjavalo zamijenila je svjetlost gole žarulje. S ostalim posjetiteljima izašao sam iz šatora, nastojeći zadržati udaljenost od svoga cilja. Vjetar je snažno puhao. Osvrnuo sam se oko sebe i u trenutku se našao nekoliko koraka iza njega zbog ljudi koji su se skupili.

“Gospodine Osmane, kako je bilo? Je li vam se svidjelo?” upitao je čovjek s pustenim šeširom.

“Ne previše”, odgovorio je on. Pod pazuhom je držao novine i brzo se udaljavao. Kako to da mi prije nije bilo palo na pamet da je promijenio ime, kao da bježi od toga da bude Nahit i odustaje od svega onog što ga je činilo Mehmetom? Bi li uopće razmotrio tu mogućnost da mi je kojim slučajem pala napamet? Ostao sam iza njega i pričekao da se malo udalji. Pažljivo sam promatrao njegovo mršavo, malo pogrbljeno tijelo. To je taj tip u kojeg je moja Džanan bila ludo zaljubljena. Krenuo sam za njim.



Među svim brojnim gradićima koje sam do sada vidio, Viranbag je imao najviše stabala. Čovjek kojeg sam slijedio hodao je žurnim koracima. Kada je došao do ulične svjetiljke, na trenutak ga je obasjala svjetlost slična blijedoj svijetlosti s pozornice. Kasnije se približio stablima kestena i lipe te nestao u nemirnoj, vjetrovitoj tami okruženoj lišćem. Prošao je preko gradskoga trga, pored kina Novi svijet i ispod blijedih neonskih svjetala slastičarnice, pošte, ljekarne i čajane, pod kojim je njegova bijela košulja postajala blijedožuta, narančasta, plava i crvenkasta te ušao u jednu od stražnjih ulica. Kada sam primijetio da jednolike trokatnice, ulične svjetiljke i stabla koja šušte stvaraju besprijekoran prizor, osjetio sam kako me prolaze žmarci zbog užitka koji sam osjetio slijedeći ga i koji su prema mome mišljenju osjećali svi agenti poput Serkisofa, Zenitha i Seikoa pa sam se velikom brzinom počeo približavati bezličnoj bijeloj košulji, kako bih svoj posao priveo kraju.

Začuo sam buku te sam, pomislivši da me neki od agenata slijedi, stao u kut. Zbog snažnog udara vjetra, staklo jednog prozora se slomilo, a osoba koju sam slijedio okrenula se i na trenutak zastala. Razmišljao sam o tome kako me nije primijetio i prije nego što sam otpustio osigurač na svome Waltheru, izvadio je ključeve, otvorio vrata i u trenu nestao u bezličnom betonskom zdanju. Čekao sam sve dok jedan od prozora na drugom katu nije obasjala svjetlost.

Odjednom sam shvatio da sam posve sam, poput ubojica i onih koji bi to tek mogli postati. Ulicu niže od ove koja se smjerno podredila zakonu perspektive, skromna neonska svjetla svratišta Smiraj njihala su se naprijed-natrag, obećavajući mi strpljenje, pamet, spokoj, krevet i dugu večer u kojoj ću iznova moći promisliti o svome životu, odluci da postanem ubojica i svojoj Džanan. U beznadu sam otišao onamo, recepcionar me pitao želim li sobu s televizorom i samo zato što me to pitao rekao sam mu da želim.

Čim sam ušao u sobu, upalio televizor i ugledao crno-bijele prizore pomislio sam da sam donio dobru odluku. Večer nisam namjeravao provesti kao usamljen, strašan ubojica, već uz vesele zvuke crno-bijelih prijatelja koji toj raboti nisu pridavali nikakvu

važnost zato što su se tako često njome bavili. Pojačao sam zvuk. Kada su nakon nekog vremena muškarci naoružani pištoljima počeli vikati jedni na druge, a američki automobili ulaziti u zavoje kao da klize, osjetio sam olakšanje i spokojno pogledao kroz prozor prema srditim stablima kestena.

Bio sam nigdje i svugdje te mi se zbog toga činilo da se nalazim u središtu svijeta koji ne postoji. Kroz prozor moje sobe u simpatičnom, zamrlom hotelu u središtu svijeta dopirala su svjetla sobe u kojoj se nalazio čovjek kojeg sam želio ubiti. Nisam ga vidio, ali bio sam zadovoljan što se on te večeri nalazio ondje, a ja ovdje. Moji prijatelji na ekranu počeli su pucati jedni na druge. Kratko nakon što se ugasilo svjetlo u njegovoj sobi, zaspao sam uz zvuke pucnjave, ne razmišljajući o smislu života, ljubavi ni značenju knjige.

Ujutro sam ustao, okupao se, obrijao i otišao iz hotela, ne ugasivši televizor koji me obavijestio da će u cijeloj zemlji padati kiša. Rukom nisam napipao svog Walthera, niti sam poput mladića koji se sprema počiniti ubojstvo iz strasti pogledao u ogledalo u svojoj sobi i naljutio se. U ljubičastom sakou sigurno sam izgledao kao optimističan student koji tijekom ljetnih praznika ide od grada do grada i pokušava prodati primjerke *Enciklopedije slavnih i Enciklopedije republike*. Ne bi li se takav student, kada pokuca na vrata ljubitelja knjige, čije ime je čuo negdje na selu, nadao da će s njime dugo razgovarati o književnosti i životu? Odavno sam znao da ga neću odmah ubiti. Namjeravao sam reći da sam se stubama uspeo na kat i pritisnuo zvono, no to je bilo nekakvo električno zvono koje se, kao da oponaša kanarinca, oglasilo "živ, živ". Čak su i posljednje novotarije stigle do gradića Viranbaga, a ubojica uspijeva pronaći svoju žrtvu čak i ako je propala u zemlju. Filmske žrtve u takvoj situaciji ponašaju se kao da žele dati do znanja da sve znaju pa kažu: "Znao sam da ćeš doći." To se nije dogodilo.

Iznenadio se, međutim nije ga iznenadilo to što se iznenadio, već je to prihvatio kao nešto posve normalno. Iako mu je lice bilo malo drugačije od onog kakvog sam ga pamtio i kojem sam u svojoj mašti pridavao dubokouman značaj, bio je lijepo građen, i da, bio je

zgodan.

“Gospodine Osmane, došao sam”, rekao sam. Uslijedila je tišina.

Obojica smo se odmah pribrali. Posramljeno je pogledao mene i vrata, kao da me uopće ne namjerava pozvati da uđem te rekao: “Zajedno ćemo izaći.”

Odjenuo je sivu jaknu koja sigurno ne može zaustaviti metak. Zajedno smo izašli i hodali ulicama koje su izgledale kao imitacije ulica. Na nogostupu nas je dobro promotrio jedan sumnjičav pas, a grlice na vrhu stabla kestena utihnule su. Džanan, vidi kako sam se sprijateljio s njime. Zaključio sam da je malo niži od mene, a u hodu - ili kako da to kažem, u skladnosti načina na koji su mu se pri koraku spuštala i podizala ramena - koji je bio najočitija karakteristika tipova kao što sam ja, nisam primijetio nikakvu sličnost sa sobom. Tada me pitao jesam li što doručkovao, želim li nešto pojesti, ponudio me čajem i rekao da na postaji ima kave.

U pekarnici je kupio dva vruća peciva od lisnatog tijesta, svratio je u trgovinu živežnim namirnicama, rekao da mu narežu sto grama ovčjeg sira i zamotaju ga u papir. Anđeo s plakata u blizini nam je mahnuo. Ušli smo na vrata jednog kafića, naručili dva čaja, kroz stražnja vrata izašli na terasu s pogledom na postaju i sjeli. Nisam bio siguran jesu li se grlice smjestile na grane ili na vrh stabla kestena, no uzdisale su ne mareći za nas. Jutro je bilo prohladno i mirno, a s radija u daljini dopirala je jedva čujna glazba.

“Svakoga jutra prije posla popijem čaj u jednom od kafića”, rekao je dok je otvarao papir u kojem je bio sir. “U proljeće je ovdje lijepo. Lijepo je i zimi. Ujutro volim promatrati snijegom prekrivena stabla i vrane dok koračaju po snijegu. Onaj veliki kafić Domovina na trgu ima veliku peć koja dobro grije. Ondje čitam novine, i slušam radio, a katkada samo sjedim.” “Moj novi život je uredan, discipliniran i precizan. Svakoga jutra malo prije devet sati odlazim iz kafića i vraćam se kući.

U devet kuham kavu, sjedam za stol i počinjem pisati. Ljudima se čini da je moj posao jednostavan, ali iziskuje pomnju. Svakog dana iznova prepisujem knjigu i pritom pazim da ne izostavim nijedan

zarež, i da na pogrešno mjesto ne napišem nijednu točku ili slovo. Želim da sve bude identično, a to se može učiniti samo ako posjedujem jednako nadahnuće i želju. Netko može reći da se moj posao sastoji od pukog kopiranja, no moj posao je nešto posve drugo. Pišem s osjećajem i razumijevanjem, te svaki put svaku rečenicu, riječ i slovo napišem kao da sam je osobno ja napisao. To radim od devet sati do jedan poslijepodne, ne radim ništa drugo. Ništa me ne može odvratiti od posla. Ujutro uglavnom bolje radim.”

“Nakon ručka izlazim iz kuće. U ovome gradiću postoje dva restorana. Asimov restoran je uvijek pun. Restoran Željeznica je ozbiljniji i u njemu se prodaju alkoholna pića. Katkada odlazim u jedan restoran, a katkada u drugi. Ponekad u nekom od kafića pojedem kruh i sir, a ponekad uopće ne izađem iz kuće. U podne ne pijem. Katkada odspavam, i to je sve. Važno je da u pola tri ponovo sjednem za stol. U pravilu radim do pola sedam ili sedam. Kad dobro pišem, može se dogoditi da nastavim i nakon toga vremena. Ako se čovjeku sviđa to što je napisao i ako je zadovoljan životom, ne smije propustiti priliku. Mora pisati koliko god može. Život je kratak, znaš i sam. Nemoj da ti se čaj ohladi.”

“Nakon cjelodnevnog rada, sa zadovoljstvom pogledam sve što sam napisao i ponovo izlazim. Uvečer dok listam novine ili gledam televiziju želim biti okružen pričljivim ljudima. Prisiljen sam na to zato što živim sam i zato što sam odlučio da se to neće promijeniti. Sviđa mi se vidjeti ljude, čavrljati s njima, malo popiti, poslušati pokoju priču, a možda i ispričati koju. Katkada nakon toga odlazim u kino, gledam neku emisiju na televiziji i navečer kartam u kafiću. Događa se i da se s novinama u ruci rano vratim kući.”

“Jučer sam otišao u cirkus”, rekao sam.

“Prije mjesec dana došli su ovamo i ostali. Neki ga i dalje posjećuju.”

“Žena u cirkusu izgleda kao anđeo”, rekao sam.

“Nije ona nikakav anđeo. Spava s bogatim muškarcima iz ovoga gradića. Jesi li me razumio?”

Nastupila je tišina. To pitanje, koje se već danima povlačilo na

raznim mjestima, uznemirilo me te me iz udobnog naslonjača sačinjenog od srdžbe, u kojem sam opijeno uživao, vratilo na neudoban, tvrdi drveni stolac na terasi s pogledom na postaju.

“To što piše u knjizi za mene je sada prošlost”, rekao je.

“Ali cijele dane je pišeš”, svejedno sam mu uspio odgovoriti.

“Pišem za novac”, rekao je.

Objasnio mi je ne srameći se, ne osjećajući se nadmoćno zbog toga, već više kao da se želi ispričati zbog toga što to mora raditi. Prepisivao je rukom u praznu školsku bilježnicu. Budući da je svakog dana osam do deset sati provodio radeći te da je za sat vremena u prosjeku mogao napisati tri stranice, jedan primjerak knjige od tristo stranica s lakoćom je mogao napisati u deset dana. Ovdje je bilo ljudi koji su bili spremni izdvojiti pristojan iznos za takve stvari; istaknuti pojedinci u gradiću, oni koji su bili odani običajima, oni kojima je bio drag, oni koji su cijenili njegov trud, vjeru, predanost i strpljenje, oni koji su vidjeli druge kako to rade i oni koji su bili sretni zbog činjenice da među njima spokojno živi čovjek koji radi tako težak posao. Činjenica da je čitav život posvetio tako skromnom nastojanju - sramežljivo je to rekao - u njegovom se okruženju pretvorila u svojevrсну legendu, iako on to nije želio; poštovali su ga, i u tome što je radio - i on je poput mene koristio poštalicu “kako da to kažem” - vidjeli nešto sveto.

Sve mi je to ispričao zato što sam ga prisilio i postavljao mu detaljna pitanja. Uopće nije volio govoriti o sebi. Nakon što je sa zahvalnošću spomenuo svoje mušterije, dobronamjernost znatiželjnika koji su kupovali rukom pisane primjerke knjige i poštovanje koje su mu iskazivali, rekao je:

“Ja im pružam uslugu”, rekao je. “Nudim im nešto stvarno. Knjigu zato pišem rukom, u svaku riječ uloženi su vjera, krv i trud. Uzvraćaju mi za to iskreno nastojanje. Naposljetku, svačiji je život takav.”

Zašutjeli smo. Dok smo jeli lisnata peciva i kriške sira, shvatio sam da je njegov život odavna postao onakav kakvim treba biti te da je kao što knjiga kaže “bio na pravome putu”. I on je, poput mene,

nakon potraga, tijekom kojih se susreo sa smrću, ljubavi i nesrećama i avanturama, pročitao knjigu te je uspio pronaći ravnotežu zahvaljujući kojoj su sve stvari tijekom niza godina ostale nepromijenjene. Meni to nije pošlo za rukom. Dok smo pažljivo grickali siri s užitkom ispijali posljednji gutljaj čaja s dna šalice, osjetio sam da je svakodnevno ponavljao te sitne pokrete rukama, prstima, ustima, bradom i glavom. Spokoj sklada koji je pronašao, nepovratno ga je vezao uz vječnost. Ja sam, pak, znatiželjno i sretno njihao noge pod stolom.

Odjednom sam osjetio kako ljubomora i želja da učinim nešto loše u meni rastu, ali sam zatim primijetio nešto još gore. Da sam tada izvukao pištolj i pucao u glavu tom čovjeku koji je neprestano pišući dosegaao vječni spokoj, ne bih mu ništa učinio. Nastavio bi svoje putovanje u vremenu koje ne prolazi, pa makar i na jedan posve drugačiji način, a moj nemirni duh poput vozača autobusa koji zaboravio kamo vozi, grčevito se borio kako bi nekamo stigao.

Postavio sam mu puno pitanja. Odgovarao mi je kratko s “da”, “ne” i “naravno”, tako da sam shvatio da i sam unaprijed znam odgovore na svoja pitanja. Bio je zadovoljan životom, od njega nije očekivao ništa više. I dalje je volio knjigu i vjerovao joj, ni na koga se nije ljutio. Shvatio je smisao života, ali nije ga mogao objasniti. Naravno, bio se začudio kada me ugledao. Nije mislio da ikoga može ičemu poučiti. Svatko živi kako mu odgovara i stoga je smatrao da su svi životi isti. Nije volio samoću, ali to i nije bilo tako važno; nije volio ljude. Džanan mu se jako svidjela. Da, bio se zaljubio u, nju, ali kasnije je uspio pobjeći. Jako se iznenadio što sam ga našao i želio je da pozdravim Džanan. Pisanje je bilo jedino čime se bavio u životu, ali nije bilo i jedina stvar koja ga usrećuje. Znao je da, mora imati posao kakav imaju svi drugi. Mislio je da bi mu se i drugi poslovi mogli svidjeti, te da bi i njih mogao raditi da zaradi za život. Na primjer, promatrati svijet i pritom shvaćati njegov pravi smisao, vrlo je zabavna stvar.

Jedna se lokomotiva na postaji okretala. Pogledom smo je pratili kako prolazi ispred nas, ispuhuje dim, zavija i odzvanja kako kakva

stara, ali i dalje živahna limena glazba.

Kada je lokomotiva nestala među stablima badema, u očima tog čovjeka čije sam srce planirao probušiti metkom, pretpostavljajući da ću s Džanan pronaći spokoj koji je on dosegao neprestano prepisujući knjigu, pojavila se tuga. Dok sam s osjećajem bratske povezanosti promatrao djetinji izraz u njegovim tužnim očima, shvatio sam zašto ga je Džanan toliko voljela. To mi se učinilo točnim i stvarnim. Poštovao sam Džanan zbog ljubavi, ali to poštovanje koje je ubrzo postalo preteško, kao da je, otkotrljavši se u kakvu jamu, uzmaknulo pred ljubomorom.

Ubojica je žrtvu pitao zašto je uzeo njegovo ime, Osman, kada je odlučio izgubiti se u zaboravu i doći u taj zabačeni gradić.

“Ne znam”, odgovorio je lažni Osman, ne vidjevši oblake ljubomore u očima pravog Osmana. Zatim se slatko nasmiješio i dodao: “Kada sam te bio vidio, razveselio sam se. Možda je baš to razlog.”

S pažnjom koja je nalikovala na poštovanje, promatrao je lokomotivu koja se iza stabala badema vraćala po drugim tračnicama. Ubojica se mogao zakleti da je njegova žrtva, koja nije odvrćala pogled s lokomotive koja je sjala pod suncem, u tome trenutku zaboravila na cijeli svijet. Međutim nije bilo tako. Dok je svježe jutro uzmicalo pred sunčanim danom, moj suparnik je rekao:

“Prošlo je devet sati. Vrijeme je da sjednem za stol. Kamo ti ideš?”

Prvi put u životu nekoga sam panično i bespomoćno, ali ne i nepromišljeno preklinjao, bivajući toga i suviše svjestan: “Molim te, ostanimo još malo, kako bismo se bolje razumjeli.” Iznenadio se, čak se malo zabrinuo. Shvatio je moju žeđ, ali ne i da u džepu imam pištolj. Tako mi se iskreno nasmiješio da je ravnopravnosti među nama, koju sam do sada mogao uspostaviti samo kada bih osjetio Walthera na boku, u trenutku nestalo. Tako je nesretni putnik koji nije mogao dospjeti u središte života, već samo do granica svoje bijede, počeo panično razmišljati o pitanjima vezanim uz smisao života, života, vremena i anđela te značenju knjige, koja će postaviti

mudracu s kojim se ondje susreo.

Pitao sam ga koji je smisao svega toga, a on me pitao na što mislim kada kažem "sve to". Zatim sam ga pitao koje to pitanje nudi odgovor vezan uz početke svega, kako bih mu mogao postaviti upravo to pitanje. Rekao je da moram naći nešto što nema ni početak, ni kraj. To je čak značilo da čak možda i ne postoji pitanje koje sam mu mogao postaviti. Ne, nije. U redu, što je postojalo? To je ovisilo o stavu koji čovjek zauzme. Katkada bi postojala samo tišina, a čovjek bi od nje nastojao nešto uzeti. Katkada bi, pak, čovjek, ujutro u restoranu čavrljao uz čaj, promatrao lokomotive i vlakove te slušao grlice kako gu- guču, baš kao što to smo mi to tada činili. To možda nije bilo sve, ali sigurno nije bilo ništa. Dobro, zar nakon svih putovanja nije vidio neku novu zemlju? Ako ona i postoji, nalazi se u tekstu. Zaključio je da izvan teksta i u životu nema smisla tražiti ono što se nalazi u tekstu zato što je svijet u najmanju ruku jednako beskrajan i besprijekoran kao i tekst.

Zatim sam ga pitao kako je moguće da je knjiga na nas dvojicu tako utjecala. Odgovorio mi je, rekavši da takvo pitanje može postaviti samo onaj na koga knjiga uopće nije utjecala. Takvih je puno na ovome svijetu. Jesam li i ja jedan od njih? Zaboravio sam kakav sam, zato što sam, prešavši sav taj put kako bih osvojio Džananino srce, pronašao zemlju o kojoj govori knjiga i svoga suparnika, odbacio središte svoga bitka. Anđele, to ga nisam pitao. Pitao sam ga tko si ti.

"Nikada se nisam susreo s anđelom koji se spominje u knjizi. Možda ga čovjek na samrti može vidjeti kroz prozor autobusa", odgovorio je.

Kako se samo lijepo i nemilosrdno smješkao. Namjeravao sam ga ubiti, ali ne odmah. Morali smo još razgovarati. Kako bih pronašao izgubljeno središte svoga bitka morao sam ga natjerati da govori, ali bijeda u kojoj sam se našao uopće mi nije dopuštala da mu postavim potrebna pitanja. Uobičajeno poluoblačno istočnoanatolsko jutro, tijekom kojeg je prema vremenskoj prognozi na radiju trebala padati kiša, sjajna svjetla spokojne postaje, dvije kokoši koje su na jednom kraju perona kljunom odsutno čeprkale po zemlji, dva sretna mladića



koja su iz tački uzimali kašete s gaziranim sokovima Budak i odnosili ih u restoran na postaji i prometnik vlakova s cigaretom u ruci, u mene su u potpunosti smjestili težinu odmaklog dana, ne ostavivši mome uskomešanome umu snage da postavi neko dobro pitanje vezano uz knjigu i život.

Dugo smo šutjeli. Neprestano sam razmišljao kako da mu postavim koje pitanje, a on je možda razmišljao kako da se riješi mene i mojih pitanja. I dalje smo razmišljali. Uslijedio je trenutak katastrofe. Platio je čaj. Zagrlio me i poljubio u obraze. Kako mu je samo bilo drago što me vidi! Kako sam ga samo mrzio! Ne, volio sam ga. Ne, zašto bih ga volio? Namjeravao sam ga ubiti.

Ali ne sada. Na putu u svoju štakorsku rupu, u kojoj će nastaviti svoju besmisleni radot, taj luđak proći će pored cirkuskog šatora. Hodat će uz prugu, i prečicom doći do cirkusa, a ja ću ga ubiti dok nas promatra onaj Anđeo, kojeg je omalovažio.

Pustio sam tog umišljenog čovjeka da ode. Bio sam ljutit na Džanan zato što ga je mogla voljeti, međutim bilo je dovoljno da izdaleka pogledam njegovu krhku i tužnu sjenu, kako bih shvatio da je imala pravo. Osman, junak ove knjige, nije bio nit neodlučan nit ubog. Duboko u sebi znao je da taj čovjek kojeg želi mrziti, ima pravo te da ga neće odmah ubiti. Približno dva sata zamišljeno sam sjedio na otrcanim stolicama i mahao nogama, pitajući se kakve mi je još sve zamke u novom životu pripremio striko Rifki.

Malo prije podneva, poput snuždenog potencijalnog ubojice, vratio sam se u svratište Smiraj. Recepcionaru je bilo vrlo drago što će gost iz Istanbula ostati još jednu večer te ga je ponudio čajem. Budući da sam se bojao samoće koja me čekala u sobi, dugo sam slušao njegove uspomene iz vojske, kada me pitao zašto ostajem, rekao sam mu da moram nešto obaviti.

Čim sam ušao u sobu, upalio sam televizor. Crno-bijela sjena na ekranu s pištoljem u ruci hodala je uz crno-bijeli zid. U trenutku kada je došla do ugla, pucala je u svoju žrtvu. Pitao sam se jesmo li Džanan i ja u autobusu vidjeli obojanu verziju te scene. Sjeo sam na rub kreveta i strpljivo čekao sljedeći prizor ubojstva. Odjednom sam

shvatio da kroz prozor svoje sobe gledam njegov prozor. Sjena je pisala, a ja nisam mogao razaznati je li to on, međutim pomislio sam kako ondje spokojno piše, želeći me rastužiti. Neko sam vrijeme sjedio, i zamišljeno gledao televiziju, ali kada sam ustao, zaboravio sam što sam gledao. U jednom trenutku shvatio sam da opet gledam prema njegovom prozoru. Stigavši na kraj puta, uživao je u spokoju, a ja sam se nalazio među crno-bijelim sjenama koje su pucale jedne na drugu. Znao je; prešao je na drugu stranu i od mene skrivao spoznaje o novom životu, a u meni je samo tinjala nada da ću osvojiti Džanan.

Zašto nam u filmovima nikada ne prikazuju tugu sirotih ubojica koji u hotelskim sobama uranjaju u svoju bijedu? Da sam ja redatelj, u filmu bih prikazao krevet čiji pokrivač je neuredno razbacan, prozore čija se boja osušila i ispucala, smrdljive zastore, ubojičinu prljavu i izgužvanu košulju, izvrnute džepove ljubičastog sakoa po kojima stalno nešto premeće, ubojicu kako pogrbljeno sjedi na rubu kreveta i razmišlja bi li masturbiranjem prikratio vrijeme.

Organizirao sam otvorenu sjednicu s glasovima koje sam već dugo čuo u glavi, vezano uz sljedeće teme: Zašto se lijepe i osjećajne žene uvijek zaljube u tužne muškarce koji su izgubili kontrolu nad svojim životima? Ako postanem ubojica i ako tragovi toga čina tijekom cijelog života budu vidljivi u mojim očima, hoću li izgledati kao bijedan ili kao tužan muškarac? Može li me Džanan uistinu voljeti, pa makar me voljela i upola manje od muškarca kojeg ću uskoro ubiti? Bih li poput Mehmeta-Nahita cijeli svoj život mogao posvetiti prepisivanju knjige u bilježnicu?

Kada se u našoj ulici sunce više nije vidjelo te kada su duge sjene i hladnoća počele šetati njome poput kakve podle mačke, kroz svoj sam prozor počeo gledati njegov, kao da nikada neću prestati. Nisam ga vidio, samo sam zamišljao da ga vidim. Ni na trenutak nisam obratio pažnju na pokojeg prolaznika na ulici. Promatrao sam prozor i sobu koja se nalazi iza njega te želio vjerovati da ondje vidim nekoga.

Ne znam koliko je to trajalo. Još se nije bilo smračilo, svjetlo u njegovoj sobi nije se upalilo, a ja sam shvatio da se nalazim na ulici,

ispod prozora njegove sobe i zovem ga. Na prozoru se pojavila nečija sjena te nestala čim me ugledala. Ušao sam u zgradu. Žurno se uspeo stubama. Nisam morao zvoniti, vrata su se otvorila.

Ušao sam u stan. Na jednom od stolova bila je rasprostrta zelena vunena tkanina. Na njoj sam vidio otvorenu bilježnicu i knjigu. Ondje su bile i olovke, gumice, kutija cigareta, mrvice duhana i pepeljara pored koje su se nalazili ručni sat i džezva hladne kave. Te su stvari bijednika osuđenog na to da život provede pišući, činile sretnim.

Izašao je iz sobe. Bit će da sam se bojao pogledati mu lice pa sam čitao što je napisao u bilježnicu. "Katkad preskočim zarez, pogrešno napišem pokoje krivo slovo i riječ. Tada shvatim da pišem bez dovoljno vjere i osjećaja te prestanem. Ponekad su mi potrebni sati kako bih mogao nastaviti pisati istim tempom. S obzirom na to da ne želim napisati ni jednu riječ koju iskreno ne osjećam, strpljivo čekam nadahnuće", rekao je.

"Slušaj me, ne mogu biti kakav jesam. Ne mogu biti nikakav. Pomogni mi. Pomogni mi da iz glave izbacim to što pišeš, tu knjigu i ovu sobu i spokojno se vratim u svoj stari život", rekao sam hladnokrvno, kao da ne govorim o sebi.

Poput zrelog muškarca koji je imao prilike baciti pogled na središte svijeta, rekao je da me razumije. Sigurno je mislio da sve razumije. Zašto sam ga ubio na licu mjesta? Zato što je rekao: "Pođimo u restoran Željeznica. Razgovarat ćemo." Kada smo sjeli u restoran, rekao je da vlak polazi u 8 i 45. Nakon što me otprati, namjeravao je otići u kino. To je značilo da me se odavno odlučio riješiti.

"Nakon što sam upoznao Džanan, odlučio sam prestati drugima pričati o toj knjizi i propagirati je. Želio sam živjeti život kakav žive i drugi. Moj je život drugačijim činila knjiga. Sve stvari koje sam doživio kako bih dospio u svijet o kojem ona govori, koristile su mi. Međutim Džanan je u meni raspalila plam. Rekla je da će me vratiti u život života. Na jednom mjestu, postoji vrt koji joj nisam spomenuo i koji sam skrivao od nje. Toliko je uporno tražila da joj dam njegove ključeve, da sam naposljetku bio prisiljen spomenuti knjigu i dati joj

je. Pročitala ju je nekoliko puta. Prevarilo me to što joj je bila predana i što je žarko željela doći u svijet koji je ondje vidjela. Tako sam na neko vrijeme zaboravio ono što u knjizi piše i - kako da to kažem - njezinu unutarnju glazbu. Poput kakve budale, nadao sam se da ću tu glazbu čuti na ulici, na udaljenim mjestima, kao što je to bio slučaj tijekom prvih dana kada sam je pročitao. Tada je predložila da knjigu damo drugima. Uplašilo me to što si je odmah pročitao i povjerovao u nju. Hvala Bogu što su pucali na mene, baš kada sam počeo zaboravljati značenje knjige."

Naravno, pitao sam ga koje je značenje knjige.

"Dobra knjiga nas podsjeća na čitav svijet", rekao je. "Možda su sve knjige takve, mora biti tako." Na trenutak je zašutio. "Ta knjiga je dijelom nečeg što se u njoj ne spominje, ali ono o čemu govori jasno mi daje do znanja da to postoji", rekao je. Shvatio sam da nije zadovoljan svojim riječima. "Svijet je možda nastao iz tišine ili iz buke, ali on nije ni buka ni tišina." Kasnije je rekao kako će posljednji put pokušati to objasniti, jer bih inače mogao pomisliti da govori gluposti. "Dobra knjiga je tekst koji govori o onome što ne postoji i jednoj vrsti smrti, ali posve je uzaludno izvan nje tražiti zemlju koja se skriva iza njenih riječi." Rekao je da je to primijetio i naučio neprestano iznova prepisujući knjigu. Nema smisla tražiti zemlju i novi život koji se nalazi u njezinom tekstu. S obzirom na to da je upravo to učinio, zaslužio je da ga se kazni. "Međutim moj ubojica bio je nesposoban, samo me ranio u rame." Rekao sam mu da sam s prozora Taškišle vidio kada su ga ranili na postaji minibusu.

"Tijekom dugih istraživanja, izleta i putovanja autobusom doznao sam da protiv knjige spremaju urotu", rekao je. "Žele ubiti svakoga tko se ozbiljno zanima za tu suludu knjigu. Ne znam tko ni zašto to čini, ali čini se da time želi osnažiti moju odluku da drugima ne spominjem knjigu. Nikoga ne želim dovesti u nevolju, niti ičiji život želim odvesti na pogrešan put. Pobjegao sam od Džanan. Znao sam da nećemo naći zemlju iz knjige te sam shvatio da će svjetlost smrti koja pršti iz knjige zahvatiti i mene i nju."

Kako bih ga iznenadio i na prepad došao do informacija koje je

skrivao od mene, spomenuo sam striku Rifkija. Rekao sam da je on pisac te knjige, da sam ga upoznao u djetinjstvu, da sam kao lud čitao stripove koje je crtao, te da sam nakon što sam pročitao njegovu knjigu još jednom s puno pažnje pročitao te stripove i shvatio da se on u njima već bio pozabavio s puno tema.

“Je li te to razočaralo?”

“Ne”, rekao sam. “Ispričaj mi kako si se našao s njime.”

Sve što mi je rekao na logičan način upotpunjavalo je informacije koje je u svome izvještaju napisao Serkisof. Djelovao je kao da se, nakon što je tisuću puta pročitao knjigu, prisjeća stripova koje je u djetinjstvu čitao. Otišao je u knjižnicu, uzeo stripove, označio neke iznenađujuće sličnosti među njima i doznao tko je autor. Kada je prvi put otišao k striki Rifkiju, nije mogao dugo razgovarati s njime zbog njegove supruge. Tijekom razgovora na vratima koji je striko Rifki želio prekinuti čim je vidio da se nepoznati mladić zanima za knjigu, na Mehmetovo inzistiranje, rekao je da ga ta tema više ne zanima. I možda baš kada se na ulaznim vratima između mladog obožavatelja i starog pisca trebala odigrati osjećajna scena, umiješala se supruga strike Rifkija - prekinuo sam ga i rekao sam da se ona zove teta Ratibe - povukla striku Rifkija u stan i zalupila vratima uljezu-obožavatelju.

“Bio sam nevjerojatno razočaran”, rekao je moj neprijatelj, za kojeg nisam znao bih li ga zvao Mehmet, Nahit ili Osman. “Neko sam vrijeme odlazio u njegovu četvrt i promatrao ga izdaleka. Jednom drugom prigodom skupio sam hrabrost i opet pozvonio na njegova vrata.”

Striko Rifki ga je tada dočekao s više razumijevanja. Upornome mladiću rekao je da ga knjiga više ne zanima, ali da mogu popiti kavu. Pitao ga kako je došao do te knjige koju je napisao prije puno godina. Zanimalo ga je zašto je pored svih dobrih knjiga koje je mogao čitati, izabrao upravo tu. Pitao ga je što studira, čime se želi baviti u životu itd. “Nekoliko sam puta tražio da mi otkrije tajnu skrivenu u knjizi, ali nije me ozbiljno shvatio”, rekao je taj čovjek koji se nekoć zvao Mehmet. “Imao je pravo. Sada znam da nije bilo

nikakve tajne.”

Tada to nije znao, pa je nastavio inzistirati. Starac je rekao da je zbog knjige upao u nevolje te da su ga policija i javni tužitelj ispitivali. “Sve to se dogodilo zato što sam napisao tu knjigu, želeći zabaviti djecu, a možda i pokoju odraslu osobu”, rekao je. Kao da to sve nije bilo dovoljno, striko Rifki Željezničar rekao je i ovo: “Naravno da ne bih pristao na to da mi knjiga koju sam pisao iz zabave, uništi život.”

Dok je starac prepričavao kako je tužitelju obećao da knjiga više nikada neće biti izdana i da će je se odreći, ljutiti Nahit je primijetio koliko se starac rastužio. Ni kao Nahit, ni kao Mehmet, već sada kao Osman, toliko je dobro razumio tu tugu da bi se osjećao posramljeno svaki put kad se prisjetio svog bezobzirnog ponašanja.

Poput svakog mladića koga je vjera vezala uz knjigu, starog je pisca optužio za neodgovornost, izdaju, kukavičluk i nepostojanost. “Vikao sam na njega i tresao se od srdžbe, a on me razumio i nije se čak ni ljutio.” Striko Rifki je u jednom trenutku ustao. “Shvatit ćete to jednog dana, ali tada ćete ionako biti prestari za bilo što”, rekao je. “Shvatio sam, ali ne znam ima li od toga kakve koristi”, rekao je čovjek kojeg je Džanan ludo voljela. “Siguran sam da su me luđaci, koji daju ubiti svakoga tko pročita knjigu, pratili i zatim ubili starca.”

Potencijalni ubojica pitao je potencijalnu žrtvu može li osoba koja je skrivila nečiju smrt živjeti s tim teretom. Žrtva je zašutjela, a ubojica se uplašio, vidjevši tugu u žrtvinim očima. Polako, kao prava gospoda, pili su rakiju, a Atatürk s uokvirene fotografije koja je visjela na zidu, između slika vlakova i umjetničkih fotografija, smješkao se grupi ljudi koja se u gostionici prepustila piću; osjećajući se sigurno zato što im je povjerio Republiku.

Pogledao sam na sat. Vlak na koji me želio ukrcati, kretao je tek za sat vremena i petnaest minuta, a ozračje među nama upućivalo je na to da smo iscrpili sve teme za razgovor; kao što to kažu u knjigama, “riječi su presušile”. Poput pravih, starih prijatelja koji ne pridaju značenje tišini koja je nastupila među njima, dugo smo šutjeli, a ako mene pitate ta tišina je bila smisljena koliko i užurbani razgovor.

Pa ipak, bio sam neodlučan; nisam znao bih li mu se divio i

oponašao ga ili što prije završio svoj posao i otišao po Džanan. Na trenutak sam tom luđaku, želeći ga iz čiste dosade povrijediti, poželio reći da je osoba koja naručuje ubojstva svih onih koji pročitaju knjigu, bio njegov otac, dr. Narin. Pomislio sam kako za svaki slučaj ne bih trebao previše pogoršati naš odnos.

I baš kada sam pomislio da jedva primjetno, ali dovoljno da osjetim njihovu jeku, čita moje misli, prepričao je autobusnu nesreću koja mu je pomogla da se riješi ljudi koje je njegov otac poslao da ga prate. Prvi put se osmijehnuo. Shvatio je da je mladić koji je sjedio pored njega u autobusu posve prekrivenom bojom, odmah preminuo. Iz džepa tog mladića, koji se zvao Mehmet, izvadio je osobnu iskaznicu. Kada se autobus zapalio, izašao je. Nakon što se vatra ugasila, na pamet mu je pala sjajna ideja. U džep jakne preminulog mladića stavio je svoju osobnu iskaznicu, njegovo tijelo smjestio je u svoje sjedalo i otrčao u novi život. Dok je to govorio, u očima mu se vidjela dječja radost. Naravno, za sebe sam zadržao činjenicu da sam njegovo veselo lice već bio vidio na fotografijama u muzeju koji je napravio njegov otac.

Nakon duge tišine, konobaru smo rekli da nam donese punjene patlidžane.

Kako bismo prikratili vrijeme i još malo razgovarali, razmislili smo o svojim životima. Gledao sam ga u oči, a on je svako malo pogledavao na sat. Jedan drugome rekli smo: "Eto, to je život. Zapravo, sve je vrlo jednostavno. Uskogrudni starac koji je pisao za časopis *Željeznice* i mrzio autobuse i autobusne nesreće, nadahnut dječjim stripovima koje je crtao, odlučio je napisati knjigu. Puno godina kasnije, dobronamjerni mladići koji su u djetinjstvu čitali njegove stripove, pročitali su i knjigu, povjerovali da im se život u potpunosti promijenio i izgubili kontrolu nad vlastitim životima." Kakvu li to čaroliju skriva knjiga? Kakva li su to čuda moguća u životu? Kako se to dogodilo?

Ponovo sam mu rekao da sam u djetinjstvu upoznao striku Rifkija.

"Iz nekog razloga to mi zvuči čudno", rekao je.

Međutim obojica smo znali da u tome nema ništa čudno. Sve je to uobičajeno.

“U gradiću Viranbagu to je još i uobičajenije”, rekao je moj dragi prijatelj.

U trenutku kada sam osjetio da će me to podsjetiti na nešto, gledajući ga u oči, pažljivo naglasivši svaki od slogova, rekao sam: “Znaš, puno sam puta pomislio da ta knjiga govori o meni i priča moju priču.”

Zašutjeli smo. Čuli su se samo tihi, posljednji zvuci duše, gostionice, gradića i svijeta koji umiru u agoniji. Zveket jedaćeg pribora, vijesti na televiziji. Još dvadeset i pet minuta. “Znaš, tijekom svojih putovanja, na dosta mjesta u Anatoliji susreo sam se s karamelama Novi život. U Istanbulu su ih nekoć davno prodavali, ali u udaljenim mjestima i dalje ih se može naći na dnu staklenki i kutija.”

“Želiš ući u srž svega i doznati zašto se sve to dogodilo, zar ne?” pitao je moj neprijatelj koji je puno puta imao priliku vidjeti prizore iz tog drugog svijeta. “Želiš doći do onoga što je izvorno, čisto i neiskvareno, međutim takav početak ne postoji. Nema smisla tražiti neku riječ, ključ ili istinu koji su imitacija svih nas.”

Anđele, na putu prema postaji, pomislio sam da ću ga izrešetati, ali ne zato što sam se tako namjeravao dokopati Džanan, već zato što nije vjerovao u tebe.

Rekao je još neke slične stvari kako bi prekinuo napuklu tišinu, ali iz nekog razloga nisam pozorno slušao tog tužnog, zgodnog muškarca.

“U djetinjstvu mi se čitanje uvijek činilo kao zvanje koje čovjek stječe u trenutku kada počinje stjecati i sva druga zvanja.” “Rousseau koji se izdržavao prepisivanjem nota, dobro je znao što znači iznova pisati ono što su drugi stvorili.” Odjednom napukla više nije bila samo tišina, već su i sve druge stvari postale takvima. Netko je ugasio televizor, i upalio radio na kojem je svirala dirljiva narodna pjesma o ljubavi i prekidu. Koliko puta u životu čovjek tako uživa u obostranoj šutnji? U trenutku kada je od konobara tražio račun, nad stol nam se



nadvio nepozvan gost srednjih godina i pažljivo me odmjerio. Kada je čuo da se i ja zovem Osman te da smo zajedno bili u vojsci, rekao je: "Ovdje svi puno volimo g. Osmana. Dakle, bili ste u vojsci sa svojim imenjakom!" Zatim mu je pažljivo, kao da odaje tajnu, spomenuo mušteriju koja želi kupiti rukom pisan primjerak knjige. Kada sam primijetio da posrednicima plaća proviziju, posljednji put sam si dopustio da osjetim iskrenu ljubav prema svome pametnome prijatelju.

Mislio sam da će prizor rastanka, izuzev pucnja iz moga Walthera, manje-više sličiti onome iz zadnjeg nastavka serijala *Pertev i Peter*, međutim prevario sam se. Kada u svojoj posljednjoj avanturi dvojica nerazdvojnih prijatelja shvate da vole istu djevojku predanu istom idealu, sjednu za stol i prijateljski riješe taj problem. Pertev, koji je osjećajni i zatvoreniji, bez riječi prepusti djevojku otvorenijem i optimističnijem Peteru, zato što zna da će s njime biti sretnija. Uz uzdahe uplakanih čitatelja, među kojima sam bio i ja, dvojica junaka rastanu se na željezničkoj postaji koju se nekada davno zajedno branili. Međutim među nama dvojicom nalazio se posrednik koji nimalo neće mariti za pretjeranu osjećajnost i ispade srdžbe.

Nas troje hodali smo bez riječi. Kupio sam kartu i odabrao dva peciva od lisnatog tijesta. Pertev je rekao da mu odvagnu kilo poznatog bijelog grožđa iz Viranbaga. Dok sam ja birao zabavnike koje ću kupiti, on je otišao u zahod oprati grožđe. Posrednik i ja smo se pogledali. Vlaku su trebala dva dana da stigne u Istanbul. Kada se Pertev vratio, prometnik vlakova odlučnim i elegantnim pokretom ruke dao je znak za polazak, i tako me podsjetio na oca. Poljubili smo se i rastali.

Ono što se dogodilo nakon toga, prikladnije je za trilere koje je Džanan obožavala gledati u autobusu, nego za stripove strike Rifkija. Pomahnitali mladić, koji je spreman ubiti zbog ljubavi, bacio je vrećicu s mokrim voćem i časopise u kut kupea i prije nego što je vlak ubrzao, iskočio iz vagona na kraj perona. Nakon što se uvjerio da ga nitko nije vidio, izdaleka je promatrao žrtvu i posrednika. Neko su vrijeme razgovarali, šetali po tužnim, praznim ulicama i rastali se

ispred pošte. Ubojica je vidio da je žrtva ušla u kino Novi svijet i zapalila cigaretu. Dok potencijalni ubojica u filmovima puši, nikada ne znamo o čemu razmišlja, već samo vidimo kako baca opušak na pod, nogom staje na njega, naoko sigurnim koracima odlazi kupiti kartu za film *Beskrajna noć* te prije nego što ušeta u kinodvoranu, uđe u zahod kako bi osigurao put za bijeg.

Ono što je uslijedilo bilo je otrcano baš kao i tišina koja je obilježila večer. Izvadio sam svog Walthera, otkočio ga i ušao u kinodvoranu. Moja crna sjena s pištoljem u ruci našla se na platnu, a na mojoj košulji i ljubičastom sakou počeo se prikazivati film u boji. Svjetlo projektoru zaslijepilo me je, ali je gledalište bilo poprilično prazno pa sam odmah pronašao svoju žrtvu.

Čini se da se iznenadio i da nije shvatio. Čini se da me nije prepoznao i da je čekao. Nije se pomaknuo s mjesta. "Možete naći takve kao što sam ja, dati im da pročitaju knjigu i tako odvesti njihove živote na krivi put", rekao sam sebi u bradu.

Kako bih bio siguran da sam ga ubio, iz neposredne sam mu blizine ispalio tri metka u prsa i lice koje nisam mogao vidjeti. Nakon tri glasna hitca, gledateljima koji su sjedili u tami rekao sam: "Ubio sam čovjeka."

Dok sam izlazio iz kinodvorane te promatrao svoju sjenu na platnu i prizore iz filma *Beskrajna noć* oko nje, netko je povikao: Operater! Operater!

U prvom autobusu u koji sam se ukrcao na kolodvoru, uz sva okrutna pitanja koja sam si postavljao, pitao sam se i zašto se osobe koje upravljaju kinoprojektorom i vlakom, u turskom jeziku, nazivaju istom stranom riječju<sup>[12]</sup>.

Promijenio sam dva autobusa, proveo besanu noć jednog ubojice i u napuklom ogledalu u zahodu promatrao svoj lik. Kada bih rekao da je osoba koju sam vidio u ogledalu bila sličnija duhu ubijenog, nego ubojici, nitko mi ne bi vjerovao. Kako mi je samo taj unutrašnji mir, koji je neprestano pišući dosega ubijeni, u tom zahodu i nemirnom autobusu bio nedostižan!

Rano ujutro, prije nego što sam se vratio u konak dr. Narina, otišao sam brijaču koji me ošišao i obrijao, ne bih li se pred Džanan mogao pojaviti kao neustrašiv i optimističan mladić koji se suočio sa smrću i doživio brojne avanture kako bi mogao zasnovati sretnu obitelj. Kada sam ušao na imanje dr. Narina, pogledao sam prema prozoru konaka i pomislio da me Džanan čeka u toplom krevetu. Srce mi je dva puta glasno zakucalo, a vrabac na jablanu odgovorio je zacvrkutavši: živ, živ.

Vrata je otvorila Gulizar. Možda čuđenje na njezinom licu nisam primijetio zato što sam prije pola dana, usred filma, ubio njezinog brata. Možda zato nisam primijetio ni da je sumnjičavo podigla obrve niti sam obratio pažnju na njezine riječi, već sam kao da ulazim u kuću svoga oca, odmah krenuo prema sobi u kojoj sam bio ostavio bolesnu Džanan. Želio sam iznenaditi svoju dragu pa sam bez kucanja otvorio vrata. U trenutku kada sam vidio da su soba i krevet posve prazni, shvatio sam što mi je Gulizar rekla kada sam ušao u kuću i ono što je i dalje govorila.

Džanan je tri dana ležala u vrućici. Potom se oporavila, ustala je iz kreveta, otišla do gradića, nazvala majku u Istanbul te se iznenada odlučila vratiti jer nije znala što se sa mnom događa.

Kroz prozor prazne sobe gledao sam u stablo murve u stražnjem dvorištu, koje je sjalo na jutarnjem suncu, ali nisam se mogao suzdržati od toga da se s vremena na vrijeme okrenem i pogledam prema pomno složenom krevetu. Primjerak novina *Gudul Postasi*, koji je Džanan na dolasku u automobilu koristila kao lepezu, nalazio se na praznom krevetu. Neki glas u meni govorio mi je da ona već odavna zna da sam bijedni ubojica, da je zbog toga više nikada neću vidjeti, te da sada mogu samo zatvoriti vrata, leći na krevet na kojem se i dalje osjećao Džananin miris te plakati sve dok ne zaspim. Jedan drugi glas u meni mu se usprotivio, rekavši da ubojica mora biti hladnokrvan i da ne smije paničariti; Džanan me sigurno čeka u domu svojih roditelja na Nišantašu. Prije nego što sam izašao iz sobe, ugledao sam onog podlog komarca na okviru prozora i zgnječio ga dlanom. Bio sam siguran da je krv koja se izlila iz komarčevog trbuha i razmazala po liniji ljubavi na mome dlanu, bila slatka Džananina krv.

Mislio sam da bi zbog budućnosti koju sam planirao s Džanan, bilo dobro da vidim dr. Narina prije nego što se iskradem iz tog konaka u srcu urote protiv Velike urote, i stignem dragoj u Istanbul. Dr. Narin je sjedio za stolom pod murvom; s velikim tekom jeo je grožđe i s knjigom u ruci odmarao umorne oči, promatrajući brda po kojima smo zajedno šetali.

Spokojno, poput dvoje ljudi koji imaju puno vremena, razgovarali smo o okrutnosti života, o tome kako priroda neprimjetno upravlja čovjekovom sudbinom, o tome kako zbiti koncept, koji nazivamo vrijeme, u naše duše usađuje tišinu i spokoj, o tome kako ljudi koje ne krasi snaga volje i velika odlučnost ne mogu uživati ni u ovim sočnim zrnima grožđa, o visokoj razini svijesti i želji koje su potrebne na putu do životne biti lišene svake patvorenosti, te se pitali je li skromni jež, koji šušajući prolazi pored nas, manifestacija univerzalnog poretka ili pak neke šaljive asimetrične slučajnosti.

Nakon što ubije, čovjek sigurno postane zreliji, budući da sam na svoje veliko čuđenje, uspio povezati divljenje koje sam nastavio osjećati prema njemu s osjećajima razumijevanja i tolerancije koji su poput kakve tajanstvene bolesti najednom izronili iz dubina moje duše. Zato sam mogao odlučno odbiti poziv dr. Narina da mu se pridružim kada poslijepodne bude išao sinu na grob, a da ga ne povrijedim. Rekao sam mu da sam se protekli tjedan, tijekom kojeg nisam prestajao raditi, posve iscrpio i da se što prije moram vratiti kući supruzi, odmoriti se i pribrati, kako bih mogao odlučiti hoću li preuzeti veliku odgovornost koju mi je ponudio.

Kada me pitao jesam li imao priliku isprobati njegov poklon, rekao sam mu da sam vrlo zadovoljan njime. Sjetio sam se sata Serkisof, koji sam već dva dana nosio u džepu, te sam ga izvadio, rekao da je to znak poštovanja i divljenja koje prema njemu osjeća jedan ozlojeđeni prodavač sa slomljenim zubom i stavio ga pored šarene posude za grožđe.

“Svi ti ozlojeđeni nesretnici, bijednici i slabići!” rekao je i krajičkom oka pogledao sat. “Strastveno se vežu za one koji im poput mene ulijevaju nadu u pravičan svijet, samo kako bi mogli živjeti živote na kakve su naviknuli i zadržati svoje drage predmete. Koliko su samo okrutne strane sile koje žele uništiti naše živote i izbrisati naša sjećanja! Kada se vratiš u Istanbul, razmisli o onome što možeš učiniti za njihove tužne živote, prije nego što doneseš odluku.”

Na trenutak sam pomislio da ću u Istanbulu odmah naći Džanan, i uvjeriti je da se vratimo u konak, koji se nalazio u srcu urote protiv Velike urote, gdje ćemo živjeti sretno do kraja života.

“Prije nego se vratiš svojoj ljupkoj ženi, riješi se tog ljubičastog sakoa u kojem izgledaš kao ubojica, a ne junak”, rekao je jezikom karakterističnim za prijevode francuskih romana.

Odmah sam se vratio autobusom u Istanbul. Uz zvuke jutarnjeg poziva na molitvu, majka je otvorila vrata, a ja joj nisam rekao da sam tragao za obećanom zemljom, niti sam spomenuo anđela.

“Nemoj više nikada tako ostaviti majku i otići”, rekla je, upalila plinsku grijalicu i počela puniti kadu toplom vodom.

Baš kao nekada, doručkovali smo bez riječi. Shvatio sam da majka, poput mnogih drugih majki čiji su se sinovi upetljali u politiku i fundamentalistička vjerska strujanja, šuti, misleći da su me privukle sile mračnih ideologija ove zemlje, te da bih joj, ako me išta pita, mogao reći nešto što će je užasnuti. Kada se majčina brza, laka i okretna ruka zaustavila pored džema od brusnice, vidio sam pjege na njoj i pomislio da sam se vratio u svoj stari život. Zar je život mogao nastaviti teći kao da se ništa nije dogodilo?

Nakon što smo doručkovali, sjeo sam za svoj stol i dugo gledao u knjigu koja je i dalje stajala na mjestu gdje sam je ostavio. Međutim to što sam radio ne bi se moglo nazvati čitanjem, prije svojevrsnim prizivanjem sjećanja i patnjom.

U trenutku kada sam izlazio iz kuće i kretao u potragu za Džanan, majka me presrela i rekla: "Obećaj mi da ćeš se vratiti prije večeri."

Vratio sam se prije večeri. Svaki put kada bih tijekom naredna dva mjeseca izlazio iz kuće, obećao bih da ću se vratiti, ali Džanan nigdje nisam mogao naći. Otišao sam na Nišantaš, hodao ulicama, čekao ispred njihovih vrata, zvonio, prelazio preko mostova, ukrcavao se na trajekte, odlazio u kino, telefonirao, ali ništa nisam doznao. Uvjerio sam samog sebe da će se pojaviti na hodniku Taškišle, kada krajem listopada počnu predavanja, ali nije. Provodio sam dane hodajući po hodnicima Taškišle, a katkad bih izjurio iz predavaonice zato što mi se učinilo da je sjena slična njenoj prošla kraj prozora koji gleda na hodnik, te ušao u neku od predavaonica s pogledom na park ili postaju minibusa i zamišljeno promatrao prolaznike na cesti i nogostupu.

U jedan od onih dana kada su peći i grijalice počele gorjeti, osmislio sam plan koji mi se učinio inteligentnim, pozvonio sam na vrata roditeljskog doma svoje "izgubljene kolegice" s fakulteta, te se osramotio, rekavši glupost koju sam bio isplanirao do najsitnijeg detalja. Ne samo da mi nisu rekli gdje se Džanan nalazi, nego mi nisu dali ni informaciju koja bi me uputila na mjesto gdje bih to mogao doznati. Pa ipak, tijekom tog drugog posjeta njihovom domu, dok je u

nedjeljno poslijepodne televizor u boji bujao prizorima mirne nogometne utakmice, shvatio sam da znaju puno više no što su mi rekli, jer ih nije zanimalo zašto je tražim te zato što ništa nisu pokušali doznati od mene. Njezine rođake, čije brojeve sam našao u telefonskom imeniku, nisam uspio navesti da mi kažu gdje je. Jedini zaključak do kojeg sam mogao doći na temelju telefonskih razgovora sa svim tim loše raspoloženim stričevima, znatiželjnim strinama, opreznim sluškinjama te ciničnim nećakinjama i nećacima, bio je da Džanan u Taškišli studira arhitekturu.

Njezini kolege sa studija arhitekture odavno su povjerovali u priče koje su sami izmišljali o Džanan i Mehmhetu, za kojeg su čuli da je prije nekoliko mjeseci ubijen u blizini postaje minbusa. Čuo sam one koji su pričali da je ubijen u hotelu u kojem je radio, tijekom obračuna preprodavača heroína, i one koji su kroz šapat govorili da je bio žrtva vjerskih fanatika. Neki su pričali da je obitelj poslala Džanan na studij nekamo u Europu, što učini svaka dobrostojeća obitelj čija kćerka se zaljubi u lošeg mladića, no mala istraga koju sam proveo u referadi pokazala je da to nije istina.

Detalje svojih drugih istraga, koje su trajale mjesecima i godinama, hladnokrvne kalkulacije koje dolikuju ubojici i boje koje podsjećaju na snove nesretnika, najbolje da ni ne spominjem. Džanan jednostavno nije bilo, nisam čuo nikakvu vijest o njoj, niti sam joj mogao ući u trag. Pohađao sam kolegije koje sam tijekom proteklog semestra propustio i nakon toga odslušao cijeli sljedeći semestar. Nisam zvao dr. Narina i njegove ljude, niti su oni zvali mene. Nisam znao jesu li nastavili ubijati. Otkako je nestala Džanan i oni su nestali iz mojih maštanja i noćnih mora. Došlo je ljeto, najesen je počela nova akademska godina, završio sam je. Završio sam su i sljedeću, te otišao u vojsku.

Dva mjeseca prije završetka vojnog roka, primio sam vijest da mi je umrla majka. Dobio sam dopust i stigao u Istanbul na majčin pogreb. Nakon što sam proveo večer s prijateljima, vratio sam se kući, i prepao se osjetivši prazninu i tišinu u sobama. Dok sam gledao tave i džezve obješene na zidu u kuhinji, začuo sam meni dobro znane,

tužne jecaje i sjetne uzdahe hladnjaka. Ostao sam posve sam. Legao sam na majčin krevet i malo plakao, upalio televizor te poput majke sjeo pred njega i dugo gledao televiziju, osjećajući pritom da sam učinio sve što sam mogao te svojevrstan užitak zbog postojanja. Prije počinka izvadio sam knjigu s mjesta na koje sam je spremio, stavio je na stol i počeo čitati, nadajući se da će na mene ostaviti isti dojam kao i prvog dana kada sam je čitao. Iako nisam povjerovao da svjetlost pršti po mome licu niti da se moje tijelo otrgnulo i udaljilo od stola i stolca, osjećao sam unutrašnji mir.

Tako sam počeo čitati knjigu iznova i iznova, međutim svaki put kada bih je čitao, više ne bih pomislio da je odnekud zapuhao snažan vjetar na čijim je krilima moj život poletio k nekoj nepoznatoj zemlji. Nastojao sam shvatiti skrivenu geometriju i smisao jedne odavno završene priče koju nisam shvaćao dok sam je živio. Razumijete, zar ne? Ostario sam i prije no što sam odslužio vojsku.

I drugim knjigama sam se posvetio na isti način. Nisam ih čitao kako bih rasplamsao želju za jednom drugom dušom koju bih u predvečerje osjetio duboko u sebi, i sreću proizašlu iz toga što se mogu pridružiti skrivenom veselju na onom drugom nevidljivom licu ili - ni sam ne znam - kako bih mogao potrčati u novi život u kojem ću možda sresti Džanan, već kako bih se s mudrošću, trezveno i kao gospodin mogao suočiti s onim što sam doživio i činjenicom da mi Džanan neopisivo nedostaje. Prestao sam se čak i nadati da će mi Anđeo koji ispunjava želje, za utjehu moći dati luster sa sedam krakova, koji bismo Džanan i ja mogli objesiti u zajedničkom domu. Kada bih u sitne sate digao glavu s jedne od knjiga koju sam sa zadovoljstvom čitao, osjećajući pritom svojevrstu duševnu uravnoteženost, postao bih svjestan potpune tišine u svojoj četvrti te bih odjednom vidio prizor u kojem tijekom jednog od onih putovanja autobusom, za koja sam mislio da nikada neće završiti, Džanan spava tik do mene.

Na jednom od tih putovanja, koje bi svaki put kada bih ih se sjetio, poput snova o raj u oživjelo pred mojim očima u svoj raskoši svojih boja, vidio sam da su Džananino čelo i sljepoočnice obliveni



znojem, zbog grijalice u autobusu koja se neočekivano zagrijala, te da joj se kosa sljepila. Dok sam rupčićem s tradicionalnim motivima, koji sam kupio u Kutahiji, pažljivo brisao kapi znoja s njezinog čela, u čemu su mi pomogla i ljubičasta svjetla sa benzinske crpke koja su nas u jednom trenutku obasjala, na licu svoje usnule drage, primijetio sam sreću i čuđenje. Kasnije u restoranu, dok je u pamučnoj haljini domaćeg proizvođača Sumerbank, posve mokroj od znoja, ispijala šalicu za šalicom čaja, Džanan se oraspoložila i sa smiješkom mi rekla da je isprva sanjala kako ju otac ljubi u čelo, ali ubrzo je shvatila da je ne ljubi otac, nego glasnik iz zemlje sačinjene od svjetlosti. Nakon što bi se nasmiješila, često bi laganim pokretima ruke stavila kosu iza ušiju, a svaki put kada bi to učinila, jedan dio moga uma, srca i duše otopio bi se i nestao u mračnoj noći.

Čini mi se da mogu vidjeti kako se neki od čitatelja, koji su shvatili da se nastojim snaći s onim što je nakon tih noći ostalo od moje duše, uma i srca, ražalostili i namrštili. Strpljivi čitatelju, suosjećajni čitatelju, osjećajni čitatelju, plači zbog mene ako možeš, ali nemoj zaboraviti da je osoba zbog koje liješ suze ubojica. Ne, ako se mogu nabrojati razlozi zbog kojih bismo mogli suosjećati s običnim ubojicom, imati razumijevanja za njega ili ga voljeti, baš kao što u zakonu za takve postoje olakotne okolnosti, želim da i oni budu dio ove knjige u koju sam se poprilično umiješao:

Iako sam se kasnije oženio, znao sam da će sve što budem radio do kraja života, koji mi se nije činio vrlo daleko, manje ili više imati veze s Džanan. Prije nego što sam se oženio, te godinama nakon što se u stan koji sam naslijedio od oca nakon što se majka “preselila”, doselila nevjesta, odlazio sam na duga putovanja autobusom, nadajući se da ću sresti Džanan. Na tim sam putovanjima tijekom godina utvrdio da autobusi polako postaju sve veći i veći, da se njima šire mirisi antiseptika, da se vrata bez zvuka otvaraju i zatvaraju pritiskom na prekidač jer su opremljeni automatskim i hidrauličkim sustavima, da su se vozači riješili svojih blijedih sakoa i znojnih košulja te da sada nose pilotsku odjeću s epoletama na ramenima, da su se osorni kondukteri upristojili i počeli se svakodnevno brijati, da su odmorišta postala osvjetljenija i življa, no da su se pretvorila u stereotipna

mjesta, te da su ceste postale šire, ali nisam sreo Džanan, niti sam naišao na neki njezin trag. Mislio sam da bi to bilo i previše. Što sve ne bih bio dao samo da mogu još jednom doživjeti neku od stvari iz sjajnih večeri koje smo proveli zajedno, gospođu s kojom smo na jednom kolodvoru razgovarali, držeći šalice čaja u rukama ili čak tračak svjetla koji je obasjavao njezino lice i reflektirao se na mome, te da pomoću snage te svjetlosti osjetim njezinu prisutnost! Međutim činilo mi se da nas poput tih novih cesta okruženih prometnim znakovima, semaforima koji se pale i gasе te nemilosrdnim reklamnim panoima, čiji je svježi asfalt prekrrio sjećanja iz djetinjstva, sve stvari užurbano nastoje baciti u zaborav.

Nakon jednog od depresivnih putovanja doznao sam da se Džanan udala i otišla iz zemlje. Vaš junak, suprug, otac dvoje djece, dobar obiteljski čovjek i ubojica, s umornim pogledom na licu i srcem punim sumornih oblaka, stajao je u gužvi na trajektu za Kadikoj, kojim se uvečer vraćao kući s radnog mjesta u Gradskom uredu za strategijsko planiranje, držeći u ruci aktovku u kojoj su se nalazile čokoladice Čokomel za njegovu djecu te sreo kolegicu s fakulteta. “I Džanan”, rekla je ta brbljivica, nakon što je nabrojala sve naše kolegice koje su se udale. “Udala se za liječnika iz Samsuna i odselila u Njemačku.” Nisam želio čuti još gore vijesti pa sam okrenuo glavu i kroz prozor trajekta promatrao maglu kako se spušta nad Istanbul i Bospor, što je u predvečerje rijedak prizor. “Je li to magla?” pitao se ubojica. “Ili tišina moje nesretne duše?”

Nisam je morao dugo ispitivati kako bih čuo da je Džananin suprug onaj zgodni doktor širokih ramena iz državne bolnice, koji je pročitao knjigu te, usvojivši je na jedan zdrav i razuman način, živio sretno i spokojno. Neko sam vrijeme pio kako me moje okrutno pamćenje ne bi neprestano podsjećalo na tužne detalje “muškog” razgovora vezanog uz smisao života i knjige, koji smo prije puno godina vodili u njegovoj sobi u bolnici, no to mi nije puno pomoglo.

Nakon što bi u stanu zavladao mir, te kada bi još samo mali vatrogasni kamion moje kćeri, kojem su oba kotača otpala, i njezin plavi medvjedić, koji je dubeci na glavi gledao ugašeni televizor,

podsjekali na dnevnu strku, s čašom rakije u ruci, koju sam pažljivo natočio u kuhinji, uljudno bih sjeo pored medvjedića, upalio televizor, stišao zvuk, odlučio se za niz prizora koji nisu bili previše banalni, i s glavom u oblacima gledao televiziju, nastojeći razabrati boju oblaka oko svoje glave.

Ne sažalijevaj se! Nemoj vjerovati da su tvoja osobnost i postojanje jedinstveni. Nemoj se žaliti, govoreći da nitko ne cijeni tvoju snažnu ljubav. Znae, jednom sam pročitao knjigu, zaljubio se, i doživio nešto posebno. Nisu me razumjeli... već su nestali... Pitam se što li sada rade... Džanan je u Njemačkoj... živi u Bahnhofstrasse. Pitam se kako je? Udala se za doktora... Nemoj misliti na to... Zgodni i tupavi doktor tijekom čitanja uvijek je podcrtavao rečenice... Nemoj misliti na to... Uvečer se vraća kući, a Džanan ga dočekuje na vratima... Imaju lijepu kuću, dobar auto i dvoje djece... Nemoj misliti na to... Suprug je glupav... Zamišljam da me Gradsko istražno povjerenstvo šalje u Njemačku. Susrećemo se pred konzulatom... Zdravo... Jesi li sretna?... Puno sam te volio... Sada?... I sada te puno volim... Sve ću ostaviti i ostati u Njemačkoj ... Puno te volim... zbog tebe sam postao ubojica... Nemoj me odbiti... Stvarno si lijepa... Nemoj misliti na to... Nitko te ne voli kao ja. Sjećaš li se da smo se jednom, kada je pukla guma na autobusu, susreli s pijanom svadbenom povorkom?... Nemoj misliti na to...

Katkada bih pio dok ne zaspim, a kada bih se satima kasnije probudio i sjeo na kauč, začudio bih se, vidjevši da plavi medvjedić normalno sjedi pred televizorom. U kojem sam ga trenutku slabosti posjeo na naslonjač? Katkada bih, pak, zamišljeno gledao spotove nekih stranih pjesama, i sjetio se da sam jednu od njih bio čuo kada sam na sjedalu autobusa osjetio da smo se Džanan i ja lagano naslonili jedno na drugo, te dok sam osjećao toplinu njezinih krhkih ramena na svome ramenu: pogledaj kako sada plačem, dok zvuke glazbe koju smo jednom prilikom zajedno slušali, prati šarena slika na televizoru. Jednom sam prilikom čuo da kćer kašlje u sobi te sam je, prije nego što je to čula njezina majka, uzeo u naručje i odnio u dnevnu sobu. Dok je gledala boje na ekranu, s divljenjem sam proučavao njezine male, ali iznenađujuće detaljno oblikovane, prste i nokte koji su

izgledali kao besprijeekorna minijturna imitacija ruku odrasle osobe te se zamislio nad knjigom što život se zove.

“Čovjek je paf”, rekla je malena.

Zabrinuto smo gledali očajan izraz muškarčeva lica, koji je nakon što su ga dobro pretukli, obliven krvlju pao na tlo i čiji je život bio “paf”.

Neka osjećajni čitatelji koji prate moje pustolovine ne misle da sam sa se zapustio, vidjevši da je i moj život odavno bio “paf” i da se u sitne sate odajem piću. Poput većine muškaraca koji žive u ovom dijelu svijeta i ja sam s trideset pet godina izgledao kao da mi je četrdeset, ali ipak sam se uspio pribrati i čitanjem dovesti misli u red.

Puno sam čitao, ali ne samo knjigu koja je potpuno promijenila moj život, nego i druge. Međutim dok sam čitao nikada nisam pokušao dati dubok smisao svome tužnom životu, tragati za utjehom, ni u tuzi tragati za nečim lijepim i vrijednim poštovanja. Što bi osim divljenja i ljubavi čovjek mogao osjećati prema Čehovu, tom skromnom i talentiranom Rusu koji je bolovao od tuberkuloze? Žalim međutim one čitatelje koji svoje uzalud protraćene, tužne živote promatraju kroz prizmu estetike čehovljevske osjećajnosti te se ponosni zbog svoje bijede osjećaju lijepo i uzvišeno, a mrzim pisce pametnjakoviće koji naprave karijeru od udovoljavanja čitateljevoj potrebi za utjehom. To je razlog zašto puno modernih romana i priča nisam pročitao do kraja. Ah, tužni čovjek koji razgovara s konjem kako se ne bi osjećao usamljeno. Siroti besposleni plemić poklanja svoju ljubav cvijeću u tegli, koje zaljeva s vremena na vrijeme. Ah, osjetljivi čovjek koji sjedi među starim namještajem i čeka, na primjer, pismo, staru ljubav ili bezobzirnu kćer koja nikada neće doći. Pisci koji nam u drugim podnebljima predstavljaju grube imitacije Čehovljevih likova, koji neprestano izlažu svoju bol i rane, zapravo uglas žele poručiti ovo: pogledajte nas, našu tugu i patnju. Pogledajte koliko smo osjetljivi, profinjeni i posebni. Patnja nas je učinila osjećajnijima i profinjenijima od vas. I vi želite biti poput nas. Svoju bijedu želite pretvoriti u pobjedu ili čak u osjećaj nadmoći, zar ne? Ako je tako, vjerujte nam kada kažemo da je naša patnja ugodnija od

uobičajenih životnih užitaka.

Čitatelju, zato ne vjeruj meni koji nisam puno osjetljiviji od tebe, mojoj boli i okrutnoj priči koju pripovijedam, već vjeruj u to da je svijet okrutan. Roman, ta nova igračka i najveći izum zapadne civilizacije, ionako nema veze s našom kulturom. Razlog zašto čitajući ove retke čuješ moj strogi glas, nije taj što govorim iz perspektive koja je zatrovana knjigama i banalizirana nezgrapnim mislima, nego to što još uvijek nisam shvatio kako ću koristiti tu stranu igračku.

Želim reći ovo: neprestano sam čitao kako bih zaboravio Džanan, shvatio sve što mi se dogodilo, bio u stanju maštati o bojama novoga života do kojeg nisam uspio doći, te ugodno i na pametan način - ne bi se moglo reći da je svaki put bilo na pametan način - proveo vrijeme, i naposljetku se pretvorio u svojevrsnog knjiškog moljca. Ali, nikada se nisam zanosio intelektualnim težnjama i što je još važnije, nikada nisam omalovažavao one koji su se njima zanosili. Volio sam čitati knjige, na isti način na koji sam volio odlaziti u kino te listati novine i časopise. Nisam to činio očekujući da ću od toga imati neku korist i nešto postići niti kako bih se smatrao moćnijim, učenijim i mudrijim od drugih. Čak bih mogao reći da me neprestano čitanje naučilo svojevrсноj skromnosti. Volio sam čitati knjige, ali nisam volio razgovarati o njima; kasnije sam doznao da to nije volio ni striko Rifki. Ako je čitanje u meni stvaralo poriv za razgovorom, taj bi razgovor u mojoj glavi vodile knjige. Katkada bih čuo kako se knjige, koje sam u to vrijeme čitao jednu za drugom, došaptavaju, osjetio kako se moj um pretvara u prostor za orkestar iz kojeg dopiru zvuci brojnih instrumenata i shvatio da ta glazba u mojoj glavi čini život podnošljivim.

Na primjer, dok sam u onoj privlačnoj i bolnoj tišini, koja nastupi nakon što kćerka i supruga zaspu, odsutno gledao kaleidoskopske boje na ekranu televizora te razmišljao o Džanan, knjizi koja nas je spojila, anđelu, nesreći i vremenu, palo mi je na pamet da bih od svega što mi je ta glazba šaputala o ljubavi, mogao sastaviti antologiju. Budući da mi je u mladosti život upropastila ljubav - čitatelju, vidiš da sam dovoljno priseban da ne tvrdim kako je za to kriva knjiga - sve što je u novinama, knjigama, časopisima,

romanima, kolumnama, na radiju, televiziji i reklamama rečeno o ljubavi, zauvijek je ostalo u mojoj glavi.

### ŠTO JE LJUBAV?

Ljubav je predaja. Ljubav je razlog za ljubav. Ljubav je razumijevanje. Ljubav je glazba. Ljubav i plemenito srce su jedno. Ljubav je poezija tuge. Ljubav je prizor koji osjetljiva duša vidi u zrcalu. Ljubav je prolazna. Ljubav nije kajanje. Ljubav je proces kristalizacije. Ljubav je davanje. Ljubav je kada s nekim podijelite žvakaću gumu. Ljubav je nejasna. Ljubav je isprazna riječ. Ljubav je sjedinjenje s Bogom. Ljubav je susret s anđelom. Ljubav je rijeka suza. Ljubav je čekanje da telefon zazvoni. Ljubav je cijeli svijet. Ljubav je držanje za ruke u kinu. Ljubav je pijanstvo. Ljubav je čudovište. Ljubav je sljepoća. Ljubav je slušati svoje srce. Ljubav je sveta tišina. Ljubav je tema pjesama. Ljubav je dobra za kožu.

Ove sam bisere usvojio ne prepustivši se slijepom vjerovanju, no nije me obuzeo cinizam koji bi moju dušu ostavio bez krova nad glavom. Upravo tako gledam i televiziju; znajući da sam obmanut, i želeći biti obmanut kada nisam obmanut. Na temelju svoga ograničenog, ali intenzivnog iskustva dodajem svoja razmišljanja o ljubavi:

Ljubav je čežnja da nekoga čvrsto zagrlimo i budemo s njime na istome mjestu. Želja da, grleći se, zaboravimo na cijeli svijet. Čovjekova čežnja da svojoj duši nađe utočište.

Vidite da nisam rekao ništa novo. Ali ipak sam nešto rekao! Više ne marim za to jesam li rekao nešto novo. Za razliku od onog što misle neke pretenciozne budale, čak je bolje reći i riječ-dvije nego šutjeti. Pobogu, kakva je korist od toga da u tišini i bez riječi promatramo kako život, poput nemilosrdnog vlaka koji se sporo kreće, melje naše tijelo i dušu? Znao sam jednog čovjeka svojih godina koji je ukazivao na to da je takva tišina bolja od borbe sa svim zlom koje nas guši i mrcvari. Rekao sam da je ukazivao, jer to nikada nije rekao, već je sjedio za stolom od jutra do mraka i u bilježnicu tiho i poslušno zapisivao tuđe riječi. Katkada bih zamišljao da nije umro, nego da i dalje piše te bih se uplašio da bi njegova tišina u meni

mogla narasti i poprimiti razmjere užasa od kojeg se diže kosa na glavi.

Pucao sam mu u lice i prsa, no pitam se jesam li ga uistinu ubio. Ispucao sam samo tri metka i to u mraku kinodvorane dok mi je svjetlost projektora udarala u lice.

U trenutcima kada bih povjerovao da nije umro, zamišljao bih kako u svojoj sobi i dalje prepisuje rečenice iz knjige. Kako li je samo ta pomisao bila nepodnošljiva! Dok sam ja pokušavao stvoriti svijet u kojem bih se tješio svojom ženom, slatkom kćeri, televizorom, novinama, knjigama, poslom, uredskim kolegama, ogovaranjima, kavama i cigaretama, što je posve razumljivo, i štitio se, okružujući se opipljivim predmetima, on se mogao odlučno predati tišini. Kada bih usred noći pomislio na tišinu kojoj se s vjerom i poniznošću prepustio i kada bih pred očima oživio prizor u kojem prepisuje knjigu, osjetio bih da knjiga počinje razgovarati s njime dok on strpljivo radi uvijek istu stvar. Tajne kojima nisam mogao pristupiti, ali što sâm putem ljubavi i nadanja intuitivno osjećao, počivale su u tami i tišini. Tada bih mislio da će se pravi šapat duboke noći, koji nekome poput mene nije dostupan, čuti dok god čovjek kojeg Džanan voli, piše.

Jedne sam večeri toliko jako poželio čuti taj šapat da sam ugasio televizor i tiho uzeo knjigu koja se nalazila tik do kreveta, pritom ne probudivši suprugu koja je rano zaspala. Sjeo sam za stol za kojim smo uvijek večerali i gledali televiziju, te sam iznova počeo čitati vođen jednom novom željom. Tako sam se sjetio da sam je prvi put pročitao u sobi u kojoj sada spava moja kći. Toliko sam jako želio da ista svjetlost iz knjige okupa moje lice, da je maštanje o novome svijetu u meni oživjelo. Osjetio sam neko pomicanje i užurbanost koji će mi otkriti tajnu šapta što vodi u srce knjige.

Kao i one večeri kada sam je prvi put pročitao, našao sam se na ulici. U jesenjoj večeri mračne ulice bile su mokre, a na nogostupima tek pokoji prolaznik na povratku kući. Kada sam došao na trg kod postaje u Erenkoju, ugledao sam dobro mi znane izloge malih trgovina mješovitom robom, otrcane kamione, stari plastificirani stolnjak koji je vlasnik voćarnice rasprostro kako bi prekrio sanduke s narančama i jabukama na nogostupu, plavu svjetlost što je dopirala iz mesnice i veliku staru grijalicu u ljekarni. Sve je bilo na svome mjestu.

Nekoliko je mladića gledalo televiziju u kafiću u kojem sam se tijekom studentskih dana viđao s prijateljima iz četvrti. Hodao sam ulicom i kroz poluotvorene zastore u dnevnim sobama obitelji koje još nisu bile zaspale vidio kako svjetlost s tv ekrana, koja je bila čas plava, čas zelena a potom crvena, obasjava čemprese, mokre stupove ulične rasvjete i metalne ograde balkona.



Hodao sam tako, promatrajući svjetlost tv ekrana kroz poluotvorene zastore, zaustavio se pred zgradom u kojoj je živio striko Rifki, i dugo gledao u prozor na drugom katu. Na trenutak sam se osjetio slobodno, kao kad bih se s Džanan na nasumce odabranom mjestu iskrcao iz autobusa u koji smo se nasumce bili ukricali. Kroz razmaknute zastore mogao sam vidjeti sobu koju je obasjavala svjetlost s televizora, ali ne i udovicu strike Rifkija koju sam mogao zamisliti kako sjedi u naslonjaču. Ovisno o prizoru na ekranu, soba je na trenutke bila žarko crvena, a na trenutke obasjana žutom bojom smrti. Pomislio sam da tajna knjige i života počiva ondje, u toj sobi.

Odlučno sam se popeo na zid koji je odvajao nogostup od dvorišta zgrade. Ugledao sam glavu tete Ratibe i televizor koji je gledala. Sjedila je napola okrenuta prema naslonjaču pokojnog supruga te je, baš kao što bi to činila moja majka, pognula glavu, ali za razliku od nje nije plela, već pušila. Dugo sam je gledao i sjetio se dvojice koji su se prije mene uspjeli na taj zidić kako bi provirili kroz prozor njihova stana.

Pritisnuo sam jednu od tipki na ulazu u zgradu: Rifki Hat. Ubrzo nakon toga prozor na drugome katu otvorio se, žena je provirila i pitala:

“Tko je?”

“Teta Ratibe, ja sam”, rekao sam i povukao se nekoliko koraka unatrag, prema mjestu koje je osvjetljavala ulična svjetiljka, kako bi me mogla vidjeti.

“Osman, sin gospodina Akifa, željezničara.”

“Osmane!” rekla je, pritisnula tipku i otvorila ulazna vrata. Sa smiješkom me dočekala i poljubila u obraze. “Hajde, spusti glavu”, rekla je te mi je, nakon što sam se sagnuo, s previše žara pomirisala kosu i poljubila me, baš kao što je to činila dok sam bio dijete.

Ta gesta me podsjetila na tugu koju je čitavog života dijelila sa strikom Rifkijem; nisu imali djece, a kasnije sam se sjetio da se, otkako je prije sedam godina umrla moja majka, nitko prema meni nije ponašao kao da sam dijete. Najednom sam se osjetio toliko spokojno da sam joj poželio reći nešto prije nego što me išta pita.

“Teta Ratibe, hodao sam ulicom, vidio svjetlo i poželio vas doći pozdraviti, iako je ovako kasno.”

“Baš dobro da si došao”, rekla je. “Sjedni ovamo, pred televizor. Noću ne mogu spavati pa gledam ovo. Vidiš li ovu ženu za pisaćim strojem? Prava je zmija. Loše stvari zadesile su našeg junaka, policajca. Ovi ljudi žele dići u zrak čitav grad... Jesi li za čaj?”

Međutim nije odmah otišla kuhati čaj. Neko smo vrijeme zajedno gledali televiziju. “Vidi ovu besramnicu”, rekla je i pokazala američku ljepoticu u crvenoj odjeći na ekranu. Ljepotica je svukla dio odjeće i dugo se ljubila s nekim muškarcem, a kasnije smo ih kroz oblak dima, koji smo teta Ratibe i ja proizveli, promatrali kako vode ljubav. U trenutku je nestala s ekrana, kao i brojni automobili, mostovi, pištolji, noći, policajci i druge ljepotice. Nisam se sjećao jesmo li Džanan i ja zajedno gledali taj film, ali osjećao sam da me sjećanja na sve filmove koje smo zajedno pogledali bole.

Kada je teta Ratibe otišla u kuhinju po čaj, shvatio sam da u toj kući moram naći ono što će mi pomoći da otkrijem tajnu knjige i svog tužnog života, kako bih se spasio od boli i malo odahnuo. Je li kanarinac koji je drijemao u krletci u kutu bio isti onaj kanarinac koji je nervozno skakao gore dolje dok me u djetinjstvu striko Rifki zabavljao u toj sobi ili je novi, kupljen nakon što su prvi i drugi uginuli? I stare, pažljivo uokvirene slike vagona i lokomotiva nalazile su se na svome mjestu na zidu, no kako sam ih u djetinjstvu uvijek viđao na radosnom dnevnom svijetlu dok sam slušao šale strike Rifkija i trudio se riješiti njegove zagonetke, rastužio sam se kada sam na svjetlosti što je dopirala s televizora vidio da su ova umorna, stara prometala, od kojih je većina izašla iz uporabe, zaboravljena i da se na njima skupila prašina. U jednoj polovici komode s vitrinom nalazio se komplet čašica za liker i pola boce likera od maline, a pored njih, između željezničarskih odličja i upaljača u obliku lokomotive, aparat za poništavanje karata strike Rifkija, koji bi izvadio i dao mi da se igram, dok sam bio dijete i kada bismo mu otac i ja došli u posjet. Kada sam u zrcalu iza minijaturnih vagona, pepeljare od imitacije kristala i rasporeda vožnje vlakova starih dvadeset i pet godina vidio

da se u drugom dijelu komode nalazi tridesetak knjiga, srce mi je počelo glasno tući.

Pomislio sam kako su to sigurno knjige koje je striko Rifki čitao dok je pisao *Novi život*. Uzbuđenje me posve obuzelo, kao da sam nakon svih tih godina i putovanja autobusom uspio naći neki konkretan Džananin trag.

Dok smo ispijali čaj i gledali televiziju teta Ratibe pitala je za moju kćer, a kasnije i kakva je moja supruga osoba. Promrmljao sam nešto, osjećajući krivnju zbog toga što je nismo bili pozvali na vjenčanje, rekao joj da je moja supruga zapravo kći jedne obitelji koja živi u našoj ulici i tada se sjetio da sam djevojku koja će mi kasnije postati supruga prvi put ugledao u vrijeme kada sam prvi put čitao knjigu. Što je bila veća slučajnost? To što sam tu tužnu djevojku, koja će mi kasnije postati supruga, ugledao onog dana kada sam prvi put čitao knjigu ili to što sam se sjetio te slučajnosti i godinama nakon vjenčanja otkrio skrivenu geometriju svog života, sjedeći u naslonjaču strike Rifkija? Ona je tada bila kći obitelji koja se doselila u prazan stan u zgradi prekoputa naše. Viđao sam ih kako večeraju pod svjetlošću jake, gole žarulje i gledaju televiziju. Sjetio sam se da sam pomislio kako djevojka ima smeđu kosu i kako je tv ekran zelene boje.

Dok sam uranjao u slatku zbunjenost vezanu uz pamćenje, slučajnost i život, teta Ratibe i ja smo razgovarali o tračevima u našoj četvrti, novootvorenoj mesnici, mome brijaču, starim kinima i prijatelju koji je preuzeo očevu prodavaonicu cipela, razvio je u tvornicu i odselio iz četvrti nakon što se obogatio. Naš razgovor o tome kako je život istrošen prekidala je povremena šutnja, a tv ekran obilovao je prizorima pucnjave, vike, strastvenog vođenja ljubavi, rušenja aviona, eksplozija tankera s benzinom, koji su redom poručivali da je bez obzira na sve, uništavanje nužno, no nismo mislili da se to odnosi na nas.

U sitne sate, kada je cviljenje, zapomaganje i smrtne hropce zamijenio obrazovni film o crvenim i crnim rakovima na Božićnom otoku u Indijskom oceanu, u maniri oštroumnog detektiva pažljivo sam prišao temi, krećući se postrance poput opreznog raka na

ekranu.

Skupio sam hrabrost i rekao: "U dobra stara vremena sve je bilo lijepo."

"Život je lijep ako si mlad", rekla je teta Ratibe. Međutim nije mogla reći ništa lijepo o mladosti koju je provela sa strikom Rifkijem - možda zato što sam joj postavljao pitanja vezana uz dječje priče, duh ljudi koji rade za željeznicu, tekstove i stripove strike Rifkija.

"Tvoj striko Rifki pokvario nam je mladost svojim hobijem, pisanjem i crtanjem."

Prvih je godina, zapravo, dobro prihvaćala to što suprug piše za časopis *Željeznica*, zato što se na taj način spašavao od dugih putovanja na koja odlaze inspektori, a ona ne bi morala danima kod kuće čekati da se vrati. U jednom trenutku odlučio je na zadnjim stranicama časopisa nacrtati strip za djecu djelatnika željeznice, kako bi ih uvjerio da je upravo željeznica ono što će spasiti našu zemlju. "Neka djeca su stvarno voljela taj strip, zar ne?" pitala je teta Ratibe i prvi put se nasmiješila pa sam joj rekao kako sam obožavao čitati te pustolovine i kako napamet znam cijeli serijal *Pertev i Peter*.

"Ali trebao je ostati na tome", prekinula me. "Nije sve to trebao tako ozbiljno shvatiti." Mislila je da je njezin suprug pogriješio u trenutku kada je strip doživio popriličan uspjeh, prihvativši lukavu ponudu izdavačke kuće Babiali i odlučivši izdavati poseban strip. "Radio je danonoćno. Premoren bi se vraćao iz inspekcija ili posla u upravi, odmah zatim bi sjedao za stol i radio do jutra."

Ti stripovi su u početku bili čitani, no nedugo nakon početnog uspjeha izgubili su na popularnosti zbog stripova u kojima se svi Kanovi, Karaoglani, Hakani i ostali turski ratnici bore s Bizantincima. "*Pertev i Peter* su neko vrijeme bili popularni pa smo nešto i zaradili, međutim pravo bogatstvo zaradio je onaj lopov, izdavač", rekla je teta Ratibe. Isti taj lopov želio je da se striko Rifki ostavi priča u kojima se turska djeca u Americi igraju kauboja i željezničara te da crta junake poput Kanova, Karaoglana i Hakana koji su u to vrijeme bili vrlo popularni. "Neću nacrtati strip u kojem se barem jednom ne pojavljuje vlak", rekao je striko Rifki. Tako je prekinuo odnos sa

svojim nevjernim izdavačem. Neko je vrijeme crtao stripove kod kuće, tražio drugog izdavača, ali je kasnije odustao zbog nedostatka interesa.

“Gdje se nalaze te neobjavljene pustolovine?” pitao sam, razgledavajući sobu.

Nije odgovorila. Gledala je težak put napaćene ženke crnog raka koja mora proći cijeli otok kako bi izlegla oplođena jajašca u prikladnom trenutku tijekom plime.

“Sve sam ih bacila”, rekla je. “Pune ormare slika, časopisa, kaubojskih avantura, knjiga o Amerikancima i kaubojima, filmske časopise iz kojih je kopirao odjeću, sve one *Perteve i Petere* i ne znam što sve još ne... On nije volio mene, nego njih”, rekla je.

“Striko Rifki je jako volio djecu.”

“Da, volio je djecu. Bio je dobar čovjek, volio je sve. Ima li danas takvih ljudi?”

Nakratko je zaplakala, možda zato što je osjećala krivnju što je rekla nešto loše o pokojnome suprugu. Dok je gledala kako nekoliko mladih rakova na tv ekranu, izbjegavši snažne valove i galebove uspijeva stići do obale, obrisala je oči i nos rupčićem koji se u trenutku samo stvorio u njezinoj ruci.

U tome je trenutku oprezni detektiv rekao: “Striko Rifki je napisao i *Novi život*, knjigu za odrasle, no čini se da ju je objavio pod drugim imenom.”

“Gdje si to čuo?” prekinula me. “Takva knjiga ne postoji.”

Pogledala me, srdito zapalila cigaretu, snažno otpuhnula dim i ljutita sjedila u tišini pa je detektiv u meni mogao samo zašutjeti.

Jedno vrijeme uopće nismo razgovarali, no svejedno nisam mogao ustati i otići. Čekao sam da se nešto dogodi i nadao se da će mi se konačno ukazati skrivena geometrija života.

Kada je obrazovni film završio, tješio sam se mislju da je puno gore biti rak nego čovjek. Teta Ratibe naglo je i odlučno ustala, uzela me za ruku i povukla prema komodi. “Pogledaj”, rekla je. Upalila je visoku stolnu lampu, a na zidu sam ugledao uokvirenu fotografiju.

Na stubama ispred željezničkog kolodvora na Hajdar Paši četrdesetak muškaraca u jednakim sakoima, hlačama te s jednakim kravatama, od kojih je većina imala i iste brkove, gledalo je u kameru i smješkalalo se. "Željeznički inspektori", rekla je teta Ratibe. "Vjerovali su da će se ova zemlja razviti s pomoću željeznice." Prstom je pokazala jednog od njih i rekla: "Rifki."

Izgledao je kao što sam ga u djetinjstvu zapamtio i baš kao što sam ga tijekom svih ovih godina zamišljao. Bio je natprosječno visok, mršav, zgodan i pomalo tužan, ali i sretan što se nalazi među ostalim djelatnicima i što im slični. Lagano se smješkao.

"Slušaj, ja nemam nikoga", rekla je teta Ratibe. "Nisam ti mogla doći na vjenčanje pa uzmi barem ovo." U ruku mi je stavila srebrnu posudu za slatkiše. Prije neki dan sam vidjela tvoju ženu i kći na postaji. Kakva lijepa žena! Poštuješ li je?"

Gledao sam posudu za slatkiše u svojim rukama. Da sada kažem da me progonio osjećaj krivnje i nedostatnosti, čitatelj mi možda ne bi povjerovao. Reći ću samo da sam se sjećao, pritom ne znajući čega. Cijela soba, ja i teta Ratibe, smanjeni, zaokruženi i istanjeni ogledali smo se na površini srebrne posude. Nije li čarobno vidjeti svijet, kroz logiku neke druge leće, a ne kroz ključanice koje nazivamo očima? Pametna djeca to intuitivno shvate, a pametni odrasli tome se smiju. Čitatelju, jedna polovica moga uma je bila negdje drugdje, a druga je razmišljala o nečemu posve drugom. Je li se i vama to ikada dogodilo? To je kao kad imate osjećaj da ćete se nečega sjetiti, i baš u trenutku kada biste trebali shvatiti čega ste se to sjetili, iz nekog nepoznatog razloga odgodite sjećanje.

"Teta Ratibe, mogu li uzeti one knjige?" pitao sam te sam, zaboravivši zahvaliti, pokazao na knjige koje su se nalazile u drugom dijelu komode.

"Što ćeš s njima?"

"Pročitat ću ih", rekao sam. Nisam joj rekao: "Ja sam ubojica, noću ne mogu spavati", nego: "Noću čitam. Televizija mi umara oči, ne mogu je gledati."

"Dobro, uzmi", rekla je sumnjičavo. "Ali kada ih pročitaš, vrati

ih da komoda ne bude prazna. Pokojnik ih je stalno čitao.”

Nakon što sam u društvu tete Ratibe pogledao film o negativcima u gradu anđela, Los Angelesu, bogatašima ovisnim o kokainu, nesretnoj mladoj glumici u usponu, kojoj prljavi trikovi nisu strani, nadobudnim policajcima te lijepim ženama i muškarcima koji u trenutku odluče voditi ljubav, sretno i nevino poput rajske djece te zatim jedni drugima iza leđa govore grozne stvari, vratio sam se kući u kasni sat, noseći veliku plastičnu vrećicu dupkom punu knjiga i srebrnu posudu za slatkiše na čijoj su se površini odražavali svijet, knjige, ulične svjetiljke, stabla čempresa s kojih je padalo lišće, tamno nebo, tužna večer, mokra ulica, moja ruka koja nosi vrećicu i noga koja se kreće.

Knjige sam pažljivo poredao na stol u dnevnoj sobi, za kojim sam godinama tijekom fakultetskih dana pisao zadaće, prvi put pročitao *Novi život* i koji se u vrijeme kada je majka bila zdrava nalazio u stražnjoj sobi. Poklopac srebrne posude za slatkiše zaglavio se i nije se mogao otvoriti pa sam i nju stavio pored knjiga, zapalio cigaretu i s užitkom promatrao prizor. Bile su to trideset i tri knjige među kojima su bili priručnici; *Počela sufizma*, *Dječja psihologija*, *Kratka povijest svijeta*, *Veliki filozofi i veliki mučenici*, *Ilustrirana sanjarica*, prijevodi Danteovih, Ibn Arabijevih i Rilkeovih dijela iz serijala svjetskih klasika koje je objavljivalo Ministarstvo kulture i besplatno ih dijelilo upravama i ministarstvima, antologije kao što su *Najljepše ljubavne pjesme i Pripovijetke iz domovine*, primjerak Sherlocka Holmesa, prijevodi djela Julesa Verna i Marka Twaina sa šarenim koricama te naslovi kao što su *Kon-Tiki*, *I genijalci su bili djeca*, *Posljednja postaja*, *Domaće ptice*, *Odaj mi tajnu* te *Tisuću ijedna zagonetka*.

Iste sam ih večeri počeo čitati te sam nakon toga shvatio da su poslužile kao inspiracija za neke izraze, vizije i prizore iz *Novog života* ili da su izravno preuzeti iz njih. Striko Rifki je iskoristio te knjige za pisanje *Novog života*, s jednakom lakoćom kao što je za svoje ilustrirane dječje priče uzimao slike i sadržaj stripova kao što su *Kapetan Miki*, *Pekos Bili* i *Usamljeni rendžer*.

Dat ću nekoliko primjera:

*Anđeli nisu mogli shvatiti misterij nastanka vladara kojeg nazivamo čovjek.*

*IBN A RABI, Dragulj poslaničke mudrosti  
Bili smo bliske duše i suputnici, bili smo bezuvjetni saveznici.*

*NEŠATI AKKALEM, I genijalci su bili djeca*

*Tako sam se vratio u samoću svoje sobe i počeo razmišljati o toj gracioznoj djevi. Zaspao sam misleći na nju, a pred očima mi se ukazala sjajna vizija.*

*DANTE, Novi Život*

*Jesmo li možda ovdje da kažemo: kuća, most, izvor, vrata, vrč, voćka, prozor - najviše: stup, toranj...ali da kažemo, shvati, o, da kažemo tako, kao što stvari same nikad u sebi ne misljahu da jesu.*

*RILKE, Devinske elegije*

*Ali u blizini nije bilo kuća, niti se vidjelo išta osim ruševina. Činilo se kao da ove ruševine nije stvorilo vrijeme već cijeli niz nesreća.*

*JULES VERNE, Bezimena obitelj*

*U ruke mi je dospjela jedna knjiga. Ako si je pročitao, vidio si daje ukoričena, a ako nisi, postaje klupko zelene svilene. Čitao sam brojeve i slova u njoj i na temelju rukopisa shvatio da ju je napisao sin alepskog kadije šejha Abdulrahmana. Kada sam se kasnije pribrao, shvatio sam da pišem poglavlje koje sada čitate te da je poglavlje koje je napisao šejhov sin i koje sam u snu pročitao, isto kao i ovo u knjizi koju pišem.*

*IBN A RABI, Mekanska otkrivenja*

*Ljubav je tako utjecala na mene, da se moje tijelo posve opustilo i često kretalo usporeno, poput kakva predmeta.*

*DANTE, Novi Život*

*Zakoračio sam u dio života nakon kojeg oni koji se žele vratiti, ne smiju nastaviti.*



*DANTE, Novi Život*

Mislim da je jasno da smo došli do dijela koji služi kao apologija samoj knjizi. Mjesecima sam iznova i iznova čitao trideset i tri knjige nagomilane na mome stolu. Podcrtavao sam riječi na požutjelim stranicama, pisao bilješke u bilježnice i na komade papira te odlazio u knjižnice u kojima su podvornici gledali posjetitelje pogledom koji pita: "Što ti radiš ovdje?!"

Poput mnogih drugih tužnih ljudi koji su u jednom trenutku puni entuzijazma uskočili u vrevu života i koji nisu uspjeli naći ono što su tražili, otkrivao sam tajne skrivenog šapata s pomoću svega što sam pročitao, maštanja i izraza koje sam u tekstovima uspoređivao jedne s drugima, poredavši ih stvarao nove veze među njima i ponoseći se zamršenošću mreže njihovih odnosa koju sam, kao da iglom kopam bunar, strpljivo osmislio, nastojao se osvetiti životu zbog svega što sam propustio. Oni koji su u knjižnicama gradova islamskog svijeta vidjeli police prepune rukom pisanih apologija i osvrta na druge knjige, umjesto da se čude, neka samo bace pogled na tužne mase na ulicama.

Svaki put kada bih se tijekom čitanja susreo s nekom novom rečenicom, motivom ili idejom koji su iz neke druge knjige dospjeli u knjižicu strica Rifkija, razočarao bih se poput sanjarski raspoloženog mladića koji je shvatio da anđeoska djevojka iz njegovih snova uopće nije neiskvarena, a kasnije bih poput prave žrtve ljubavi, želio vjerovati da ono što na prvi pogled nije izgledalo čisto i nepatvoreno,

upućuje na jednu očaravajuću tajnu ili jedinstvenu mudrost.

Dok sam iznova čitao *Devinske elegije* i te druge knjige, zaključio sam da sve mogu riješiti uz pomoć anđela. Možda je razlog tome bio taj što su mi nedostajale večeri koje sam proveo sa Džanan i što sam se sjetio da je pričala o anđelu, a ne to što me anđeo iz elegija podsjetio na anđela iz knjige strike Rifkija. U noćnoj tišini gradske četvrti, prilično dugo nakon što su oni dugi teretni vlakovi uz neumoran zvuk okretanja kotača prošli na svome putu prema jugu, poželio bih čuti zov svjetla i pokreta života kojeg sam se rado prisjećao, okrenuo bih leđa posudi za slatkiše koja je odražavala mene kako sjedim za stolom na kojem su se papiri pomiješali s bilježnicama i pušim te upaljeni televizor, a zatim bih otišao do prozora i kroz zastore gledao u noć. Prigušena svjetlost koja je dopirala s uličnih svjetiljki ili iz stanova u zgradi prekoputa, odrazila bi se u sitnim kapima na prozoru.

Tko je bio taj anđeo čiji glas sam želio čuti iz srca tišine? Kao i striko Rifki, nisam govorio nijedan drugi jezik osim turskog, ali nisam mario za to što sam zatrpan lošim i proizvoljnim prijevodima, koji su s prolaznim uzbuđenjem pogrešno prevedeni nekim opskurnim jezikom. Odlazio sam na razna sveučilišta, ispitivao zlovoljne profesore i prevoditelje koji su me ukorili zbog amaterizma, pronalazio adrese u Njemačkoj, na koja sam slao pisma, a kada sam od pristojnih i osjećanih ljudi primio odgovor, želio sam se uvjeriti da se krećem prema središtu neke tajne.

U slavnom pismu poljskom prevoditelju svoga djela, Rilke je napisao da je anđeo iz *Devinskih elegija* puno sličniji prikazu anđela u islamu nego u kršćanstvu, a striko Rifki je to doznao iz kratkog predgovora koji je napisao sam prevoditelj. Na temelju pisma koje je Rilke iz Španjolske poslao Lou Andreas-Salomé iste godine kada je počeo pisati *Devinske elegije*, saznao sam da je Rilke sa "zaprepaštenjem" čitao Kuran, te sam zato i ja neko vrijeme bio zakupljen njime, no ondje se nisam susreo s pričama koje sam čuo od majke, starijih žena iz naše četvrti i prijatelja pametnjakovića. Anđeo Azrail<sup>[13]</sup>, s čijim se likom često susrećemo u novinskim karikaturama

i na prometno-edukativnim plakatima na satu tehničke kulture, u Kuranu se čak ni ne spominje imenom, već ga se samo naziva *Andelom smrti*. Nisam se susreo s novim informacijama o arhandelu Mikailu niti o Israfilu koji će puhnuti u trubu i najaviti Sudnji dan. Nijemac s kojim sam se dopisivao zaključio je tu priču, poslavši mi datoteku punu prikaza kršćanskih anđela» koje je fotokopirao iz knjiga o umjetnosti, kao odgovor na moje pitanje jesu li anđeli s “dva, tri ili četiri krila”, koji se spominju na početku trideset i pete sure Kurana, karakteristični samo za islam. Izuzev neznatnih razlika vezanih uz činjenicu da se u Kuranu anđeli spominju kao posebna vrsta bića, a demoni i čuvari pakla smatraju pripadnicima anđeoskog roda, te da je prema Bibliji veza između Boga i anđela bila snažnija, u islamu i kršćanstvu nije bilo razlika koje bi upućivale na to da je Rilke imao pravo.

Pa i pak, pomislio sam da se, čak i ako to nije bio slučaj kod Rilkea, striko Rifki možda sjetio onih ajeta<sup>[14]</sup> sure *El Tekvir* koji govore o tome kako je “knjiga u kojoj sve piše” sišla s neba te kako se između noćne tmine i danjeg svjetla, “među zvijezdama koje se skrivaju, koje se kreću i gube iz vida” Muhamedu ukazao Džibril, dok je davao konačan oblik svojoj knjizi. Međutim to se dogodilo jednog od onih dana kada sam već danima čitao i kada sam, poistovjećujući sve sa svime, mislio da mala knjiga strica Rifkija nije dio samo trideset triju knjiga koje su se nakupile na mom stolu, već svih knjiga koje postoje. Dok sam razmišljao o lošim prijevodima, fotokopijama i bilješkama na stolu, u kojima nije bilo govora samo o Rilkeovom anđelu, već i o tome zašto su anđeli lijepi, apsolutnoj ljepoti koja isključuje fatalnost i slučajnost, Ibn Arabiju, nadljudskim karakteristikama anđela, njihovim grijesima, sposobnosti da budu i ovdje i ondje, vremenu, smrti i životu nakon smrti, prisjećao sam se da sve to nisam pročitao samo u knjižici strike Rifkija već i u pustolovinama *Perteva i Petera*.

Pred kraj zime, nakon večere čitao sam jedno Rilkeovo pismo po tko zna koji put. U njemu je pisalo: “Čak su i naši bake i djedovi, kuću, bunar, poznati toranj, svoju odjeću i ogrtač doživljavali neusporedivo intimnije.”

Sjećam se da sam u jednom trenutku pogledao oko sebe i osjetio ugodnu vrtoglavicu. Stotine crno-bijelih anđeoskih sjena promatrale su me s knjiga na stolu, i sa svih mjesta na koja ih je moja neuredna kćer odnijela; s prozorskih pragova, prašnjavih radijatora, niskog stolića s jednom nogom i tepiha, da bi se na kraju odrazile u posudi za slatkiše. Bile su to blijede crno-bijele fotokopije reprodukcija pravih slika anđela naslikanih vodenim bojama, koje su stoljećima ranije načinjene u Europi. Pomislio sam kao su mi puno draže od originala.

“Sakupi anđele, idemo na kolodvor gledati vlakove”, rekao sam svojoj trogodišnjoj kćeri.

“Hoćemo li kupiti i karamele?”

Uzeo sam je u naručje, otišli smo u kuhinju koja je mirisala na deterdžent i pečenje, te rekli majci da idemo gledati vlakove. Digla je glavu s posuđa i nasmijala se. Svidjelo mi se šetati s kćerkom u naručju na svježem proljetnom zraku. Radovao sam se pri pomisli da ću kada se vratim kući gledati nogometne utakmice, a navečer sa suprugom nedjeljni filmski program. Slastičarnica Život na trgu ispred kolodvora pozdravila se od zime; u izlogu staklena vitrina za sladoled ukrašena kornetima. Izvagali su nam sto grama karamela Mabel. Odmotao sam jednu i stavio je u usta svoje nestrpljive kćeri. Popeli smo se na peron.

Točno u devet sati i šesnaest minuta *Gunej Ekspres* najavio se uz zaglušujuću buku motora, koja kao da je dopirala odnekle duboko iz zemljine nutrine, i svjetlima koja su se odražavala na zidu i potpornjima mosta, a kako se približavao kolodvoru kao da je postajao tiši, te je nošen zastrašujućom snagom svojih motora iznenada bez zaustavljanja prošao ispred nas, dvoje malih smrtnika, podigavši oblak prašine. U njegovim osvijetljenim vagonima, koji su prolazili proizvodeći humaniju buku, vidjeli smo putnike oslonjene o sjedala i prozore, one koji su vješali jakne, razgovarali, palili cigarete, te ne vidjevši nas, u tren oka prošli i nestali. Stajali smo u tišini, osjećajući povjetarac koji je za sobom ostavio vlak i dugo gledali u crvena svjetla na stražnjem dijelu vlaka.

“Znaš li kamo ide taj vlak?” pitao sam kćer.

“Kamo?”

“Prvo u Izmit, a poslije u Biledžik.”

“Onda?”

“U Eskişehir pa u Ankaru.”

“Onda?”

“U Kajseri, Sivas i Malatju.”

“Poslije?” veselo je ponovila moja smeđokosa kći, dok je zaigrano i tajanstveno gledala jedva primjetna crvena svjetla posljednjeg vagona.

A njezin je otac, pokušavajući se prisjetiti svake postaje vlaka, vidio svoje djetinjstvo. Imao sam jedanaest ili dvanaest godina kada me otac u jedno predvečerje odveo k stricu Rifkiju. Dok su on i otac igrali *tavlu*, u ruci sam držao kolačić koji mi je dala teta Ratibe i promatrao kanarinca u krletci te sam kucnuo po staklu barometra čije vrijednosti tada još nisam znao čitati i tumačiti. Upravo kada sam skinuo jedan od časopisa s police i uronio u stare avanture Perteva i Petera, striko Rifki me pozvao te, kao i svaki put kada bismo došli, počeo ispitivati iste stvari.

“Nabroji postaje između Jolčatija i Kurulana!”

“Jolčati, Uluova, Kurk, Sivirdže, Gezin, Maden”, počeo sam, te ih sve nabrojio, ne propustivši ni jednu.

“A između Amasje i Sivasa?”

Nabrojio sam ih bez zastajkivanja; naučio sam ih napamet, jer je striko Rifki bio rekao da svako pametno tursko dijete mora znati raspored vožnje vlakova.

“Zašto vlak koji kreće iz Kutahije, prolazi kroz Afijon kako bi stigao u Ušak?”

Odgovor na to pitanje nisam naučio iz rasporeda vožnje, nego od strike Rifkija. “Zato što je vlada nažalost napustila svoju politiku vezanu uz željeznicu.”

“Posljednje pitanje”, rekao je striko Rifki sa sjajem u očima. “Putujemo od Četinkaje do Malatje.”

“Četinkaja, Demiriz, Akgedik, Ulugunej, Hasan Čelebi, Hekimhan, Kesikkopru...” počeo sam nabrajati i zašutio.

“Dalje?”

Šutio sam. Otac je gledao kocke u ruci i figure na ploči, i tražio izlaz iz teške situacije u igri.

“Koja postaja slijedi nakon Kesikkoprua?”

Kanarinac u krletci se oglasio.

“Hekimhan, Kesikkopru...” počeo sam, ali opet se nisam mogao sjetiti sljedeće postaje.

Uslijedila je duga tišina. U trenutku kada sam pomislio da ću zaplakati, striko Rifki je rekao: “Ratibe, daj mu karamelu, možda se sjeti.” Teta Ratibe mi je donijela karamele. Kao što je striko Rifki bio rekao, čim sam ubacio karamelu u usta, sjetio sam se imena postaje nakon Kesikkoprua.

Ni dvadeset pet godina nakon toga, dok je u naručju držao lijepu kćer i gledao crvena svjetla na stražnjem dijelu posljednjeg vagona *Gunej Ekspresa*, naš tupavi Osman nije se mogao sjetiti imena sljedeće postaje. Međutim dugo sam se prisiljavao sjetiti te sam želeći prizvati i potaknuti asocijacije, samome sebi rekao: Kakva slučajnost! 1) Vlak koji je prošao ispred nas sutra će proći kroz onu postaju čijeg se imena ne sjećam. 2) Teta Ratibe me ponudila karamelama u istoj onoj srebrnoj posudi za slatkiše koju mi je godinama kasnije poklonila. 3) Jedna karamela je u ustima moje kćerke, a sto grama karamela u mojoj ruci.

Dragi čitatelju, toliko sam uživao u tome što se tijekom proljetne večeri moja prošlost i budućnost presijecaju u točki koja je daleko od nesreće, a obamrlo je pamćenje zatajilo, da sam samo ostao stajati kako bih se sjetio imena postaje.

“Pas”, rekla je kasnije kći u mome naručju.

Otrcani, jadni pas lualica njuškao je rub mojih nogavica, a povjetarac je rashlađivao mirnu večer nad četvrti. Uskoro smo se vratili kući, ali nisam odmah otrčao do srebrne posude s karamelama. Poškakljao sam kći, mazio je, odveo na spavanje te sa suprugom

gledao prizore poljubaca i ubojstava u nedjeljnom filmu. Nakon što je supruga otišla spavati, pospremio sam knjige, anđele i papire na stolu te dok mi je srce glasno tuklo čekao da se sjećanju zgusnu i poprime oblik.

Ožalošćena žrtva ljubavi i knjige u meni počela je prizivati sjećanja pa sam uzeo posudu za slatkiše. Nešto u mojim gestama podsjećalo je na način na koji pretenciozni glumac gradskog teatra u ruci drži lubanju nekog seljaka, koja oponaša Yorickovu lubanju, ali ne zbog neprirodnosti geste, nego zbog ishoda. Koliko li je samo misterij zvan pamćenje podložen kontroli: odmah sam se sjetio.

Čitatelji koji vjeruju u slučajnost, kao i oni koji vjeruju da striko Rifki stvari ne bi prepustio slučajnosti i pukoj sreći, vjerojatno su već pretpostavili da je sljedeća postaja bila Viranbag. Sjetio sam se i da je striko Rifki rekao *bravo*, nakon što sam s karamelom u ustima, gledajući u posudu za slatkiše, izgovorio ime postaje.

Zatim su kocke pokazale šesticu i peticu, te je u jednom potezu ocu oduzeo dvije figure i rekao: "Akife, tvoj sin je vrlo pametan! Znaš li što ću jednog dana učiniti?" Otac ga međutim nije slušao, već je gledao u oduzete figure i situaciju na ploči.

"Napisat ću knjigu, i glavni lik nazvati po tebi", rekao je striko Rifki.

"Knjigu kakva je i *Perteve* i *Peter*?" pitao sam dok mi je srce brzo tuklo.

"Ne, knjigu bez slika, ali u njoj ću ispričati tvoju priču." U nevjerici sam zanijemio, nisam mogao ni zamisliti kakva će to knjiga biti.

U tome se trenutku oglasila teta Ratibe i rekla: "Rifki, nemoj opet zavaravati djecu."

Nisam shvatio je li uistinu bilo tako, ili je to samo bio trenutačan plod moje dobronamjerne mašte kojim me željela utješiti. Istoga trenutka poželio sam otrčati i pitati tetu Ratibe. Otišao sam do prozora, noseći srebrnu posudu u ruci, te sam, promatrajući ulicu koja je opustjela, dugo razmišljao; ne znam bi li se to moglo nazvati razmišljanjem ili pričanjem u snu. 1) U istome trenutku upalila su se



svjetla u tri različita stana 2) Pas kojeg smo bili vidjeli na kolodvoru, šepireći se prošao je ispred zgrade. 3) Bez obzira na zbunjenost koja je upravljala mojim prstima i rukama, oni su se pokrenuli i bez puno muke - ah, pogledaj! - otvorili poklopac srebrne posude.

Priznajem da sam na trenutak pomislio da ću, baš kao što se događa u bajkama, u posudi naći amajlije, čarobno prstenje i otrovno grožđe, međutim u njoj se nalazilo sedam karamela *Novi život*, koje sam pamtio iz djetinjstva i kakve se više nisu mogle naći čak ni u malim trgovinama i prodavaonicama slatkiša u najzabačenijim gradićima. Na svakoj od njih nalazio se anđeo, njihov zaštitni znak; sedam je anđela pristojno sjedilo na rubovima sedam slova Ž, a svoje su lijepe noge elegantno ispružili u prazninu između riječi Novi i Život. Sa zahvalnošću su gledali kako ih spašavam iz posude za slatkiše, čiju su tamu godinama morali podnositi, i slatko se smješkali.

Uz dosta poteškoća pažljivo sam gulio karamele koje su s vremenom postale tvrde poput kamena, nastojeći pritom ne ozlijediti anđele na omotima. S unutarnje strane svakog omota nalazile su se rimovane pjesmice, međutim ne bi se moglo reći da su mi pomogle bolje shvatiti život i knjigu. Na primjer:

Iza kuća  
Svud je tmina  
Dragi, treba meni  
Šivaća mašina

U tišini noći počeo sam ponavljati te besmislice. Kako ne bih posve sišao s uma otišao sam u sobu u kojoj je spavala moja kći, tiho otvorio ladicu na dnu staroga ormara i u polumraku napipao onaj zaboravljeni višenamjenski predmet iz djetinjstva koji je s jedne strane bio ravnalo, s druge otvarač za pismo, i na čijem se tupom vrhu nalazilo povećalo, izvadio ga i na svjetlosti stolne svjetiljke, poput kakvog inspektora koji proučava krivotvorene novčanice, pažljivo proučio anđele na omotima karamela. Nisu me podsjetili na anđela koji ispunjava želje, mirne anđele s četiri krila s perzijskih minijatura,

anđele koje sam prije puno godina mislio da ću ugledati kroz prozor autobusa, ni na stvorenja s crno-bijelih fotokopija. Želeći nešto učiniti, pamćenje me uzalud podsjetilo da su u mome djetinjstvu te karamele u vlakovima prodavala djeca. I baš kada sam dolazio do zaključka da su ti anđeli ukradeni iz nekog stranog časopisa, pažnju mi je privuklo ime proizvođača s ruba omota.

**SASTOJCI:** Glukoza, šećer, biljno ulje,

maslac, mlijeko i vanilija. Karamele

Novi život proizvodi *Bomboni i gume*

za žvakanje *Anđeo d.d.*, Čičeklidere 18, Eskişehir.

Sljedeće sam večeri putovao u Eskişehir. Nadređenima u Gradskom uredu rekao sam da se razbolio moj daleki rođak koji nema nikog osim mene, a supruzi da me moji umobolni nadređeni šalju u daleke, puste gradove. Razumijete, zar ne? Ako život nije besmislena priča luđaka, ako život nisu nasumične šare koje je, uzevši olovku u ruke, nacrtalo neko dijete kao što to ponekad učini moja trogodišnja kći, ili pak, lanac okrutnih i nelogičnih besmislica, tada iza svih naoko slučajnih dosjetki koje je striko Rifki napisao u svom *Novom životu*, postoji neka logika. U tom je slučaju veliki Stvoritelj, koji mi već godinama iz nekog razloga u različitim situacijama šalje anđela, za mene osmislio plan, a ako posve obični, tužni junak kakav sam ja, izravno od proizvođača dozna zašto se na omotu karamela koje je volio u djetinjstvu nalazi lik anđela, umjesto da u sjeti preostalih proljetnih predvečerja svog života priča o okrutnoj slučajnosti, moći će besjediti o smislu života i pronaći utjehu.

Spomenuo sam slučajnost: prije očiju, srce koje je glasno tuklo primijetilo je da je vozač zadnjeg modela autobusa Mercedes kojim sam putovao u Eskişehir, isti onaj vozač koji je četrnaest godina prije usred pustopoljine u sićušnom gradiću s krhkim minaretima pokupio mene i Džanan te nas odvezao u blatnjavi grad koji je kiša poplavila i pretvorila u močvaru. Moje oči i ostatak tijela pokušavali su se prilagoditi komfornim novotarijama kojima su posljednjih godina opremljeni autobusi; zujanje klima-uređaja, posebna svjetla iznad svakog sjedala, poslužitelji odjeveni poput hotelske posluge i bezličan

okus hrane zapakirane u šarene plastične omote, servirane na poslužavnicima i ubrusima s krilatom logotipom turističke agencije. Putnici su dodirima prsta pretvarali svoja sjedala u ležajeve koji su se pružali u krila onih manje sretnih u sjedalu iza njih. Budući da su uspostavljene brze autobusne linije, koje su vozile od kolodvora do kolodvora, ne zaustavljajući se kod restorana punih muha, autobusi su bili opremljeni malim kabinama sa zahodom, koje su izgledale kao smrtonosna električna stolica. Na ekranima televizora svako malo prikazivane su reklame na kojima su se pojavljivali autobusi turističke agencije koji su nas vukli u asfaltom popločeno srce pustopoljine, pa bi putnik koji u autobusu drijema i gleda televiziju mogao puno puta vidjeti kako je lijepo putovati autobusom i u polusnu gledati televiziju. Divlja pustopoljina koju smo Džanan i ja nekoć gledali kroz prozore, bila je pripitomljena brojnim panoima s reklamama za cigarete i automobilske gume te je kroz zatamnjena stakla autobusa mijenjala boju; na trenutke je bila mutno smeđa, ponekad tamno zelene boje, a na trenutke boje sirove nafte koja me podsjećala na groblja. Pa ipak, svaki put kada bih se približio tajnama života koji mi je izmakao i zabačenim gradićima kojih se ostatak civilizacije nije sjećao, znao sam da još uvijek živim, odlučno dišem, te da sam - sada ću iskoristiti jedan arhaizam - u potrazi za nekim ufanjima.

Mislim da pogađate kako moje putovanje nije završilo. Na adresi Čičeklidere br. 18 gdje su se nekoć nalazili uredi i pogon tvrtke Bomboni i žvakaće gume Anđeo d.d. nalazila se zgrada sa šest katova koja je korištena kao dom za đake medrese "Imam Hatip". U arhivu gospodarske komore Eskişehir stari činovnik ponudio me lipovim čajem u kojem je bilo gaziranog soka Santi. Nakon što je satima pretraživao spise obavijestio me da je tvrtka Bomboni i žvakaće gume Anđeo d.d. prije dvadeset i dvije godine napustila Eskişehir, kako bi nastavila sa svojim aktivnostima pod okriljem trgovačke komore u Kutahji.

U Kutahiji se ispostavilo da je tvrtka nakon sedam godina obustavila proizvodnju. Da mi kojim slučajem nije palo na pamet otići u matični ured u sklopu gradske vijećnice i u gradsku četvrt Menzilhane, ne bih doznao da je jedina kći gospodina Sureje,

osnivača tvrtke Bomboni i žvakaće gume Anđeo, prije petnaest godina odselila u Malatju, rodni grad svoga supruga. U Malatji sam, pak, saznao sam da je prije četrnaest godina dotična tvrtka doživjela svoje posljednje uspješne godine te se sjetio da smo se Džanan i ja na ovdašnjim autobusnim kolodvorima susreli s njihovim posljednjim karamelama.

Kada su karamele Novi život posljednji put postale popularne u Malatji i njezinoj okolini, kao da je riječ o posljednjim novčićima koje je dalo iskovati pokleknulo carstvo, u biltenu trgovačke komore izašao je članak o karamelama koje su se nekoć konzumirale u cijeloj Turskoj i tvrtki koja ih je proizvodila. U njemu je pisalo da su u malim trgovinama i prodavaonicama duhana te karamele ponekad koristili umjesto sitnih kovanica. Potom je u časopisu *Malatja Ekspres* objavljeno nekoliko oglasa u kojima su se pojavili anđeli te baš prije nego što su ih svi, baš kao i nekada, počeli kupovati i poput kovanica nositi u džepovima, cijela priča završila je pojavom dobro reklamiranih proizvoda s voćnim ekstraktom velike multinacionalne kompanije, koje je na televiziji zanosno jela američka zvijezda lijepih usana. Iz lokalnih novina saznao sam da su tvrtkini kotlovi, strojevi za pakiranje i ime prodani. Na temelju informacija koje sam dobio od rodbine njegova zeta pokušao sam shvatiti kamo je nakon Malatje otišao proizvođač karamela Novi život, gospodin Sureja. Istraga me vodila dalje na istok, u zabačene gradove i izgubljene gradiće čija se imena ni ne spominju u srednjoškolskom atlasu. Poput onih koji su nekoć od kuge bježali u udaljenje gradiće, gospodin Sureja i njegova obitelj pobjegli su daleko u mračne gradove, kao da bježe od šarenih proizvoda sa stranim imenima, koji su se zahvaljujući potpori televizije i reklama, poput zarazne, smrtonosne bolesti donesene sa Zapada proširili cijelom zemljom, te nestali.

Ukrcavao sam se u autobuse i iskrcavao iz njih, ulazio u autobusne kolodvore, prolazio kroz središta gradića te šetao po matičnim uredima, uredima lokalnih upravitelja, stražnjim ulicama te malim trgovima ukrašenim česmama i stablima, na kojima su se nalazili kafići i mačke. Neko sam vrijeme mislio da svi gradovi i ulice po čijim sam nogostupima hodao i svi kafići u kojima sam pio čaj nose

tragove trajne urote koja je ta mjesta vezala uz križare, Bizant i Osmanlije. Nasmiješio sam se poduzetnoj djeci koja su mi, pomislivši da sam turist, pokušala prodati novootisnute bizantske kovanice, nisam mario za brijača koji mi je na šiju prolio previše kolonjske vode. Jeni Urart boje mokraće i nisam se začudio vidjevši da su monumentalna vrata jednog od sajмова koji su posvuda nicali, iščupana i donesena s hititskih ruševina. Moja mašta nije morala omekšati poput asfalta po kojem sam koračao na podnevnoj vrućini, da zaključim kako na prašnjavoj staklenoj ploči optike Zeki, koja je bila veličine čovjeka i napravljena od naočala, ima i prašine koju je za sobom ostavila križarska konjica.

Ponekad bih, pak, osjetio da su te povijesne i konzervativne urote, koje su ovaj kraj ostavili netaknutim, na izmaku snaga te bih shvatio da su tržnice koje su Džanan i meni prije četrnaest godina djelovale čvrsto i statično poput seldžučkih tvrđava, male trgovine, i ulice iznad kojih se vješalo rublje, pometene vjetrom koji puše sa Zapada. Svi oni akvariji i ribe okruženi spokojnom tišinom na najistaknutijem mjestu restorana u središtu grada, iznenada su nestali slijedeći neku skrivenu naredbu. Tko je proteklih četrnaest godina odlučio da sjajna slova s brojnih panoa od pleksiglasa neće vrvjeti samo u glavnim, nego i prašnjavim, sporednim ulicama? Tko je dao posjeći stabla na gradskome trgu? Tko je naredio da sve željezne ograde na balkonima betonskih zgrada koje poput zatvorskog zida okružuju Atatürkov spomenik, budu istog oblika i rekao djeci da kamenjem obasiplju autobuse koji prolaze. Kome je palo na pamet da otrovnim antiseptikom zasmrdi hotelske sobe? Tko je diljem zemlje dijelio kalendare na kojima anglosaske ljepotice među svojim dugim nogama drže kamionske gume, i odlučio da na novim mjestima kao što su dizala, mjenjačnice i čekaonice, građani jedni druge moraju prijeko gledati kako bi se osjećali sigurno?

Rano sam ostario, brzo se umarao, malo hodao, kao da nisam primjećivao kako se moje tijelo sporo kreće kroz velike gužve te sam, čim bih ih vidio, zaboravljao lica onih koje sam odgurivao i koji su mene odgurivali ramenima na uskim nogostupima i bezbrojna imena odvjetnika, stomatologa i financijskih savjetnika na natpisima koji su

se izmjenjivali iznad moje glave. Nisam mogao shvatiti kako su se oni mali nevini gradići i minijaturne ulice po kojima smo Džanan i ja zaigrano hodali, očarani kao da šecemo po stražnjem vrtu čija vrata nam je jednom davno otvorila milosrdna starija gospođa, pretvorili u strašne pozornice koje su, oponašajući jedne druge, vrvjele znakovima opasnosti i upozorenja.

Vidio sam mračne barove i pivnice otvorene na mjestima na kojima biste ih najmanje očekivali; na uglovima koji su gledali prema dvorištima džamija ili staračkim domovima. Vidio sam rusku manekenku lijepih očiju koja je s koferom punim haljina putovala od grada do grada, te u autobusima, lokalnim kinima i na tržnicama sama priređivala modne revije. Haljine koje je nosila kasnije bi prodavala ženama s maramama i velovima na glavi. Primijetio sam da su afganistanske doseljenike koji su u autobusima prodavali primjerke Kurana veličine malog prsta, zamijenile gruzijske i ruske obitelji koje su prodavale plastične šahovske setove, dalekozore od bakelita, medalje za ratne zasluge i kaspijski kavijar. Vidio sam oca djevojke u trapericama koja je nakon prometne nesreće, koju smo tijekom jedne kišne večeri Džanan i ja preživjeli, umrla držeći ruku svoga voljenog; i dalje ju je tražio. Vidio sam utvarna kurdska sela, napuštena zbog neobjavljenog rata i topničke jedinice koje pod paljbom drže mračne dijelove stjenovitih planina. U jednoj igraonici u kojoj se okupljaju djeca koja bježe iz škole, besposlena mladež i lokalni genijalci kako bi testirali svoje sposobnosti, okušali sreću i ispitali granice svoje srdžbe, vidio sam videoigru u kojoj je bilo potrebno sakupiti dvadeset tisuća bodova prije nego se ukaže ružičasti anđeo, kojeg je osmislio jedan Japanac, a nacrtao jedan Talijan, i slatko nasmiješi nama nesretnicima, koji u tami prašnjave igraonice pune plijesni pritišćemo gumbe i pomičemo upravljačku ručicu, kao da nam obećava donijeti sreću. Vidio sam čovjeka koji je zaudarao na sapun za brijanje OPA kako sriče tekst kolumne preminulog novinara Dželala Salika, pronađen nakon njegove smrti. U gradićima koji su se nedavno obogatili i u kojima su velike stare drvene kuće srušene i pretvorene u betonske zgrade, vidio sam novopridošle bosanske i albanske nogometaše kako u društvu svoje djece i lijepih plavokosih suprugica sjede u kafićima na

trgovima i piju Coca Colu. Učinilo mi se da u trošnim gostionicama, na tržnicama prepunim ljudi, u staklu izloga ljekarni u kojima su bili izloženi pojasevi za herniju i u kojem se odražavala prodavaonica prekoputa, te noćnim morama i snovima o sreći u koje sam noću uranjao u hotelskim sobama ili sjedalima autobusa, vidim Seikovu ili Serkisofovu sjenu te bih se uplašio.

Kad sam već načio tu temu, moram spomenuti da sam prije nego što sam dospio u Son Pazar, koji je bio moja posljednja destinacija, svratio u zabačeni gradić Catik kojem je dr. Narin želio dati središnje mjesto u zemlji. Međutim ondje sam zatekao grad koji se zbog rata, migracija, čudnog gubitka pamćenja, velikih skupina ljudi, straha i mirisa - iz mojih riječi sigurno možete zaključiti da nisam moga shvatiti što je sve bio razlog te da sam zbunjeno lutao kroz gužvu - toliko promijenio, da sam se uplašio da će nestati i sva moja sjećanja vezana uz Džanan. Japanski digitalni satovi u izlogu ljekarne jasno su mi dali do znanja da su urota protiv Velike zavjere i organizacija agenata dr. Narina odavno propali, a prodavaonice bezalkoholnih pića, automobila, sladoleda i televizora s imenima napisanim stranim slovima i riječima, poredane u centru grada, išle su tome u prilog.

Pa ipak, nesretan i budalast junak kakav jesam, pokušao sam dokučiti smisao života u toj zemlji zaborava te sam, pomislivši da ću naći neko pro hladno sjenovito mjesto u kojem ću moći oživjeti svoja sjećanja na Džananino lice, osmijeh, pokoju riječ, hodao prema konaku u kojem je nekoć sa svojim ljupkim kćerima živio dr. Narin i drvetu murve iz mojih sretnih sjećanja. U dolini su postavili električne stupove i doveli struju, ali u blizini uopće nije bilo kuća, mogle su se vidjeti samo ruševine. Činilo se kao da te ruševine nije stvorilo vrijeme već cijeli niz nesreća. Dok sam gledao reklamni pano za banku Akbank smješten na jednom od brdašaca na koje smo se dr. Narin i ja jednom davno uspjeli, u čudu sam počeo razmišljati kako je dobro što sam ubio Džananinog bivšeg dragog, koji je mislio da će doseći spokoj koji donosi vječnost te pronaći tajnu života - nazovite to kako god želite- ako godinama neprestano bude prepisivao iste retke. Spasio sam ga od toga da vidi te prljave prizore, utopi se u moru

videoreklama i slova s reklamnih panoa te oslijepi u ovom svijetu bez svjetlosti. Dobro, a tko je mene namjeravao okupati svjetlom i spasiti iz ove zemlje ograničene izopačenosti i umjerene surovosti? Anđeo čije sam nevjerojatno raskošne boje vidio na kinoplatnu svoje mašte i čije sam riječi mogao čuti u svome srcu, nije se javljao niti mi davao znake.

Linija vlaka za grad Viranbag bila je ukinuta zbog kurdskih pobunjenika. Ubojica se nakon svih ovih godina nije namjeravao vratiti na mjesto zločina, no autobusom koji vozi danju morao sam proći kroz područje u kojem je PKK<sup>[15]</sup> imao snažan utjecaj, kako bih stigao u Son Pazar. Doznao sam da ondje živi unuk gospodina Sureje, čovjeka koji je dao ime karamelama Novi život i dosjetio se da na njih smjesti anđela. Prizor s autobusnog kolodvora ukazivao je na to da ni ovdje nije bilo ničega vrijednog sjećanja, no za svaki slučaj glavu sam posve približio novinama *Milijet*, kako netko ne bi vidio ubojicu i sjetio ga se.

Dok smo s prvim jutarnjim svjetlom napredovali prema sjeveru, planine su postale šiljaste i strmije, a ja nisam mogao shvatiti je li autobusom zavlada tišina zbog straha ili nam se svima zavrtjelo u glavi od vožnje krivudavom cestom na okrutnoj planini. S vremena na vrijeme zaustavili bismo se kako bi nas vojnici legitimirali ili ostavili nekog od putnika koji je zatim u društvu oblaka dugo hodao da stigne do svoga zabačenog, pustog sela. S divljenjem sam piljio u mirne planine oguglale na stoljetnu okrutnost. Prije nego što čitatelj, koji je u čudu podigao obrve nakon što je pročitao prethodnu rečenicu, prijekorno odbaci ovu knjigu koju je do kraja strpljivo čitao, želim reći da ubojica koji uspješno prikriva svoj zločin, ima pravo napisati takvu priprostu rečenicu.

Mislim da PKK nije imao snažan utjecaj u gradiću Son Pazaru. Moglo bi se reći da ni suvremena civilizacija nije imala velik utjecaj na taj gradić, jer sam se odmah po izlasku iz autobusa susreo s čarobnom tišinom koja kao da je izašla iz zaboravljenih priča o spokojnim gradićima i sretnim sultanima. Nije bilo znakova i slova s reklamnih panoa banaka i distributera sladoleda, hladnjaka, cigareta i televizora



koji bi me s trgova pozdravljali i u meni rađali osjećaj da sam se nakon dugog putovanja, eto, opet našao na istome mjestu. Vidio sam mačku; odveć zadovoljna životom, polako se lizala ispod sjenice kafića s pogledom na raskrižje koje je zasigurno bilo trg u tome gradiću. Ispred mesnice sretni mesar, ispred male trgovine bezbrižni trgovac, a ispred voćarne sneni voćar i muhe. Sjede pod blagim jutarnjim suncem kao da su spoznali blagoslov postojanja, najjednostavnije aktivnosti kojom se svi bave i spokojno nestajali u zlatnoj svjetlosti na ulici. Stranac kojeg su krajičkom oka slijedili odmah se prepustio toj bajkovitoj sceni i pomislio da će se Džanan, koju je nekoć ludo volio, iza prvog ugla iznenada pojaviti s vragolastim osmijehom na licu, noseći u ruci satove kakve su nosili naši djedovi i svežanj starih časopisa.

U prvoj sam ulici primijetio tišinu vlastitoga uma, u drugoj me ulici pomilovala vrba čije su se grane svile do zemlje, a u trećoj sam vidio prekrasnog dječaka dugih trepavica, a onda mi pade na pamet da bih iz džepa mogao izvaditi papir i pitati ga kako da dođem na adresu koju tražim. Nisam shvatio je li mu abeceda moga prljavog svijeta bila toliko strana ili nije znao čitati. Međutim kada sam pogledao papir vidio sam da je adresa koju sam dvjesto kilometara južnije dobio od jednog lokalnog upravitelja, nečitko napisana. Počeo sam sricati: "Ulica *ziya tepe*<sup>[16]</sup>", ali i prije nego što sam završio, kroz doksat je provirila neka stara vještica i rekla: "Ta ulica je ondje, na onoj uzbrdici."

Dok sam razmišljao kako je ta uzbrdica kraj moga dugogodišnjeg putovanja, po njoj se prije mene počela uspinjati konjska zaprega s metalnim spremnicima dupkom ispunjenim vodom. Pretpostavljao sam da prevozi vodu do nekog gradilišta na uzvisini. Promatrao sam zapregu koja se uspinjala tresući se i pitao se zašto su ti spremnici iz kojih se prolijevala voda izrađeni od cinka, a ne od plastike? Poglede nisam razmijenio sa zaposlenim vozačem zaprege, već s konjem; osjećao sam se posramljeno. Griva mu je bila natopljena znojem, bio je srdit i bespomoćan, vukući teret toliko se mučio da bi se moglo reći da je patio. U jednom sam trenutku u njegovim krupnim, tužnim očima vidio svoj odraz i shvatio da mu je puno gore no meni. Uz zveket metalnih spremnika, zvuke kotača na kamenoj ulici i uspuhivanje moga obamrlog bića uspinjali smo uz Sjajni brijeg. Zaprega je ušla u malo dvorište u kojem se miješala žbuka, a ja u slabo osvijetljeno, tajanstveno dvorište i kuću tvorca karamela Novi život dok je sunce nestajalo iza tamnog oblaka. U toj kamenoj dvorišnoj kući ostao sam šest sati.

Gospodin Sureja, tvorac karamela Novi život, koji je mogao otkriti tajnu moga života, bio je jedan od onih osamdesetogodišnjih staraca koji s velikim zadovoljstvom na dan mogu popušiti dva paketa cigareta Samsun, uživajući pritom kao da je riječ o eliksiru života. Dočekao me kao da sam dugogodišnji prijatelj njegova unuka te počeo pričati dugu priču o mađarskom nacističkom špijunu koji je

jednog zimskog dana došao u njegovu trgovinu u Kutahiji, kao da nastavlja neku priču koju je jučer upola prekinuo. Kasnije je besjedio o trgovinama slatkiša u Budimpešti, identičnim šeširima koje su nosile žene na jednome balu održanom u tridesetim godinama u Istanbulu, pogreškama koje Turkinje čine u želji da se uljepšaju i tome zašto se njegov unuk, koji je stalno izlazio iz prostorije i vraćao se, nikako ne može oženiti, spomenuvši pritom i detalje vezane uz dva raskidanja zaruka. Bilo mu je drago kada je čuo da sam oženjen pa mi je dao do znanja da to što mladi djelatnik osiguravajućeg društva, kao što sam ja, tijekom putovanja na kojima organizira zemlju, dovodi je u red te upozorava građane na predstojeće katastrofe, pristaje biti odvojen od supruge i djeteta, smatra iskazom pravog domoljublja.

Nakon dva sata rekao sam mu da ne radim za osiguravajuće društvo i da me zanimaju karamele Novi život. Uzvrpoljio se na stolcu, te me okrenut prema prigušenoj svjetlosti koja je dopirala iz vrta, na tajanstveni način pitao govorim li njemački. Ne pričekavši moj odgovor rekao je: "Schachmatt." Objasnio je da je riječ *šahmat* europska složenica nastala križanjem perzijske riječi *šah*, što znači kralj, s arapskim *mat*, što znači ubijen. Mi smo Zapad naučili igrati šah; kao duhovnu borbu dobra i zla u nama koju na svjetovnom ratnom polju jedna s drugom vode bijela i crna vojska. A što su oni učinili? Vezira su pretvorili u kraljicu, a slona u lovca; no to nije ono važno. Vratili su nam šah predstavljajući ga kao pobjedu vlastitog uma i ideje racionalizma. Danas nastojimo razumjeti vlastitu osjećajnost s pomoću njihovog intelekta i smatramo da to znači biti civiliziran.

Jesam li primijetio - njegov unuk jest - da rode, koje početkom ljeta putuju na sjever i u kolovozu se vraćaju na jug u Afriku, lete na većim visinama nego prije, u sretna stara vremena? Razlog tome je što su se gradovi, planine, rijeke i čitave zemlje iznad kojih mašu krilima, pretvorili u bijedna mjesta koja ne žele vidjeti. Dok je s ljubavlju pričao o rodama, prisjetio se jedne francuske umjetnice na trapezu dugih, mršavih nogu, koja je prije pedeset godina došla u Istanbul te je počeo pričati o starim cirkusima, sajmovima i slatkišima koji su se prodavali na njihovim vratima, prizvavši pritom kolorit i

detalje, više nego nostalgiju.

Dok smo za ručkom na koji su me pozvali jeli i pili hladni Tuborg, gospodin Sureja ispričao je kako je tijekom osmog Križarskog rata skupina vitezova u središnjoj Anatoliji bila stjerana u škripac te kako su se ušavši u jednu od pećina spustili ispod površine zemlje. Kako je njihov broj tijekom stoljeća rastao, djeca i unuci tih vitezova proširili su pećine, kopali rupe pod zemljom, pronalazili nove pećine i osnivali gradove. Ponekad bi prerusene uhode iz te zemlje labirinata u kojoj su živjele stotine tisuća ljudi križarskog roda i u kojoj sunce nije sjalo, kradomice dolazile u naše gradove i na naše ulice tebi propovijedali o uzvišenosti zapadnjačke civilizacije kako bi oni koji pod nama ruju, vidjevši da su nam i umovi izrovani, spokojno mogli izaći na površinu. Pitao me znam li da se te uhode nazivaju OPA i rekao da postoji sapun za brijanje koja nosi to ime.

Je li gospodin Sureja rekao kako je Atatürkovo uživanje u prženom slanutku bilo velika nevolja za našu zemlju ili sam tada to samo zamišljao? Nisam shvatio je li dr. Narina spomenuo on ili sam ja aludirao na njega nekom asocijacijom. Rekao je da je pogreška dr. Narina bila ta što je poput kakvog materijalista vjerovao u stvari i mislio da će čuvajući ih očuvati i duh koji nestaje. Kao što kažu; kad bi to bilo moguće, nebeska bi svjetlost obasjavala buvljake. *Svjetlo*. Ta se riječ koristila u imenima mnogih proizvoda; svjetiljke, tinte, a svi su, naravno, bili kopije. Kada je dr. Narin shvatio da sa stvarima neće moći očuvati i naš duh, počeo je s terorom. To je, naravno, odgovaralo Amerikancima; nitko nije bio uspješniji u tome od CIA-e. Na mjestu gdje se nalazio njegov konak danas nema ničeg. Sve njegove kćeri su pobjegle i nestale. Njegova se organizacija raspala, a možda je i svaki od ubojica, kao što to obično biva kada propadne veliko carstvo, proglasio svoju autonomnu kneževinu. Možda baš zato to sjajno područje koje su kolonijalni umovi, koristeći lukavu taktiku, nazvali Bliski Istok, danas obiluje ubojicama neiskusnih kneževa. Vršak cigarete nije uperio u mene već u praznu fotelju pred mene i time ukazao na paradoks: povijest autonomije tih tvorevina završila je.

Dok se noć spuštala nad slabo osvijetljeno dvorište, produbljujući tišinu kao da se spušta nad groblje, odjednom je zapodjenuo temu koju sam već satima čekao. Prepričavao je kako je jedan japanski katolički misionar kojeg je sreo u blizini Kajserija u dvorištu džamije pokušao provesti rutinsko pranje mozga, a onda je najednom promijenio temu. Nije se mogao sjetiti kako je smislio čarobno ime Novi život, ali smatrao ga je prikladnim jer su karamele stanovnike ove zemlje već dugo podsjećale na izgubljenu prošlost, omogućivši im da osjete jedan novi okus i postojanje drukčije osjećajnosti. Suprotno od onog što se misli, karamele i sama riječ nisu uvezene iz Francuske niti su imitacije. Riječ *kara*<sup>[17]</sup> ionako je jedna od osnovnih riječi leksika ljudi koji već desetcima tisuća godina žive na ovim prostorima, ona je prefiks za nekoliko stranica riječi u rječniku i označava i ono dobro i ono loše. Približno tisuću od nešto više od deset tisuća rimovanih pjesmica koje je tijekom trideset i dvije godine proizvodnje stavio na omote kara-mela, sadržavalo je tu riječ.

“Dobro, a anđeo?” pitao je nesretni putnik, strpljivi djelatnik osiguravajućeg društva i bespomoćni junak.

Gospodin Sureja odgovorio je odrecitiravši osam od deset tisuća tih pjesmica. Ti nevini anđeli koji su bili uspoređivani s ljepoticama, podsjećali na uspavane djevojke, bili obavijeni bajkovitom magijom i postupno dobivali sve više dječjih atributa, zbog čega su mi postali odbojni, mahali su mi iz njihovih stihova. Rekao je da je sam napisao stihove. Napisao je približno šest tisuća pjesmica s karamela Novi život. Tijekom zlatnih godina, kada je prodaja dosegla nevjerojatne razmjere, na dan bi ih napisao dvadeset. Nije li i car Anastazije, koji je dao iskovati prve bizantske kovanice, na njih s jedne strane dao otisnuti svoj lik? Dok me gospodin Sureja podsjećao na to kako su se u malim trgovinama diljem zemlje, u staklenkama koje su se nalazile između vaga i blagajna držala njegova djela, kako su proizvode s njegovim pečatom milijuni ljudi nosili u džepovima i kako su korišteni umjesto kovanica, rekao je da je baš kao imperator koji je jednom davno dao iskovati novac, osjetio okus vladanja, izobilja, bogatstva, lijepih žena, popularnosti, sreće; ukratko svih lijepih stvari u životu. Zato mu polica osiguranja i neće koristiti pa je za utjehu mladome

djelatniku osiguravajućeg društva objasnio zašto je na karamele stavljao anđele. U mladosti je često odlazio u kina na Bejogluu i uživao u filmovima s Marlene Dietrich. Obožavao je film *Der Blaue Engel*, sniman prema remekdjelu njemačkog pisca Heinricha Manna, koji je kod nas prikazivan pod imenom *Mavi Melek*. Gospodin Sureja pročitao je i roman *Professor Unrat*. Unrat kojeg je u filmu glumio Emil Jannings, skromni je srednjoškolski učitelj koji se jednog dana zaljubi u uličarku. Ta žena izgleda kao anđeo, ali...

Je li se to vani začuo snažan vjetar što svija krošnje? Ili je to moj um slušao kako ga vjetar nosi? Baš kao što dobronamjerni učitelj zanesenom učeniku, zbunjenom toliko da mu se može progledati kroz prste, kaže "nisam ništa vidio". Prizor iz mladosti okupan svjetlošću koja je prštala iz knjige *Novi život* kada sam je prvi put čitao, prošao je pored mene poput sjajnih svjetala nepristupačnog veličanstvenog broda koji nestaje u tmini. U tišini svoga uma, znao sam da gospodin Sureja prepričava dirljivu radnju filma i romana, ali kao da ništa nisam vidio ni čuo.

Ušao je unuk, upalio svjetiljku, a ja sam odjednom primijetio još tri detalja 1) Luster na stropu bio je isti kao i onaj kojeg Anđeo svake večeri poklanja nekom sretniku, dijeleći pritom jedinstvene životne savjete. 2) Toliko se smračilo, da dugo uopće nisam vidio starca. 3) Ni on mene nije vidio, bio je slijep.

Mogu li prijezirnog čitatelja, koji sumnja u moju inteligenciju i čudi se što šest sati nisam primijetio da je čovjek slijep, jednako agresivno pitati je li on bio dovoljno fokusiran na sve prethodne dijelove knjige koju sada tako prijeteću drži u rukama. Da vidim, možete li se sada sjetiti boja iz prizora u kojem se anđeo prvi put pojavljuje? Možete li odmah reći kako je popis tvrtki strike Rifkija u njegovom dijelu *Junaci željeznice* poslužio kao inspiracija za *Novi život*? Jeste li primijetili indicije pomoću kojih sam shvatio da je Mehmet razmišljao o Džanan u trenutku kada sam ga ubio? Kod onih kojima je život krenuo krivim putem, tuga se očituje kao ljutnja prerusena u pamet, a ta želja za pameću na kraju sve pokvari.

Duboko u tuzi, primijetio sam da je starac slijep, vidjevši kako

gleda prema lusteru koji je sjao iznad naših glava. Prvi put sam ga promatrao s poštovanjem, divljenjem, a istini za volju i sa zavišću. Bio je visok, mršav, otmjen i prilično živ za svoje godine. Ruke su mu i dalje bile vješte, bio je bistar te je ubojici zanesenjaku za kojeg je ustrajno mislio da je djelatnik osiguravajućeg društva mogao pripovijedati šest sati, a da ni u jednom trenutku ne bude dosadan. U uzbudljivoj i sretnoj mladosti uspio je učiniti nešto. Unatoč tome što se njegov uspjeh otopio u ustima i želucima milijuna ljudi i što je šest tisuća pjesmica bilo bačeno u smeće zajedno s omotom, imao je optimističnu sliku o svome mjestu na svijetu, a k tome je sa osamdeset i nešto sitno godina s užitkom pušio dvije kutije Samsuna.

U tišini je osjetio moju tugu s pomoću intuicije karakteristične za slijepce pa me pokušao razveseliti. Da, to je život; ne smijemo zaboraviti da je satkan od nevolje, ljubavi, samoće, veselja, tuge, svjetla, smrti, ali i jedva primjetne sreće. Rekao je da su u osam sati na radiju vijesti, da će ga njegov unuk upaliti i pozvao me da ostanem na večeri.

Ispričao sam se rekavši da me sutra u gradiću Viranbagu čeka priličan broj ljudi koji žele otvoriti policu osiguranja. U hipu sam izašao iz kuće, prošao kroz dvorište i našao se na ulici. U prohladnoj proljetnoj večeri koja je dala naslutiti da su zime ondje oštre, osjećao sam se usamljenije od tamnih stabala čempresa u dvorištu.

Pitao sam se što da sada radim. Doznao sam ono što sam morao, kao i ono što uopće nije bilo važno, i došao do kraja svih tajni, avantura i putovanja koje sam mogao osmisлити. Dio života koji mogu nazvati budućnošću bio je obavijen tamom, baš kao i zaboravljeni gradić Son Pazar, koji je izuzev nekoliko uličnih svjetiljki počivao daleko od veselih noći, radosne gužve i dobro osvijetljenih ulica. Začuo sam glasan lavež i počeo silaziti niz brdo. Dok sam čekao autobus koji će me vratiti među panoe banaka, reklame za cigarete, boce gaziranih sokova i televizijske ekrane, besciljno sam prošetao po tom gradiću na kraju svijeta. Budući da se nisam previše nadao da ću dosegnuti smisao i jedinstvenu stvarnost svoga života, svijeta i knjige, šetao sam ulicama i našao se među prizorima koji ni na što nisu

upućivali. Kroz otvoreni prozor promatrao sam obitelj kako okupljena za stolom objeđuje. Posve uobičajeno. S kartona obješenog na zid džamije pročitao sam vrijeme održavanja tečaja za učenje Kurana. U kafiću sa sjenicom, primijetio sam da se gazirani sok Budak uspješno opire, unatoč svim naletima Coca Cole, Schweppsa i Pepsija, ne mareći previše za to. U svjetlosti koja je dopirala iz radionice, promatrao sam majstora kako namješta kotač bicikla i njegovog prijatelja s cigaretom u ruci. Ne znam zašto kažem da su bili prijatelji, možda su među njima vladali neprijateljstvo i napetost. Nisu bili interesantni. Čitatelju koji sada pomišlja da sam pesimist, reći ću da mi ih je u svježini sjenice bilo interesantnije promatrati.

Došao je autobus, a ja sam praćen tim osjećajem napustio Son Pazar. Vijugavim putem uspeli smo se na stjenovite planine i spustili se s njih zabrinuto osluškujući cviljenje kočnica. Nekoliko puta su nas zaustavili, izvadili smo osobne iskaznice i pokazali ih vojnicima kako bismo se osjećali sigurno. Kada smo za sobom ostavili planine, vojnike i nadzorne točke te kada je autobus na širokoj mračnoj ravnicu počeo sumanuto ubrzavati, u buci motora i cviljenju kotača počele su se razabirati tužne note jedne stare, meni dobro znane melodije.

Ne znam je li to bilo zato što sam putovao u jednom od onih velikih, izdržljivih i bučnih Magirusa kojima smo se Džanan i ja nekoć vozili, zato što smo prolazili preko loše asfaltirane ceste na kojoj se kotači okreću osam puta u sekundi proizvodeći pritom ono karakteristično stenjanje ili možda zato što su se na ekranu u filmu Ješilçam<sup>[18]</sup> produkcije, među glumcima koji se ne uspijevaju sporazumjeti i plaću, pojavljuju plava i siva boja moje prošlosti i budućnosti. Nisam znao zašto. Možda je razlog bio taj što sam instinktivno sjeo na sjedalo broj 37 kako bih u skrivenom poretku slučajnosti pronašao značenja koja inače nisam mogao naći i zato što sam ispruživši se prema sjedalu u kojem bi inače sjedila ona, vidio baršunastu noć koja je nam je nekoć djelovala privlačno i tajanstveno koliko i knjiga i život.

Kada su kapi kiše tužnije od mene počele udarati u prozor, zavalio sam se u sjedalo i posve se prepustio glazbi svojih sjećanja. Kako je moja tuga rasla, tako je i kiša počela sve jače padati, te se prije



ponoći pretvorila u pljusak praćen vjetrom koji je udarao u naš autobus i munje koje su bile ljubičaste, baš kao i cvjetovi tuge koji su cvali u mome umu. Kiša je ulazila kroz prozore, a stari autobus prošao je pored benzinske crpke koja je nestala u pljusku i blatnjavih sela koja su opsjedale vodene prikaze te je usporivši skrenuo na odmorište. Nakon što nas je obasjalo plavo svjetlo neonskih slova natpisa restorana Rijeka sjećanja, vozač je rekao: "Obavezna pauza od pola sata."

Namjeravao sam nepomično sjediti i gledati taj srceparajući film koji sam nazivao svojim sjećanjima, ali zvuk kapi kiše na krovu Magirusa toliko je intenzivirao moju tugu, da sam se uplašio da neću izdržati. Izašao sam zajedno s drugim putnicima, koji su, zaštitivši glave novinama i plastičnim vrećicama, skakali kroz blato.

Pomislio sam kako je dobro što idem među ljude, što ću pojesti juhu i puding te se zabaviti opipljivim užicima ovoga svijeta, jer se tako neću neprestano osvrutati za dijelom života koji sam ostavio za sobom, već ću duga svjetla racionalizma svoga uma okrenuti prema dijelu koji se pruža preda mnom i sabrati se. Uspeo sam se dvije stube, osušio kosu rupčićem, ušao u osvijetljeni restoran koji je mirisao na ulje i dim cigareta te začuo zvuke glazbe koja me potresla.

Sjećam se da sam se u beznađu zgrčio poput iskusnog invalida koji, predosjetivši srčani udar, pokušava poduzeti sve mjere kako bi ga odagnao, ali nisam mogao reći da ugase glazbu na radiju samo zato što smo Džanan i ja, držeći se za ruke nakon prometne nesreće koja nas je spojila, slušali tu istu pjesmu, niti sam mogao povikati da sa zida maknu sliku lokalne umjetnice koju smo Džanan i ja gledali i smijuljili se dok smo objedovali u tom istom restoranu. U džepu nisam imao tabletu nitroglicerina koja bi mi dobro došla u slučaju napada tuge pa sam uzeo tanjur juhe od leće, komad kruha i duplu rakiju, stavio ih na poslužavnik i povukao se za stol u kutu. Slane suze kapale su u juhu, a ja sam je miješao.

Pustite me, neću svoju bol pokušati pretvoriti u ljudski ponos blizak svim čitateljima, kao što to čine oni koji oponašaju Čehova, već ću je u maniri istočnjačkog pisca pokušati iskoristiti kao medij za

prenošenje pouke. Ukratko; želio sam se udaljiti od svih i predstaviti se kao netko poseban tko ima posve drukčiji cilj od ostalih. U ovom okruženju to smatraju nečim neoprostivim. Rekao sam si da sam ovaj neostvarivi san usvojio iz stripova strike Rifkija, koje sam u djetinjstvu čitao. Tako sam još jednom razmislio o onome što je čitatelj sklon izvlačenju pouka odavna pomislio; sve stvari koje sam pročitao u djetinjstvu pripremale su me za *Novi život*, to je bio razlog zašto je ostavio tako dubok dojam na mene, no kako poput kakvog starog pripovjedača poučnih priča sam nisam vjerovao u pouku koju sam izvukao, moja životna priča ostala je samo moja, a ta mi činjenica nije olakšavala bol. Do ovoga okrutnog zaključka koji se polako rađao u mome umu, srce je odavno došlo: slušao sam glazbu na radiju i počeo neutješno plakati.

Shvativši da moje stanje ne ostavlja dobar dojam na suputnike koji su žlicom grabili juhu i jeli pilav, neprimjetno sam otišao u zahod. Nakon što sam se umio mlakom i mutnom vodom koja je štrcala iz slavine i posve mi smočila odjeću, ispuhao sam nos i vratio se za stol.

Kada sam ih malo kasnije krajičkom oka pogledao, vidio sam da su se moji suputnici koji su sjedili za stolovima i gledali me krajičkom oka, opustili. Odjednom mi je prišao stari prodavač sa slamnatom košarom u ruci, koji je zajedno s njima piljio u mene i pogledao me ravno u oči.

“Ma zaboravi na to. I to će proći. Uzmi jedan bombon od metvice, godit će ti”, rekao je.

Na stol je stavio vrećicu bombona Okus raja.

“Koliko koštaju?”

“Poklanjam ti ih.”

Kada dijete na ulici zaplače, dobronamjerni stariji gospodin da mu bombon. Baš kao jedno takvo dijete, s krivnjom sam pogledao starijeg gospodina koji je prodavao bombone. Iako taj gospodin možda i nije bio puno stariji od mene.

“Danas smo posve poraženi. Zapad nas je progutao i pregazio. Postao je dijelom naših juha, slatkiša i donjeg rublja, uvukao se u sve

naše pore i upropastio nas. Ali jednog dana za tisuću godina osvetit ćemo mu se, te ćemo stati na kraj uroti i izbaciti ga iz naših juha, žvakaćih guma i duša. Pojedi taj bombon i ne plači uzalud”, rekao je.

Je li to bila ta utjeha koju sam tražio? Poput djeteta na ulici koje ozbiljno shvaća priču dobronamjernog gospodina, neko sam vrijeme razmišljao o njegovim riječima. Kasnije sam se sjetio misli Ibrahima Hakkija i ranih renesansnih pisaca i tako našao novu priliku za utjehu. Pomislio sam kako su možda imali pravo kada su tvrdili da je tuga tamna, štetna tekućina koja se širi od želuca prema mozgu pa sam odlučio više pažnje posvećivati jelu i piću.

U juhu sam namrvio kruh i počeo je jesti. Oprezno sam popio gutljaj rakije i tražio još jednu uz krišku dinje. Sve dok autobus nije krenuo, jeo sam i pio poput opreznog starca koji pazi na želudac. Sjeo sam na jedno od praznih sjedala u prednjem dijelu autobusa. Mislim da ste shvatili: želio sam za sobom ostaviti sjedalo broj 37, na koje sam uvijek sjedao, i sve druge tragove prošlosti. Zaspao sam.

Kada se autobus pred jutro zaustavio, probudio sam se iz dugog, čvrstog sna i ušao u jednu od zabačenih ispostava civilizacije; novootvoreno, moderno uređeno odmorište. Razveselio sam se vidjevši prizore s kalendara, lijepe, dobronamjerne djevojke na reklamama za Coca Colu, banku, automobilske gume, šarena slova s reklama koja su me glasno dozivala, fotografije tustih hamburgera većih od peciva, žarko crvenih i žutih sladoleda te onih plavih boje snova, iznad staklene vitrine na koju je neki pametnjaković napisao: SELF SERVICE.

Kupio sam kavu i sjeo u kut. Pod snažnim svjetlima gledao sam kako mala dama iz plastične bočice na svoje pržene krumpiriće ne uspijeva izliti kečap i majku kako joj pomaže. Sjedile su prekoputa, ispod tri upaljena televizora. I na mome stolu nalazila se plastična bočica istog kečapa Altan. Zlatno žuta slova na njoj obećavala su mi da ću, skupim li u roku od tri mjeseca trideset poklopaca, koje je bio toliko teško otvoriti da je djevojčica uprljala haljinicu kada je konačno uspjela, pošaljem ih na niže navedenu adresu i budem izvučen, ići na sedmodnevni izlet u Disneyland na Floridi. U tome trenutku na

televizoru postignut je gol.

Dok sam s ostalim muškim društvom koje je čekalo u redu za hamburgere i sjedilo za stolovima gledao usporeni snimak pogotka, obuzeo me osjećaj optimizma koji nije bio površan, već racionalan koliko je to bilo potrebno za život koji je bio preda mnom. Volio sam gledati nogometne utakmice na televiziji, nedjeljom ljenčariti po kući, ponekad navečer piti, ići s kćerkom na kolodvor i gledati vlakove, kušati novu marku kečapa, čavrljati, voditi ljubav sa ženom, pušiti te kao što sam u tom trenutku učinio, sjesti i u miru piti kavu. Ako pripazim na sebe i poživim koliko i navodni proizvođač slatkiša, gospodin Sureja, imam gotovo pola stoljeća u kojem ću do mile volje moći uživati u tim stvarima... Na trenutak sam osjetio jaku čežnju za domom, suprugom i kćeri. Maštao sam o tome kako ću se igrati s kćeri kada se u nedjelju oko podneva vratim kući, zamišljao sam slatkiše koje ću joj kupiti u slastičarnici na stanici, kako ću predvečer s iskrenom čežnjom i zdušno voditi ljubav sa suprugom dok se malena igra u dvorištu te kako ćemo kasnije zajedno gledati televiziju, smijuljiti se i maziti je.

Kava me bila dobrano razbudila. U potpunoj tišini koja pred jutro zavlada autobusom samo smo vozač i ja, s desne strane iza njegovih leđa, bili budni. S bombonom od metvice u ustima i širom otvorenih očiju, piljio sam u ravnu asfaltiranu cestu usred pustopoljine, koja je izgledala kao da nema kraja, brojao isprekidane crte po sredini, gledao u svjetla kamiona i autobusa koji su s vremena na vrijeme prolazili i nestrpljivo očekivao da svane dan. Za manje od pola sata ugledao sam prve znake zore kroz desni prozor, to je značilo da putujemo prema sjeveru. Prvo je granica između neba i zemlje postala jedva primjetno vidljiva, a ubrzo zatim i svilenkasto crvena, te je ne osvijetlivši pustopoljinu, počela osvjetljivati rub mračnog neba. Ta crvena linija s primjesama ružičaste bila je toliko tanka, nježna i neobična da su neumorni Magirus, koji je poput divljeg konja punom brzinom grabio prema tami, i putnici koje je prevozio u jednom trenutku bez razloga počeli paničariti. Nitko toga nije bio svjestan, čak ni vozač koji je piljio u cestu. Za nekoliko minuta jedva primjetna svjetlost u blizini obzora koji je postao još crveniji,

kao da je osvijetlila rubove i donje dijelove tamnih oblaka. Dok sam u jedva primjetnoj svjetlosti promatrao fantastične oblike koje su poprimali ti srditi oblaci iz kojih tijekom dugog noćnog putovanja po autobusu nije prestajala padati kiša, primijetio sam nešto; budući da je pustopoljina i dalje bila posve mračna, zbog prigušene svjetlosti u autobusu istovremeno sam na širokom staklu koje se nalazilo odmah ispred mene mogao vidjeti odraz svoga lica i tijela te čarobno crvenilo, fantastične oblake i isprekidane linije na cesti koje su se neumorno ponavljale.

Dok sam gledao linije koje su osvjetljavala duga svjetla našeg autobusa, sjetio sam se istog onog refrena koji iscrpljeni putnik nalazi u dubini duše i ponavlja dok se stupovi električne rasvjete jednolično izmjenjuju, kotači satima okreću jednakom brzinom, motor nesmiljeno cvili, a život ponavlja istom mjerom. U sebi sam ponavljao: *Što je život? Vrijeme. Što je vrijeme? Nesreća. Što je nesreća? Život, novi život.* U čarobnom trenutku, kada su svjetlost u autobusu i ona vanjska postale jednako jake, pitao sam se kada će s vjetetrobranskog stakla nestati moj odraz i kada će se u posve mračnoj pustopoljini moći pojaviti obrisi prve štale i drveta. Zaslijepila me svjetlost.

U tome novome svjetlu s desne strane vjetetrobranskog stakla ugledao sam anđela. Bio mi je blizu, a opet tako daleko. Pa ipak, shvatio sam da je to snažno, blijedo svjetlo ondje zbog mene. Unatoč tome što je Magirus svom brzinom napredovao kroz pustopoljinu, anđeo se nije udaljavao od mene, niti mi se približavao. Zbog sjajne svjetlosti nisam mogao vidjeti kako točno izgleda, ali zbog osjećaja zaigranosti, slobode i lakoće koji se rađao u meni shvatio sam da ga poznajem.

Nije sličio anđelima na iranskim minijaturama ni onima na karamelama. Nije bio poput onih fotokopiranih anđela, niti je sličio onome kojeg sam godinama želio čuti svaki put kada bih maštao.

U prvom trenutku poželio sam mu nešto reći i razgovarati s njime. Možda je razlog tome i dalje bio onaj jedva primjetan osjećaj zaigranosti i iznenađenosti. Međutim nisam ništa rekao, već sam se zabrinuo. Osjećaj bliskosti, prijateljstva i samilosti koji me pratio od

prvog trenutku i dalje je živio u meni. Nadao sam se da će me to učiniti spokojnim te sam, pomislivši da je riječ o trenutku koji već godinama iščekujem, uzalud tražio da mi otkrije tajnu vremena, nesreće, spokoja, teksta i novog života kako bih potisnuo strah koji je u meni rastao brže od brzine kojom se kretao autobus.

Anđeo je bio nemilosrdan, jednako koliko i fantastičan i udaljen. Ne, nije želio biti nemilosrdan; bio je samo svjedok i ništa više. U nevjerojatnoj jutarnjoj svjetlosti vidio me kako paničarim na prednjem sjedalu Magirusa koji napreduje kroz poluosvijetljenu pustopoljinu, i to je sve. Osjetio sam neizdrživu snagu sveg nemilosrđa i nemoći.

Instinktivno sam se okrenuo prema vozaču i vidio da je cijelo vjetrobransko staklo osvijetlila neobično jaka svjetlost. Sedamdesetak metara ispred nas dva kamiona su prolazila jedan kraj drugog, a njihova duga svjetla obasjavala su nas. Velikom brzinom su nam se približavali. Shvatio sam da je nesreća neizbježna.

Prisjetio sam se iščekivanja spokoja nakon prometnih nesreća koje sam doživio prije puno godina i osjećaj prelaska koji kao da je sniman usporenom tehnikom. Sjetio sam se putnika koji nisu bili ni ovdje ni ondje, kako se s blaženstvom pomiču kao da bratski dijele vrijeme koje je došlo iz raja. Ubrzo će se svi sneni putnici probuditi, a jutarnju tišinu prekinut će sretni vrisci i povici. Na pragu dvaju svjetova, kao da otkrivamo vječne šale prostora u kojem nema gravitacije, zajedno ćemo primijetiti krvave unutarnje organe, razasuto voće, raskomadana tijela, češljeve, cipele i dječje knjige prosute iz potrganih kofera.

Ne, ipak ne svi zajedno. Sretni putnici sa stražnjih sjedala na desnoj strani autobusa preživjeli su jedinstven trenutak koji je uslijedio nakon snažne eksplozije. Ja sam sjedio u prvome redu, gledao u svjetla kamiona kao da u strahu i s čuđenjem zaslijepljen gledam u nevjerojatnu svjetlost koja pršti iz knjige. Odmah sam preselio u novi svijet.

Shvatio sam da je to kraj moga života. Međutim želio sam se vratiti kući, nisam želio umrijeti i kročiti u novi život.

## O AUTORU

Orhan Pamuk dobitnik je Nobelove nagrade za književnost 2006. Njegov roman *Zovem se Crvena* osvojio je književnu nagradu IMPAC Dublin 2003. Djela su mu prevedena na više od pedeset jezika. Živi u Istanbulu.

<sup>{11}</sup> Dželal Salik izmišljeni je kolumnist koji piše za novine *Milijet*. Jedan je od glavnih likova Pamukovog djela *Crna knjiga*.

<sup>{12}</sup> *Canan* (džanan) - na turskom može značiti i “ljubav” i “Bog”.

<sup>{13}</sup> *Narin* - tr. sitan, sićušan, krhak, delikatan.

<sup>{14}</sup> *Canan* (džanan) - jedno od značenja: Bog.

<sup>{15}</sup> Tr. *Giil* - ruža; *Gulizar* - Ruža, *Gulendam* - Ružica, *Guldžihan* - Rozana.

<sup>{16}</sup> *Sehur* - obrok koji se tijekom mjeseca posta jede prije zore.

<sup>{17}</sup> Sufijski red osnovan u 14. stoljeću. Naziv je dobio po svome osnivaču Muhamedu Behaudinu Nakšibendiju Buhariji. Njegovi sljedbenici smatraju da je sve što postoji na svijetu Allah.

<sup>{18}</sup> *Hafiz* - osoba koja napamet zna Kuran.

<sup>{19}</sup> *Šadrvan* - javna česma u dvorištima džamija i medresa.

<sup>{10}</sup> *Iftar* - obrok koji se za ramazana uzima neposredno nakon zalaska sunca.

<sup>{11}</sup> *Šejh* - poglavar sufijskog reda.

<sup>{12}</sup> Tr. *makinist* - kinooperater i strojovođa.

<sup>{13}</sup> *Azrail* - biblijski Uriel; *Mikail* - biblijski Mihael; *Israfil* - biblijski Rafael; *Džibril* - biblijski Gabrijel.

<sup>{14}</sup> *Ajet* - stih od kojih su sastavljene *sure*, poglavlja kurana

<sup>{15}</sup> PKK - zabranjena Kurdska radnička stranka.

<sup>{16}</sup> *Ziya* - stara turska riječ za Svjetlost; *tepe* - brijeg.

<sup>{17}</sup> Tr. *kara* - crn, taman, zemlja.

<sup>{18}</sup> Ješilçam - metonimija za tursku filmsku industriju u periodu 1950.-1970.